Hal Niedzviecki

Dikizleme Günlüğü

İngilizce'den Çeviren: Gökçe Gündüç

Lacivert Kitaplar

AYRINTI

Hal Niedzviecki

9 Ocak 1971 tarihinde Ontario, Brockville'de doğan Kanadalı romancı ve kültür eleştirmeni Hal Niedzviecki Toronto Üniversitesi'ndeki lisans eğitimi ardından Bard College'da yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2002 yılında bir arkadaşıyla birlikte yeraltı sanatlarıyla ilgilenen *Broken Pencil* dergisini kurdu. Bölgesel ve ulusal birçok dergi ve gazetede yazan Hal Niedziecki'nin roman, deneme, antoloji gibi türlerde yayımlanmış kitapları şunlardır: *Concrete Forest: The New Fiction of Urban Canada* (1998); *Smell It* (1998); *Lurvy, A Farmer's Almanac* (1999); *We Want Some Too: Underground Desire and the Reinvention of Mass Culture* (2000); *Ditch* (2001); *The Original Canadian City Dweller's Almanac* (2002); *Hello, I'm Special: How Individuality Became the New Conformity* (2004) [Bu kitap Ayrıntı Yayınları'nın yayın programına alınmıştır]; *The Program* (2005); *The Big Book of Pop Culture: A How-to Guide for Young Artists* (2006)

Ayrıntı: 555
Lacivert Kitaplar Dizisi: 32

Dikizleme Günlüğü
Kendimizi ve Komşularımızı Gözetlemeyi
Niçin Bu Kadar Sevdik?
Hal Niedzviecki

Kitabın Özgün Adı
The Peep Diaries

İngilizce'den Çeviren
Gökçe Gündüç

Düzelti
Mehmet Celep

© 2009 by Hal Niedzviecki
This edition arranged through
Kayı Telif ve Lisans Hakları Ajansı Tic. Ltd. Şti.

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yaymları'na aittir.

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Esin Tapan

Baskı ve Cilt
Mart Matbaacılık Sanatları (0 212) 321 23 00 (Pbx)
Merkez Mah. Burcu Sok. 6/1 Kâğıthane-İstanbul

Birinci Basım 2010
Baskı Adedi 2000

ISBN 978-975-539-570-8
SERTİFİKA NO.: 16061

AYRINTI YAYINLARI
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.: 3 Eminönü - İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 - 01 - 05 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Hal Niedzviecki

DİKİZLEME GÜNLÜĞÜ

Kendimizi ve Komşularımızı Gözetlemeyi Niçin Bu Kadar Sevdik?

İŞ İŞTEN GEÇTİKTEN SONRA VERİLEN SÖZLER
Darian Leader

SEVGİNİN HALLERİ
Stephanie Dowrick

ÖPÜŞME
Metafizikten Erotiğe
Adrianne Blue

KAHKAHA BENDEN YANA
Sören Kierkegaard

ARİSTOS
Yaşam Üzerine Notlar
John Fowles

SALOME
Yaşamı ve Yapıtları
Angela Livingstone

BAŞTAN ÇIKARMA ÜZERİNE
Jean Baudrillard

BENİ AYAKTA GÖMÜN
Çingeneler ve Yolculukları
Isabel Fonseca

GECE
Gece Hayatı, Gecenin Dili, Uyku ve Rüyalar
A. Alvares

COOL
Bir Tavrın Anatomisi
Dick Pountain & David Robins

COOL ANILAR III - IV (1990-2000)
Jean Baudrillard

KENDİNİ ALDATMA
Herbert Fingarette

GÖĞÜ DELEN ADAM
Papalagi

ŞÖHRET
Chris Rojek

KÖTÜLÜĞÜN ŞEFFAFLIĞI
Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme
Jean Baudrillard

APTALLIK ANSİKLOPEDİSİ
Matthijs van Boxsel

ÖPÜŞME, GIDIKLANMA VE SIKILMA ÜZERİNE
Hayatın Didiklenmemiş Yanlarına Dair Psikanalitik Denemeler
Adam Phillips

KARŞILIKSIZ AŞK
Kovalamak ve Kovalanmak Üzerine
Gregory Dart

BİR ÇİFT SÖZ
Julian Barnes

İMKÂNSIZ TAKAS
Jean Baudrillard

COOL ANILAR V (2000-2004)
Jean Baudrillard

MASUMİYETİN AYARTICILIĞI
Pascal Bruckner

GÜLME
Komiğin Anlamı Üstüne Deneme
Henri Bergson

SON MEKTUP
Bir Aşk Hikâyesi
André Gorz

İçindekiler

1
Dikizleme Kültürü'ne Giriş 7
2
Nasıl Röntgenci Olunur? 31
3
Gerçeklik Karmaşası: Mahremiyet ve Gizli Kamera 89
4
Mührü Açmak: Dedikodu, Çalıntı Bilgi ve
Dikizlemenin Cazibesi 137
5
Peşimizdeki Dedektifleri Takip Etmek:
Dikizlemenin Altın Çağında Komşuluk 171
6
Kaleden Firar: Röntgencilik Çağında Mahremiyet 231
7
Geleceğin Dikizleme Algısı: Neden Kimse Partime Gelmedi ki
ve Diğer Açık Uçlu Sonuçlar 281

Teşekkür 303

1
Dikizleme Kültürü'ne Giriş

Röntgenci: *Haddinden fazla meraklı kişilere takılan ad*
Grose's Classical Dictionary of the Vulgar Tongue, 1796.
Abartılı paylaşım: *(sıfat tamlaması) Şahsi bilgileri ortaya sermek; kişinin bir blogda veya başka bir yayın organında özel hayatını teşhir etmesi; teşhire maruz kalan kişiden ısrarla onay beklemesi.*
2008'in en popüler tamlaması, *Webster's New World Dictionary*

Aralık 2008'de, *Webster's New World Dictionary and Thesaurus* editörleri bir araya geldi ve "abartılı paylaşım" tamlamasını yılın buluşu seçti. Bu yeni bir tamlama, hatta bahsi geçen editörlerin deyimiyle, "gelişmekte olan yeni dil"in ürünü. Garip bir zamanda ortaya çıkıveren garip bir terkip; garip bir yıla yakışır garip bir son ve pek böyle anılmayacak da olsa, esaslı bir kültürel değişimin altını çizen kırmızı kalem. 2008'de ABD, genç ve dinamik yeni başkanını seçti; Apple, iPhone 3G'yi piyasaya sürdü ve küresel kapitalizm tökezledi. Bunlar kolay kolay unutamayacağımız dönüm noktaları olsa gerek. Ancak bütün bu rakiplerine rağmen, "abartılı paylaşım" tamlaması yine de en dikkate değer "buluş" olarak kaldı; çünkü 2008, çok fazla derinden hissetmediğimiz için öyle olağanüstü kutlamalara ihtiyaç duymadan girdiğimiz yeni bir çağın başlangıcıydı: "Dikizleme Kültürü Çağı."

"Dikizleme Kültürü" bir realiti şovdur; YouTube, Twitter, Flickr, MySpace ve Facebook'tur. Bloglar, chat odaları, amatör porno siteleri, kendisini Jedi Şövalyesi sanan şişman bir çocuğun virüs gibi yayılan videosu, eski sevgilisiyle sevişen sarhoş arkadaşınızın cep telefonuyla çekilen fotoğrafları –elbette hemen çevrimiçi paylaşılır– ve sivil denetimdir. Dikizlemek Web 2.0'ın belkemiği, kurumsal ve siyasi veritabanlarının lokomotifidir. Pornografi için derler ya: Görmeden bilemezsiniz! İşte şimdi görüyorsunuz; her an, her gün, her yerde...

"Dikizleme Kültürü" tıpkı 1950'lerde hayatımıza giren televizyon gibi başlangıçta bir hayli masumdu. Birbiriyle iletişim kuran arkadaşlar... Sınırlarını zorlayan coşkulu yeniyetmeler... Her dilden, her dinden ve ırktan insanın hayatı, arzuları, korkuları ve problemleri hakkında konuşabileceği bir platform... Bunun ne gibi bir sakıncası olabilirdi ki? Ancak o kadar da basit değil elbette. Televizyon bizi ne hale getirdi, bir bakın: Ahlâki kaygılar güden Rin Tin Tin[1], Gunsmoke[2], Father Knows Best[3] ve You Bet Your Life[4] ile başlayan yolculuğumuz, dondurulmuş gıdalara, obezlikte birbiriyle yarışan çocuklara ve yürek parçalayan bir asosyalliğe gelip dayandı. Televizyon, on yıldan daha az bir zamanda yeme içme alışkanlıklarımızı, sosyal hayatımızı, hatta fikirlerimizi etkiledi. Ne var ki pek çoğumuz, toplumu geri dönülmez biçimde bir başka ufka sürükleyen bu büyük değişimin farkına bile varamadık. Hayata karışmak yerine, onu televizyondan izliyorduk artık. Elvis [Presley] kalçasını çalkaladı, Sputnik[5] yörüngeye oturdu, Küba ablukaya alındı; biz de izledik. Ancak nasıl olduysa oldu, asıl büyük fotoğrafı görmemeye başladık.

Bugün yaşadıklarımız da çok farklı değil aslında. "Terör" ile mücadele adı altında başlatılan "savaş"ları, küresel ısınmayı yadsı-

1. Rin Tin Tin: 1923'te Belçikalı karikatürist Morris tarafından yaratılan ve televizyona da uyarlanan *Red Kit* adlı çizgi romanda, "Yalnız Kovboy"un sadık köpeğinin adı. (ç.n.)
2. Gunsmoke: ABD'de 1955'te yayımlanan ve 20 yıl süren kovboy dizisi. (ç.n.)
3. Father Knows Best: ABD'de 1954'te başlayıp 1977'nin sonuna kadar devam eden ve aile değerlerini işleyen bir televizyon dizisi. (ç.n.)
4. You Bet Your Life: 1949-1959 yılları arasında ABD'de yayınlanan bilgi yarışması. (ç.n.)
5. Sputnik: 4 Ekim 1957'de Sovyetler Birliği'nin uzaya fırlattığı yapay uydu. (ç.n.)

namaz kılan görüntüleri ve ünlülerin hayatlarına ilişkin en mahrem detayları izlerken; farkına varmasak da hayata karışma, alışveriş etme, oyun oynama, randevulaşma, flörtleşme ve bilgiye ulaşma biçimlerimiz sürekli değişiyor. Aman sen de! Endişelenecek ne var! Çocuklar hâlâ çocuk, "abartılı paylaşım" artık yılın tamlaması. Bana ulaşmak isterseniz, kişisel iletimi değiştirmek, muhtelif kitaplar üzerine yaptığım incelemeleri yayımlamak ve birbirinden ilginç videolarımı yüklemek üzere çevrimiçi olacağım...

***

Toplumda yeni ama anlaşılmaz birtakım durumların meydana geldiğine dair ilk gösterge, yeni bir kelime dağarcığının filizlenmesidir. 2008'de içinde bulunduğumuz nokta tam da buydu işte: "Dikizleme Kültürü" başlığı altında toplayabileceğimiz bütün o hastalıklı davranışlarımız için kelime taslakları hazırlıyorduk. İsimlere isim verdiğimiz 2008 yılı hazır geride kalmışken, kendimize şimdi şunu sorabiliriz artık: Aynı anda hem bir bebek kadar masum hem zincire vurulmuş bir genç kadar tehlikeli bu yeni kelimelerin simgelediği dünya hakkında gerçekte ne biliyoruz?

Mesela "abartılı paylaşım." İlk bakışta mükemmel ve gelişmeye çok müsait bir kavrama benziyor. Ne kastettiğini çok da zorlanmadan anlıyoruz. Üstelik aldığımız terbiyeye göre, paylaşmak iyidir; öyle değil mi? Tıpkı paylaşım ağlarında gezinme, güncelleme, yükleme, tweetleme, bloglama, arkadaşlık teklifleri gönderme, mesaj atma ve link verme gibi. Ancak "abartılı paylaşım" doğal olarak bir aşırılığı da çağrıştırıyor. Acaba kastedilen, eğlenceyi veya eğlence anlayışını abartmak olabilir mi? Sözgelimi, kendinizi eğlenceye o kadar kaptırıyorsunuz ki bir de bakıyorsunuz, üzerinizde yalnızca iç çamaşırlarınız kalmış! İtiraf etmekte sakınca yok, paylaşım eğlenceliyse, "abartılı paylaşım" mutlaka çok daha eğlenceli olmalı. Sadece birazcık ileri gittik ve gördük ki "abartılı paylaşım" kavramı, "Dikizleme Kültürü"ne dair birtakım sorulara cevap verdi vermesine ama cevapladığından çok daha fazla miktarda soru da doğurdu. Ancak endişelenmek yersiz, "dikizleme" dediğimiz şey tam da böyle

çalışıyor: Daha işin başında, size iyi zaman geçirmeyi vaat ediyor, söyleyemediklerinizi dışavurmanızı kolaylaştırıyor, hayal bile edemediğiniz şeyleri yapmanızı sağlıyor. Kendinizi kaptırıyorsunuz ve üzerinde çok da fazla düşünmeden, normal bir ortamda uygunsuz bulacağınız davranışları benimseyiveriyorsunuz. Ancak bütün bunlara rağmen yine de ihtiyatlı olmakta fayda var; çünkü "abartılı paylaşım" kavramı, dikizlemeye neden bu kadar merak saldığımızı henüz açıklamaya başlamadı bile. Karşı tarafta kim var, neden sevdiğimiz insanların fotoğraflarını teşhir ediyoruz, ne diye durup dururken sağlık problemlerimizi bütün detaylarıyla yazıyoruz, en beğendiğimiz on komedi filmini alt alta sıralamamızın gerisinde yatan gerekçe ne? Bunu da henüz bilmiyoruz. En önemlisi de sıradan bir paylaşım ile "abartılı paylaşım" arasındaki uçurumun henüz farkında bile değiliz.

Hadi etiketlere boş verip kendimize şu soruyu bir kez daha soralım: Burada neden bahsediyoruz? Yeni başlayanlar için hemen hatırlatayım: Bahsettiğim şey, "Dikizleme Kültürü." Bu kitap boyunca "Dikizleme Kültürü" terimini ya da sadece "dikizleme" kelimesini, her gün biraz daha yaygınlaşmakta olan bir durum için kullandım. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte kendimizi birdenbire böyle bir kültürün içinde bulduk. Bu kültürün, farklı kuşakları, farklı şekilde etkilediği gerçeğini yok saymak ise elbette tehlikeli bir saflık olur. Dikizlemek sadece yeniyetmelere, 20'li yaşlardaki gençlere, spekülatörlere, fast food meraklılarına veya X, Y, Z kuşaklarına has bir olgu değil. Hiç kuşkusuz gençler dikizlemeye, davranışlarının muhtemel sonuçları üzerinde pek fazla fikir yürütmeden balıklama dalıyor. Daha eski kuşaklar ise televizyonda bir realiti şov izler gibi, duruma kuşkuyla ve daha önemlisi temkinle yaklaşıyor. Temeli kendini teşhir etmeye dayanan bu narsis dürtünün nereden geldiğini merak ederken, bir de bakıyorlar ki bir Facebook hesabı edinmişler bile! Bu açıdan düşünüldüğünde, kuşaklar arasında farklılık birdenbire yitiriyor anlamını. Sonuçta hepimiz "Dikizleme Kültürü"nün bir parçasıyız. Dahası, o kültür biraz da bizim katkımızla bu kadar hızlı gelişiyor; çünkü hepimiz kendimizi ve komşularımızı gözetlemeyi sever olduk.

Aslına bakarsanız dikizlemenin gücü son derece yaygın ama bir o kadar da anlaşılmaz olmasından kaynaklanıyor. Sanki kulağımıza gizlice fısıldanan hipnotize edici bir düşünce var ve sürekli aynı şey tekrarlanıyor: Bilmen ve bilinmen gerek! Bunu itirafa teşebbüs etmek bile vücudumuzda müshil etkisi yaratıyor; çünkü hepimizin farkında olduğu gibi, dedikodunun cazibesi, tehlikeli taraflarını ihmal etmemize yol açıyor. Sanki çağlardır süregelen bir ritüel bu. Birbirimize dikkatle baktığımızda heyecanlanıyor, saatlerce konuşmuşçasına rahatlıyor ve ancak yasak sekste mümkün olabilen erotik bir haz alıyoruz. "Dikizleme Kültürü" bunların hiçbiri değil elbette ya da sadece bunlar değil; fakat sonuçta bunların yarattığı etkiyi bırakıyor.

Eğer dikizlemenin neye benzediğini ya da ne hissettirdiğini merak ediyorsanız, kitabı bir kenara bırakıp televizyonu açın! Sakın yapmayın lütfen! Okumaya devam edin, televizyonu daha sonra da izlersiniz. Yüzlerce televizyon programı var zaten. Bunlar arasında pek çoğunun "Dikizleme Kültürü"ne adandığını göreceksiniz. İşte size birkaç örnek: Eğlence programları *(Moment of Truth)*, yetenek yarışmaları *(American Idol; America's Next Top Model)*, yemek programları *(Hell's Kitchen)*, sitcomlar *(The Real World)*, bilimkurgu programları *(UFO Hunters, Ghost Hunters)*, polisiye programlar *(Arrest and Trial, Dog the Bounty Hunter)*, izdivaç programları *(The Bachelor, A Shot at Love)*, macera programları *(Survivor, Crocodile Hunter)*, dekorasyon programları *(Extreme Makeover: Home Edition)*, gezi programları *(The Amazing Race)*, pembe diziler *(The Hills)*, dramatik programlar *(The Real Housewives of Orange County)*, kişisel gelişim programları *(Intervention, Nanny 911)*, spor programları *(Bound For Glory, American Gladiators)*, iş yaşamına dair programlar *(The Apprentice)* ve komedi programları *(The Simple Life, The Surreal Life)*. İzlemeniz gereken televizyon kanalları ise şunlar: Fox Reality –"Tüm zamanların en gerçeği"–, TruTV –eski adıyla Court TV; yeni sloganı "Realiti değil, gerçeklik"– ve VH1 (Bir zamanlar MTV'nin demode soft-rock-sever kuzeniydi. Şimdilerdeyse ikinci ligde oynayan ünlülerin realiti kanalı gibi). Öyle ki MTV'nin orta yaşlı, hafif çatlak teyzesi olarak da düşünülebilir!

"Dikizleme Kültürü"nü sadece realiti programlarına indirgiyormuş gibi bir izlenim yaratmak istemem. Aslında amacım tam tersi bir izlenim yaratarak dikkatlerinizi başka bir tarafa çekmek: Dikizlemeye ayrılmış üç televizyon kanalı ve "gerçeklik"e adanmış yüzlerce televizyon programı var. Bunun sebebi, dikizleme artık ana akım; tıpkı golf, hava durumu ve yemek programları gibi. İzleyici bulması o kadar garanti ki kanallar çekinmeden yirmi dört saatlerini dikizlemeye ayırabiliyor. Açıklama yaparken verdiğim ilk örnek, realiti şov programları oldu. Zira yaptıklarının zaten röntgencilik olduğunu insan ilk bakışta fark edebilir. Adları ve formatları değişse de hepsinde anlatılan şey aynıdır: Sıradan insanlar evlerinde ya da egzotik ortamlarda neler yapıyor?

Realiti programları, hiç kuşkusuz "Dikizleme Kültürü"nün en bariz vücut bulma biçimidir. Ancak unutmamak gerekir ki ünlü insanlara dair "haberler" hâlâ en dikkat çekici programlar arasında yer alıyor. Ünlülere ilişkin dedikoduları yayınlayan *PerezHilton.com* günde 4.5 milyon tık alıyor. Harvey Levin tarafından kurulan TMZ.com (ki kendisi adının O. J. Simpson davasında geçmesini sağlayarak AOL'un ortağı olmayı başarmıştır!) da çok popüler. Bu site, Mel Gibson'ın alkollü araba kullanırken gözaltına alınması ve antisemitist demeç vermesi; *Seinfeld*'in yıldızı Michael Richard'ın bir komedi kulübünde ırkçı konuşmalar yapması; Anna Nicole Smith'in buzdolabında morfin ve diyet hapları saklaması; Alec Baldwin'in on bir yaşındaki kızına, "Düşüncesiz küçük domuz!" diye bağırarak öfkeli bir telesekreter mesajı bırakması gibi "haberleri" ilk duyuran internet sitesi yahut paylaşım ağı olmakla övünüyor. (TMZ'nin başlattığı bir anket: Hâkim, Baldwin'in çocuğunu görmesine engel olmalı mı? Evet diyenler: Yüzde 59, Hayır diyenler: Yüzde 41, Toplam oy: 432 bin 818.)

Burada satışını bu tür "haberler"den sağlayan bulvar gazetelerinden bahsetmiyoruz. Muhtemelen bu sitelerdeki izlenme oranını kıskandığı için ana akım medya da bu tip malzemeler için deli oluyor. Öyle ki Paul McCartney'nin boşanma davasıyla ilgili ayrıntılardan tutun da Max Mosley'nin Nazi temalı şiddet eğilimli cinsel fantezilerine kadar her olay medyada yer buluyor. Hemen hatırlatalım: For-

mula 1'in Başkanı Mosley'nin gizlice çekilmiş görüntüleri *News of the World* adlı bulvar gazetesinin orta sayfalarında yayımlanmış, Mosley de gazeteye açtığı davayı kazanmıştı. Avukatının açıklamasına göre, Mosley'nin attığı tokatlar, gazetenin internet sitesi ile YouTube'da toplam 3.5 milyon defa izlenmişti...

Elbette bütün bunlara ek olarak, Britney Spears'm neredeyse bütün görüntülerine eşlik eden sonu gelmez badirelerini sayabiliriz. Öyle ki *Associated Press*'in Los Angeles Büro Şefi asistanı Frank Baker, ajandasına şöyle bir not düşmek zorunda hissediyor kendisini: "Şimdi ve yakın gelecekte, Britney'nin bulaştığı her olay haber değeri taşır." Basma da sızan bu not, Spears'ın, hiç gereği yokken kamuoyuna mal olmuş bir bunalımın ardından girdiği hastaneden taburcu edilmesinden sadece üç gün sonra düşülmüş! Spears'm hastaneden çıkışını izleyen muhabirlerden biri, sanki hiç, "Gazetecilik yapma biçimlerimizi dikkate aldığımız takdirde, pek de iyi bir gün geçirdiğimiz söylenemez" dememiş gibi! Medyanın, eğlence endüstrisinin yan kolu gibi işlediğini göz önünde bulundurursak, gazetecilik yapma biçimleri açısından pek de iyi *yıllar* geçirmediğimizi belirtmek daha doğru olur. Zira gazetecilik, dikizleme açlığımızı doyurmak için başvurduğumuz bir mecraya dönüştü ve böylece Andy Warhol'un bir fotoğrafa bakarken ironik bir biçimde söylediği cümle gerçek anlamını buldu: "Bu fotoğrafta ünlü birini sıradan bir işle meşgulken görüyoruz..."

Ne yazık ki inkâr edilmesi mümkün olmayan bir gerçek var ortada: Ünlü kişilerin sorunları, gündelik hayatımızın bir parçası artık. Madem başka insanların yaşantısı bu kadar ilgilendiriyor bizi, madem artık "gerçeklik" olmaksızın eğlenemiyoruz, o zaman *People* dergisinin sayfalarının ünlülere ilişkin saçma detaylarla dolmasında ve bu detayların hayatımıza girmesinde şaşılacak bir şey de yok demektir. Ne yani, eğlenmek için bir ünlünün hamile kalmasını ya da bunalıma girmesini mi bekleyecektik! Bu yüzden kadim dostlarımız internette olsun, yazılı medyada olsun ve elbette televizyonlarda olsun bizi bu zevkten mahrum bırakmamak için, bütün açıkkalplilikleri ve samimiyetleriyle sorunlarını, sırlarını ve hayat tarzlarını anlatıyorlar. Bütün bunlar, "Dikizleme Kültürü"nün belki de en önemli

tarafını oluşturan bir "gelenek" edindiğimiz anlamına geliyor: Burnumuzu sıradan (Tabii bu kişileri sıradan değil de "henüz ünlenmemiş" şeklinde düşünmek işimize gelir!) insanların hayatına sokmaktan büyük bir keyif ve tat alıyoruz.

İnternetin sağladığı yeni olanaklar, hayatımızı kamuya açmak için yeni fikirler de sunuyor ve böylece hep biraz daha fazla görmeye ve görünmeye yani dikizlemeye çalışıyoruz. Diyelim ki prensip itibarıyla artık dikizleme müptelası olduğumuz gerçeğini kabul etmek istemiyorsunuz ve hatta bir adım daha ileri giderek, magazin programlarının temel amacının dikkatimizi dağıtmaktan ve bizi mutlu etmekten ibaret bulunduğunu söylüyorsunuz. Zihnimizi böyle uyuşturarak, dünya soğuk suyun altına tutulmuş sıcak bir cam tabak gibi çatırdarken bile, para harcamamızı sağlamayı hedeflediklerini düşünüyorsunuz. Bir an için bunun doğru olduğunu kabul edelim. O zaman insanların televizyon kültüründen edindikleri alışkanlıklarını bloglarında, çevrimiçi profillerinde ya da internete video yüklerken sürdürmelerine ne diyeceksiniz? Pew'in 2006'da yaptığı "İnternet ve Amerika'da Yaşam Araştırması" ABD'deki her on yetişkinden birinin artık blog sahibi olduğunu gösteriyor. Üstelik bu araştırmada, hayatında ne varsa göstermek ya da anlatmak için chat odalarını ve/veya YouTube, Blogtv.com ile Justin.tv gibi siteleri ziyaret edenlerin günbegün arttığı hesaba katılmıyor. Ayrıca inanılmayacak sayıda blog var artık. İşin garip tarafı, bu blogları okumak için inanılmayacak sayıda insan da hazırda bekliyor. Pew'in yukarıda bahsi geçen araştırması internet kullanıcılarının yüzde 39'unun; yani Amerikalı yetişkinlerin 57 milyonunun blogları okuduğunu da ortaya koyuyor. Öyle sanıyorum ki üç yıl sonra 100 milyon Amerikalı yani ulusun üçte biri blog okuru olacak.

Blogların ve blog okuyanların sayısının değişken olduğu ortada. Zaten bizim amacımız da şunu söyleyebilmekti: Hayatlarını yaygın medyanın dolaşım ağma sokan "sıradan" insanların ve bu hayatları okuyan diğer "sıradan" insanların sayısı çok fazla ve bu sayı her geçen gün çığ gibi büyüyor. Hiç şüphesiz, bir blog oluşturduğunuzda, onu kimlerin okuyacağını bilmeniz mümkün değildir. On, yirmi veya yüz kişi tarafından izlenen bloglar bulunduğu gibi, Indianapo-

lisli bir kadının kilo verme çabalarını yazdığı "Jennette Fulda'nın Yarı Cüssesi" gibi bloglar da var. Fulda'nın blogunu da başlarda tıpkı diğerleri gibi pek kimsenin okuduğu yoktu ama şimdi, 158 kilodan 72'ye düşecek mi, diye takip eden 50 bine yakın ziyaretçisi var. Üstelik bu 50 bin kişi, sadece bir aylık okur sayısı.

Yine de blog yazarlarının sayısı MySpace, Facebook, Bebo, Reunion, MyYearbook ve LinkedIn gibi sosyal paylaşım ağlarının kullanıcılarıyla kıyaslandığında devede kulak gibi kalır. Burada söz konusu olan, profili bulunan ve profillerini günaşırı güncelleyen, fotoğraf yükleyen, arkadaş ekleyen 200 milyondan fazla insan. Facebook'un sadece Kanada'da 10 milyon kullanıcısı var. Yani ülke nüfusunun üçte biri! Bu oran, Kanada'yı dünya sıralamasında oran bakımından ABD'nin 30 milyon kullanıcısının ardından ikinci yapıyor. Fakat yine de bu rakamlar sizi yanıltmasın. ABD'nin, Kanada'nın Facebook takıntısıyla boy ölçüşebilmesi hayli zor görünüyor. Zira ABD nüfusunun sadece yüzde 10'u Facebook'a üye. (2008 sonbaharı itibarıyla, Facebook'un dünya çapında yüz milyondan fazla kullanıcısı bulunduğu sanılıyor.)

Birkaç saatini arkadaşının ve arkadaşının arkadaşlarının profil fotoğraflarını inceleyerek harcayan herkes dikizlemenin ne olduğunu gayet iyi bilir. Dikizlemek, herkes hakkında her şeyi bilme ve öğrenme arzusudur. Bu arzuyu tatmin karşılığında, herkesin sizin hakkınızdaki her şeyi öğrenmesine de izin vermiş olursunuz. Diğer tüm özellikleri bir yana bıraksak bile, dikizlemenin bağımlılık yaptığı gerçeğini görmezden gelemeyiz. Sadece bir tık'la yeni arkadaşlar edinmeyi kim istemez ki? Parkların yerine apartmanların dikildiği ve komşularımızı gittikçe daha az umursadığımız bir çağda, kafa dengi insan arayışı şüphesiz son derece meşrudur ve giderek de güçlenecektir. Bu yüzden, eski madde bağımlılarını, kitap kurtlarını, dulları, hayvanseverleri ya da anaokulu öğretmenlerini, hatta kronik hastalığı bulunanları veya realiti programlarına katılmaya can atanları bir araya getiren sosyal paylaşım ağlarının giderek yaygınlaşmasına şaşmamak gerek.

Aslında sosyal paylaşım ağlarının, internette tanışıp birbiriyle flört etmeye başlayan insanlardan pek farkı yok. Her ikisinde de

önce profil oluşturulur, ardından iletişim kurmak için sabırsızlanılır ve hemen her seferinde, çok fazla dışa vurulmasa da sanal ilişkilerin bir gün fiziksel yakınlığa dönüşeceği umulur. Bu sebeple, çöpçatanlık sitelerinin dinamikliği ve insanların bu siteleri başkalarıyla tanışmak ya da birbirlerini dikizlemek için tercih etmesi hiç de şaşırtıcı değil. Popüler çöpçatanlık sitesi Plentyoffish.com günde 600 bin kişi çekiyor kendine. Bekâr Museviler için açılan Jdate.com sitesinin 500 bin sürekli kullanıcısı var. Kaçamak peşindeki evli insanların buluştuğu Ashley-Madison.com'u günde 125 bin kişi ziyaret ediyor. Bu siteleri "Dikizleme Kültürü"nün bir parçası olarak görmekte zorlanabilirsiniz belki ama kabul etmeniz gerekir ki tamamen öyleler. Profiliniz isteseniz de istemeseniz de diğer kullanıcıların eğlence kaynağı oluveriyor. Eşinden henüz boşanmış bir arkadaşım bu sitelerden birkaçına kaydolmuştu. O dönem profilleri inceleyip sevgili adaylarından gelen mesajların gerçek niyetini okumaya çalışarak saatler geçiriyorduk. Gördüğünüz gibi, "Dikizleme Çağı"nda çöpçatanlık siteleri de tıpkı internette sörf yapmak gibi hoşça vakit geçirmek amacıyla kullanılabiliyor...

Peki, yeni arkadaşlarınızla, sanal seks partnerlerinizle ve Kuzeybatı-Pasifikli-bira-meraklısı-dostlarınızla bağlantıyı koparmamak için ne yapıyorsunuz? Elbette Twitter'ı kullanıyorsunuz. Zaten bu mini blog servisi varlık sebebini, "Hayatınızdaki anlık değişimleri, 'şu an ne yapıyorsun' sorusunu sorarak anlatmanızı ve başkalarının cevaplarınızı izlemesini sağlıyoruz" diyerek açıklamamış mıydı? Sonuçta Twitter kısa sürede beş milyona yakın kullanıcı edindi. (Twitter'ın yaratıcıları kesin üye sayılarını açıklamıyor.) İşte her gün güncellenen milyonlarca "tweet" örneğinden biri: "Amy'de barbekü + gitmeden evvel biraz şarap" (Los Angeles'tan babiejenks tarafından gönderildi, 14:37, 13 Nisan 2008). Eğer Twitter size göre değilse, yeni kurulan Seesmic'e bir göz atın derim. Bu yeni site, Twitter'ın sunduğu imkânları, YouTube'un sundukları ile harmanlayıp 'görüntülü görüşme' olanağı veriyor. Üstelik bu görüntüler, çoğu zaman diğer kullanıcılara yönelik olarak hazırlanmış ufak diyaloglar şeklinde düzenleniyor.

Yeni yeni ortaya çıkan modern dikizleme servislerinin, kullan-

makta olduğunuz paylaşım ağlarının sunduğu blog yazma, tweetleme gibi hizmetleri bir araya getirerek, çevrimiçi olma ve çevrimiçi arkadaşlarınızı izleme yöntemlerine ilişkin öğrenmesi son derece kolay farklı kanallar oluşturması sizi artık çok fazla şaşırtmayacaktır sanırım. Bir çırpıda, bu yavan servisleri sunan elliden fazla yeni site sayılabilir: Ping, Lifestream, FriendFeed, Plaxbo, Digbsy, Profilactic (ne komik!) ve iStalker[6] (son derece ironik!) gibi isimler taşıyan bu siteler, yaptıklarınızı kronolojik olarak listeleme imkânı da sağlıyor. Lifestream'in diğerlerinden farkı, sevgili dostlarınızın "hepsi burada" mağazalarından tüm ihtiyaçlarını tek seferde satın alması gibi, sizinle ilgili her ayrıntıyı bir kerede dikizleyebilmesinde yatıyor. Sitenin tanıtım metnini okuduğumuzda apaçık görüyoruz bunu zaten: "Lifestream bir medya ve sosyal veritabanıdır. Bu sayede arkadaşlarınız verili zamanda ne yapmakta olduğunuzu anında öğrenir. Lifestream ile internetteki favori sitelerinizi ve diğer sosyal paylaşım ağlarındaki profillerinizi tek bir sayfada toplayabilir, böylece arkadaşlarınızın yeni ilgi alanlarınızı, en sevdiğiniz videoları, tweetlerinizi, yüklediğiniz fotoğrafları, blogunuza kaydettiğiniz yeni yazıları ve daha pek çok güncellemeyi anında görmesini sağlayabilirsiniz."

Lifestream'e duyulan ihtiyaç gösteriyor ki başta fotoğraf ve videolar olmak üzere, her şeyi çevrimiçi paylaşıyoruz. Liveleak, RedClouds, Voyeurweb, Dailymotion, Flickr, Shutterfly, Snapfish, Metacafe, Revver ve Brightcove gibi sitelere her ay milyonlarca görüntü ekleniyor ve arşivleniyor. Google ve YouTube'un aktardığına göre, her *dakika* veritabanlarına paylaşılmak üzere on üç saatlik video yükleniyor. Sıkıcı aile yemeklerinden içkinin su gibi aktığı üniversite partilerine, hatta amatör seks kayıtlarına kadar her görüntü, her an herkes görebilsin diye artık internette. Hayatımızı daha önce hiç yapmadığımız biçimde, herkesin gözü önünde arşivliyoruz. Arkadaşlarımız ve akrabalarımız bu cömert videolardan memnun. Peki, bunları başka kimler izliyor? Bilmiyoruz. Hem zaten kimin

6. iStalker: Stalker kelimesi, "sinsice iz süren, avına gizlice yaklaşan" şeklinde Türkçeleştirilebilir. Kelime, sap(kın)ıklığa da gönderme yapmakta, bir kişiye dair her detayı sezdirmeden, saplantılı biçimde izlemek manasını taşımaktadır. (ç.n.)

umurunda ki bu! Bu rahatlık, bu endişesizlik, "Dikizleme Kültürü"nün temel özelliklerinden biri. Teselli niyetiyle kendi kendimize tekrarladığımız gibi, artık hayatımızı sadece gerçekten tanıdığımız insanlarla paylaşmıyoruz. İtiraf etmekte zorlansak bile, aslında tanıdığımız kişiler yerine, tanımadıklarımızla paylaşmayı amaçlıyoruz! Bütün bu hazırlıkları "herkes" için yapıyoruz, bütün o malzemeleri oraya "herkes" görebilsin diye koyuyoruz. İşte tam da burada, sadece ne kadar saf olduğumuzu değil; fazlasıyla iyimser, önünü arkasını düşünmeden hevesli olduğumuzu, bütün bunların da kafa karışıklığından başka bir anlama gelmediğini itiraf ediyoruz! Öyle ya, çevrimiçi paylaştığımız her şey aleyhimize kullanılabilir ve kullanılacaktır; çünkü bütün iyi niyetimizle kamuya açtığımız her detayın altında, aleyhimize kullanılma potansiyeline sahip hayal bile edemeyeceğimiz bir güç var.

Bütün blog kayıtları, fotoğraflar, videolar, tweetler, çöpçatanlık sitelerine verilen bilgiler ve arkadaş listemizdeki isimler kolaylıkla kontrolden çıkabilir. Zaten dostlarımıza, iş arkadaşlarımıza, potansiyel sevgililerimize ve canımızın istediği herhangi birine ilişkin olarak internette arama yapmaktan hiç çekinmiyoruz. Elbette bu listeye kendimizi de katabiliriz. Giderek kök salan ve içinden çıkılmaz bir hal alan bu "Dikizleme Kültürü"nün neye dönüştüğünü görmek ister misiniz? Size tek bir kelime önereceğim: Google. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki arama motorlarını kullanmak, elektronik posta gönderip almaktan sonra en çok rağbet ettiğimiz çevrimiçi aktivite. Şüphesiz, arama motorlarını bir restoran tavsiye ediliyor mu görmek ya da en büyük turpun hangi tip toprakta yetiştiğini bulmak için de kullanıyoruz ama esas aradığımız şeyler birbirimiz hakkında yazılanlar. Pew'in yaptığı bir diğer çalışmaya göre, her üç internet kullanıcısından biri, arama motorlarında bir kişiyi araştırıyor ve bunu "kişisel sebepler"e dayandırıyor. Mark Andrejivic adlı bilim insanı da internet kullanımına dair yakın zamanda yaptığı ankete katılanların dörtte üçünün, "İnterneti tanıdığım biri hakkında bilgi toplamak için kullandım" dediğini aktarıyor. Bu insanların yarısı, bu tip araştırmaları "yılda en az birkaç defa" yapıyor. Peki, kimi arıyorlar? Üçte ikisi arkadaşlarına ilişkin bilgi peşinde koşuyor. Bir başka üçte

ikilik bölüm ise geçmişte şu veya bu şekilde ilgi duyduğu kişinin "şimdi" ne yaptığım merak ediyor. İyi de neden arkadaşları hakkında internette arama yapıyorlar dersiniz? Bunun da bir cevabı var elbette: "Katılımcıların çoğu, arkadaşlarını Google'da aramanın merak duygusunu tatmin eden bir tür eğlence olduğunu belirtiyor öncelikle. Ayrıca böyle yaparak, internette zaman öldürdüklerini de itiraf ediyorlar."

Bir şeyi gizli tutmak gittikçe daha zorlaşıyor; öyleyse neden saklamaktan vazgeçip bütün sırlarımızı kamuya açmıyoruz? Zaten itirafı teşvik eden ve bunu bir çeşit eğlence olarak sunan projelerin sayısı her geçen gün biraz daha artıyor. Söz gelimi, New York'ta "Cringe" ve Los Angeles'ta "Mortified" adıyla düzenlenen okuma günlerinde bir araya gelen insanlar, gülmek için sabırsızlanan bir dinleyici kitlesine, hormonlu birer yeniyetme iken yazdıkları aşk mektuplarını, günlüklerini ya da erotik unsurlar da taşıyan metinleri okuyorlar. Bir hayli popülerleşen bu okuma günlerinin, en küçük düşürücü hikâyelerin seçilmesiyle oluşturulmuş birer kitabı da mevcut artık. Ayrıca PostSecret[7], Bar Mitzvah Disco[8] ve Found[9] da aynı amaca hizmet eden bloglar.

Bütün bu bloglarda yer alan hikâyeleri uyduramazsınız. Zaten bu yüzden bu tür hikâyelerin bağımlısı olduk. "Dikizleme Kültürü" bize kurmacanın gerçekle boy ölçüşemeyeceğini tekrar tekrar ispatlıyor. SMITH Magazin, Memoirville adlı internet sitesini neden açtı? Böylelikle insanlar Twitter'da ya da blog yazarken yaptıkları gibi yaşantılarına ilişkin ufak "anılarını" anlatabileceklerdi. Bu "anıların" dikkatle hazırlanmış biyografik metinler olmadığını tahmin etmek hiç de zor değil. Mesela site size "altı kelimelik anı" se-

7. PostSecret: Bir kartpostala isim verilmeden yazılan sırların yayımlansın diye gönderildiği bir blog. Blog o kadar popüler ki PostSecret yöneticileri, aldıkları kartların bir kısmını kitaplaştırdı bile. Bununla da yetinmeyip bu kartlarla bir gezici sergi açmayı da ihmal etmedi. (ç.n.)

8. Bar Mitzvah Disco: Yahudilerin on yedi yaş partilerinde çekilmiş ama sonradan utandıracak ölçüde tuhaflıklara sahip fotoğrafları ve öykülerini bir araya getiren bir blog. Bu bloga gelen hikâye ve fotoğraflardan oluşturulmuş bir kitap da mevcut. (ç.n.)

9. İnternette yayımlanan bir dergi. "Mario, Tanrı'nın cezası herif, senden nefret ediyorum.! Sözde çalışman gerekiyordu ama araban o sürtüğün kapısında! Kalırolası bir yalancısın, senden nefret ediyorum! Amber" gibi notların yer aldığı birkaç kitabı da bulunuyor. (ç.n.)

çeneği sunuyor. Bu seçenekle amaçlanan, size başınızdan geçenleri altı kelimede ifade ettirmek (Kullanıcılardan birinin siteye girdiği altı kelime, bir kitabın da isim babası oldu: *Açıkçası Kafamdaki Tam Olarak Bu Değildi*). Elbette, eski ilişkilerinize dair hikâyeler de anlatabilirsiniz: "Herkesin bir eski sevgilisi vardır. Önce bir yutkunun, sonra ruhunuzun derinliklerine bakın ve bize unutamadığınız eski sevgilinizden bahsedin. Ne kadar rahatladığınızı göreceksiniz." Dahası, "ünlülerle karşılaşma" başlığı altında şu daveti görebilirsiniz: "Bize ünlü birine rastladığınız o günü anlatın: Hiç hesapta yokken onunla karşılaşmak, UFO görmek kadar beklenmedik ve heyecanlıydı, öyle değil mi?"

Sausalito, Kaliforniya merkezli *Memoir*[10] gazetesi, anıların, "21'inci yüzyılın edebi türü" olduğunu iddia ediyor. Şu satırları kaleme aldığım haftanın *New York Times*'ında en çok satan kitaplar listesindeki on kitabın beşinin anı türünde yazıldığını düşünürsek, bu iddiayı yalanlamak epey zor. En çok satanlar listesindeki beş kitaptan üçünün yazarı şöyle: Tori Spelling, Julie Andrews ve Valerie Bertinelli. Dördüncüsü bir babanın esrar bağımlısı oğluna ilişkin anıları ve listenin zirvesinde *Mistaken Identity*[11] adlı kitap bulunuyor. Bir araba kazasının ardından yetkililer, iki kazazede kadını karıştırıp yanlış ailelere teslim ediyor. Kitap bu iki ailenin anılarını bir araya getiriyor. Nihayet dikizleme çılgınlığı yatak odasına kadar gidiyor ve 2008'de taşralı iki çiftin seks hayatı kitap oluyor. Kırklı yaşlarının başındaki bu insanlar bu defa bize, "orta sınıfın seks paketi"ni sunuyor. *365 Nights: A Memoir of Intimacy*'de[12] Charla, Brad'e doğum gününde bir yıllık seks hediye ediyor. *Just Do It: How One Couple Turned Off the TV and Turned On Their Sex Lives for 101 Days*'de[13] ise Douglas Brown bize 2006'da karısıyla 101 gün boyunca her gün nasıl seks yaptıklarını anlatıyor. Elbette ki sev-

10. "Memoir" kelimesinin Türkçesi "anı". Yazar cümle içinde bu kelimeyi tekrar kullanarak, gazetenin adına gönderme yapıyor. (ç.n.)

11. *Mistaken Identity: Two Families, One Survivor, Unwavering Hope*, Don & Susie Van Ryn, Howard Books, 2008. (ç.n.)

12. *365 Nights: A Memoir of Intimacy*, Charla Muller & Betsy Thorpe, Berkley Trade, 2008. (ç.n.)

13. *Just Do It: How One Couple Turned Off the TV and Turned On Their Sex Lives for 101 Days* (No Excuses!), Douglas J. Brown, Three Rivers Press, 2009. (ç.n.)

gili Brown çifti maratonlarını tamamladığında, sonraki bir ay boyunca seks yapacak halleri kalmıyor. *People* dergisi bunu ağzından salyalar akıtarak, "Ortalama olarak her ayın dörtte üçünü seks yaparak geçirdikleri ortaya çıkıyor" sözleriyle okuyucusuna duyuruyor. Doğal olarak merak ediyorsunuz: Acaba insanların davranış biçimleri mi bu kitapları ve talk şovları yarattı yoksa tam tersi mi oldu?

Ne fark eder ki? "Dikizleme Çağı"nda, herkes hem her şeyi bilmek istiyor hem herkesin her şeyi bilmesini istiyor. Kim olduklarını, neden ve nasıl bu hale geldiklerini anlamak ve anlatmak gibi bir dertleri var artık. Bu yüzden de yaşam öykülerinden hemen sonra gelen en popüler programlar belgeseller. Çoktandır belgeseller de bir eğlence, itiraf ve rahatlama aracı. Mesela, Andrew Jarecki'nin 2003 yapımı *Capturing the Friedmans* adlı belgeseli tam da böyle bir projenin ürünü. Sıradan insanların sıradan günlerinde çektiği sıradan videolar bir araya getirilip bir belgesel oluşturuyor. Sahiden de el kameralarıyla anılarımızı ölümsüzleştirmek için kaydettiğimiz bu görüntüler, bir tür görüntü bankası gibi. Bu bankadan doğru görüntüleri ayırt edip doğru temayla (Çoğunlukla "talihsizlikler peşini bırakmamıştı" teması tercih ediliyor) art arda kullanırsanız, ortaya gerçek bir dram çıkarabilirsiniz. Werner Herzog'un 2005 yapımı *Grizzly Man*'ini hatırlayın: Medeniyetten elini eteğini çekmiş, doğada vahşi hayvanlar arasında yaşamaya meraklı bir adamın eline kamera vererek karşılaştığı her şeyi kaydetmesini istemişlerdi. Ne büyük eziyetti o görüntüleri izlemek! "Dikizleme Kültürü"nün "vazgeçilmesi mümkün olmayan" bir başka örneği ise Morgan Spurlock'un 2004 yapımı *Super Size Me* adlı belgeseliydi. Bu düşük bütçeli belgeselde de bungee jumping gibi tehlikeli sporlara ilişkin programlarda spikerlik yapan eski bir sunucuyu, bir ay boyunca sadece McDonald's'tan yemek yerken görüyorduk. Sunucunun akıl ve beden sağlığının bu yeni beslenme alışkanlığından nasıl etkileneceğini fena halde merak ediyor ve büyük bir dikkatle izliyorduk. Bu belgeseller çekilmemiş olsaydı, Eric Steel 2006'da *The Bridge*'i yapmaya cesaret edemezdi. Zira Steel'in belgeselinde bir adım daha ileri gidiliyor ve gizli kamera kullanılıyordu. Daha fenası, bu gizli kameralar Golden Gate Köprüsü'nden atlayarak intihar edenleri

kaydetmek için orada bulunuyordu. Böylece, intihara karar vermiş bu insanların köprüden atlamadan önce ve atlarken neler yaptıklarını, nasıl davrandıklarını adım adım takip edebiliyorduk. Her ne kadar film iyi tepkiler aldıysa da yapımcıların izleyiciyle kedinin fareyle oynadığı gibi oynadığı açıktı. Bunu görmemek için kör olmak gerekti; çünkü yapımcılar kamerayı öylesine ustalıkla kullanıyordu ki izleyen insan, yakın çekim görüntülenen kişi mutlu bir Alman turist mi yoksa intihara meyilli bir depresif mi, bir türlü anlayamıyordu. Bir eleştirmenin "nazikçe" belirttiği gibi: "*The Bridge*, bir insanı anlamada etrafındakilerin önemine dair eski ahlâki tartışmaları bir kez daha gündeme getiriyor; çünkü kamera, olayın öznesine o kadar yaklaşıyor ki gerçekte onu göremez oluyoruz. Bu da işte şu eski soruyu hatırlatıyor: Acaba arada kamera varken dünyayı olduğu gibi görmemiz mümkün mü?"

Aslında "Dikizleme Kültürü"nün ürünü olan bütün belgeseller akla aynı soruyu getiriyordu. Önemli belgesel film festivallerinden Toronto'daki *Hot Docs*'un 2008 programı da röntgencilikten nasibini almıştı. Filmlerin büyük çoğunluğu, kamera açık unutulduğu için yanlışlıkla çekilmiş sıradan olayların bir araya getirilmesiyle kurgulanmıştı. Rastgele bir günde gittiğim festivalde tam yirmi üç film izledim. Bu filmlerin sekizi yani üçte biri, büyük bir rahatlıkla "Dikizleme Kültürü"nün ürünü diyebileceğim türdendi. Mesela *Wild Blue Yonder*'de Celia Maysles, ünlü bir yapımcı olan babasını çektiği filmlere bakarak anlamaya çalışıyordu. Filmin sloganı basitti: "Görüntüler aracılığıyla ölüyü diriltmeye çalışan ilk insan!" *Second Skin* festival sırasında izlediğim bir diğer belgeseldi. Bu filmde dikizlenenler ise Second Life ve World of Warcraft gibi çevrimiçi bilgisayar oyunlarını oynayanlardı. Filmde, "Dört arkadaş önce buluşuyor sonra kopuyor; birbirlerinin yüzünü hiç görmemiş bir çift âşık oluyor; engelli bir adam, engellerine inat kanatlanıyor; bir oyun bağımlısı rehabilitasyon merkezine yatıyordu." Bir de Searching for Sandeep var: "Poppy, Sandeep'e bir kamera gönderiyor. Aralarındaki sanal ilişki zamanla onlara yetmiyor ve ilişkilerinin fiziksel yakınlığa dönüştüğünü görüyoruz. Ancak bu esnada, aralarında okyanuslardan daha büyük bir engel olduğunu fark ediyorlar; çünkü Sande-

ep, Sih mezhebine mensup bir Hintlidir ve hâlâ muhafazakâr ailesiyle birlikte yaşamaktadır. Üstelik 31 yaşında olmasına rağmen henüz bakiredir." Bahsedeceğim son belgeselin adı ise *The Art Star and the Sudanese Twins.* Adından da anlaşılabileceği gibi, film bize bir sanatçı ile Sudanlı ikizlerin öyküsünü anlatıyor. New Yorklu artist Vanessa Beecroft, bir yandan Batı'nın Afrika'yı yok sayışına ilişkin bir eser hazırlıyor, bir yandan da Sudanlı ikizleri evlat edinmeye çalışıyordu.

Beecroft'un sanatına ve hayatına ilişkin yaptığı tercihler "gerçek bir hikâyede" kesişirken, biz de belgeselin sanatla iç içe geçişine tanık oluyorduk. Belgeselin, belgeselden çok röntgenciliğe benzediğini fark etmekte de gecikmiyorduk; çünkü gerçek yaşam öyküleri, eğlence ve sözde arınma uğruna teşhir ediliyordu. Bahsi geçen arınma, elbette "eğlenceli bir terapi" olarak nitelenebilirdi! Ama sanatın da teşhir için kullanılan bir araç, yeni bir kurgulama yöntemi ve neticede bir eğlence olarak şekillendiğini görüyorduk. Bu da o kadar şaşırtıcı olmasa gerekti; çünkü size sanatçıların bir ay ya da bir yıl boyunca yediklerinin fotoğraflarını çekerek hazırladıkları en az iki projeden söz edebilirim. Mesela Londra'da yaşayan Lübnanlı sanatçı Mona Hatoum, bedenindeki çeşitli deliklere kameralar sokmuş, bunlardan elde ettiği fotoğraf ve videolarla da vücudunun içini gösteren bir sergi açmıştı. Berlin'de yaşayan Kanadalı sanatçı Michelle Teran ise arka sokaklara ve bebek odalarına koyduğu kameralarla bir film hazırlamıştı. New Jerseyli sanat profesörü Hasan Elah, FBI onu yanlışlıkla terörist şüphelisi listesine eklediğinde, 20 bin fotoğrafı çekildikleri yeri ve saati de not ederek internet sitesine koymuştu. Margot Lovejoy'un insanların hayatlarındaki önemli anlara dair yazdıkları metinlerden oluşan *Turns*'ü, Whitney Amerikan Sanat Müzesi'nde sergilenmişti. İş bununla da bitmemiş, sergiyi gezenler, benzer metinler yazmaya teşvik edilmişti. Bunun karşılığında, sergilenen metinleri sıralamalarına izin veriliyordu.

Anlatacağım sonuncu sergi ise "Dikizleme Kültürü"nün en çarpıcı örneğiydi: Ödüllü Alman sanatçı Gregor Schneider, ölmek üzere olan bir insanı galeriye koyarak sergilemişti. Schneider, Londra *Times*'a projesini, "Ölmekte olan kişi, durumu kötüleşmeden evvel

her şeyi kendisi planladı; çünkü ilgi odağı olmak istiyordu. Geri kalan düzenlemeleri de akrabalarının onayıyla yaptık. Seyirciler ölümü, ölüme saygısızlık etmeden izleyecekti" diye anlatmıştı. Bu röntgenci sanatçılar, yeni kültürün binlerce temsilcisinden sadece birkaçıydı. Bu kişilerin "sanat" diye sergilediklerini, sadece dikizleme alışkanlığının kazandığı boyutları gözünüze sokmak için anlatmadım. Bunları anlattım; çünkü röntgenciliğin hayatımıza nasıl da sinsice sindiğini görmenizi istedim. Üstelik bu yeni kültürü anlamanın henüz kıyısından bile geçebilmiş değiliz. Sanatçılar kültürdeki açıkları yakalar ve eğer kültürü olduğundan başka türlü lanse ederlerse, kültür çatırdar. Ne yazık ki sanatçılar, "Dikizleme Kültürü"nün temsil ettiği olgulara birbirinden çok farklı anlamlar yüklüyor. Yüklenilen anlamlar birbirleriyle çeliştiği için de kültür giderek parçalanıyor.

Sanat, belgesellere benziyor, belgeseller de realiti şovlara, televizyon ise hayatın ta kendisine... Peki, bu sırada hayat neye benziyor? Hayat da az önce saydığım bütün bu şeylerin toplamına dönüşüyor. "Dikizleme Çağı"nda hayatınızın her anını kaydetmeye çalışırsınız; çünkü ileride neyi başa sararak yeniden görmek isteyeceğinizi önceden bilemezsiniz. Belki bu kayıtlardan birini polise göstermeniz gerekecek ya da bir bahisçiye satacaksınız veya blogunuza yazacaksınız; belli mi olur? En iyisi her anı kaydedip işi şansa bırakmamak! Zaten amacımıza ulaşmamızı kolaylaştırmak için teknoloji tam bir mühimmat deposu gibi çalışıyor. İhtiyacımız olan ürünler ve servisler emrimize amade. Bu ürünlerin büyük çoğunluğu birbirimizi izlememizi sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda bu izlemeyi son derece kolaylaştırıyor. Bunu yaparken de arkadaşlarımıza ve ailemize duyduğumuz güveni sarsıyor. Güvensizlik ise daha çok izleme arzusunu uyandırıyor. Sonuçta bize öyle servisler sunuluyor ki bunlara rağbet göstereceğimiz yıllar önce aklımıza bile gelmezdi. Zira onların hayata geçmesi teknolojik olarak imkânsızdı ve onlardan medet umacağımızı düşünemezdik; çünkü henüz bu kadar ahlâksız değildik.

Aslında her şey bebeğinizin bakıcısını izlemek için satın aldığınız kamerayla başladı. Bu kamerayı oyuncak ayıya ya da saatli rad-

yoya monte ediyor ve gün içinde istediğiniz zaman ya da akşam eve geldikten sonra kayıtları kontrol ederek, çocuğunuza iyi bakılıp bakılmadığını anlayabiliyordunuz. Hem de ayağınızı sehpaya uzatıp soğuk bir şeyler içerek... Bu kameraları, çocuğunuzun kiminle ne kadar konuştuğunu size haber veren özel cep telefonları izledi. Üstelik bu özel cep telefonları aracılığıyla, onaylamadığınız kişilerin çocuğunuzu aramasını ya da çocuğunuzun sizin istemediğiniz kişiler tarafından aranmasını engelleyebiliyorsunuz. Bu telefonlar o kadar kullanışlı ki çocuğunuz başı belaya girmeden 16'sına basacak ve birkaç yıl sonra da ehliyet almak isteyecek. Öyleyse şimdi de arabanın nerede olduğunu ve kaç kilometre hızla gittiğini takip etmenizi sağlayacak bir GPS edinmeniz gerekli. Böylece kızınızın veya oğlunuzun tehlikeli bir istikamette ilerleyip ilerlemediğini görebileceksiniz. Ayrıca GPS'i, araba belli bir alanın dışına çıktığında ya da yasakladığınız bir otobana saptığında sizi uyaracak şekilde ayarlayabilirsiniz de. Elbette, çocuğunuzun ne dümenler çevirdiğini bilmek en doğal hakkınız: Acaba alkol mü aldı, uyuşturucu mu kullanıyor, 160 kilometreden fazla yaklaşmamasını söylediğiniz o haylaz oğlanla veya kızla mı buluştu? Oldu olacak, bir de 99 dolarlık şu yalan makinelerinden alın bari. Sesi analiz ederek sorulara cevap veren kişinin stresini ölçen bu aletle, reklamında denildiği gibi, "Çocuklarınız gerçekten geç saatlere kadar çalışıyor mu, yoksa başka bir şey mi yapıyor?" sorusuna yanıt arayabilirsiniz. Sormaya bile gerek yok, tabii ki 50 dolar verip PC Pandora adlı programı da satın almak istiyorsunuz. Böylece, çocuğunuzun kullandığı bilgisayar ekranının her on beş saniyede bir gizlice kaydedilmiş görüntülerini inceleyebileceksiniz. Çocuklarınızın bilgisayar şifrelerini ele geçirmek için de harika bir yöntem bu! Son olarak 65 dolara daha kıyıp kendi güvenliğinizi garanti altına almak istersiniz herhalde. Advanced Spy, "Bilgisayarınızda olup biten her ayrıntıyı kaydeden bir ileri teknoloji ürünü. Eşinizi, çocuklarınızı, iş arkadaşlarınızı ve dilediğiniz diğer herkesi göz hapsine almak için mükemmel bir imkân!"

Dikizleme ürünlerinin hepsi casus gibi çalışmıyor elbette. Twitter ve Facebook gibi sitelerin artışıyla hepimiz dikizlemeye ve dikizlenmeye gönüllü olduk. Yeri gelmişken, Sprint Nextel'in iPhone

için tasarladığı Loopt adlı program sayesinde, arkadaşlarımızın bulunduğu yeri, onların da izniyle görebildiğimizi ve birbirimizi takip etmek konusunda mutabakat sağladığımızı da söyleyelim. Arkadaşlarımız şimdi, cep telefonumuzdaki harita üzerinde gezinen birer nokta. Bu noktalar sayesinde hangi arkadaşınızın barda takıldığını, hangisinin kuaförde olduğunu ya da hangisinin evinde kitap okuduğunu rahatlıkla görebiliyorsunuz. Doğal olarak hangi kitabı okuduğunu merak etmeye de hakkınız var! O da kolay, GoodReads'deki ya da Facebook'daki okuma listelerine bakıp hemen bulabilirsiniz. Bu iki siteden sonuç alamazsak bir de Amazon.*com*'u dener, okumak istediği kitaplar listesine yeni bir şey eklemiş mi diye bakabiliriz. Netice itibarıyla, iPhone'unuza yüklenmiş Loopt programıyla bu servisten yararlanan bir milyon şanslı insandan birisiniz. Bu sayının çığ gibi büyüyeceğinden şüphe duymamız için hiçbir sebep de yok. Zaten bugün ABD'de satılan cep telefonlarının yüzde 55'i, Loopt gibi programlarla uyumlu çalışacak şekilde dizayn edilmiş durumda.

Şüphesiz, bu gibi ürünlerin çeşitliliğini teknolojinin ilerlemesine borçluyuz. Tabii bütün bu alet edevat ve bu alet edevata yüklü programlar, bizi kablosuz ağlara gittikçe daha muhtaç ve bağımlı hale getiriyor. Bu kadar bariz olmayan bir başka itici güç daha var. O da bizi dikizleme fikrine ve dikizleme için icat edilmiş servislere alıştıran sosyal baskının ta kendisi. Alet edevat, teknolojinin doğal bir sonucu olarak hayatımıza giriyor; fakat bunları benimseyip kabul etmemizi sağlayan çevre baskısı gözden kaçabiliyor. Ünlü insanların yaşadığı hayatı her gün daha çok arzuluyoruz ve hayatımızı tıpkı onlar gibi izleyici kitlesinin önünde ve izleyici kitlesi için yaşamak istiyoruz. Dikizlemeyi doğuran da bu zaten. Ünlüler gibi yaşama arzusunu besleyen ise başkalarının gözü üzerimizdeyken daha güvende olacağımızı düşünmemiz. Tabii bize daha iyi hizmet edeceklerine inanarak, şirketlerin ve hatta hükümetlerin depolamasına izin verdiğimiz kişisel bilgilerin bir gün aleyhimize dönebileceğini aklımıza bile getirmiyoruz: Bizi kendimizi teşhir etmek konusunda cesaretlendiren her şey, tuhaf bir biçimde, gözlem altında tutulmaya da alıştırıyor. Caddelerdeki MOBESE kameraları, arkadaşlarımız, ban-

kalar, telefon şirketleri, hayatlarımızın bu derece iç içe geçmesini mümkün kılan internet servis sağlayıcıları bizi sürekli gözetliyor. Acaba biz bu ağın üzerindeki örümcek miyiz, yoksa ağa yakalanmış sinekten başka bir şey değil miyiz?

Sadece şundan emin olabiliriz: "Dikizleme Kültürü" bulaşıcıdır. Bir kez temas ettikten sonra, diğer insanların her şeyini görme arzumuz doruğa çıkıyor. Karşılığında da *bizim* her şeyimizin görünmesini istiyoruz. Dikizleme alışkanlığı edindiğimizden beri özel hayat, bireysellik ve hatta toplum gibi kavramları sürekli yeniden tanımlıyoruz. Bir taraftan yüksek güvenlikli evlerimizde, kilitli kapıların ardında saklanıyor, kendimizi dünyadan cep telefonumuzun ya da MP3 çalarımızın kulaklığını takarak soyutluyoruz. Bir taraftan da bütün sırlarımızı blogumuzda ve sosyal paylaşım ağlarında anlatıyor, fotoğraf ve video yüklüyor; televizyon programlarında ve aklınıza gelebilecek buna benzer diğer yerlerde içimizi döküyoruz. Zaten bu anlamda "Dikizleme Kültürü" insan yaşamının dijitalleşmesi ve elektronik ortamlara kayması demek. Bu yüzden bizi izleyenlere "tam pansiyon" teşhir vaat ederken, gerçek anlamda ilişki kuramaz hale geliyoruz. Bakışlarımız çevremizdekilerin üzerinde gezinse de aslında kimseyi gördüğümüz yok. "Dikizleme Kültürü"ne çok hızlı kapıldık, hemen bağımlısı olduk ve hoşumuza gitsin ya da gitmesin fark etmez, hepimiz artık onun bir parçasıyız. Üzerinde düşünelim veya düşünmeyelim; ne yazık ki bu böyle.

"Dikizleme Kültürü" hızla yayılmasını ve bu yayılmanın beraberinde getirdiği cazibesini aslında elektrik şebekelerine borçlu. Eğer elektrik olmasaydı, "Dikizleme Kültürü" bu kadar yaygınlaşamaz ve cazip hale gelemezdi. Söylemek bile gereksiz, köklü her kültürel değişim gibi, dikizleme de en çok toplumsal alışkanlıklarımızı etkiliyor ve etkilemeye de devam edecek. Öyle ki okuduklarımızda, izlediklerimizde ya da kaydettiklerimizde gözlediğimiz değişim, bu büyük farklılaşmanın yanında solda sıfır kalıyor. "Dikizleme Kültürü" 21'inci yüzyılın teknoloji toplumunu adına ister eğlence, ister kişisel gösteri, ister dikkat çekme diyelim, bedenleri ve ruhları ile sürekli soyunan ve bu bitmeyen striptizi izleyen bir büyük kalabalığa çeviriyor. Dikizlemek, giderek toplumsal bilinci dönüştüren bir

mekanizma olarak anlam kazanmaya başlıyor. Bu mekanizmadan bir kez geçen zihinler, artık bir kenarda oturup izleyerek tatmin olmuyor; çabucak, "Biz de yapmak istiyoruz" aşamasına geliyor.

Yapalım yapmasına da, ne yaptığımızı biliyor muyuz? Geleneksel kültürde bize casusluğun, gözünü dikip bakmanın, insanları gözetlemenin ayıp olduğu öğretilmişti. Yüzyıllarca ibret almamız için Röntgenci Tom'un öyküsünü anlatmadılar mı? Dediler ki Leydi Godiva kocasını kölelerden aldığı vergiyi düşürmeye ikna için ata çırılçıplak bindiği halde, şehir ahalisi başını kaldırıp da bakmayacak kadar ahlâklıydı. Bir dakika, Röntgenci Tom dışındaki herkes diye düzeltmem gerek. Zaten bu nedenle onu ölümle cezalandırdılar, kaçan sürdüler ya da gözünü oydular veya dışladılar. Her neyse, ana fikri anladınız: Zavallı Tom, dikizlemenin ne kadar kötü ve ahlâksız bir davranış olduğunu ortaya koyan en somut örnek. Öyle ki ismi gözetlemeye meraklı dostlarımız tarafından rumuz olarak bile kullanılıyor.

Röntgenci Tom masalı 1700'lerde anlatılmaya başlandı; ama masala konu olan hikâyenin birinci milenyumun sonlarında yaşandığı sanılıyor. Yani bu çok eski bir öykü ve taşıdığı mesaj da son derece aşikâr: "Dikizlemeye yeltenen sürüngenler, er ya da geç hak ettikleri cezayı bulur!" Ne var ki Tom'u artık anlayışla karşılıyoruz. "Bunun nesi kötü ki? Zavallı Tom sadece kaçamak bir bakış atmak istemişti. Hem Leydi Godiva'nın da filminin galasına iç çamaşırsız giden ve birilerinin bunu fark etmesini bekleyen yıldızlardan ne farkı vardı? Bu yıldızın görmemizi istediği yerlere bakmayalım mı yani?" Her neyse, netice itibarıyla Godiva aslında şanslıydı; çünkü Tom'un kamerası yoktu! Doğal olarak, bugünün toplumsal alışkanlıklarını düşünerek şanssız olduğu da söylenebilir. Tom'un kamerası olsaydı, Leydi Godiva'nın görüntüleri YouTube'a düşecekti! Mesele de bu zaten: Röntgenci Tom masalını "abartılı paylaşım" ya da 'Google' gibi yeni kelime ve kavramlarla yeni baştan yazdığınız zaman, kültürel değişimin ne anlama geldiğini de kolaylıkla kavrayacaksınız. (Amatör çıplak fotoğrafların yayıldığı siber dünyaya şimdi girmiyorum bile, bunu daha sonra inceleyeceğiz.)

Bugün, büyük bir memnuniyetle dikizliyoruz ve bunda da son

derece özgürüz; ayrıca bu tavrımız onaylanıyor da. Hükümet, şirketler, arkadaşlarımız ve ailemiz, tabii hepsi farklı farklı sebeplerle, bize bahçe duvarlarının ardına gizlice bakabileceğimizi, komşumuzun ne işler çevirdiğini görebileceğimizi söylüyor. Özellikle de komşumuzun yaptıklarından bir skandal ya da cinsel bir fantezi çıkarma ihtimalimiz varsa... Yani komşumuz milyonlarca kişinin ilgisini çekecek bir eğlence vaat ediyorsa... Ayrıca çok fazla üzülmeye veya tedirgin olmaya da gerek yok; çünkü komşularımızın bu tip dolaplar çevirmesinin temel nedeni, birilerinin onları görme ihtimali. Biz, nasıl kimse bizi zorlamadığı halde gönüllü röntgencilik yapıyorsak, onlar da kendilerini dikizlememizi arzulayarak gönüllü oyunculuk yapıyorlar. Dikizleyenler ile dikizlendiklerini bilenler, sanal bir bütünlük içinde hareket eden farklı iki grup gibi görünüyor. Her grup, sürekli olarak ötekini teşvik ediyor; neyin, nasıl ve neden meydana geldiğini merak etmeden yapamıyor.

Bin yıllık röntgencilik yasağını kaldırdığımıza göre, bu günlere nasıl geldiğimizi ve bundan sonra bizi nasıl günlerin beklediğini düşünmeye başlasak fena olmaz doğrusu. Her birimizi "Röntgenci Tom"lara dönüştüren nedir? Acaba biz de günün sonunda Tom gibi cezalandırılacak mıyız? "Dikizleme Kültürü"nü hayatımıza sokan görünmez güç, bizi bilinmeze doğru sürüklerken, bilinçsizce hareket eden bir topluma da dönüştürmeyi mi amaçlıyor yoksa? Doğrusu bu ya, masumiyetini çoktan yitirmiş bu kültür, peşin hükümlü ve göz boyayıcı bir nitelik taşıyor. Ayrıca her sırra, her skandala ve her suça bir etiket yapıştırarak fiyat veriyor; ama bir yandan da biz bu kültürü, demokrasinin ve eşitliğin toplumun her zerresine işlemesini sağlayacak bir fırsat olarak görüyoruz. Tıpkı Leydi Godiva gibi, bütün saflığımızı ve iyi niyetimizi kuşanıp işe yarar bir şeyler yapmak arzusuyla bedenimizi ve ruhumuzu gözler önüne seriyoruz. Bağlanmaya, iletişim kurmaya, derdimizi paylaşacak birini bulmaya çabalıyoruz. Ancak bizim Leydi Godiva'dan farkımız şu: O hemşerilerinin başlarını eğmesini ve ona bakmamasını istiyordu; oysa biz, baksınlar diye neredeyse yalvarıyoruz. Godiva ile aramızdaki bu temel ve önemli ayrım, giderek hayatın her alanına yayılıyor, yayılırken de dallanıp budaklanıyor. Bir anda, ayinlerden çiftleşmeye ka-

dar özel veya kutsal bildiğimiz her ayrıntı, izlenebilir ve tüketilebilir bir şey haline dönüşüyor. Bu kültürel değişimin hayatımıza etkisi son derece büyük elbette. Önce bir kamera gerekli, bir yere kamera koyuyorsun, sonra da görüntüleri izleyecek bir seyirci kitlesi buluyorsun. "Kitle"nin küçüklüğü ya da büyüklüğü mühim değil. Ayrıca bütün bunlarla birlikte "küçük" tanımı da epey değişti. Peki, bu ne? Şimdi biz kimiz?

2
Nasıl Röntgenci Olunur?

Modern insan önüne çıkan her şeyi yutan bir elektrik süpürgesi gibidir. Bu insanın nasıl biri olacağını izledikleri belirler Televizyon zaten bu işlevi görür. Artık okumanıza da gerek yok. Kitaplar çöpe, televizyon kalsın! İşte bu yüzden insanlar, insandan çok plastiğe benziyor; tıka basa doydular ve böylece inşa edilmeleri tamamlandı. Tıka basa doysun diye önüne konulanları iade eden insanın ise cevher sahibi olduğu düşünülebilir.

Andy Warhol, *San Francisco Chronicle, 1966*

Kendisine Padme diyor. Gerçek adı çok daha sıradan bir şey olsa gerek. Vancouver yakınlarındaki Fraser Vadisi'nde, British Columbia'da yaşıyor. Bloguna koyduğu fotoğrafların çoğunda karla kaplı tepeleri, yemyeşil yaprakları ya da mavi dereleri görmek mümkün. Zaten Kuzeybatı Pasifik'te bulunan yağmur ormanı buna benzer görüntülerle dolu.

Padme, sıradan bir taşra mahallesinde büyümüş. Kocası bütün gününü işte geçirirken, o da evde oturup çocuklarla ilgileniyor. En büyük çocuğu, kısa bir süre önce yedi yaşına bastı. "Sıradan" derken kastettiğim mahalleye ilişkin bir şeydi: Gelişmiş dünyanın mahalleleri düşünülünce, Padme'nin yaşadığı yer ancak bir yarı mahalle sayılabilir. Elbette Padme'nin arkadaşları ve komşuları var; ama ne yazık ki hayatta ona en yakın olan insan yani kız kardeşi çok uzak

bir kentte yaşıyor. Çoğumuz onun komşuları, arkadaşları ve akrabalarıyla kurduğu ilişkiyi fazla sıkı fıkı bulabiliriz. Bu insanların hepsi kendilerini Padme'nin sağlığından, güvenliğinden ve mutluluğundan sorumlu gibi görüyor. Oysa biz bunları devlete düşen görevler arasında sayıyoruz.

Ancak Padme kendisini kimi zaman çok yalnız hissediyor. Pek fazla yakın arkadaşı yok. Ailesini ise, "Geleneksel bir aile işte" diyerek tarif ediyor. Padme, 2005'te bir blog açmaya karar verdi. Blog, dünyaya açılmak, yeni arkadaşlar edinmek ve kendisini ifade etmek için bulduğu bir yöntemdi. Yine de başlarda pek hevesli olduğu söylenemezdi doğrusu: "Benim yazdıklarımı kim okur? Yazar filan değilim ki." Ancak gönülsüz de olsa blogu açtı. Genellikle aile hayatını yazıyordu:

> Skywalker'ın doğum günü partisini yapacağımız Chuck E Cheese'de boru patlamış. Bu yüzden partiyi iptal ettiler. Telefon eden kadın beni ne kadar zor durumda bıraktığının farkında bile değildi. Onlarcası çocuk olmak üzere bir dünya insan davet ettim ve şimdi yeni bir mekân bulmam gerekiyor. Ayrıca hediye paketleri, süslemeler, pasta, her şey Chuck E Cheese'e göre planlanmıştı. Şimdi her şeye baştan başlamam gerek. Ayrıca tüm bunlarla uğraşırken, iyi bir şaplak yiyemeyeceğim de aşikâr. Of!

Bazen de sağlığı hakkındaki endişelerini dile getiriyordu:

> Ameliyat iyi gitti. Önümüzdeki hafta kontrole gittiğimde, doktorumla durumumu bir kez daha değerlendireceğiz. Ameliyat sırasında rahmimden aldıkları parçaya birkaç test yapacaklar. Bir operasyon daha geçirecek miyim, henüz bilmiyorum, rahmimdeki kitleyi ne yapacakları da belirsiz. Bu belirsizlik beni huzursuz ediyor. Artık sabrım kalmadı. Kendimi bir an evvel eskisi gibi iyi hissetmek istiyorum.

Bir de şu var:

> Bugün çocukların okulu başladı ve Efendi tatilin bitişiyle işinin başına döndü. Kendimi yalnız hissederim sanıyordum ama evin yeniden bana kalmasından memnunum. Ayrıca Hitatchi'mi kullanma ve mastürbasyon yapma iznini de aldım. Vibratörümle baş başa kaldığımız son günün üzerinden haftalar geçti. Güne mastürbasyon yaparak başlamanın ne harika bir şey olduğunu az kalsın unutacaktım. Epey güçlü bir orgazmdı ve kendimi rahatlamış hissediyorum. Sonunda normal hayatıma döndüm, şimdi eski planıma uyabilirim.

Evet, doğru okudunuz. Padme'nin son derece özel bir sırrı var. Ancak Journey to the Darkside[14] adını verdiği blogu açınca yarım milyon insan bu sırdan haberdar oldu. Padme, *Yıldız Savaşları* temalı blogunda, sanki Darth Vader'ın[15] karanlık ruhunu çağırır gibi kaleme aldığı yazılarıyla günde üç ya da dört bin ziyaretçi çekiyor. Oğlunun doğum günü partisinin nasıl iptal olduğunu yazarak başlayan bir ev kadını için hiç de fena sayılmaz. Bu arada Padme'nin kocasının kalçasına indirdiği şaplakları yazdığını da es geçemeyiz. Ayrıca kocasına uyguladığı uzun oral seks seanslarından bahsettiğini de bilmeniz gerekir. Efendi Anakin[16] diye hitap ettiği bu adamın egemenliğinde yaşamaktan nasıl zevk aldığı da artık okurları için bir sır değil. Bu adamı bana, "Dört yıldır evli olduğum, 12 yıldır birlikte yaşadığım, 18 yıllık en yakın arkadaşım" diye anlatacaktı.

Ancak blog arkadaş edinmekten ya da kendini ifade etmekten ibaret değil. Mesela Padme kim? Bu soruyu sorduğunuz kişiye göre alacağınız cevap değişir. Sözgelişi, karşı dairesinde oturan kişiyseniz, "İyi bir anne ve komşudur!" diye cevaplarsınız bu soruyu. Yok, eğer yolu rastgele Padme'nin bloguna düşen bir porno meraklısı iseniz ve şaplak indirilen beyaz poposunun nasıl kızardığına dair videoları izlediyseniz, ıslak rüyalarınızın yaşayan bir temsilcisidir artık o: Orta sınıfa mensup, orta yaşlı, azgın bir kadın; o kadar azgın ki fantezilerini bedava sergilemeye hazır! Başka ne olabilir? Şu da olabilir: Cinsiyet rollerinin benzer şekilde dağıldığı, bu rollerin "mutlak güç" prensibiyle (O böyle isimlendirmişti) paylaşıldığı bir coğrafyada yaşıyorsanız, Padme alternatif cinsellik arayışındaki cesur bir fatih yahut farklı bir hayat tarzının temsilcisi olarak görünecektir gözünüze. (Ona, "mutlak güç" derken ne kastettiğini sorduğum zaman, "Bütün kararları kocam alır!" diyerek cevaplamıştı beni.) Öyle ki oğlunun partisi iptal edildi diye söylendiği paragrafın sonunda, "İyi bir şaplak yiyemeyeceğim aşikâr..." cümlesini kurabilmektedir.

Padme blogunda gerçek adını kullanmıyor, yüklediği fotoğraf-

14. Journey to the Darkside: Padme'nin blogunun adı; "Karanlık Tarafa Yolculuk" şeklinde Türkçeleştirilebilir. Blogun yazarı, blogunun adını ve ailesi ile kendisi için rumuz seçerken *Yıldız Savaşları*'ndan esinlenmiş. (ç.n.)

15. Darth Vader: *Yıldız Savaşları* filminin kahramanlarından. (ç.n.)

16. Efendi Anakin: *Yıldız Savaşları* filminin bir başka kahramanı. (ç.n.)

larda ya da videolarda yüzünü göstermiyor. O halde soruyu tekrar soralım: Padme kim? Kim olacak, dikizleme ülkesinin yarı anonim bir vatandaşı. Sırların ortaya serilmesine dair doymak bilmez arzunun değerli bir "mal"a dönüştüğü yeni dünyanın vazgeçilmez bir parçası. Bu "mal" açıklanacak bir sır kalmayana dek değerini koruyacaktır.

"Kendimizi tek bir konuyla sınırlamıyoruz." Blogunun nasıl bu kadar popülerleştiğini sorduğumda bana verdiği cevap buydu. "Pek çok insan şeffaflığımızdan hoşlanıyor. Biz atılan şaplaklardan ya da seksten ibaret değiliz. Sanırım bu durum insanları büyülüyor. Pek çok müdavimimiz var; çünkü insanlar merak ediyor ve sırada hangi maceramızın bulunduğunu öğrenmek istiyor."

Padme ve Efendi, artık ziyaretçilerine çevrimiçi alışveriş imkânı da sunuyor. Yani blogdan para kazanmaya da başladılar. Her yeni ziyaretçi, blogdan elde ettikleri kârı artırıyor: "Kazancımızı yükseltmek için reklam filmi hazırlamayı, daha çok video koymayı düşündük." Muhtemelen artan popülerliğin beraberinde getirdiği okuyucu taleplerini karşılamak ve mümkün olan ekonomik kazancın tamamını elde etmek için, Padme blogunu her gün güncellemeye, sanal evrendeki yerini sağlamlaştırmak amacıyla çabalamaya başladı. Bunun yolu da son derece basit aslında: Aile yaşantısıyla ve cinsel hayatıyla ilgili daha fazla sırrı paylaşmak! Bunun doğal sonucu olarak, blog, gittikçe daha fazla cinsel içerikli video ve fotoğrafla doldu. Ancak Padme hiçbir zaman porno yıldızı olmadı, para karşılığı porno videolar sağlama yoluna gitmedi. Tek istediği ziyaretçi sayısını korumak ve takipçilerini memnun etmekti. Ancak burada ince bir sınır vardı. Çok fazla radikalleşmek, okuyucularının ona yabancılaşmasına yol açabilirdi. En uç fantezilerin detaylarını, bu yüzden asla siteye koymayacaktı: "Onlara daha uçuk fotoğraflar görmek isteyip istemediklerini sordum. Eğer, 'Evet; bu harika olurdu' diyenlerin sayısı biraz daha fazla olsaydı, daha fazla şaplak yemiş kalça fotoğrafı ya da video paylaşırdık. Ben onlara sıradışı fantezileri üstü örtülü anlatıyorum. Ancak bütün ayrıntıları ya da fotoğrafları koymuyorum. Yani bir denge kurmaya çalışıyorum. İşin sırrı bu dengeyi kurabilmekte."

Blogun başarısı arttıkça, çevrimiçi ya da çevrimdışı hayatta denge kurmak da zorlaşıyor elbette. Öyle ki kimi ziyaretçileri Padme'nin gerçek hayatla fanteziyi karıştırdığına inanıyor: "Bazıları gerçekle sanalı birbirine karıştırmamamı tembihliyor; fakat bunları birbirine karıştırmazsam, insanlar bir roman kahramanını okuduklarını düşünebilir. O zaman da yazdıklarım şimdiki kadar gerçek olmaz. Mesela şimdi bloguma bakarak, 'Ah, yazık! Kötü bir gün geçirmiş!' diyebiliyorlar. Önemli olan bu; çünkü biz sizin aranızdan biriyiz; roman kahramanı değil gerçeğiz. Bizim de sıkıntıları ve sevinçleri olan gerçek bir hayatımız var. Popomuza atılan şaplaklardan veya seksten ibaret değiliz."

Öyle görünüyor ki Padme, evde olup bitenlerle blogda anlattığı hayatı birbirinden ayrı tutarak, bütün o satırları yazan kişinin kendisi olduğunun anlaşılmayacağını umut ediyor. Mesela sıkıcı arkadaşlarının blogunu görmesinden ya da *Yıldız Savaşları* hastası ağabeyinin "seks" ile "*Yıldız Savaşları*" kelimelerini bir araya getirip arama yapmasından ve internetin de onu doğrudan bloguna yönlendirmesinden korkuyor. Ancak bütün bunları gölgede bırakacak büyük bir korkusu daha var: Çocuklarının blogu bulması: "Umarım hiçbir zaman blogu ziyaret etmezler. Hakkımdaki mahrem detayları öğrenmelerini hiç istemem. Tıpkı annemin seks hayatını asla bilmek istemeyeceğim gibi..."

Bunun üzerine Padme'ye, annesinin aklına bile getiremeyeceği bir yöntemle, hakkındaki en özel bilgileri paylaşarak büyük bir risk aldığını söyledim. Benimle aynı fikirdeydi. Zira onu gerçek hayatta üstünkörü tanıyan biri bile blogunu okuduğunda, o satırları yazanın kim olduğunu kolaylıkla anlardı. Buna rağmen, bir gün birilerinin onun yazdığını fark edeceğine inanmıyordu. O kadar rahat ve neşeli ki blogunu ziyaret edenlere minik bir anket bile uyguluyordu. Sözgelimi, onlara okuduklarından başkalarına bahsedip bahsetmediklerini soruyordu. Kısacası, ziyaretçileri neden kendi blogunda geziniyor ve yazdıkları beğeniliyor mu, bilmek istiyordu. Tüm bunlar olurken, bir yandan da yazdıklarından utanç duyuyordu. Bu da bloguyla gerçek hayatı arasına mesafe koymasına yol açıyordu. Padme'nin umudu şuradaydı: Sanalla gerçeği birbirine karıştırmayacak ve kim-

se de sanal hayatının farkına varmayacaktı. Her şey herhangi bir aksama olmadan sürüp gidecekti yani. Doğrusu buna engel de yoktu; çünkü "sıradan" hayatındaki bir-iki kişi dışında hiç kimse, Padme'nin böyle bir blog sahibi olduğunu bilmiyordu. Kız kardeşi bile! Padme, tüm çıplaklığıyla kendisini sadece çevrimiçi dünyada ortaya koyuyor, bunu da yarı anonim bir kimlikle yapıyordu.

Peki, neden böyle bir risk alıyordu? Padme'nin buna vereceği cevap hazırdı: Böyle bir okuyucu kitlesine sahip olmaktan hoşlanıyordu; çünkü bu kitle onu ve yazdıklarını destekliyordu. Ayrıca herhangi bir konuda gerçekte ne düşündüğünü bir tek onlarla paylaşabiliyordu. Padme, "Araba kullanmıyorum, işe gitmiyorum. Eve hapsolmuş bir anneyim ve bütün gün yapayalnızım. Blog insanlarla bağ kurmamı sağlıyor" diyecekti. Okurlarının onun için ne kadar önemli olduğunu, bu insanlara hitaben yazdığı yazıları okuyunca hemen hissediyordunuz zaten. "Okuyucu kitlesi" diye adlandırdığı kişiler, gün içinde sitede dolaşan dört bin ziyaretçinin sadece küçük bir kısmıydı. Bunlar da Padme'nin düzenli okurlarıydı. Mesela hastalığına ilişkin gelişmeleri okur kitlesine şöyle anlatacaktı:

> Geçen haftaki yorumlarınız ve desteğiniz için çok teşekkür ederim. Güneyli Melek, benim için bir kedi karikatürü bile çizmiş. Beni çok neşelendirdi. Bir sürü elektronik posta ve elektronik kart aldım. Hepsini yanıtlayamadığım için üzgünüm; ama ameliyatın etkilerini üzerimden atmaya çalışıyorum ve kendimi hâlâ pek iyi hissetmiyorum. Yeniden iyi olmak istiyorum. Ancak bu şekilde köleliğe dönebilirim. Efendi benimle çok ilgilendi, gerçekten çok yardımcı oldu; fakat ben ihtiyacım olanı alamamaktan nefret ediyorum. Ev işleri listesi ve kurallar yerimi hatırlamama yol açsa da köle olmayı gerçekten çok özledim.

Padme'yi üzen şey, kendini köle gibi hissedememek değildi aslında. O insanlara anlatacak bir hikâyesinin olmamasına üzülüyordu. İnsanı yalnızlaştıran herhangi bir sırrın varlığı, kimi durumlarda, hayal bile edemeyeceği bağlar kurmasını sağlardı; fakat bir kere içinizdekileri dökmeye başladığınızda, nerede durmanız gerektiğini ya da durmanız gerekip gerekmediğini bilmek zordu. Padme de zaten, "Kesinlikle bağımlılık yapıyor. Bir süre bilgisayardan uzak yaşamaya çalış-

tım; fakat eve gelir gelmez, birileri bloguma girip yorum yapmış mı, diye merak etmeye başlıyorum. İş kontrolden çıkıyor!" derken bunu ortaya koyuyordu. Peki, ne kadar ileri gittiğinizde artık "abartmışsınız" demekti? Ne zaman durmak gerekirdi? "Kendimden örnek gösterirsem, yıllar içinde 1.6 milyonu bulan ziyaretçiye sırtınızı dönmeniz çok zordur. Dolayısıyla benim durmam artık mümkün değil. Kısa aralar veriyoruz ama tamamen bırakmak, artık bloga yazmamak imkânsız. Birkaç gün ara verdiğimde, yeniden yazma isteği karşı konulmaz hale geliyor. Okuyucular da onları bırakıp gidemeyeceğimizi hissediyor ve bu hoşlarına gidiyor. Bize güvenebileceklerini biliyorlar."

***

İnsanlar Padme'nin yazılarını, Padme ise okuyucularını bırakıp gidemiyor. Padme'nin hayatında olup bitenler, dünyanın her yerinde, pek çok insanın başına geliyor. Dikkat çekmek için kendilerine dair çok özel detayları paylaşan kişi sayısını tahmin etmek bile mümkün değil. Ben blogları her gün tarayamıyorum fakat haftada bir mutlaka bakıyorum. Annemlerin evinde kaldığım bir tatil günü, *Washington Jewish Week* adlı ağırbaşlı gazeteye göz atıyordum. Gazetede, dokuz yaşındaki Elan Arnowitz isimli çocukla ilgili bir makale buldum. Dokularında işlev kaybı olan bu çocuk, açtığı internet sitesine iki ay boyunca hiç ara vermeden hastalığıyla yaptığı mücadeleyi yazmıştı. En sonunda blogu o kadar popüler hale gelmişti ki her gün binlerce kez tıklanıyordu. Üstelik tıklayanlar sadece ayaktakımına mensup kişiler de değildi. Okurları arasında, "birçok ünlü isim ve efsane sporcular da vardı."

Neden yediden yetmişe yüzlerce insan çevrimiçi dünyada ilgi çekmeye çalışıyor? Akla gelen ilk cevap, dikkatleri üzerlerinde toplamaktan hoşlanmaları olsa gerek. Bu kolay cevabın doğruluğu da şüphe götürmez elbette ama biraz daha derine inince fark ediyorsunuz ki bu insanların istediği süper star falan olmak değil. Sadece, toplumun artık doyuramadığı birtakım ihtiyaçlarını tatmin etmeye çalışıyorlar. Eskiden insanlar bahsi geçen türden ihtiyaçlarını, yüz yüze ilişkilerde ve hatta dedikodu yaparak gideriyordu. Ancak uzun-

ca bir süredir yüz yüze ilişki ve dedikodu örgütlerin, hükümetlerin ve bürokratların işi haline geldi. Bunların doğal sonucu olarak da her ne kadar bireyselleşmenin toplumda yaygınlaştığına dair bir kanı varsa bile, esasen eskisinden daha fazla "ne" yaptığımızla ilgileniliyor. Etiketleniyor ve analiz ediliyoruz. Neticede, hiç olmadığımız kadar uyumlu hale getiriliyoruz. Sanki hepimiz bir topluiğne fabrikasında çalışıyoruz. Bazılarımız yönetici pozisyonunda, bazılarımız kalite kontrolünü üstlenmiş, bir kısmımız da iğneleri kutulara koyuyor. Toplum dediğimiz şey, bürokrasiyle yer değiştirdi. Kendimizi bulmamıza yardımcı olacak koşullar o kadar ender ki... Bir birey olarak taşıdığımız eşsiz değerler kesinlikle fark edilmiyor. Konforlu, hatta belki fazla konforlu hayatlarımız var. Buna rağmen bir şeylerin hep eksik kaldığı hissini içimizden bir türlü atamıyoruz; çünkü birileri içimizdeki değeri görsün istiyoruz... çünkü ancak o zaman fark edilip vazgeçilmez olabileceğimizi düşünüyoruz... çünkü birileri bizim farkımızı algıladığında varolduğumuzu hissediyoruz. Her şeyin bir sisteme oturtulduğu bir toplumda, bu ihtiyacımızı başka yollardan karşılamamız mümkün mü? Kendimizi nasıl bulacağız? Bir markete gidip de satın alamayız ya...

"Dikizleme Kültürü" "insanlığını yitirmiş insanlık" sorununa bulunmuş çarpık bir çözüm. Kendimizi izlenir kıldığımızda, insanların bizimle ilgili yorum yapmasını sağladığımızda, belki ironik ama birey olduğumuzun da bilincine varıyoruz. Dikizlenerek, ne kadar özel ve ne kadar farklı olduğumuzu başkalarına göstermek istiyoruz. Bu aynı zamanda, son derece sıradan ve normal insanlar olduğumuz anlamına geliyor; çünkü herkes gibi bizim de bir başkasına ihtiyacımız var. Bir başka ifadeyle, şu anda nasıl bir insan isek, böyle bir insan olduğumuz için ilgi görmek istiyoruz. Bu şekilde bakılınca dikizlemek, teknoloji çağını yaşayan bir toplumda doğmanın, durmadan alışveriş yapmanın ve küresel magazinin doğal bir sonucu ve aynı zamanda bunların hepsine karşı ortaya çıkan bir tepki.

Padme'nin bize gösterdiği gibi, dikizlenirken içimizi dışımıza çıkarıyoruz. Günlük hayatımızı "sistem"in hizmetine sunarak, bireyselliğimizi ilan etmeye ve onu kazanmaya çalışıyoruz. Hayır, "sistem"le kavga etmiyor, aksine onu kucaklıyoruz. Beni tanımak

mı istiyorsun? Tamam, sana bilmen gereken her şeyi, tek bir ayrıntıyı bile atlamadan anlatacağım. *Harper's Magazine*'e katkıda bulunan editör Garret Keizer'in, cinsellikle ilgili sayısız tuhaf bilgiler veren Kinsey Raporu'nu değerlendirirken dediği de bu zaten: "İnsanların koyunlarla çiftleşmesi beni şaşırtmadığı gibi ilgilendirmiyor da... Neticede esas sapıklık, bilgi diye sunulan bu saçmalıklar değil; insanların bu sapıklıklara ilgi göstermesi. İnsanlar bu haliyle koyuna benzemiyor mu?" Yani bu bilgilerin saçmalığından ziyade, bu bilgilere karşı gösterdiğimiz iştah bizi koyun yapıyor. "Sistem" bizi teker teker sayıp hizaya sokuyor ve etiketliyor. Kinsey'in, BDSM[17] içeren bloga gönderdiği mesaj şu: Her yaptığını bize raporla! Efendi'ne yaptığın her oral seksin süresini, stilini ve sayısını bize detaylarıyla anlat. Bunları bloguna yazdıktan sonra, oğlunun iptal olan doğum günü partisinden bahsederek bizi şaşırt. Bize insanın kusurlu yapısını ve insan hayatının karanlık yanlarını hatırlat. Başkalarının seni fark etmesine ve onaylamasına çalış. Hem de bunu yabancılaşmana ve dışlanmana yol açan teknolojik gelişmeleri kullanarak yap. Dakik olursan, her ayrıntıyı raporlarsan, dolambaçlı anlatımları tercih etmezsen ve anonim kalırsan, hele en ideali, ticari bir boyut katarsan çok daha iyi olur...

Günlük hayatını herkese açmanın sıradanlaşması, devasa bir "Dikizleme Kültürü" deneyi gibi. Her şeyi paylaşmak bize mutluluk getirebilir mi? Bu yolla aramızda bağ kurulabilir mi? Hayatın anlamını keşfedebilir miyiz? Birçoğumuz bu tip bir paylaşım ihtiyacını "sapkınlık" olarak niteliyor; fakat bu aynı zamanda, "ilerleme" diye tanımlanan kültürel değişimi anlamak için de iyi bir fırsat. *Striptease Culture* [Striptiz Kültürü] adlı kitabın yazarı olan ve ayrıca İngilizlerin bulvar gazetelerine, realiti şovlara ve kapalı devre televizyonlara merakını yakından takip eden Glasgowlu Prof. Brian McNair, bana bir keresinde, gizli kameraların ve "Dikizleme Kültürü"nün yaygınlaşmasının iyi bir şey olabileceğini söylemişti: "Artık hepimiz daha eşitiz. Daha da fazlası, artık birbirimizi daha iyi anlıyor, birbirimizi dışlamıyoruz. Eşcinsel ya da heteroseksüel, orta sınıf ya

17. BDSM: Tutsaklık, disiplin, sadizm ve mazoşizm içeren cinsel eylemlere verilen ad. (ç.n.)

da zengin; herkes birbirinin dünyasına aşina. Ünlü insanlar iyi bir örnek. *Big Brother* [Biri Bizi Gözetliyor] isimli televizyon programı, sıradan kişileri popüler yapıyor. Şimdi de *Celebrity Big Brother* [Yıldızları Gözetliyoruz] başladı. Bu programda da popüler insanlar sıradanlaşıyor. Demek ki toplumda bir demokratikleşme söz konusu. Bunun sağlıklı bir gidiş olduğunu söyleyebiliriz."

Melbourne'deki Swinburne Teknoloji Üniversitesi'nden bir Avustralyalı araştırma ekibi, blog yazmanın ve sosyal paylaşım sitelerine üye olmanın insanların hayatlarından daha memnun olmalarını sağladığını ortaya koyan bir araştırma yaptı. Araştırma ekibinden Prof. Susan Moore ve James Baker, ilk olarak MySpace üyelerine ulaşıp bir anket uyguluyor. Bu anketin sonucu, sosyal hayatlarından hoşnut olmayanların blog yazmaya daha eğilimli olduğunu gösteriyor. Moore, bu durumu, "Potansiyel blog yazarlarının arkadaşlarından pek hazzetmediğini ve topluma daha az uyum sağlayabildiğini anladık. Kendilerini sosyal çevrelerine ait hissetmeyenler bloglarla ilgileniyor" diyerek özetliyor. Bu ilk anketin üzerinden iki ay geçtikten sonra aynı insanlara başka bir anket uyguluyorlar. İkinci anket, blog yazmaya başlayanların kendilerini eskisi kadar dışlanmış hissetmediğini ve çevrimiçi ya da çevrimdışı dünyada arkadaşlarıyla daha keyifli zaman geçirdiğini ortaya çıkarıyor. Moore, bu sonucu şu sözlerle değerlendiriyor: "Artık kendilerini daha rahat ifade etmeye başlıyorlar. Sanki, 'Blog yazacağım ve bu benim ilacım olacak' diyorlar." Hatta blog yazmaya başlamasalar bile, MySpace'de birkaç ay geçirmek kendilerini daha mutlu hissetmelerini sağlıyor. Moore, bu durumu makalesinde, "MySpace'de zaman geçirmek tüm deneklerin ruh halini az ya da çok düzeltti" diye yorumluyor.

Teknolojik gelişmeler üzerine yazan Clive Thompson, blogları, tweetleri ya da kişisel iletileri takip eden bir kişinin topladığı her bilginin bir nokta olduğunu ve bu noktaları birleştirerek ortaya büyük bir resim çıkarılabileceğini söylüyor. Thompson, durumu şöyle özetliyor: "Her bir güncelleme –çünkü her insan, insanlığa dair bir fikir verir– kendisine hastır; fakat aynı zamanda da son derece sıradandır. Bunları belli bir süre izledikten sonra, ufak detayların arkadaşlarınızın ya da ailenizin iç dünyasını anlamanıza yardım ettiğini görürsünüz."

Toplum psikolojisi üzerine çalışan Jean Twenge gibi bilim insanlarına sorarsanız, aynı durumu, gençlerdeki narsisizmin ve ilgi odağı olma kaygısının dışavurumu olarak değerlendirmek de mümkün. Zaten lise çağındaki çocuklar bu tip paylaşım ağlarının ilk üyeleri olmuyor mu? Twenge, araştırmalarını bir araya getirdiği *Generation Me*[18] adlı kitabı ve yeni makaleleri için lise öğrencilerine psikolojik testler de uyguluyor. Arkasından da bu cevapları bir önceki kuşağın cevaplarıyla kıyaslıyor. Twenge, pek de şaşırtıcı olmayacak bir olguyu hemen görüyor: Bugünün gençleri, önceki kuşaklara göre kendilerini çok daha fazla önemsiyor. Elbette Twenge bu sonuca ulaşan tek araştırmacı değil. Jake Halpern, *Fame Junkies* [Şöhret Bağımlıları] isimli kitabında, gençlerin yüzde 31'inin bir gün meşhur olacağına inandığını gözler önüne seriyor. Yine aynı kitaba göre, gençlerin yüzde 80'i de kendilerinin "çok önemli" olduklarını düşünüyor. (Eğitimciler, 1950'lerde yapılmış benzer bir araştırmada, çocukların sadece yüzde 12'sinin –ne facia ama!– kendilerini "biraz önemli" bulduğunu ortaya çıkarmıştı.)

New Jersey'deki Rider Üniversitesi'nde psikiyatr olan John Suler de yaptığı bir araştırmada Twenge ile benzer sonuçlara ulaşıyor. Tıpkı onun gibi Suler da yeni kuşağın narsisizminin internette somut biçimde görünürlük kazandığını düşünüyor. Suler, karşılıklı diyaloglardan oluşan *The Psychology of Cyberspace* [Sanal Âlemin Psikolojisi] isimli metninde, çevrimiçi dünyada reflekslerin farklılaştığından bahsediyor. "Bazı insanlar çevrimiçi âlemde diğerlerine göre daha dirençsizdir" cümlesini bana şöyle açıklamıştı: "Gerçek yaşamda neye ihtiyaç duyduklarını söyleyemezken, interneti duygularını dışa vurabilecekleri bir araç olarak görürler ve sahiden de internette kendilerini teşhir ederler. Psikologlar, kimliğini saklayabilen kişilerin çok daha açık davrandığını uzun zamandır biliyor. İnsanlar kimlikleri ortada değilken normalde yapmayacakları şeyleri yaparlar; çünkü karşındaki kişi, etten kemikten biri değildir. Karşındaki kişinin kimliğinin belirsizliği, normalde hiç yapmayacağın şekilde davranmana yol açar. Bu ikisi birleştiğinde ortaya inanılmaz

18. *Ben Nesli*, Jean M. Twenge, Çev. Esra Öztürk, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2009. Twenge'in ortaya koyduğu sonuçları eleştiren pek çok araştırmacı vardır. (ç.n.)

bir sonuç çıkar: Kablonun diğer ucunda bir insanın olduğunu bilmek nasıl da olağanüstüdür!"

Suler'a bunun üzerine, " 'Bu özel yetenek' seni boyunduruğu altına alırsa ve her blogu ya da her kişisel iletiyi okuyan etten, kemikten bir insan bulunduğunu unutursan ne olur" diye sordum. "İnsanlar bilgisayarın başına geçtiklerinde, dünyanın herhangi bir yerinden yazdıklarının okunabileceğini biliyor; fakat yazmaya başladıktan sonra, yüz yüze ilişkilerde olduğu gibi doğrudan tepki almıyorsun. Bu da kendini sansürlemeni engelliyor. Böylece bakış açın değişiveriyor. Çevrimiçi olduğundan, teğet geçmen gereken konulara bile balıklama dalıyorsun" dedi. Suler'a sorduğum son soru, insanların sanal camia diye nitelediği; fakat aslında birbirine benzer davranışlarda bulunan ve birbirlerini zaten yapmakta olduklarını yapmaya teşvik eden insanlardan oluşan bu dünyaya nasıl olup da bu kadar bağımlı hale geldikleriydi: "Sanal dünya insanlara söz hakkı veriyor. Düşündükleri ve hissettikleri her şeyi paylaşma şansı tanıyor. Bu da onu inanılmaz derecede güçlü kılıyor. Ancak garip olan bir şey var: Ne kadar çok insan düşüncesini açıklarsa, sizin sesiniz o ölçüde duyulmaz oluyor. Bu yüzden de durmadan alt gruplar oluşuyor. Bu gruplar hayata bakış açıları birbirine benzeyen insanları bir araya getiriyor."

Birbiriyle aynı doğrultudaki bu araştırmalar ve bu araştırmalar sonucunda ortaya atılan teoriler gösteriyor ki insanları "Dikizleme Kültürü"nün bir parçası haline getiren iki temel sebep var: Birincisi, bir ruhun başka bir ruha ulaşma ve hayatın anlamını paylaşma çabası. Diğeri ise popüler kültürün bize enjekte ettiği ilgi çekme ve farkına varılma arzusu. Twenge'nin bana ifade ettiği gibi, "kimliğini sen yaratırsın!" Bu iki ihtiyaç bir araya geliyor ve dikizlemenin çıkış noktasını oluşturuyor. İnsanlar artık, "Düşündüğüm, hissettiğim ve yaptığım her şey, başka insanların düşündükleri, hissettikleri ve yaptıkları kadar kıymetli" diyerek bir bakış açısı geliştiriyor. Hepimiz aynı derecede ilgi çekiciyiz; hepimizde aynı tavsiyede bulunma, dert paylaşma, kafa dağıtma, eşlik etme ve eğlence potansiyeli var. Bu yüzden de hepimizin hayatı izlemeye değer. Başka bir deyişle, hepimizin hayatı para eder...

***

Neredeyse bir yılı aşkın süredir, Justin Kan'in kendi hayatının filmini yapmak gibi bir projesi var. Justin, San Francisco merkezli Justin.tv'nin yaratıcısı. Yaptığı şeyi, "Filmin kadrosunu gerçek hayattan çıkarmak" olarak tanımlıyor. Bu yeni proje, yeni bir eğlence anlayışını da gözler önüne seriyor. Artık hepimiz hayatımızı zaten kameralar önünde yaşıyoruz ama Justin bu durumu bir adım daha öteye taşıyarak iyice pekiştiriyor. Bunun için, tam da hayatındaki insanları filme uyarlama sancısı içindeyken, ona kendisiyle bir röportaj yapmayı önerdim. Daha bana buluşma yerini bile söylemeden, onu hangi kahvecide bulacağımı biliyordum elbette. Kamerası her zamanki gibi başının üzerindeydi. Justin, bu kamerayla yaşadığı 24 saati her gün internette "naklen" yayınlıyor. Benim gibi meraklılar da bilgisayarının monitöründe onun gözünün gördüğü her şeyi görüyor. Üstelik bilgisayarımın sesini açınca fark ettim ki Justin'in konuştuklarını ve ona söylenenleri duymak da mümkün. Justin'in kafeden çıkışını ve evine yürüyüşünü izledim. Tam bu sırada bana da bir mikrofon verdi. Böylece takipçileri benim söylediklerimi de duyacaktı. Bizi izleyenler hiç vakit kaybetmeden sohbet odasında çevrimiçi oldu ve benim sorularım ile Justin'in sorularıma verdiği cevaplara ilişkin yorum yazmaya başladı. Justin'in bulduğu yöntem, asla bitmeyecek bir pembe dizi izlememizi, üstelik bu diziye müdahale edebilmemizi de sağlıyordu. Bana sorarsanız, dikizlemenin en bayağı haliydi bu; ama Justin'e bakılırsa, bu durum insanlığın geleceğinden başka bir şey değildi:

"İnsanlar birbiriyle temas kurmayı ve başka insanları izlemeyi seviyor. Justin.tv benimle ve beni izleyen diğer insanlarla ilişki kurmanın en ucuz yolu. Bir kafede arkadaşınızla buluşmak gibi, fakat bu çok daha kolay; çünkü yerinizden kıpırdamanız bile gerekmiyor. Bunu, sohbet imkânı veren bir televizyon olarak düşünebilirsiniz."

Buna, "avantajları da bulunan bir nezarethane" diyelim isterseniz. Bir kişinin hayatını o kadar çok izliyorsunuz ki nihayet kendinizi o insanı gerçekten tanıyor gibi hissetmeye başlıyorsunuz. Bir de favori dizi karakterinizle hakikaten ilişkiniz olduğunu düşünün...

Justin'in anlattığına göre, uzun süredir hayranı olan kişiler, yeni gelenlerin "banyo alışkanlıkları, uyku düzeni ya da seks hayatına" dair sorularını Justin'den evvel cevaplıyor. Bu hayranların Justin'in hayatında atması gereken adımlara dair bir fikri de var: "Elektrik endüstrisiyle ilgili bir fuara katılmıştım. Biri, 'Justin hata yapıyor; iyi bir iletişimci değil, ayrıca fuarların ne için yapıldığını da hiç bilmiyor' dedi. Bazıları da kiminle sevgili olmam gerektiğini söyleyip duruyor. Bir takipçim beni o kadar çok izliyordu ki artık kendisini babammış gibi hissetmeye başlamıştı. Öyle ki, 'Bu kadar pilav yememelisin!' diye uyarıcı yorumlar bile yapıyordu. Zaten bana 'evlat' diye hitap ederdi. Biraz garip tabii. Günlük hayatta çok sık kullanılan bir hitap şekli değil bu. Bazen, 'Beşkardeş geliyor' diye yazdığı da oluyor. Bu yorumları okurken içimden, 'Ben yetişkin bir adamım ama yine de teşekkürler' diyordum."

Başkalarının ona mesaj göndermesine izin verdiği ilk zamanlarda Justin'e akıl öğreten çoktu. O kadar çoktu ki Justin bile buna dayanamadı ve insanların ona mesaj göndermesini en sonunda engelledi; çünkü her gün yüzlerce mesaj geliyor ve Justin bu mesajlara yetişemiyordu. Hatta Justin.tv'nin çekimlerine bir süreliğine ara vermek zorunda kaldı. Zira kamera, Justin'in onu izleyenlere mesaj yazışından başka bir şey çekemez olmuştu artık. Birkaç ay sonra geri döndüğünde ise Justin'i şaşırtan bir gelişme yaşanmıştı: "Bir süre sohbet odamı ziyaret etmedim. Döndüğümde insanların odada olan biteni benden daha iyi bildiğini gördüm."

Tıpkı Padme ve tüm diğer dikizlenenler gibi, Justin'in de rakamlarla takıntılı bir ilişkisi var. Kamerasıyla dolaşırken her on beş dakikada bir cep telefonuna mesaj geliyor. Bu mesajlar, o an kaç kişinin onu izlediğini haber veriyor. Söyleşi yaptığımız sırada bir an durdu ve "İki yüz altmış altı" dedi. Yani bizi o an tam 266 kişi izlemekteydi. Bir saatlik sohbetimiz sırasında en popüler olduğumuz an ise bizi 269 kişinin izlediği andı. Buna rağmen, izleyicilerinin sayısı düştüğünde Justin'in umurunda bile olmuyordu. Bu, bana, "Blogunu beş kişi bile okusa önemli değil. O an seninle ilgilenen beş kişinin varlığını bilmek yetiyor" demesinden de belliydi. Yine tıpkı Padme ve diğerleri gibi, Justin de narsis olduğunu düşünmüyordu.

Bana söylediğine göre, hayatını yayınlamaya başladığından beri yüzlerce yeni insan tanımış, yüz yüze ya da çevrimiçi görüştüğü bir sürü arkadaş edinmişti: "Sunnyvale'den eve dönüyordum. Sunnyvale, San Francisco'nun yaklaşık 45 dakika güneyindedir. Neredeyse direksiyonun başında uyuyakalacaktım. İzleyicilerim öylesine meraklanmıştı ki sürekli bana ulaşmaya çalışıyorlardı. Daha sonra birçoğu bana, 'Senin için ne kadar endişelendiğimizi bilemezsin!' dedi."

Justin'in hayranlarının ne kadar can sıkıcı olduğunu bir düşünün (Sohbet odasına bağlanan ve ismini vermeyen bir kullanıcı, onu izlemeyi "İnteraktif röntgencilik" olarak tanımlıyor). Ancak Justin onları anlayışla karşılıyor: "Bir keresinde, konuştuğum biri bana, 'Hem hayatını yayınlayıp hem insanların burnunu sokmamasını bekleyemezsin' demişti."

Ama Justin, daha fazla insanın kendisi için meraklanmasını hedefleyerek hayatını bir televizyon dizisine çevirmemişti. Yeni bir çevre, arkadaşlıklar ve biraz popülerliğin kimseye zararı olmaz; hatta insana öngöremediği kazançlar bile sağlayabilirdi. Padme'nin iç dökmek şeklinde kurgulanmış paylaşımının aksine, Justin hiçbir şey planlamadan hayatını aktarıyordu: "Ben aktör değilim. Hiçbir zaman şöhret peşinde olmadım. Eğer ille bir ad koymak gerekiyorsa, kendimi girişimci olarak niteleyebilirim. Sanki sahip olduğum her şeyi, çalıştığım şirket uğruna riske atıyorum." Justin pek çok açıdan sanatında pürizm akımını benimsemiş bir röntgen üstadı gibi. Kendisini, kitle iletişiminin hizmetine sokarak bir ürün haline getiriyor. Onu bir iş insanına dönüştüren de aslında bu: "Bir şov programı hazırlıyoruz. Artık hayranlarımın da kolaylıkla videolarını yükleyebileceği bir başka internet sitesi oluşturacağım."

Bu düşüncesini hayata geçirmeye çalışan Justin, röportajımızın hemen ardından birkaç ay boyunca çevrimdışı oldu. Siteyi hazırladı ve onun için çalışacak "Küçük Justinler" buldu. (En dikkate değer olan "Küçük Justin" büyümüş de küçülmüş bir sarışın "Justine"di. Justine'i, "Dikizleme Ülkesi"nin Reese Witherspoon'u[19] olarak ta-

19. 1976 doğumlu ünlü yıldız yedi yaşından itibaren modellik yapmaya ve TV reklamlarında rol almaya başlar. Şimdilerde ABD'nin en çok aranan oyuncularından biridir. (ç.n.)

nıtabiliriz. Zamanla düşman kuvvetlerin gemisine atlayıp Ustream[20] topraklarına taşındı.) Böylelikle, Justin'in kurduğu işletme de, "Küçük Justinler" işe alarak hayata geçmiş oldu. Justin onların ilgi çekeceğini umuyor. Zaten neden izlenmesinler ki? "Benim hayatımı izlemekle bir kurgu filmi izlemek arasında ne fark var? Günde altı saat televizyon izleyenler gayet iyi bilir, bir televizyon dizisi izlemekle, bir insanın hayatını bilgisayarın başına geçip izlemek arasında pek fark yoktur." Justin hiç de haksız sayılmaz. Her iki durumda da kendi hayatınıza ara vererek, başka insanların nasıl bir hayat yaşadığını gözlüyorsunuz.

Justin'in haksız olduğu nokta ise televizyon ve Justin.tv arasında fark bulunmadığını iddia etmesi; çünkü televizyon programları, netice itibarıyla editörlerin ve yapımcıların süzgecinden geçiyor. Oysa internette her türlü malzemeye ve üstelik her yerden ulaşmak mümkün. Çevrimiçiyken seçen taraf sizsiniz. Hiçbir yönetmen, senarist veya sinematograf Justin.tv'yi takip eden binlerce insanın sırtından para kazanmıyor. Ayrıca sansür de söz konusu değil. Bu durumda, insanların işlerini güçlerini bırakıp Justin'i izlemesi akla iki temel soru getiriyor: Ne istiyorlar? Bunu neden yapıyorlar? Justin.tv'de izleyebilecekleriniz gerçekten de son derece sıkıcı; fakat ne olacağını asla bilememek gibi bir cazip tarafı da var. Sözgelişi, bir keresinde 19 yaşındaki Floridalı Abraham K. Biggs, Justin.tv'de intihara teşebbüs etti. Aynı "camiadan" olan izleyiciler, Abraham ilaçları mideye indirirken intihar teşebbüsüne ilişkin yorumlar yazıyordu. Biggs ölürken böyle şeylerin yazılabilmesi, insanların dikizlemeyi tamamıyla bir eğlence olarak algıladığını, karşılarında intihara teşebbüs eden gerçek bir insan bulunduğunu unuttuklarını gösteriyor. Şu yorumları başka nasıl değerlendirebiliriz ki:

> "Tam ekran yapınca görüntünün takılmadığı anlaşılıyor; ama nefes alırken göğsünün hareket etmemesi garip."
> "Aman Tanrım! Galiba artık nefes almıyor."
> "Umutsuzca ilgi çekmeye çalışıyor... Bence sayfasından çıkmalıyız. Aptalca bir şey yapıyor ve biz de ona katılıyoruz."

20. Ustream: YouTube benzeri bir video paylaşım sitesi. (ç.n.)

"Kendini öldürmek mi istiyorsun? YAP o zaman. Bize bir iyilik yap ve kendine nasıl bir aptal gibi acıdığını göstererek zamanımızı boşa harcama. Salak herif!"
"Polisi mi arasak? Ya da aramayalım, ne de olsa kimsenin umurunda değil. SIRADAKİ!"
"Biri hemen polisi arasın. İspiyoncular iş başına!"
"Ona telefon ettim. Telesekreter cevap verdi. Ben de mesaj bıraktım. Devam etmesini söyledim."

Sonunda polis geliyor. Ancak polis memuru kameranın üzerini örttükten sonra bile çevrimiçi "camia" çalışmaya devam ediyor: Gerçekten intihara teşebbüs etti mi, yoksa hepsi kurmaca mıydı? Şimdi tartışılan bu! Öyle ki bazı kullanıcılar, önce senaryoda birtakım tutarsızlıklar bulunduğunu iddia ediyor, arkasından da bu tutarsızlıkların neler olduğunu alt alta sıralıyordu.

Abraham Biggs, Justin ile yaptığım söyleşiden bir yıl sonra hayatını kaybetti. Abraham'm ölümü, kafamda "Dikizleme Kültürü"ne dair yeni soru işaretleri yarattı. Gündelik hayatın sıradanlığı dikizlenirken, başka bir boyut kazanıyor, insanlar gördükleri şeyden heyecan duyuyordu. Acaba bundan sonra hayatımızı, ölüm anımızın televizyonda nasıl görüneceğini düşünerek mi planlayacaktık?

Justin, henüz kötü zamanlar gelmemişken bana, "Sıradan şeylerden bazılarının altını çizmeye, ona anlam vermeye çalışıyoruz. İnsanlar önemsedikleri gelişmeler olduğunda bunları kaydederek başka insanlarla paylaşıyor" demişti. İyi ama neden insanları bu tür şeyleri paylaşmaya teşvik edelim ki? Önceden tasarlanmış ve neredeyse sadece başkalarına sunulmak için yaşanmış anların ne kıymeti olabilir ki?

Justin.tv'yi kullanan yüzlerce ve diğer sitelere girip çıkan binlerce insan, hayatım bir film gibi vizyona sokuyor. Düzenli olarak günlük hayatlarından çektikleri klipleri internete yüklemelerinin anlamı tamamen bu. Muhtemelen insanlar yakında boşanma davalarım, ilk buluşmalarını, hoşlandıkları ya da hoşlanmadıkları davranışları, başarılarını veya korkularını da internete yükleyecek. Sanırım böyle bir durum, Justin'i bile tedirgin edecektir: "Böyle bir toplum neye benzer? Muhtemelen şu an içinde yaşadığımız toplumdan pek de farklı

olmaz. Yirmi yıldır insanlara durmadan, 'Ünlü biri olabilirsin' diyoruz. Şu an olup biten her şey, insanlara verdiğimiz bu umudun doğal bir yansıması. Hayatınızı kameraya almak, geçirdiğiniz zamanı diğer insanlarla paylaşmanın bir yolu. Ancak bu, her zaman özel hayatınızı eğlence uğruna deşifre ettiğiniz anlamına da gelmez doğrusu."

Justin haklı, elbette her zaman bu anlama gelmez. Fakat ne yazık ki çoğu zaman durum tamamen böyle. Justin'in anlamamakta direndiği ama Abraham Biggs'in ispatladığı şey şu: Başkaları özel hayatınızı kendi eğlenceleri için rahatlıkla kullanabilir. Üstelik o an içinde bulunduğunuz ruh hali, sizi izleyerek eğlenen insanlarının umurunda bile olmaz. Justin bir girişimci. Bir taktik geliştirdi ve öngörülebilir bir risk aldı. "Özel hayatımı belli bir süre herkesle paylaştım. Böylece kafamdaki projeyi gerçekleştirmek için başkalarına cesaret verdim. Eğer eğlenceli değilse, bir proje ne işe yarar ki?" diye düşündü. Bu bilgi paylaşımı, gerçeğin ta kendisi gibi değil de bilimkurgu olarak düşünülmeye başlandığından beri popüler kültürün olağan bir parçası haline geldi. Mantık son derece basit: Eğer insanlar öyle ya da böyle eğlenmeseydi, Abraham Biggs'in son dakikalarını asla izlemezlerdi...

Justin, "Küçük Justine" ve onların izinden giden Abraham Biggs, hayalperest sanatçıların, provokatörlerin ve mühendislerin mirasçıları. Ontariolu Steve Mann, 1994-1996 arasında Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde doktora yaparken, hayatının bir kısmını internet üzerinden sergiliyordu. O zamanlar Mann'in kafayı üşüttüğü düşünülmüştü. Jennifer Ringley ise 1996'da JenniCam adıyla internette bir site açıp yurt odasında ve daha sonra da taşındığı apartman dairesinde yaşadıklarını meraklı gözlerin önüne sermeye başlamıştı. O günlerde ona pek çok kişi "porno yıldızı, iğrenç insan, performans sanatçısı" gibi adlar takarak saldırmıştı. Sonunda bir Teksaslı, mahkemeye başvurarak ismini "NoktaComAdam" olarak değiştirmiş ve böylece yeni milenyumun neye benzeyeceğini ortaya koymuştu. "NoktaComAdam" 2000 yılında geçirdiği her anı webcam ile internette yayınladı: Kadınlarla internette flörtleştiği anlar ve taşrada taşındığı evi dekore edişi de dahil. Üstelik o eve taşınmasının nedeni, izleyicilerine biraz daha heyecan yaşatmaktan başka bir şey değildi.

Onun bu tavrı, teşhirciliğin en ilkel şekli olarak nitelendirildi. Ayrıca, zavallı biri olduğu da hayli yüksek sesle dile getirildi. 2004'te ismini "Mitch Maddox" olarak değiştirdiğinde bile hakkında yerleşmiş kanıyı ortadan kaldırması asla mümkün olmadı.

Yukarıda bahsettiğim bu insanlar ve hayatının 300 saatini 4'e 8'lik bir kutu içinde, televizyona çıkmışçasına haber sunarak geçiren Willoughby Sharp gibi bütün diğerleri, Emmalene Prudem'in gündelik işlerimizin bir parçası haline gelmesine yol açtı. Emmalene, 21 yaşında YouTube meraklısı bir kadın. Evli ve iki yaşında bir çocuğu var. Ontario, Hamilton'dan; yani şu meşhur "internet manyağı" Steve Mann'in memleketinden. Hamilton, Buffalo ile Toronto'nun arasında bulunan 750 bin nüfuslu bir endüstri şehri. Kısacası, "Dikizleme Kültürü"nün yeşermesine müsait verimli bir toprak olması için görünürde hiçbir sebep yok; ama işte aynı Hamilton, "kendi eğlenceni kendin yarat" fikrini sürekli teşvik ediyor. Sözgelimi Emmalene, 2006'dan beri YouTube'a yüklemek üzere video çekiyor. Bugüne kadar 179 video yükledi. Bunlar arasında, kayınvalidesinin evine taşınma sürecini, daha sonra da kocası ve kızıyla kendi dairelerine geçmelerini gösteren üç bölümlük videolar da var.

Diş telleri, bebek yüzü ve üzerinde pembe kazağıyla oyuncak ayıların arasında çekim yaparken, Emmalene'in rahatlıkla 13 yaşında olduğunu sanabilirsiniz. Kameranın karşısındayken son derece heyecanlı ve şen şakrak. Videolarına tüm içtenliğiyle, "Merhaba YouTube" diyerek başlıyor. Bana söylediğine göre, Emmalene de tıpkı Padme gibi, video yüklemeyi, yalnızlık hissinin üstesinden gelmek için bir çıkış yolu olarak görüyor. Bebeği Alice doğduktan sonra kendi ailesinin yanından ayrılıp kocası Mike'm ailesinin şehrin başka bir yakasındaki evine taşınmış. Bu zorunlu taşınma, bir anda arkadaşlarıyla bağlantısının kesilmesine yol açmış: "Tüm gün evde oturuyordum. Etrafımda önceden tanıdığım kimse yoktu. Mike'ın okulu daha bitmemişti. Alice ise bebekti. Ben de zamanımı YouTube'da geçirmeye başladım." Emmalene, birbirinden ilginç insanların sanal dünyasına girmiş böylece. Ardından YouTube'u, dışadönük yapısını yansıtabileceği bir mecra olarak kullanabileceğini düşünmüştü.

Emmalene'in hikâyesinde başka ilginç ayrıntılar da vardı. Girişken yapısına rağmen arkadaş edinmekte pek başarılı değildi mesela; çünkü içten içe, aslında utangaç biriydi; ama YouTube'da utangaçlığına eğlenceli bir hal katabiliyordu. Tabii eğlence sadece bununla sınırlı değildi, bütün ilgiyi üzerine toplamak gibi bir başka önemli faktör daha mevcuttu: "İnsanları eğlendirmeyi, onları mutlu etmeyi seviyorum. Eğer insanların kendilerini iyi hissetmelerini sağlayabiliyorsam, videolarım amacına ulaşıyor demektir; ama başlangıçta böyle değildi. Videoları yükledikçe insanlarla konuşabilmeye başladığımı fark ettim. Hiçbir zaman bunda tam başarılı olamadım elbette; çünkü yüz yüze ilişki kurmanın yerini tutmuyordu. Ancak en azından yaramın üzerini kapatacak bir bandaj bulmuştum. Artık kan kaybından ölmeyecektim. Bilirsiniz, bazen yalnızlık katlanılmazdır. O an internete girersiniz ve birinin size bir mesaj yolladığım görürsünüz. Karanlık gününüz bir anda aydınlanır."

Emmalene'in anlattıklarında, JenniCam'in sözlerinin yankısını bulmak mümkün: Devlet radyosunun spikeri Ira Glass, bir keresinde Jennifer Ringley'e, okuldan mezun olup kendi dairesine taşındığı halde webcam deneyini neden sürdürdüğünü sormuştu. Aldığı cevap basitti: "Kamera kapalıyken kendimi yalnız hissediyorum!"

Emmalene, ilk videosundan bugüne epey ilerleme sağladı: "İlk videomda önümde bir senaryo vardı. Oradan okuyordum. Sandalyeye oturup bilgisayarın başına geçtiğimde çok gergindim. Bir kalabalığa hitap ediyordum ve videomu beğenip beğenmeyeceklerine dair endişelerim vardı."

Görünen o ki Emmalene'in videoları insanların hoşuna gitmişti. O da daha sonra kendi videolarına birer etiket ekleyecekti. Böylece YouTube'un arama motorlarında onu bulmak mümkün olacaktı. Kısa süre sonra, artık Emmalene'in de bir izleyici kitlesi vardı: "Başlangıçta videolarım en fazla yüz kez izleniyordu. Ardından kısa bir süreliğine ilgi azaldı. Şimdi tekrar yüze çıktım. Hatta bazıları bin defa izleniyor. Aslında, 'Beni kimler izliyor acaba' diye düşününce, durumun biraz ürkütücü hale geldiğini itiraf etmem gerek."

Gerçekten de güzel soru. Ben de aynı soruyu kendisine sordum: "Emmalene, acaba kimler izliyor seni?" Sorumu, "Bir sürü mesaj al-

dım. İnsanlar kendime has bir konuşma üslubum olduğunu düşünüyor. Aslına bakarsan, nihayet birileriyle iletişim kurabilmek kendimi iyi hissetmemi sağlamıştı. Bazen saçma geliyor ama çoğunlukla heyecan vericiydi. Bir sürü insan beni tanıyor ve bu insanlar çok uzağımda yaşıyor. Beni durdurup, 'Seni tanıyorum, sanırım videolarını izledim' diyen de oluyor; fakat gerçekte beni tanımıyorlar" diyerek yanıtladı.

Onlar Emmalene'i tanıyor ve bu heyecan verici; ama onu *gerçekte* tanımıyorlar ve bu da güven verici. Peki, öne çıkan aslında hangisi?

Evet, izleyenler Emmalene'i tanımıyor; fakat onun hakkında bir sürü şey biliyor. Örneğin, üniversitede marangozluk okuduğunu, kayınvalidesinin evinin dekorasyonunu, kızını, ne zaman diş teli takmaya başladığını, arkadaşlarının yanında sarhoş olduğu o günü, yarı zamanlı bir iş bulmak için verdiği mücadeleyi, kızı için uygun bir dadı arayışını, kendi dairesini alabilmek için nasıl para biriktirdiğini, kendi evine taşındığı günü, henüz boşaltılmamış kutularla doluyken bu evin nasıl göründüğünü gayet iyi biliyorlar. Şans eseri Emmalene'in videolarını izlemiş birinin, bir partide onunla tanışıp on dakika sohbet etmiş bir diğerinden çok daha fazla şey bileceği kesin. Kaldı ki yabancılara içini dökmek Emmalene'i pek de rahatsız etmiyor. Aslında onu sitenin takipçileri için cazip kılanın bu şeffaflığı olduğunu da hissediyor; çünkü insanlara vaat edebileceği tek şey, hayatına ilişkin bu sırlar. Bu nedenle Emmalene, sırlarını ifşa etmeyi artık bir görev olarak görüyor. Deyim yerindeyse, izleyicilerine böyle bir sorumluluk duygusuyla bağlı. Bunu duyunca, ona, videolarının konusunu nasıl belirlediğini sordum. "Beni takip edenler zamanla hayatımdaki bazı detayları merak etmeye ve sormaya başlıyor. Bu sorular birkaç kişiden gelince, cevap niteliğinde bir video çekiyorum. Onları cevaplamalıyım öyle değil mi? Neticede biz artık birbirimize ait sayılırız" dedi. Mesela biri Emmalene'e okula devam edip etmediğini soruyor; o da alıyor kamerasını eline, okuduğu okula bir tur düzenliyor. Emmalene'e göre, YouTube'da varlığınızı sürdürmek için bu tür taleplere cevap vermelisiniz. Üstelik seslendiğiniz camia, dünyanın her yerinden insanların yüklediği videoların

oluşturduğu evrende, tamamen tesadüf eseri sizin videonuzu izleyen insanlardan meydana geliyor: "Onlar da tıpkı benim gibi ya da zaman geçirdiğim bazı forumların üyeleri gibi insanlar. Bizim için video yüklemek kutsaldır; günümüzün en önemli anı video yüklediğimiz andır."

YouTube herkese açık. Dolayısıyla sıradışı insanlar ve agresif züppeler de üye. Böyle durumlarda, Emmalene'in görünüşüyle, düşünceleriyle veya şarkı söyleme biçimiyle ilgili müstehcen yorumlarla da uğraşması gerekiyor. (Emmalene, gitar çalmayı ve şarkı söylemeyi çok seviyor; *Canadian Idol*'a[21] katılmayı bile denedi. Videoları kullanarak reklamını yapmaya çalıştıysa da şova çıkmayı başaramadı.) Hatta bir ara sayfasına bir 'sapık' dadanmıştı ve onu taciz etmek için ciddi ciddi projeler hazırlıyordu: "YouTube'a şikâyet etmek zorunda kaldım, üyeliğini iptal ettiler. Durmadan yorum yapıyordu. Kızıma, 'fetüsteki parazit' diyor, bana sürekli lakap takıyordu. "Tam bir orospusun!" gibi bir kadına hiçbir zaman söylenmemesi gereken şeyler yazıyordu. Yaptığı bir yorumu siliyordum, milyonlarca yeni yorumla karşıma çıkıyordu. Üstelik yeni yorumlar eskilerden de beter oluyordu. İşte grup ruhu burada ortaya çıktı. İzleyicilerim devreye girip beni savunmaya başladı."

Sanal dünyanın dışında da sorunlar bitmiyor. Eşi Mike, Emmalene'in YouTube'a videolar yükleyip durmasından rahatsız. Hele bir de onu kameraya çekmeye kalktığında, memnuniyetsizliği iyiden iyiye görünür hale geliyor ve bunu hiç gizlemiyor. Emmalene'in, "Beni hiç anlamıyor" deyişine bakılırsa kocasının tepkisine çok şaşırdığı ortada: "Saçmalıyor. YouTube'da bir sürü arkadaşımı da buldum; müşterilerim beni internetten de takip ediyor. Aramızda özel bir dil kuruldu." Ancak bu hiç Mike'a göre değil. Oysa Emmalene'e kalsa, hayatını tam manasıyla ortaya koyabilmek için her dakikasını kameraya alacak; fakat Mike, gizlilikten yanaydı. Mesela, onun düğün videolarını siteye yüklemesinden hiç hoşlanmamıştı; çünkü eşinin gelinliğini ondan epey önce bir sürü yabancı görmüştü: "Mike, hayatımızı teşhir ettiğimi düşünüyor. O özel hayatın gizliliğinden yana. Zıt kutuplar gibiyiz. Ben geceleri dışarı

21. *Canadian Idol*: Türkiye'deki Pop Star'a benzeyen bir yetenek yarışması. (ç.n.)

çıkarım, o evde oturur. Bir anlaşma yaptık. Dışarı çıktığım haftaların bir kısmında video çekmiyorum. İnsanların ailemiz hakkında fikir sahibi olmasını istemiyor. Zaten yüklediğim videoları sürekli olarak, 'Ailemiz çok fazla görünüyor' diye eleştiriyor."

Anlaşmaya rağmen Mike ve Emmalene arasında sorunlar çözülmüş değil. Yine de Emmalene'in videolardan vazgeçmeye hiç mi hiç niyeti yok; çünkü bu videolar onun için çok önemli: "YouTube, aynı zamanda bir yaşam tarzı. Yani artık başlangıçta olduğu gibi, yalnızca can sıkıntısından ya da boş zamanlarımı değerlendirmek için girmiyorum."

Justin'in çağdaş takipçilerinden olan Emmalene, dikizleme servislerini değerlendirip hayatının bir bölümünü şov programına dönüştürüyor. Bunu sadece hobi olsun diye de yapmıyor; varlığını insanlığa hatırlatmanın, dünyanın geri kalanıyla iletişim kurmanın bir yolu olarak görüyor. Elbette ki iletişim kurulan bu insanlardan bir kısmı onu da huzursuz ediyor. Ancak huzursuzluk sadece bundan ibaret değil. Emmalene ve hayatının bir kısmını vizyona sokan bütün o insanlar, kendilerini, adını tam da koyamadıkları bir kuralı ihlal etmiş gibi hissediyor. Ne var ki bilinçaltlarındaki o rahatsızlığın kaynağını da bir türlü bulamıyorlar. Tek söyleyebildikleri, zaman zaman bütün benliklerini saran bir huzursuzluk ya da tedirginlik duygusu.

Bu huzursuzluk veya tedirginliğin bir nedeni, olup bitenlerin günümüz insanını neye dönüştürdüğüne ilişkin soruların gündeme gelmesi elbette: Bize artık insan denilebilir mi? Yoksa bir ürüne, bir oyuncuya, bir taklitçiye mi dönüştük? Belki de hepimiz ruh hastası olduk! İronik değil mi, insanlar kendilerini dikizlediğinde hem bundan zevk alıyor hem insanlığın sonunun geldiğini düşünüyorlar; çünkü dikizlerken karşımıza çıkan görüntü aslında bir hayalet, sanal insanın korkutucu görüntüsü yani... Ortada donanımlı bir makine mevcut. Öyle donanımlı bir makine ki her şeyi kaydediyor, her şeyi anlatıyor. Bir bakıma, yürüyen ve konuşan bir televizyon kanalı. Üstelik kolay taşınabilir bir kamerayla, 'anında görüntü' hizmeti sunuyor. Hiçbir polis, suçlu, dilenci ya da paparazzi sürece müdahale edemiyor. JenniCam Padme ile Padme YouTube ile (Gerçek kimliği

henüz açıklanmadı!), YouTube RoboCop ile o da Emmalene ile tanışıyor. Hiç kuşkusuz hepsinin bir anlamı var fakat bu insani bir anlam değil; çünkü sırlarımızı isimsiz bir kalabalığa açmanın yanlış bir tarafı olduğunu seziyoruz. Kaldı ki bu süreçte teknolojinin imkânlarını kullanıyoruz ve bize biyoloji dersinde öğretilen dünya ile söz konusu teknolojinin hiçbir ilgisi yok! İşte bu sanallık içinde insanlıktan uzaklaşıyor, fakat bir yandan da; ilgi, ait olunacak bir camia, etkileşim gibi insani arayışları gündeme getirerek bu uzaklaşmanın gerekçelerini üretiyoruz. Bu da doğal olarak şu anlama geliyor: Eski güzel günleri özleyen geleneksel kafa yapısına sahip kişiler de, tekno-kapitalizme inanan yenilikçi insan tipi de, "Dikizleme Kültürü"nün dayattığı yaşam tarzına tam olarak adapte olamıyor. Bu iki grup arasında keskin bir çelişki söz konusu: İlk grup teknolojiyi, ikinci grup ise temel insani ihtiyaçları bir türlü anlamıyor. Bir adım daha ileri de gidebiliriz hatta: Aslına bakılırsa, "Dikizleme Kültürü"nü yürekten benimseyenler bile, kendilerinin sanal bir organizma haline dönüştüklerini kabul etmeye yanaşmıyor. Böyle yapınca da insanlığı sembolize eden bir kareyi, satılık ürünler dünyasını sembolize eden yuvarlak bir delikten geçirmeye çalışan tuhaf insanlara benziyorlar. Elbette çabaları işe yaramıyor; çünkü kare, yuvarlak delikten geçemiyor. Bu biraz da eski video kasetleri DVD oynatıcıda çalıştırmayı deneyenleri hatırlatıyor bize. İkisi de anlamsız bir çaba. Neden derseniz, o deliğe sığmak uğruna, bazı parçalarımızı törpüleyip geride bıraktık bile! Hayatlarımız sürekli değişiyor, sürekli yeni bir hal alıyor. Bir yandan da sürekli budanıyor ve budanan parçalar yakılıyor; çünkü içimizdeki yönetmen, 45 dakikalık ilgi çekici bir son için filmin akışını her gün biraz daha değiştirmemiz gerektiğini söylüyor.

İsterseniz buna "siber etki" diyelim. Bu "siber etki"yi hissetmek bizi rahatsız ediyor. İnsanlar teknolojiyle daha fazla haşır neşir oldukça, yaşamları da bir projeye ve bir ürüne dönüşüyor. Bu da hiç kuşkusuz rahatsız edici bir durum. Bu nedenle, içimize yerleşen rahatsızlık ya da huzursuzluk gün yüzüne çıkmak için farklı yöntemler arıyor ve buluyor. Söz konusu farklı yöntemler, yapboz parçaları gibi birleşiyor ve nihayet dikizlemenin, hayatla çeliştiği noktalar

gözle görünür hale geliyor: Mike, Emmalene'in eşi, kameraya girmek istemiyor; üstelik sadece kendisinin değil; eşinin de kendi hayatını kamera ile kaydedip başkalarıyla paylaşmasına karşı çıkıyor. Emmalene'in her videosu en az bir kişi tarafından uygunsuz içerik taşıdığı düşünülerek işaretleniyor. Halbuki Emmalene son derece masumane niyetlerle o videoyu oraya koymuş oluyor. Mesela, bebeği Alice'in belden yukarısını soyup yıkadığı video. Bu videoya tepki gösteren isimsiz izleyiciler, muhtemelen Alice ve Emmalene'i internetin her köşesinde gizlenip bu tür görüntüler peşinde koşan pedofillerden korumak istiyor. Emmalene, pişmanlığını açık eden bir ses tonuyla, "YouTube bu videoyu kaldırdı zaten" diyor. Üstelik buna hak vermediği de açık: "Kızımla sokakta yürürken de etrafta bizi izleyen pedofiller olabilir..." Bir başkası ise Emmalene'in göbeğini açıkta bırakan bir bluz giydiği videoyu, porno içerik bulunduğunu beyan ederek şikâyet etmiş.

Eğer bir şekilde görüntümüz kaydediliyorsa ve bunu biliyorsak farklı bir davranış kalıbı geliştiririz. Doğal olarak bu, spontane gelişen olaylara verdiğimiz tepkiden çok farklıdır. Kamera karşısında bizi izleyenler, ihtiyaçlarımıza, arzularımıza veya tedirginliklerimize dair ipuçlarını kolayca yakalayabilir. Halbuki sokakta yürüyen bir insanın tahrik edici bir yanı çoğunlukla yoktur; çünkü o sırada insanların senin farkına varmasına, sadece var olduğun için seni izlenmeye değer bulmasına ilişkin bir talebin söz konusu değildir. Ancak video insanları kendiliğinden bir filmin karakterlerine çevirir. İzlenmek için üretilen karakterler ise artık kamuya aittir. Bu aşamada karakterlerin insanlıktan uzaklaşıp metalaştığına tanık oluruz. Cıvıl cıvıl, genç Emmalene yalnızca sinirli ya da şehvetli mesajlar gönderen "sapık"ların ilgisini çekmiyor. Bir gün sokakta karşılaşsalar Emmalene'e zerre kadar yakınlık göstermeyecek insanlar da kendisini afişe eden bu kadının hayatına burnunu sokmakta kendilerini özgür hissediyor. Ekrandaki duruşu ve karakteri, izleyicilere videoyla istediklerini yapma hakkını ve rahatlığını veriyor. Görüntüsünü kullanabilirler, istismar edebilirler, kendi içlerindeki kuşkuyu ya da arzuyu bu görüntü vasıtasıyla ortaya çıkarabilirler. Onlar, sessiz adımlarla peşinizden gelme ihtimali bulunan, pusuya yatmış

utangaç insanlar: Hayal güçlerini, sizi dikizleyerek doğrudan sizin üzerinizde deniyorlar.

Elbette bir açıdan onları Emmalene'in teşvik ettiğini de söyleyebiliriz. Göbeğini gösteren bir bluz giydiği videoda amacı son derece saftı aslında. Göbeğini kaydederek doğum sonrasında ne hale geldiğini anlatıyordu. Başka bir videoda ise külotuna dikkat çekiyordu. Erotik bir etki bırakmak istemediği her halinden belli olsa da kameranın açık olduğunu aklmda tutmak zorundaydı. Bunlar karşı taraf yani izleyici için, genç bir kadının kendini metalaştırmasından başka bir anlam taşımıyor. Niyeti iyi olsun ya da olmasın, Emmalene'i bir seks objesi olarak değerlendirenler hemen çıkacaktır. JenniCam'in meşhur Jennifer Rigley'i de sitesinin pornografik bir nitelik taşımadığını kanıtlamak için epey dil dökmüştü; ama onu soyunurken, mastürbasyon yaparken ya da banyoya girerken izleyenler hiç de aynı kanaatte değildi. Zaten binlerce insanın para ödeyerek siteye üye olmasının sebebi de Jennifer Rigley'in yaptıklarını dikizlemekti. Emmalene'in bu tip bir görüntüsüne rastlamayacağınız ise aşikâr; fakat bu videolardaki içtenliğe ket vurmuyor. Yatak odasında onu pijamalarıyla otururken izlemek ya da kameranın vücudunda odaklandığı bölümler her türlü fesatlığa olanak veriyor. Zaten Emmalene de bakış açıları her ne olursa olsun takipçilerini kırmak istemiyor ve sorularım bütün içtenliğiyle cevaplıyor:

OneillZmed: Başka bir göbeği açık bluz giyip videoya alır mısın? O sırada üzerinde iç çamaşırı var mıydı? Tanrım çok seksisin!
Emmalene: Evet, üzerimde iç çamaşırı vardı. Pek fazla göbeği açıkta bırakan bluzum da yok.
OneillZmed: Ne tip iç çamaşırı giyiyordun? Tamam, o zaman aynı bluzu giy. Kasıklarının üstü öyle tatlı görünüyordu ki!
Emmalene: İç çamaşırlarıma dair detayları internette anlatacak değilim... Ancak hayal gücünü kullanmakta özgürsün. O tarz bir video daha çekmeyeceğim. Dürüst olmak gerekirse, o videoyu yükledikten sonra aldığım yorumlar beni çıldırttı.
OneillZmed: Benim amacım seni çıldırtmak değildi. Sadece o bluzu giydiğin bir video daha izlemek güzel olurdu. İç çamaşırlarını tahmin edeyim mi? G-string veya tanga?

Emmalene: Ha ha, o videoyu bir daha görmeyeceksiniz...
OneillZmed: Hayır ben o videodan bahsetmiyorum. O bluzla başka bir video çekmelisin. Ayrıca soruma cevap vermedin. G-string mi, tanga mı?
Emmalene: Görünen o ki birisi videomu işaretlemiş. Ütü yapmanın seksi olduğunu bilmezdim... Doğru ya, göbek de pek seksi değildir.
Snuf13: Seninki seksi... :)
Kurbysyde: Adi kadın! Mike çok şanslı bir erkek, haha-haha. Kendine iyi bak ve cevapların için teşekkürler :D sana ve senin.

Bu mesajlara ne demeli? Emmalene, tıpkı diğer insanlar gibi, biraz yanlış anlaşılmış, biraz fazla yalnız kalmış ve bunlar bir araya gelince de hayatın kenarında bir yere gelip konaklamış. Bütün amacı, kendisini az ya da çok anlayıp arzularına hak verecek bir grup bulmak. Tabii ki o grubun kendisini tanımasını istiyor; ama onun kendisi gibi insanlar bulmak amacıyla yola çıktığı bu grup, onu kullanıyor, bir objeye indirgiyor, sonunda da bir metaya dönüştürerek kullanıp atıyor. Bu kullanımdan oldukça da memnunlar üstelik! (Sosyal medya araştırmacısı Danah Boyd da bir gazeteciye, "Seni gözetleyebilirler ama bu seni tanımakla aynı şey değil" diye bir açıklama yapmıştı.) İşin ilginç tarafı, sahnenin bir yerinde eski moda sosyal kısıtlamalar da var: Olup biteni onaylamayan bir koca ya da seks konusunda hayli muhafazakâr bir kadın. Bu iki unsur bir araya gelerek, Emmalene'in tam manasıyla dikizlenmesine engel teşkil ediyor. Emmalene, bu sosyal baskılar dolayısıyla her şeyi anlatamıyor veya gösteremiyor; ama bir taraftan da kendisine yetecek kadar anlatabiliyor ve gösterebiliyor. Aboneleri, takipçileri, izleyicileri var. Kendi çapında, –bilinçaltının da bir ölçüde bize katıldığını söyleyebiliriz– o da meşhur biri artık.

***

İngiliz sosyal bilimci Nikolas Rose, modern insanın, "Kendi halinde bir girişimciye dönüştüğünü; kendi hayatını veya ailesinin yaşantısını ince hesaplarla bir yatırım aracına ya da şov programına çevirdiğini, varlığını kapitalizmin bir ürünü olarak kurguladığını" söy-

lerken sanki Jean Twenge'i tekrar ediyordu. Modern insan, daha fazla bireyle ilişki kurmak için neredeyse birbiriyle yarışıyordu. Ancak bu ilişkileri, "tek yönlü etkileşim" diye adlandırmak daha doğruydu. Sosyal bilimciler, 1950'lerde bu terimi, hayran olduğumuz ünlülerle kurduğumuz ilişkiyi tanımlamak için kullanıyordu; fakat artık terimin tanım alanı bununla sınırlı değildi. (Onlar hakkında her şeyi biliyoruz ama onlar var olduğumuzdan bile habersiz.) Danah Boyd'a göre, hiç yüz yüze gelmediğimiz insanlar hakkında detaylı bilgiye maruz kalmanın yarattığı yeni bir ilişki türü vardı artık: İnternette yakından takip ettiğimiz insanların ne hissettiğini bile biliyoruz; ama bir türlü kendileriyle gerçek bir ilişki kuramıyoruz. İşte yeni ilişki türü buydu!

Julia Allison, 21. yüzyılın ürettiği bu tip bireye iyi bir örnek teşkil ediyor hiç kuşkusuz. New York sosyetesi artık internetten seçiliyor ya, Allison da sosyal çevrelerde çok sık görülen bir sima olmasa da internet bağımlısı dedikoducular tarafından gayet iyi tanınıyor. Hatta o kadar bilindik bir isim ki Wired magazin bile kapağında ona özel bir yer ayırdı. Allison, dergide yer alan makalede, şöhretinin tesadüf olmadığını söylüyordu. Dediğine göre, bu ünü, camiaya uygun karakteriyle ilmek ilmek dokumuştu. "Bu bir ateşi canlı tutmaya benzer" diyor, "Eğer arada yellemez, odunları tazelemezseniz sönüverir. Bu iş YouTube'a video yüklemeye benzemez. Bir video sizi ünlü yapabilir fakat zamanla unutulursunuz. Popülerliğimi korumak için bloguma sürekli yeni yazılar eklemem gerekiyor" diyerek devam ediyordu. Elbette ki Allison bloguna yazı yazarken, röportaj verdiği günkü halinden çok daha ilgi çekici ve açıksözlüydü. Ayrıca ilgi odağı olma saplantısının beraberinde getirdiği olumsuzlukların da farkındaydı: "İroni şu ki tanınmış biri olarak yaşanan hayat, tam zamanlı iş sahibi olmak gibi. Basılı medyaya onlarca röportaj verdim, geçen yıl 350 televizyon programına katıldım. Son iki yılda katıldıklarım herhalde 500'den fazladır. Hazırcevaplığı, kendimi pazarlamayı, hiç fikrim olmayan konularda ahkâm kesmeyi öğrendim. Tıpkı bir oyun gibi bütün olup bitenler ama aslında bu oyunu oynamaktan sıkıldım. Öğrendiklerimin çoğunu unutmak istiyorum..."

Unutmak mümkün mü? Blog yazarlığı hakkında konuştuğum ki-

şilerin büyük çoğunluğu, birbirinden farklı kelimeler kullansa da blogların bağımlılık yaptığını söylüyor. İçine düştükleri girdabı ben bile hissettim. Günün herhangi bir saatinde aklıma birden, "Bugün bloguma yazmış mıydım? Şu an yapmakta olduklarım iyi bir yazı konusu olmaz mı" soruları geliyor veya ansızın Padme'nin ya da Emmalene'in o an ne yaptığını merak etmeye başlıyorum. Bunun doğal sonucu olarak sonraki adım, bunları öğrenmek için bir ya da iki saatimi bilgisayar başında geçirmek. Evet, bunun adı kesinlikle bağımlılık veya asla dinmeyen bir açlık hissi de denilebilir; çünkü her zaman keşfedilecek yeni şeyler var. Bir sonraki yazının büyük yankı uyandırması her zaman ihtimal dahilindedir. Okumaya, yorum yapmaya en azından ilgilenmeye hazır birileri de ekranın başında bekliyor zaten...

Tanımadığımız insanların bize ilgi göstermesinin verdiği heyecan bağımlılık yapar. Boş laflar etseler de, bizi övseler de fark etmez. Julia Allison, bir anda ünlü bir derginin kapağını süsler. Derginin genel okur kitlesinin Allison'ı övgüyle karşıladığını söylemek zor. Zaten bu yüzden Allison bir miktar geri çekilmeye karar verdi. Ancak bu karar, üzerindeki ilgiyi azaltmak yerine artırdı. Maalesef dikizleme bulaşıcıdır. Bundan kendinizi kolayca sıyıramaz, öylece çekip gidemez ya da öğrendiklerinizi unutamazsınız. Emmalene'in YouTube deneyimini hatırlayın. Yorumlar nefret dolu ya da bayağı olabilir; fakat bu durum, yorum almanın heyecanını azaltmaz. İnsanlar benimle ilgileniyor. Benden nefret edecek yahut benimle ilgili fanteziler kuracak kadar yakından ilgileniyor. Kariyerimin zirvesindeyim. Dünyanın bütün realiti şovları, bekleyin beni... Bir sonraki hedefim, şöhretli biri haline gelmek!

***

Yıldız olarak doğulmuyor. Dünya çapında takdir gören, kitle iletişim araçlarını meşgul eden o büyüleyici, eşsiz, ulaşılmaz yetenekler; orkideler gibi yerden bitivermedi. O ihtişamlı, nadide, göz kamaştırıcı çiçekler inşa edildi, yaratıldı ve ilgimize sunuldu. Tıpkı Julia Allison gibi... "Yıldız" kavramı, endüstriyel toplumun, şehir ya-

şamının, bir başka ifadeyle, "kalabalıklar içindeki yalnızlığımızın" sonucu. Yıldızlar, insan hayatının bozulmasıyla doğdu. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında sinemanın hayatımıza girmesi bunda etkili oldu. İnsanların taşradan şehirlere, eski dünyadan yeni dünyaya taşınması da bir diğer etkendi. Kralların ve kraliçelerin boyunduruğundan kurtulup bürokrasi ve demokrasi kelimelerinin hiç gerekmediği halde sık sık tekrarlandığı bilime sığınmak ise bütün bunların üstüne tuz biber oldu. Her şey değişiyordu; böyle bir dünyada insan neye inanacağını bilemiyordu. Toplum sahtekârlaşıyor, kabileler dağılıyordu. Din saldırı altındaydı. İnsanlara bilgeliği kim öğretecek, kim teselli edecek, kim neşelendirecek, kim saygılarını kazanacaktı?

Açık hava sinemasına hoş geldiniz! Beş kuruşa film izlemek mümkün; ucuz, erişimi ve anlaşılması kolay, kutsal ve mucizevi dünyanın yerini rahatlıkla alabilir. Sinema, durmadan parçalanan bir dünyada, bir grup insanın bir anı paylaşmasına olanak verir. İlk film teorisyenlerinden Terry Ramsaye, "Sinema insanlar arasındaki dil engelini kaldırır. Polonyalı, Slovak, Rus, Macar veya İtalyan olmanız fark etmez, beyazperdeden yansıyan öykü herkes için tanıdıktır" diye yazarken yanılmıyordu. *The Life of an American Fireman* [Amerikalı Bir İtfaiyecinin Hayatı] (1902) ve *The Great Train Robbery* [*Büyük Tren Soygunu*] (1903) adlı iki film de Pennsylvanialı dâhi yönetmen Edwin S. Porter tarafından çekildi. İkisi de kolay anlaşılır fakat bir o kadar da ilgi çekici filmlerdi. Bir itfaiye memuru, ofisinde uyumakta ve rüya görmektedir. Sahne değişir ve biz de rüyanın içine gireriz: Bir anne bebeğini beşiğine yatırmaktadır. İtfaiye memuru telaşla uyanır. Anneyi ve bebeğini kurtarması gerekmektedir! Tabii ki başarır da... Anne de, bebek de artık güvendedir.

Diğer film ise çok daha açıktır. Indiana Jones, Batman ve Clint Eastwood'u bir araya getirip film çekmişsin gibi. Çokça örneğini izlediğimiz Amerikan yapımı bir kovboy filmi, diyebiliriz. Bu filmde on iki dakikalık kesintisiz aksiyon, adrenalin ve dönemin ilerisinde bir sinema teknolojisi çıkıyor karşımıza. Yıl, 1905. *Büyük Tren Soygunu*, tam beş yıllık bir turnede; Pittsburgh ve Pennsylvania sinemayla tanışıyor... Daha sonra bu açık hava sinemaları, hızla

ABD'nin tüm şehirlerine yayılıyor, arkasından da dünyaya açılıyor. Bu çılgınlık, günümüzde de devam ediyor. Tiyatro eleştirmeni Walter Eaton, "Yalnızca New York'ta bir pazar günü 500 bin kişi sinemaya gidiyor. Bantlar halinde kutulanmış bu hikâyelere omuz silkmek ya da onları aşağılamak mümkün görünmüyor. Bu, kontrol altına alınması gereken bir endüstri; üzerinde düşünmemiz gerekiyor" diye yazarken biraz sinirliydi, ancak içten içe de hayranlık doluydu.

Sinema gerçekten de bir endüstriye dönüşüyordu ve sinema tarafından üretilen "mal" kurşunkalem veya elma püresi değil; insanlar tarafından canlandırılan öykülerdi. Endüstri, belgeselden dramlara geçerken (1907'de drama talep yüzde 17 iken, 1908'de yüzde 66'ya çıktı) bu büyük sektörün güç simsarları, potansiyel sansür yanlılarını avuçlarına almaları gerektiğini fark etti. "Bu artık kontrol altına alınması gereken bir endüstri" şeklindeki yorumlar, simsarlar için tehlike çanları anlamına geliyordu.

Endişeleri yatıştırmak için endüstri "oyunculardan" medet umacaktı. Hey millet, hadi gelin ve camiamızın pirüpak, asil ve iyi kalpli üyeleriyle tanışın! Onlar sahnede kasıla kasıla yürüyen çıkarcı bohemlere ve ahlâk düşmanı entelektüellere hiç benzemez! Bu reklam kampanyası, sinema endüstrisinin ahlâka verdiği önemin altını çizmek için düzenleniyordu. Öyle ya, oyuncular iyi bir öykü anlatmak isteyen zanaatkârlardan başka neydi ki zaten? Yeni bir pazarlama yöntemi keşfedilmişti işte. Filmlerin reklamını yapmak yetmezdi, büyüleyici oldukları kadar namuslu yıldız oyuncular da yaratmalıydınız. Oyuncular böylece tartışılmaya değer karakterler haline gelmişti; artık yaptıkları rolü mercek altına almak yetmiyordu. 1909'dan önce kimse oyuncuların ismini hatırlamazken, 1912'den sonra "oyuncular" artık "keşfedilmişti." Bunu izleyici sayısı artışı ve yıldızların doğuşu izlemekte gecikmedi.

Başlangıçta insanlar, oyuncuların isimlerini ezberlemeye meraklı değildi elbette. Bu günlere gelmemiz, soğukkanlı bir imalathane sayesinde mümkün oldu. Şubat 1910'da sinema yorumlarını yayımlayan türünün ilk örneklerinden bir dergiye, *Nickelodeon*'a yazan bir yazar, süslü bir dil kullanarak, "Sinema salonu sahipleri, izleyici çekmek için perdelerinde ünlü oyuncular görmek istiyor. Sessiz si-

nemanın gelişmesi tiyatroyu gölgede bıraktı ve kendi yıldız oyuncularını yarattı. Bu oyuncular kesinlikle ilgiye layık. Zaten halk onlara istedikleri ilgiyi vermeye dünden hazır" diyordu. 1911'de sinema dergileri, Edison firmasının oyuncu isimlerini filmin başında yazmasına ilişkin yorumlar yapıyordu ki Edison iki yıl geçince bir adım daha ileri gidecekti: Artık filmler, oyuncuların fotoğrafını sıralayarak başlayacaktı. Bu görüntülerin altında, hem oyuncuların hem canlandırdıkları karakterin adı yazılıydı. Bu ve bunun gibi yenilikler, arzu edilen etkiyi yaratmakta gecikmedi. 1914'te, *Photoplay* adlı popüler sinema dergisinde yer alan bir makalenin başlığı, "Loree Star: Photoplay'in İdolü"ydü. Esas ilgi çekici olan haber ise alt başlıkta yer alıyordu: "Yeni bir tip kahraman yaratacak büyüleyici dizi!" Alt başlıktaki ifadeye sinen ton, işlerin kızışmaya başladığının da habercisiydi aslında: Artık oyuncular ahlâki değerlere omuz veren zanaatkârlar değil, bundan daha fazlası olacaklardı; onlar şimdi birer kahramandı. Birinci Dünya Savaşı öncesi Hollywood'unun sinema dergilerinden birinde de, "Bugünlerde bile kameranın objektifinin çevrildiği kişiler, kahramanlık tapusunun sahibi gibiler. Medyada henüz yer almamış oyuncular bile kendilerini nasıl feda ettiklerini gösteren sahnelerde oynuyorlar" ifadesi yer almıştı. Bu makale, "EKRANDAKİ kahramanınız acaba GERÇEK bir kahraman mı?" sorusunu sorarak sona eriyordu. Yani dış görüntünün ardındaki dünya artık merak ediliyordu. Üzerinde ince ince çalışılmış abartıya ve dalkavukluğa dayanan pazarlama stratejileri, yeni tanrılar yaratmıştı: EKRANDAKİ kahramanlar ve GERÇEK kahramanlar...

Bir insanı aslında kendisiyle ilgisiz bir başka insana dönüştürmek, meta haline getirmek ve onu iplerini mutlaka elinizde tutarak medya dünyasına göndermek, beyaz perdedeki diğer her şey gibi hipnotize ediciydi. Bugün eskisinden daha fazla ünlü olmak istiyoruz. Zaten bize sürekli bir biçimde, "Ünlü biri olabilirsiniz, ünlü biri olmanız gerekir, olmamanız için de hiçbir sebep yok" deniliyor. Neticede realiti şovların, blogların, sosyal paylaşım sitelerinin revaçta olduğu bir çağda, herkes ünlenebilir; öyle değil mi ama? Aslına bakarsanız, ana akım medyanın şirketleştiği bir dönemde, bu şirketlerin piyasaya sürdüğü ürünler, bu fanteziyi pekiştirmekten son dere-

ce mutlu görünüyor. Zaten tam da bu yüzden bu tip "başarı" öykülerini basmadan edemiyorlar. Röntgenci programlar ünlüler efsanesini yaymak ve derinleştirmekle kalmıyor, başka bir efsane daha yaratıyorlar: "sıradan" insanların üne kavuşması, eskiden yıldızları yaratan büyük şirketlere bir başkaldırıydı aslında: Artık yıldızların yaşadığı malikânenin kapısını kırıp içeri girebilir ve içki dolabını yağmalayabilirdiniz....

Pek çok sazan bu efsaneye inanıyor. Sanıyorlar ki sıradan ünlüler, eski elitist yıldızların ve onlara hayran milyonların pabucunu dama attı. İnsanların zihnini bu zırvalıklarla doldurmak, onlarda şu düşünceyi yaratmakta gecikmedi: Yıldızlar çağı (film yıldızı, rock yıldızı, hatta porno yıldızı) bitti. Öyle ya şimdi çok daha eşitlikçi, halka dayalı bir "sıradan ünlüler" sistemi hâkim. Uzaklardaki ulaşılmaz yıldızlar, elitlerin kitlelere yönelttiği bir hakaretten başka bir şey değildi. Yeni ve geliştirilmiş ünlüler dünyasına hoş geldiniz! Bir yıldızın ayırt edici bir yeteneğe ya da beceriye ihtiyacı yok. Zaten çoğunlukla bu ikisine de sahip değil. Ünlü dediğimiz kişinin gündelik hayatı eğlence programı gibidir. Bir ünlünün asıl cazibesi, istediğimiz an ona ulaşabilmemizden kaynaklanmaktadır. O kadar da zor değil, erişimi kitle iletişim araçları bizim için sağlıyor! Ünün, doğrudan dikizlemeyle de bir ilgisi yok; çünkü "ünlü" kişinin dikizlenmeyi gerektirecek herhangi bir yeteneği mevcut değil ki! O sadece kendisi olduğu için tanınıyor. Paris Hilton ünlü, Julia Allison ünlü, Marilyn Monroe ise yıldızdı.

Ünlüler, yıldızlık ideolojisine vurulmuş radikal bir darbe olabilir mi? Herhangi bir yerde yaşayan herhangi birinin birdenbire ün kazanması, ünlü bir yönetmene krep servisi yapan garsonun keşfedilmesi kadar imkânsız. Bize yıllardır öğretilen şu: Önce yıldızlar vardı, sonra onların yerini ünlüler aldı; şimdi ise her an, her yerde karşımıza çıkan "amatör" ünlüler mevcut. Bu tersten gelişim, kitle iletişim araçlarına erişimin kolaylaşmasına bağlanabilir. Artık toplum, tamiri bir hayli kolay medya aygıtlarıyla hayata bağlanıyor. Bu aygıtlar, sözümona eşitlikçiler ve başkaldıran bir yanları da var. Web 2.0'ın isyankâr eğlence evreni...

Doğrusunu söylemek gerekirse, aslında yıldızlar, ünlüler ya da

"amatör" ünlüler birbirinin yerini almadı. Üçü de artık aynı anda varlık gösteriyor. Çok çalışarak bir yerlere gelmiş yetenekli yıldızlar hâlâ var. Yeteneklerine hayran insanlar onları seviyor ve yine bu yüzden onlar gibi olmak istiyor. Bu yıldızlardan bazıları aynı zamanda ünlü de. Fark şu: Onlar sadece yetenekleriyle ve kıskançlık uyandıran karizmalarıyla gündemde değil. Onlar, günlük hayatlarındaki bazı detayları da ortaya döküyor ve markalaşma projelerine bu detayları da dahil ediyor. Paris Hilton ve Tila Tequila gibi olanlar, ünlerini her taşın altından çıkmalarına borçlu. Onlar nasıl yıldız olunacağını öğrenmeye çalışıyor. Tila Tequila'nın *New York Times*'a verdiği röportajda söylediği sözleri, yaptığı yorumları bir düşünün. Tequila, o günlerde başarının zirvesindeydi; elbette *The Bachelor*[22] programı sayesinde... Tequila'nın yorumu şuydu: "Gazeteler ve televizyonlar ünlü olma işini abartıyor ve böyle bir dünyada yaşamaya ikna etmek için insanların beynini yıkıyor. İnsanlar hiçbir yetenekleri yokken ünlü olmaya çalışıyor. Tek yaptıkları da kendilerinden evvel ünlü olanları taklit etmek. Ben bu işlerle hiç uğraşmıyorum. Ünlü olmak için ünlü olmak çok saçma. Bu insanlara, 'Tamam ama hangi konuda yeteneklisin? Gerçekten ne yapabilirsin' diye sormak istiyorum."

Hastalıklı izdivaç programına katılmadan önce Tequila, *Playboy* sayesinde ünlüydü ve MySpace'de 1 milyon 771 bin 920 arkadaşı vardı. "Dikizleme Kültürü"nün tüm nimetlerinden faydalandığı bu günlerde ise kişiyi diğer insanlardan ayıracak somut bir yeteneğin gerekliliğine inanıyordu artık. Durmaksızın her şeyi anlatmanın ve her şeyi göstermenin ötesinde gerçek bir yetenek... Anlaşılan o ki ünlüler yıldızların yerini tutmuyor; sadece camiada yeni sınıflar oluşturmaya yarıyor. Şimdi daha çok kategori var, hesap var, kitap var. Başkalarını izlemek için sürekli yeni sebepler buluyoruz, bulamazsak icat ediyoruz.

Dikizlenerek şöhret olanlar artık egemenliklerini yitiriyor! Uzun zamandır kimi ve neyi izleyeceğimize karar veren eğlence sektörünün bizi mahkûm ettiği zincirlerden nihayet kendimizi kurtarıyoruz. Gerçekten böyle mi? Maalesef böyle bir şey söz konusu değil. Hat-

22. *The Bachelor*: ABD'de yayınlanan bir izdivaç programı. (ç.n.)

ta aslında tam tersini yaşıyoruz: Dikizlenerek şöhrete kavuşan binlerce isim, medyanın yıldız ünlüler yaratma yeteneğinin bizi nasıl büyülediğinin somut örneği. Artık insanların tıklanma ve izlenme oranlarına, gişe başarısına, kısacası sayılara indirgendiği bir toplumda yaşıyoruz. Bu topluma bu kadar kolaylıkla, büyük bir çaba sarf etmeden uyum sağlamamız ise ne yandan bakarsanız bakın hayret verici. Böyle bir sistemde insan, katılım sağlayarak fark edileceğini ve sırf hayatını deşifre ettiği için ödüllendirileceğini sanıyor. Bir yandan da bütün bunlara katılarak "sistem karşıtı" bir kimlik edinebileceğimize inandırıyorlar bizi. Biz de büyük bir memnuniyetle, bunları yaparak isyankâr insanlara dönüştüğümüzü düşünüyoruz. Halbuki yaptığımız, sisteme en aktif şekilde katılmaktan başka bir şey değil. Hiç olmadığımız kadar siber yaratıklarız artık. Birbirimizin varlığından besleniyoruz...

***

"Bazen yalnız olmadığımızı bilmek, saçma alışkanlıkları, huzursuz duyguları bulunan başka insanların da var olduğunu fark etmek kendimizden daha az utanç duymamızı sağlar" diye yazıyor Lisa Sargese blogunda. Sargese, blogunu, müzmin bir obez olarak neler yaşadığına dair gerçekleri yazmak için açmış. Hareket kabiliyetini ve sağlığını yeniden kazanmak uğruna midesini küçülten, bunun için bıçak altına yatan yalnız bir kadın. Clifton, New Jersey'deki evine telefon ettiğimde bana, "Mide küçültme operasyonu hakkında internette bir sürü bilgi var; fakat çok uysal bir dille yazılmışlar, bu yüzden de insanın iştahını kabartmada yetersiz kalıyorlar. Gerçekleri yazmak istedim. Bir blogunuz varsa, içinizden gelen her şeyi yazabilirsiniz; çünkü size ne yazacağınızı söyleyen kimse yok. Ben de her şeyi anlattım" demişti.

Gerçekten de her şeyi anlattı. 2006'dan beri her gün yazıyor. Hiçbir konuda konuşmaya çekinmiyor. Ameliyatın ardından libidosunda meydana gelen değişiklikler veya ameliyattan önce vücudunun nasıl göründüğü de dahil buna:

15 Aralık 2006, Cuma: Sarkan yerlerimi yakmak.

Karnımdaki yağlar dizlerime kadar geliyor. Karnım bacaklarıma temas ettikçe dizlerimi kendime çekip dünyadan saklanmak istiyorum. Bu biçimsiz vücutla hayata tutunmaya çalışacak kadar yüzsüz değilim. Acaba bu içimdeki düşmanın sesi mi? Karnım dökümlü bir kumaş gibi... Buna "pannus" dendiğini duymuştum. İnsana gevşek ekmek kutularını çağrıştırıyor. Belki de gerçekten öyledir. Gövdemin üst tarafına yükleniyor. Canım yanıyor. Kendimi çok çirkin hissediyorum.

12 Aralık 2006, Salı: Diğer insanların neler çektiğini dinlemek = UMUT.

Yaşadıklarımın hiçbir önemi yok. En azından birileri beni okuyup paylaştıklarım için teşekkür edene kadar önemi bulunduğunu bilmiyordum. Korkularım, kendime güvensizliğim, içimi dökerken duyduğum tiksinti, kendimle yüzleşememem yıllar boyu saklanmama neden oldu. Saklandım. Bir yağ tabakasının ardına saklandım. Hâlâ şişmanım; yani toplumsal standartlara göre öyleyim; ama artık insanlar dersten çıkıp arabama giderken üç-dört defa mola verme ihtiyacı hissetmememi bile hesaba katmıyor, umursamıyor. Kimse kıçıma bakıp da üzerindeki yağlardan kurtulduğum için beni alkışlamıyor. Kısa zaman önce geçirdiğim ameliyatla sarkık derilerden kurtulduğum için kimse bana sempati duymuyor. Duymuyordu. Ta ki onlara öykümü anlatmaya başlayana dek...

16 Nisan 2007, Pazartesi: Blog terapisi.

Doktora gittim. Terapist değil. Doktor derken kastettiğim, psikiyatr. Bana mucizevi karışımdan biraz daha yazdı. Mucizevi karışımın birkaç ilaçtan meydana geldiğini tahmin edersiniz. Onlar olmasa aklımı kaçırırdım galiba... ESKİDEN terapi görüyordum. Daha açık konuşmak gerekirse, 20 yıl süreyle terapi gördüm. Bazı terapistler zalimdi; bana hiç yardımları olmadı; ama çoğu sevecendi ve iyileşmeme yardımcı oldular. Beni dinlediler, cesaretlendirdiler, ufak tavsiyelerde bulundular; bu sayede değişmem için gereken gücü bulabildim: İyi bir işbirliğiydi. Bir gün (çok yakında) çok param ve iyi bir sağlık sigortam olduğunda, yeniden terapi alacağım. Şimdilik, blog yazmak benim terapim. Bir arkadaşım kitap yazmamı önerdi. Başlığı da şöyle olacakmış: "Blog Yazmak Hayatımı Nasıl Kurtardı; Kalbimi, Bağırsaklarımı ve Zihnimi Çevrimiçi Yaptım." Biraz uzun bir isim, değil mi? Ama itiraf edin ki insanda merak uyandırıyor.

2 Haziran 2008, Pazartesi: Yenilendim!

Her inişin bir çıkışı ve de her çıkışın bir inişi vardır. Depresif ruh halimin üstesinden geldim. Bunu yazmaya çekiniyordum aslında; çünkü

nazar değebilir. İyimserim. Bugün ameliyatımı yapan doktorun muayenehanesine kontrole gittim. On ayda dokuz kilo vermişim. Bu, VAY CANINA dedirtecek bir kayıp değil belki; ama bu kiloyu ASLA GERİ ALMAYACAĞIM düşünülünce, vay canına demek mümkün. İrademin ne kadar güçlendiği, ne kadar sağlıklı beslendiğim ve yeme bozukluğumun üstesinden geldiğim düşünülürse, dokuz kilo VAY CANINA dedirtecek bir miktardır. Ayrıca bu yıl henüz bitmedi.

Başlarda, Sargese yazılarına yorum yapılmadığı için şikâyetçiydi. Öyle ki 13 Aralık 2006'da, büyük harflerle "LÜTFEN YORUM YAPIN!" diye neredeyse yalvarıyordu: "Orada birileri varsa lütfen varlık göstersin! :-)" Lisa artık yorum almak için yalvarmıyor. Yorumların sıklığı onu öyle tatmin ediyor ki akademisyen olmak yerine (Ona telefon ettiğimde kirasını Montclair Devlet Üniversitesi'nde yarı zamanlı ders vererek ödüyordu), ünlülerin terapisti olarak kariyer yapmaya karar verdi. Blogunda da karar değişikliğini, "Bu DÜRTÜ de neyin nesi? Kavgacı bir yapım yok, rock yıldızı da olamam; ama elimde değil, daha fazlasını istiyorum" diye açıklayacaktı.

Böylece iletişim kurmak ve başka insanlara ulaşmaktan başka amacı olmayan o naif kadın gitti, yerine Oprah'ın[23] vârisi olabileceğine inanan başka bir kadın geldi. Gerçi kısa bir süre evvel danışmanlık konusunda yüksek lisansını tamamladı, yerinden kıpırdamasına mâni olacak kadar iri cüssesini, iki ay hastanede yatarak eritip küllerinden doğdu; ama dünyayı parmağında oynatabileceği düşüncesi yine de abartılı. Bana amacının sadece kilo vermek ve sağlığını yeniden kazanmak olmadığını söylemişti. Onun hedefi "seksi" görünmek ve bir kişisel gelişim gurusu olarak ünlenip şöhrete ulaşmaktı. Kendisine böyle bir hedef koyan insanın, blog yazmaya başladığı 2006'da evinden çıkmaya bile utanan bir kadın olduğuna inanmak ne kadar zor değil mi?

Ona, "Acaba kendini mi kandırıyorsun" diye soran da bendim. Neticede coşkulu küçük bir okur grubuna hitap edebilmek ile "şöhrete yazgılı" olmak arasında büyük bir fark vardı. Lisa, sorumu so-

23. Oprah Winfrey: ABD televizyon tarihinin en çok izlenen talk şov programlarından birisi olan ve kendi adıyla anılan The Oprah Winfrey Show'un sunucusu. (ç.n.)

ğukkanlılığını bozmaksızın yanıtladı. Bana, gerçeği hayallere tercih etmenin ona şimdiye kadar hiçbir yardımı olmadığını göstermek istiyordu: "Hayatta başarıyı yakalayan insanlar en yetenekli olanlar değil. Bir sürü boş ve hiç de hak etmeyen insan başarı basamaklarını tırmanıyor. Kısacası kendimi kandırıyor bile olsam, bu durum insanların zengin, ünlü ve başarılı olabileceğine dair hayallerinin devamlılığını sağlayacak. Benim inancım başkalarına da güç verecek ve bu sayede inancım boşa gitmiş olmayacak."

Sargese'in bir anda üçüncü çoğul şahsa döndüğünü fark ettiniz mi? Kendisinin zaten bir yerlere geldiğini varsayıyor ve şimdi yüzünü bile görmediği hayranlarına ilham verdiğini, onları cesaretlendirdiğini düşünüyor. Tıpkı onun başardığı gibi okurları da en imkânsız hayallerini gerçekleştirebilir... Yaşamını eğlence sektörünün hizmetine sunduğun zaman, bu sana başka biri olma gücünü de veriyor: Olmak istediğin kişi gibi davranabiliyorsun ve gerçekte olduğun insandan kaçabiliyorsun.

Lisa da tam böyle söylemişti: "Kendimden başka bir karakter yarattım." Blogunda olmak istediği kişi gibi davranıyordu ve yaptığı rol, gerçek hayatta o insan haline gelmesine yardım ediyordu: "Blogumu bir tek ben ya da sadece arkadaşlarım okusa bile fark etmez. O karakteri yarattım bir kere... Artık spor yapan bir kadınım; her gün bunun hakkında yazarak, yazdıklarımı okuyarak, bunu başarmaya doğru adım adım yaklaşıyorum." Şimdilerde Lisa, "insanı motive eden bir konuşmacı" olmaktan bahsediyor; elinde bir ürün var ve bu ürünü 'pazarlamaya' çalışıyor. Onun elindeki ürün blogu; yani aslında bizzat kendisi. Şu sözler Lisa'ya ait: "İnsanlar bana mesaj gönderiyor. Mesajlarında, 'Senin önerdiğin egzersizleri her gün yapıyorum' diyorlar. Kısa süre önce mide ameliyatı geçirmiş ve yataklarından çıkmaya hali bile olmayan insanlara yardım ediyorum. Ben olmasam onları kim cesaretlendirecek? Bu heyecan verici. Hep yapmak istediğim bir şeydi ama başarabileceğimden emin değildim. Her yeni yazımla daha fazla okur kazanıyorum. Yeni bir yazı koyduğumda blogumu günde 200 kişi ziyaret ediyor; sonra sayı 50'ye düşüyor. O blog artık sadece günlüğüm değil. Söz konusu olan sadece ben değilim."

İşte, yine rakamlar! Yine sana ihtiyacı olan insanların bulundu-

ğu, bu insanların gözünde sırf kendin olduğun için yıldızlaştığın inancı... Gerçek olan ise Lisa'nın New Jersey'deki bir üniversitede yarı zamanlı okutmanlık yaptığından başka bir şey değil. Tam zamanlı bir iş bulmak istiyor. Kişisel gelişim gurusu olabileceğini, hatta bu konuda kitap yazabileceğini düşünüyor. Sağlık sigortasına ve sabit bir gelire ihtiyacı var. Blogunun ona yardımcı olacağına inanıyor; ama ya tam tersi doğruysa? Hangi işveren ruhsal ve fiziksel problemlerini kamuya açan birini işe almak ister ki? Kitabını götürdüğü yayımcı, "Bu hikâye yeni değil, isteyen herkes internette bedavaya okuyabilir" demez mi? Gerçek Lisa ile proje safhasındaki Lisa arasında uçurumlar var. Blog, uçurumlar arasındaki köprü; fantezi ve gerçek, bu kez Lisa'nın blogunda buluşuyor.

***

"Dikizleme Kültürü"ne kendisini kaptırmış herkes, dışarıda hâlâ varlığını sürdüren bir sosyal düzen bulunduğunu unutuyor. Hâlâ neyin nasıl yapılması gerektiğini söyleyen, olanı biteni yargılayan geleneksel kültürün uzantısı bir toplum var. Fantastik bir dünyaya adım atıyoruz ve fantezi gittikçe gerçeğin yerini alıyor. Bu yüzden de gerçek insanların bizi nasıl değerlendirdiğini göremiyoruz. Kitle iletişim araçlarının yarattığı bilgi kirliliği içinde eriyor ve genellikle bilinçsiz bir biçimde kendimizi metalaştırıyoruz; ama toplum gözlerinin önünde olup biten bu değişimin farkında ve bu nedenle tedirgin oluyor. Sonuçta, bazı insanların bu filtrelenmemiş açıksözlülüğü çaresizlik olarak niteleyeceğini düşünüp teselli bulabiliriz. "Dikizleme Kültürü"nün her ürünü kitaplaştırılmaya ya da televizyonda yayınlanmaya layık görülecek değil ya! Birilerinin "Dikizleme Kültürü"nün ürettiği insanları "defolu ürün" şeklinde algılaması ve satılığa çıkarılan bu kültürü almayı reddetmesi yine de ümit verici.

Beauty'nin[24] öyküsünü ele alalım... İşçi sınıfına mensup, orta yaşlı, ufak tefek bir anne. Kanada'da yaşıyor ve hayatını özel ders vererek kazanıyor.

24. Beauty, bahsi geçen kadının internette kullandığı takma isim. "Güzel kadın" şeklinde Türkçeleştirilebilir. (ç.n.)

İkinci kocasıyla tanışmadan önce, pek çok kişi gibi, pornonun ezik ya da sapık insanlar için yapıldığını düşünüyor; fakat yeni eşi ona birkaç amatör porno sitesi gösteriyor ve bu sayede milyarlarca insanın bu siteleri takip ettiğini fark ediyor. Bir süre sonra da sevgili kocacığı Beauty'nin çıplak fotoğraflarını çekmeyi öneriyor: "O kadar âşıktım ki teklifini düşünmeden kabul ettim. Ona çok güveniyordum. Tatile çıktığımızda tenha bir kumsal bulduk, orada fotoğraflarımı çekti. Güzel fotoğraflardı, onları kendimize saklamanın yazık olacağına karar verip Voyeurweb'e yükledik." Çıplak fotoğrafları internete koymuşlardı artık. Tabii Beauty bu sitenin farklı olduğunu düşünüyordu; "Zevk sahibi insanlar üye oluyor" diyordu. Kumsaldaki çıplak kadına da Beauty adını takmışlardı. Endişelenecek bir şey yoktu...

Voyeurweb'e takılan yaklaşık beş milyon insan beklediklerinden daha iyi tepki vermekte gecikmeyecekti. Sitenin üyeleri kadar, Beauty ve eşi de heyecanlanmıştı: "Ayın 'yeni gelen'i seçildik ve 300 dolar ödül kazandık. 'Vay canına! Bu gerçekten eğlenceliymiş' diye düşünmeye başladık." Tahmin edeceğiniz gibi, fotoğraf çekmeye devam ettiler: "Bir süre sonra alışkanlık haline geldi. Daha doğrusu hobi haline... Bizi çok eğlendiren bir hobi; fotoğraf çekiyor, aralarından en iyilerini seçiyor ve Voyeurweb'e yüklüyorduk. Bir sebeple, sitede popülerleşiverdik. Nasıl oldu, gerçekten bilmiyorum. Sitede fotoğrafları bulunan en güzel kadın olmadığım kesin; ama fotoğraflarım sitenin kullanıcılarının ilgisini çekti. Ne zaman yeni bir fotoğraf koysak, hemen bir numara seçiliyorduk. Ağzımız açık kalmıştı. Dikkat edin, burada milyonlarca izleyiciden bahsediyoruz..."

Beauty ve kocası gün geçtikçe kendilerini "hobi"lerine daha çok kaptıracaklardı. Çekim yapmak için artık egzotik mekânlar seçiyorlardı. Nerede tatil yapacaklarına bile, fotoğraflar için iyi bir dekor sağlayıp sağlamayacağını hesaplayarak karar veriyorlardı. Ne var ki Beauty'nin yüzünü saklamaya artık eskisi kadar özen gösterdikleri söylenemezdi: "Elbette yaptıkları işten çok para kazanan kadınlar, yüzlerini göstermekten de kaçınmaz. Önce yüzümün bir kısmını göstermeye başladık. Ancak zamanla daha esnekleştik. Şimdi yüzümü hiç gizlemiyorum." Yüzünü sır gibi saklamaktan vazgeçince,

Beauty daha da popülerleşmiş, böylece bir buçuk yılda kazandıkları para 10-15 bin dolara çıkmıştı: "Voyeurweb son derece ünlü olduğum küçük bir dünyaydı. Her gün bilgisayarı açıyor, yorumları okuyor ve sıralamada kaçıncı olduğumu kontrol ediyordum. Site bizi esir almıştı. Buradan kazandığımız parayı da daha çok ve daha heyecanlı fotoğraflar çekeceğimiz tatillere çıkmak için kullanıyorduk. Her şey harikaydı. Bir seferinde yine fotoğraf çekmek için tatile çıktığımızda, kocam tekilayı fazla kaçırdı. Oradaki ilk günümüzdü. Sonra fotoğraflarımı çekmek için suya girdi; ama biraz abarttı ve bu sırada kamera su aldı. Bütün planı fotoğraf çekmek için yapmıştık ve ne yazık ki artık fotoğraf makinemiz yoktu. Tam bir fiyaskoydu! O an gerçekle yüzleştik. Fotoğrafların bağımlısı olmuştuk ve buna rağmen eve döndüğümüzde elimizde tek bir fotoğraf yoktu. Üstelik tatile bir servet harcamıştık. 'Bu bir uyarı olabilir mi? Belki de biraz abarttık' diye düşündük; fakat buna kabul etmek güçtü. Ne mi yaptık? Yeni bir fotoğraf makinesi alıp aynı tatile bir kez daha çıktık."

Esas uyarı daha sonra gelecekti. Çiftimiz ikinci tatillerine çıktığında, mahalle sakinlerinden birisi, özel ders veren bu annenin internet dünyasının şu meşhur modeli olduğunu anlayacaktı. Beauty gelişmeleri, "Siteye girmiş ve beni tanımış. Tabii bu bilgi hemen yayılmış. O bir arkadaşına söylemiş, söylediği kişi de bir başkasına... İçlerinden biri beni görmeye geldi. Tutucu bir Hıristiyan kadın. Bana hakaret etti ve çocuğuna artık benden özel ders aldırmayacağını söyledi" diye özetleyecekti. Beauty ve kocası ne yapacaklarını şaşırmıştı. "Paniklemiştim." Bunun neye mal olacağını kestiremiyorlardı. Kocası kovulur muydu? Çocukları dışlanır mıydı, onlarla alay ederler miydi? Artık o mahalleden taşınsalar mıydı acaba? Derhal harekete geçip sitenin yöneticilerinden Beauty'nin bütün fotoğraflarını kaldırmalarını istediler. Beauty'nin dediğine göre, altı ay boyunca her telefon çalışında yürekleri ağızlarına gelmişti. Hem kocası hem de o, nefeslerini tutup fırtınanın bir an evvel dinmesini beklemişti.

Günler günleri, haftalar ayları kovalamış, ne arayan olmuştu ne soran... Nihayet dedikodular kesilmişti ama geriye büyük bir boşluk hissi kalmıştı: Beauty çıplak poz vermeyi ve fotoğrafları internete yüklemeyi özlüyordu: "Meğer hayatımızın ne büyük bir parçası ol-

muş! Üstelik artık bunu yapmaya devam da edemezdik. İtiraf etmem gerek, içim içimi yiyordu. Doğru tarif mi oldu, emin değilim. Neyse... Sonuçta moralim bozuktu." Boşluk yerini öfkeye, o da yerini önce hayal kırıklığına, sonra güvensizliğe ve en sonunda kendinden tiksinme hissine bırakacaktı: "Bir kez bu işin bağımlısı olmuştuk. Bu yüzden büyük riskler almaya hazırdık." Başa dönmüşlerdi ve Beauty'nin aklında bir sürü yaratıcı fikir vardı: "Bu işten çok para kazandık; ama daha önemlisi o sitede olmak ve ilgi çekmekti. On yıl evvel biri bana bunları yapacağımı söyleseydi, 'Kafayı mı üşüttün' diye sorardım." Bağımlı olmanın verdiği utanç bir yana, Beauty, bir şeyler kaçırdığı hissini bir türlü içinden atamıyordu. Ona neden geri dönmediğini, yaptığı işi alenileştirmediğini sordum. Bana şu cevabı verdi: "Ailem ve çevrem yüzünden, çocuklarım yüzünden. Annemler kalp krizi geçirirdi. Onlara öfkelenmiyorum; çünkü onlar hayatımdaki en değerli şeyler. Elbette geri dönmek isterim. Belki günün birinde çıplak fotoğraf çektirmek ayıplanan bir şey olmaktan çıkar. O zaman ben de tekrar poz veririm..."

Aradan aylar geçmişti. Tehlikenin bilincinde olmasına rağmen Beauty'nin aklı fikri yine internetteydi. Daha fazla direnemediler ve geri döndüler; ama artık Beauty'nin yüzünü göstermeyecek kadar temkinliydiler. Bu kez Voyeurweb'e değil de kardeş sitesi RedClouds'a üye olmuşlardı; çünkü bu site daha güvenliydi. Siteye erişmek için ödeme yapılması gerektiğinden üye sayısı da daha azdı. Koydukları ilk fotoğrafın getirisi iki bin dolar olmuştu. Sitedekilerin ilgisini çekmeyi başarmışlardı. Fotoğraflara yorum yazan üyelerden biri, farkında olmaksızın her şeyi özetlemişti aslında: "Güzellik geri döndü!"

***

İnternette blog oluşturan herkes sanıldığı kadar şanslı değildi elbette. Abartılı paylaşım akıntısına kapılıp işini kaybeden ilk insan Heather Armstrong olacaktı. Dooce.com adlı bloguna yazdığı ve aslında pek de kimsenin okumadığı metinlerden biri, 2002'de kovulmasına yol açacaktı. Heather şunları yazmıştı:

Yardımcı yapımcıdan nefret ediyorum. Başarmama yardımcı olabileceği tek şey, sonsuz bir ıstırap içinde yitip gitmem. Gerçekte ne istediğini bilmediğinden her yöne çekilebilecek muğlak talimatlar veriyor: "Ne bileyim işte, bir şeyler söyleyen birinin taklidini yap." Bu ne demek şimdi? İnsan hiç değilse ne hakkında konuşacağımı söyler. Ben de ne bileyim işte, ne söyleyeceği hakkında zerre kadar fikrim olmayan birinin taklidini yaptığımda; yani hiçbir konu hakkında konuşamadığımda çıldırıyor ve "Bu bir şeyler söylemek mi şimdi? Seni bunun için mi işe aldım" diyor.

Şirketteki büyükbaşların onu neden ıskartaya çıkardığını anlamak hiç de zor değil. Armstrong'dan sonra 2006'da Paris'teki bir muhasebe ofisinde sekreter olarak çalışan Catherine Sanderson da firması hakkında kaleme aldığı yazılar yüzünden işinden atıldı. Sanderson isim vermeden yazıyordu ama bloguna fotoğrafını yüklemişti. Blogunda patronuyla, diş teli taktığı ya da jartiyer giydiği için alay ediyor, onun taklidini yapıyor ve patronunun bir konferans süresince durmadan nasıl göğüslerini teşhir ettiğini anlatıyordu. Haliyle kovulması an meselesiydi. Kısa süre sonra çalıştığı ofisten biri blogunu keşfetti ve beklemeye başladı. Sanderson farkında değildi; ama bir ofis dolusu Fransız, o gün onun seyirci kitlesiydi. Zaten başka kim ilgi gösterecekti ki?

İnsanların Heather Armstrong'un durumundan ders alarak, hiç değilse bir süre bu kadar ihmalkâr davranmadığını getirebilirsiniz aklınıza; ama yanılıyorsunuz: Boston Üniversitesi'nde gazetecilik dersi veren bir öğretim üyesi, ders verdiği ilk gün aklından geçenleri internette paylaştığı için hemen kovuldu. "Altı öğrencimden biri inanılmaz seksiydi (İnanmayacaksınız ama en zekisi de oydu). Diğer beş öğrencimle ilgili olarak açıkçası hiçbir şey hatırlamıyorum" diye yazmıştı. Öyle rahatlıkla burun kıvıracağımız birinden değil, Boston Üniversitesi'nde görev yapan bir akademisyenden bahsediyoruz! Ayrıca bir üniversiteden bu sebeple kovulan tek akademisyen de o değildi. Güney Metodist Üniversitesi'nde bir okutman, Fantom Profesör adını verdiği bir blog açmış ve burada zengin kadın öğrencileriyle dalga geçmeye başlamıştı. Üstelik bununla da yetinmemiş, kadroya alınan tam zamanlı bir profesöre de "KocaKız" adını tak-

mıştı. Fantom'a kalırsa bu kadının işe alınmasını akademik yeterliliği değil, derisinin rengi sağlamıştı. Bu gizemli blogu yazan kişinin üniversitenin okutmanı olduğu anlaşılınca, kendisine ikinci yarıyılda ders veremeyeceği gayet kibar bir şekilde tebliğ edilecekti.

Bunlardan daha vahimi de vardı elbette. İnsanlar dikizledikleri ya da "Dikizleme Kültürü"nün bir parçası haline geldikleri için yalnızca işlerinden olmadı, haklarında açılan davalarla da boğuşmak zorunda kaldı. Şu noktada verilecek en iyi örnek, hiç şüphesiz "Dikizleme Kültürü"nün öncülerinden biri olan Jessica Cutler'dı. Cutler'ın ismini vermeksizin kaleme aldığı *Washingtonienne*, Beyaz Saray'da çalışan bir kadının anılarına ilişkindi. O sıralarda 26 yaşında olan Cutler, Ohiolu Cumhuriyetçi Senatör Mike DeWine'a gelen mektuplarla ilgileniyordu. Anılarda, Beyaz Saray mensubu bir kadının altı erkekle yatması bir kenara bırakılırsa, pek bir şey yoktu aslında! Kadının, bu erkeklerden bir kısmıyla para için beraber olduğunu da es geçmemek gerekiyordu. *Washingtonienne*'de bu erkeklerin isimlerinin ilk harfi ve çalıştıkları pozisyon belirtiliyordu. Mesela, "Bush tarafından resmi dairelerden birine personel şefi olarak atanan evli adam" deniliyordu ya da o sıralar takıldığı erkek arkadaşından isminin baş harflerini verip, "Senatoda görevli, itaatkâr kadınlardan ve kelepçeden hoşlanıyor" tarzında detaylara giriliyordu. Her neyse, Wonkette adlı popüler bir blog, bu yazılanların farkına varana kadar işler yolundaydı. Sobe! Şimdi Wonkette onunla söyleşi yapmak istiyordu. Kabul etmek en büyük hatasıydı; çünkü bu yüzden kimliği ve haliyle erkek arkadaşının kim olduğu da ortaya çıkacaktı. Cutler, birdenbire gelen bu şöhretin keyfini yaşarken, örneğin *Playboy*'a poz verip 250 bin dolarlık bir kitap anlaşması yaparken, erkek arkadaşı alay konusu olmuş, kariyeri de zarar görmüştü; fakat Cutler hiç pişman değildi. Öyle ki *Playboy*'a fotoğraflarından kalan boşlukları doldurmak için verdiği röportajda, "Blog yazan insanların çoğu hiçbir zaman şöhret olamayacak. Üstelik bu insanlar bir yıldan fazla süredir blog yazarı. Onlar için üzülüyorum" diyordu. Belki bu insanlar için duyduğu üzüntü sahiciydi ama eski erkek arkadaşı Robert umurunda bile değildi. En sonunda Robert ona 20 milyon dolarlık bir tazminat davası açacaktı. Bu davanın ardından

Cutler New York'a taşınacak ve çok geçmeden de iflas bayrağını çekecekti. Artık ne vergilerini ne faturalarını ne de üniversite harcını ödeyebiliyordu. Tam anlamıyla batmıştı. İlk romanı yavan bulunduğundan yeni bir kitap için anlaşması da mümkün görünmüyordu; ama elinde bir 'karakter' vardı ve kendisini pazarlayabilirdi. Web sitesine girdiğimde gözüme ilk çarpan, "Bağış yap" linki oldu. Cutler bu linkin altına, "Birkaç seksi kıyafet ve ilaç almam gerek!" diye yazmıştı. Bir yıl sonra Cutler hâlâ aynı işlerle meşguldü. Manhattanlı avukat Charles Rubio ile ilk sevişmelerini anlatarak *Daily Beast*'te yer almayı başarmıştı.

Cutler'ın hikâyesini herkes bilir; belgeseli bile çekildi; ama onunki açılan son tazminat davası olmadı. Mesela Manhattanlı anne Laurie bunlardan bir başkasıydı. DivorcingDaze.com'a[25] video yüklediğini öğrenen kocası, 2006'da boşanma davasıyla yetinmemiş, bir de tazminat davası açmıştı. Laurie'ye sorarsanız, 10 bin insan çektiği videoları bilgisayarına indirip izlemişti sadece. Laurie, bu videolardan bazılarında, BlackBerry'sindeki mail'lere bakarak kocasının kendisini aldattığını nasıl fark ettiğini, olay ortaya çıktığında ise adamın kızlarına nasıl yalan söylediğini gösteriyordu. Neticede, kocasına göre evlilikleri zaten çoktan bitmişti; bu sebeple karısını değil, kızlarını kaybetmemeye gayret ediyordu. Kocasının soyadını veya kendisininkini telaffuz etmemişti; fakat yine de sevgili kocacığı videoların içeriğini, mahkeme kayıtlarına geçtiği şekliyle, "uygunsuz, aşağılayıcı ve saldırgan" bularak evlilik anlaşmalarının ihlal edildiğini savunmuştu. Avukatın belirttiğine göre, anlaşmalarında, boşandıkları takdirde kadının onu "taciz etmeyeceği" ya da "kötülemeyeceği" de yazılıydı. Ne var ki New York Eyalet Yüksek Mahkemesi, sözleşmeyle aynı fikirde değildi. Mahkeme, Laurie'nin sözlerini, "ihtiyatsız ve aile birliğine aykırı" diye nitelemiş; ama yasalara uygun olduğuna karar vermişti.

Benzer bir davada ise Vermont'taki bir mahkeme, William Krasnansky'nin boşanmak istediği karısı hakkında anlattığı hikâyelerin kurmaca olduğuna hükmedecekti. Krasnansky, eski eşini karanlık bir karakter gibi resmediyor ve evlerini yok pahasına sat-

25. DivorcingDaze.com: Boşanmış kadın ve erkekler için açılmış bir internet sitesi. (ç.n.)

masına kadının yol açtığını öne sürüyordu. Krasnansky'nin eski eşi, hakkında yazılan blogları "iftira" olarak tanımlamış ve mahkeme de ona hak vermişti. Ancak birkaç hafta sonra, ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine ilişkin dört bir yandan gelen eleştiriler, mahkemenin karar değiştirmesine neden olacaktı. Bu sayede Krasnansky yeniden çevrimiçi âleme dönebilmişti.

Bu listeye bir olay daha eklemekte sakınca yoktur herhalde: Tricia Walsh Smith, YouTube'a yüklediği videoda, sinema salonu işleten kocası Phillip Smith'in Viagra, porno dergi ve prezervatif biriktirdiğini ilan ediyordu. Bu bir yere kadar anlaşılabilirdi belki ama kadıncağız, neredeyse hiç sevişmedikleri halde bunların neden biriktirildiğini anlamadığını söylüyordu. O sıralar çiftimiz boşanma arifesindeydi. Smith'in avukatı videoyu protesto etmiş fakat dava açmamıştı. Muhtemelen önceki davaların pek de iç açıcı olmayan sonuçlarından etkilenmişti.

İnternette benzer malzemelerin yer aldığı siteleri "intikam blogları" olarak isimlendirsek de durumu tam manasıyla açıklamış olamayız. Aslında iftira, karalama, hatta paylaşım sınırını aşmakla suçlananların büyük çoğunluğu bir süredir blog yazan, video kaydeden insanlar. Yani camianın pek de yabancısı değiller. İşin tadı kaçmaya başladığında, bu elbette internete de yansıyor. Bir gazetecinin yazdığı gibi, "Dullar için amaç her zaman intikam almak değildir. Boşanmalar hakkında yazmak, okur çekmek açısından da iyi bir yöntemdir" diyebiliriz. Bu teoriyi Penelope Trunk da Brazen Careerist[26] isimli blogunda savunmuştu. Penelope de blogunda, 15 yıllık ilişkisinin vaziyetini yazmaya epey vakit ayırmaktaydı. "En başarılı blog yazarları, özel hayatlarını en fazla açık edenlerdir" derken, kendisini nasıl teşhir ettiğini de özetlemekteydi aslında. Buradan yola çıkarak biz de şunu ekleyebiliriz: Eğer hayatınız skandallarla dolu ise veya trajikse, bunların hiçbiri olmasa bile bir şekilde dikkat çekiciyse "başarılı" olma ihtimaliniz çok daha fazladır!

Massachusetts Institute of Technology'den [MIT] Fernanda Viegas'ın gözetiminde yürütülen bir araştırma kapsamında 500 blog yazarıyla röportaj yapılmıştı. Araştırmaya katılan her üç kişiden biri,

26. Brazen Careerist: Türkçe'ye, "arlanmaz işkolik" şeklinde çevrilebilir. (ç.n.)

bloglarına koydukları yazılar, fotoğraflar veya videolar yüzünden "başlarının belaya girdiğini" itiraf etmişti. Kalan her iki kişiden biri ise, blogları yüzünden başları aileleri ya da arkadaşlarıyla belaya giren birini tanıdığını söyleyecekti. "Son derece kişisel" ayrıntıları yazılarında kullandıklarını açıkça ilan edenler, başları en sık derde girenlerdi. Başına gelenler yüzünden neredeyse yas tutan bir yazar, "Bir sevgili adayını blogum yüzünden kaybettim. İlk buluşmamız hakkında internet camiasını epey bilgilendirmiştim" diyordu sözgelimi. Viegas'ın konuştuğu her üç kişiden ikisi, haklarında birtakım bilgiler yazdıkları kişilerden isimlerini kullanmak için izin almadıklarını da ifade etmişti. Bu kişiler, ailelerinden ya da arkadaşlarından tepki gördükçe, bir süre sonra rumuz kullanmaya yönelecekti.

Kendinizi popüler bir dikizleme nesnesine dönüştürürken, aklınıza hiç gelmeyecek tarzda sayısız belaya hedef haline getirdiğinizi de bilmeniz gerekiyordu. Bu kitap için araştırma yaparken, City Lights Bookstore'un[27] nazik çalışanları Whale Ship [Balina Gemisi] adlı bloga mutlaka göz atmam gerektiğini söyleyecekti. Bu blogun yazarı olan genç kadın Berkeley'e gidiyordu ve yayımladığı metinlerden birinde kitapçılardan kitap yürüttüğünü anlatıyordu. Blogda ismi yoktu ama bir fotoğrafını koymuştu. City Lights Bookstore'un çalışanları bu yüzü daha evvel dükkânlarında görmüştü ve ellerini ovuşturarak tekrar gelmesini bekliyorlardı. Genç kadın, dikkatle kaleme aldığı belli olan temkinli yazılarında, karakterini gizlemeden ortaya seriyordu ve muhtemelen Google'da, "City Lights Bookstore" şeklinde yapılan aramalarda çıkmasa, arkadaşlarından başkası bunu fark etmeyecekti. (Gelecek planları arasında üçüncü dereceden suçlar işlemek olanlara önemli tavsiye: Blogunuzda mağaza ismi, tarih veya çalınan eşyalara ilişkin bilgi vermek pek de zekice değil!) Her neyse, San Franciscolu bu kitap kurdu, öngörülemez sonuçlar doğuran bir bilgiyi deşifre eden tek insan değildi. Seattle Çocuk Araştırmaları Merkezi'nden Dr. Dimitri Christakis ve Wisconsin Üniversitesi'nden Dr. Megan Moreno'nun yaptığı araştırmanın da gösterdiği gibi, 18

27. City Lights Bookstore: ABD merkezli bir kütüphane ve City Lights Books adıyla işletilen bağımsız bir yayımevi. Aynı zamanda, Hal Niedzviecki'nin kitaplarının ABD'deki yayımcısı. (ç.n.)

yaşındaki kullanıcılar arasından rastgele seçilmiş 500 MySpace profilinden yüzde 54'ü, yüksek risk içeren eylemlerde bulunduklarına ilişkin veriler içeriyordu. Örneğin bu kişilerin yüzde 41'i uyuşturucu kullandıklarını, yüzde 24'ü normal olmayan cinsel alışkanlıklarını, yüzde 14'ü de şiddete başvurduklarını anlatıyordu.

"Dikizleme Kültürü"nün revaçta olduğu bu çağda, karakterlerini popüler kültürün bir metası haline getiren bu insanlar, kime "ünlü insan" denileceğini durmaksızın yeniden tanımlıyor ve bir yandan da geleneksel birlik algısının temelini çürütüyordu. İfade özgürlüğü ile özel hayata tecavüz arasındaki ayrım giderek bulanıklaşıyordu. Konuşma özgürlüğünün nerede bittiğini, iftiranın nerede başladığını tanımlamak daha da zorlaşıyordu. Belki bu ayrım hukuk için sorun değildi, fakat dikizlemek söz konusuysa insanın kafası karışıyordu. Şahsi bilgilerini internette herkese açan insanların sayısı her geçen gün artıyordu ve kendilerini piyasaya sürerken, geleneksel toplumun çizdiği sınırların ötesine geçiyorlardı. Kültürel olarak, ne geçmişte tamdık ne gelecekte tamamlanacağız; ama yine de ağzına geleni söyleyen siber organizmalara dönüşmek aslında bizi rahatsız ediyordu. Mesela Emily Gould[28], blogunda, kısa süre sonra ayrılacağı erkek arkadaşından bahsederken göze göz, dişe diş, kana kan üslubunu benimsemişti. Yazısına gelen tepkiler, bir ucunda tiksinti, diğer ucunda etkilenme bulunan duygu yelpazesinde savruluyordu. Hatta çoğu yorum, iki zıt duyguyu birden içeriyordu. Emily'nin öyküsünü dinlememiş o şanslı azınlık için burada tekrar edelim: Emily, kendisi gibi Gawker'da editör olan erkek arkadaşı hakkında birliktelerken de yazardı. Hatta bu muhterem erkek arkadaşını *New York Magazine*'de Gould'un blogundan bahsetmeye teşvik bile etmişti. Gould, sevgilisinin bu hamlesine yine *New York Times Magazine* için bir makale kaleme alarak karşılık verecekti. Makalesinde Gould (tıpkı Julia Allison gibi), hatalarından ders aldığını söylüyordu: Artık kimsenin beklemediği bir şey yapacak ve özel hayatını kendisine saklayacaktı. Ne var ki tıpkı Allison ve Cutler'ın açıklamaları gibi, onunki de gerçeği yansıtmıyordu; çünkü blogunda artık özel hayatına ilişkin bir şeyler yazmayacağını söylese de bunu bizimle yine

28. Emily Gould: Gawker adlı dedikodu sitesinin editörü. (ç.n.)

aynı blokta paylaşıyordu ve bu da tıpkı diğer yazdıkları gibi onun özel hayatına dairdi. Kısacası kendisiyle çelişmekteydi.

Gould, blogunu okunur kılma çabasını sürdürecekti (hâlâ da sürdürüyor). Buna ek olarak, sayısız blogda (Bunları yazanlar, Gould'un kendisini nasıl dikizlediğini dikizleyen, mutlu koyun sürüsüne dahildi) Gould'un Gawker'da ve başka yerlerde blog yazarlığını devam ettirdiği yazılıydı. Bu arada, zaman zaman yazılarını gönderdiği eski işvereni Gawker da durumdan maksimum faydayı sağlamaya çalışıyordu. *New York Observer*'da "Medya Güruhu" adlı bir köşesi bulunan Matt Haber'a göre, "Gawker'ın Gould'u konu edinip *Times Magazine*'deki öyküsünü ele aldığı ilk metin, 9 bin 133 kez görüntülendi ve 170 kişi tarafından yorumlandı. Bu metnin fikri takibi olan ikinci yazı ise 8 bin 814 kez görüntülenip 149 yorum alacaktı. NYTimes.com'un artık konuya ilişkin yorum almadığını duyuran haber ise 4 bin 150 kez görüntülenecek ve 83 kişinin yorumuna mazhar olacaktı. Ne acıdır ki makaleyle birlikte fotoğrafları da yayımladıkları haber sadece 2 bin 556 kişi tarafından dikkate alınmıştı. Yorumlayanların sayısı ise 55'te kalmıştı. Belli ki artık konu bayatlamıştı; Gawker da başka bir limana doğru yelken açmakta gecikmeyecekti."

Tüm bunları bir arada değerlendirirseniz, "Dikizleme Çağı"na dair oldukça karmaşık fakat pek de şaşırtıcı olmayan bir sonuca ulaşırsınız: Olup bitenlerden Gould'un ya da bütün diğer siber organizmaların çıkardıkları en önemli ders, özel hayatlarını metalaştırmanın yanlışlığı filan değil kişisel detayları doğru zamanda ortaya serecek kadar uyanık davranma gerekliliği oldu. Ne zaman geri adım atacaklarını, ne zaman saldıracaklarını veya rol yapacaklarını doğru tayin etmeleri gerekiyordu.

Toparlamak gerekirse, şu an için ve hatta yakın gelecekte, dikizlemek bir yandan gözlerimizi kamaştıracak, ama diğer yandan da korku ve kafa karışıklığı yaratmaya devam edecek. Manitoba'dan Michigan'a kadar Amerika'nın örnek yurttaşları şöyle soracak: Bu insanların derdi ne? Neden buna bir son veremiyorlar?

***

Buna bir türlü son veremiyorum.

Lisa Sargese'nin veya dikizleme denen sanal dünyanın Padme, Justin, Emmalene gibi diğer oyuncularının amaçsız aylak insanlar olduklarını düşünme hatasına kolaylıkla düşebiliriz; ama onların yaptıklarının bir benzerini yapmaya ben de soyundum. Ne oldu tahmin edin... Günde iki blog yazısı girmek, Twitter'a yirmi kez not düşmek, durmadan video kaydetmek sanıldığı kadar kolay değil. Hayır, sadece zamanınızı almıyor; yaptığınız işe odaklanmanız ve hedefinizden caymamanız gerekiyor. Elbette kahramanlık yapmanız falan şart değil ama kendinizi dışsallaştırmak, iletişim araçlarından yararlanarak dikizleme dostu bir karakter yaratmak epey enerji istiyor. Bunu da daha baştan göze almalısınız.

Blog yazmaya 16 Ocak 2008'de başladım. Bloguma, *Dikizleme Günlüğü: Bir Adamın Kendini Teşhire Varan Yolculuğu, Gözaltı Süresi ve Röntgenciliğin Geleceği* adını koydum. Bu blogu açmamın iki sebebi vardı. Birincisi, blog yazarlığının ve Lisa'nın yaptığı gibi yabancılardan oluşan bir okur kitlesine hitap etmenin neye benzediğini merak ediyordum. Bunu öğrenmenin tek yolu, özel hayatımı günbegün bloguma aktarmaktı. İkincisi ise "Dikizleme Kültürü"ne ilişkin fikirlerin ve yeniliklerin yansıtılacağı bir forum açmaktı. Bu da medyada ve magazin dünyasında yer alan modern topluma dair tüm yeniliklerin ilgilenenlerle paylaşılacağı herkese açık bir blog olacaktı. Blog açan her yazar gibi, ben de uzun vadede blogumun insanları kitabıma, kitabımın bloga ve blogun okurlarımı diğer kitaplarıma yönlendirmesini umuyordum. (Hey, bir şekilde hayatımı idame ettirecek parayı kazanmalıyım, öyle değil mi?)

İlk blogumu Ontario'daki Kingston'a giderken trende yazdım. Kitabım için bir araştırma yapmak üzere yola çıkmıştım. Yazdıklarımın bir bölümü şöyleydi:

> Haydi, sabahki halimi dikizleyelim biraz: Tren sabah 7'de hareket etti. 6.10'da uyandım, yani taksinin beni almasından beş dakika önce. Aslına bakarsanız kendiliğimden de uyanmış değilim; beni W. kaldırdı. O, kendi halime bırakıldığımda kaçta uyanacağımı çok iyi bilir. Açıkçası, ben çocuğun ikimizi de saat 6'da uyandıracağına güveniyordum. Zira her sabah öyle yapıyor; ama keratanın bu sabah uyuyacağı tuttu. Daha

sonra da W.'yi kızdırmak pahasına el yordamıyla orada burada giyecek bir şeyler aradım ve dişlerimi fırçalamak üzere banyoya koştum.

Her neyse, özenle hazırlanmış çantamı elime alıp herkese veda öpücüğünü verdim ve beni bekleyen taksiye atladım. Beş dakika geçmişti ki dizüstü bilgisayarımı unuttuğumu fark ettim. Gerisin geri döndük. Eve koşarak girdim, W. ile çocuğun yanından hızla geçip merdivenlerden yukarı zıpladım. Her randevusuna bir saat önceden gitmeyi âdet edinen W., ikinci vedama başını dehşetle sallayarak karşılık verdi.

Sabahın bu saatinde, evden tren istasyonuna gitmek sadece 10 dakika aldığı için, trenimin kalkacağı perona 15 dakika erken vardım. Yani tren kalkmadan bir kahve alacak kadar vaktim vardı. Trenin istasyondan ayrılmasına birkaç dakika kala yerime oturdum. Bu arada, uçmanın ne berbat bir tercih olduğuna, trenlerin ise bütün muhteşemliğiyle hayatı kolaylaştırdığına karar vermiştim bile. Elbette muhteşem olan yüksek hızlı trenlerdi!

Kingston'a niçin gittiğimi size henüz söylemedim: Geçen pazartesi bloguma koyacağım linklerin listesini yaparken, uzun zamandır aklımda olan fakat incelemeye fırsat bulamadığım bir siteye uğradım. Gözaltı Projesi'nin internet sitesinden bahsediyorum. Sosyolog David Lyon tarafından kuruldu ve merkezi Kingston'daki Queen's Üniversitesi'nde. Perşembe günü bir seminer vereceklerini sitelerini gezerken öğrendim. Montreal Üniversitesi'nden bir kriminoloji profesörü MOBESE kameralarına ilişkin kamusal algıdan bahsedecekti. *The Walrus*[29] dergisi için yazmakta olduğum makaleye, hatta "Dikizleme Kültürü"ne dair kitabıma malzeme toplayabilirdim. Hemen telefon ettim ve David Lyon ile kriminoloji profesörünü görmek istediğimi ilettim. Gözaltı Projesi'yle ilgili de bilgi toplamak istiyordum. Benim için üç randevu aldılar. Lyon, profesör ve Facebook üzerine araştırma yapan bir lisansüstü öğrencisiyle... Sadece bunlar mı? Bir de seminer dinleyecektim. Yani bir günümü Kingston'da geçirmeye değerdi. On dakika içinde orada olacağım; haklı olup olmadığımı yakında yaşayıp göreceğiz. (Bunları yazdığım sırada trende iki kişi telefonla konuşuyordu: Biri kadın arkadaşlarıyla buluşmak için organizasyon yapıyor, diğeri de havadan sudan bir şeyler anlatıyordu.)

Blog standartları düşünüldüğünde oldukça uzun bir yazıydı. Öne çıkan bir fikir ya da arama motorlarına takılacak bir anahtar kelime

29. Eylül 2003'ten bu yana Kanada'da yayımlanan bir dergi. (ç.n.)

bulunmuyordu. Başkalarının kendi blogları için alıntı yapmak isteyeceği hiçbir şey yoktu. Dahası, hissettiklerime dair hiçbir ipucu vermemiştim. Şimdi biliyorum ki başarılı bir blog yazısı (tıpkı başarılı bir blog gibi), blogunda yarattığı karakterin belirli bir durumda neler hissettiğini yazmayı gerektiriyor. Oysa şöyle yapabilirdim, hatta yapmalıydım: Yazıyı üç parçaya ayırmalıydım. İlkinde şahit olduğum telefon konuşmalarını, ikincisinde Gözaltı Projesi'ne yaptığım yolculuğu, sonuncuda ise bunun ilk blog yazım olduğu gerçeğini irdelemeliydim. Üç durumun ortak özelliği neler hissettiğimi açıklamak olmalıydı. Lisa'nınki veya Padme'ninki gibi başarılı bloglar olaylara değil, duygulara yoğunlaşır. Mesela şöyle diyebilirdim: Grrr, herkesin içinde cep telefonuyla konuşanlardan nefret ediyorum! Arrgggh, bilgisayarımı evde unuttum! Tren yolculuğu öyle harika ki... Kendimi ifade etmek için kısa ve net cümleler kurmalıydım. Halbuki ben uzun cümleler kurarak, dengeli bir özet çıkardım: Makul bir anlatım, berbat bir dikizleme örneğidir.

Ne yazık ki çok yavaş öğreniyordum. İlk metindeki üslûbumu aylarca sürdürdüm. Son derece gönülsüz, Ontario'daki aile toplantımız hakkında da upuzun bir yazı yazdım. Realiti şovları, Eliot Spitzer[30] adlı kızın yarattığı skandalı değerlendirdim. Kendimden pek bahsetmediğim gibi, dikizlemenin özüne dair de ilgi çekici pek bir şey anlatmadım. Üstelik dedim ya, bloglar sanki sonsuza dek sürüyordu. Kim vakit ayırıp okuyacaktı? Her gün yazmak gerekirken haftada bir güncelliyordum. Sonuç şu oldu: Aylarca tek bir yorum almadım, ziyaretçi sayısı ise içler acısıydı. Toplam 67 ziyaretçim olmuştu ve sitede geçirdikleri ortalama zaman iki dakika sekiz saniyeydi.

Kendime gelmek için esaslı bir sanal tokat yemeliydim. Bu şekilde, hak ettiğim ilginin en azından bir kısmını bloguma çekebilirdim. Daha önce hiç günlük tutmamıştım. İçimden şöyle demek geliyordu: İçim acıyor; biraz konuşabilir miyiz? Eşime, kızıma ve anneme onları sevdiğimi söylerdim. İş duygulardan bahsetmeye geldi mi, benden bu kadar; ama şimdi hayatımın her dakikasının bana ne-

30. 1959 doğumlu Eliot Laurence Spitzer, ABD'li bir avukat ve bir süre Demokrat Parti'de görev yapan politikacı. Ocak 2007 ile Mart 2008 arası New York Valisi olarak çalışmış; fakat seks işçileriyle beraber olmak için büyük paralar harcadığı ortaya çıkınca istifa etmişti. (ç.n.)

ler hissettirdiğini bulmaya çalışıyordum. Nerede hata yapmıştım da okurları hayal kırıklığına uğratmıştım, neden ilgilerini çekemiyordum? O zamana dek tek bir yorum almıştım, o da kim olduğumu bir türlü anlayamadığını söylüyordu. Aynı kişinin yazdığı diğer sıkıcı yorumsa şöyleydi:

> Hal da kim Tanrı aşkına (gerçek adı Hal Niedzviecki'ymiş... Onu gören var mı)? Bu arada şu lanet 'Dikizleme Günlüğü' de neyin nesi? Kitap yazmak için bulunmuş bir bahane mi? Siteyi her ziyaret edişimde, röntgencilik hakkında laf salatası ve sırt sıvazlaması (tek yazdığı bu) değil de cidden ilgi çekici bir şeyler bulmayı umuyorum. Okudukça içimden esnemek geliyor. Kocaman bir esneme... Hal, madem "dikizleme" metaları üretemiyorsun, o zaman bunu yapan insanları neden sitene davet ediyorsun? Bazıları senin dediğin gibi kendini açıkça ortaya koyma riskini alabiliyor ve yepyeni bir sosyal deneyime hepimizin gözünün önünde kendisini açıyor. Ya sen?

Of! Bu canımı yaktı. Üstelik sonuna kadar haklıydı. Okurlarım her geçen gün biraz daha sabırsızlanıyordu. İtiraf etmek gerekirse benim de sabrım taşmak üzereydi. Temmuz 2008'de bir karar verdim: "İşte yeni planım: Temmuzun geri kalanında, bugünden başlayarak günde iki kez yazacağıma söz veriyorum. Evet, doğru okudunuz! Hal'ın hayatını anlatan bir bloga ek olarak, bir de 'Dikizleme Kültürü'ne dair bir metin kaleme alacağım. Bunlar Hal'm gündelik yaşamına indirilmiş acımasız tokatlar olacak. İzlemeye devam edin!" Hiç olmazsa bu defa içten bir yazı yazmıştım. Bu içtenlik bana hayatımdan bahsedecek cesareti verdi.

Sözümü tutamadım. Çok çaba gerektiriyordu. Tekrar sorayım öyleyse: Bu kadar zamanı kim kaybetmiş ki ben bulayım? Ancak hiç değilse haftada üç kez blogumu güncellemeye başlamıştım. Ayrıca, artık hayatımdan ve duygularımdan bahsediyordum.

Buna benim kendi kendimi dikizleme öyküm de diyebilirdik aslında. Çabalarım kısa sürede meyve verecekti. Kararlılığımın rüzgârı dikkat çekici bir dalga doğurmuştu. Şimdi erkek kardeşimle ettiğimiz kavgadan, eşimi GPS aygıtından nasıl takip ettiğimden (Bu konuya döneceğiz), baba olmanın zorluklarından falan bahsediyor-

dum. Dürüst olmaya, odaklanmaya ve biraz daha açık davranmaya çalıştım. Olayların bana hissettirdiği şeyleri yazmayı denedim. Yavaş yavaş daha fazla insan bloguma uğramaya başladı. Günlük okur sayım 30'a, hatta kimi günler 50'ye çıkar oldu. Çevrimiçi âlemdeki baş eleştirmenim bile, "Değişim çok hoşuma gitti. Özel hayattaki Hal Niedzviecki ile kamusal dünyadakinin arasındaki mesafeyi sonunda kapatıyorsun. Daha fazla fotoğraf, daha fazla video... Blogu-na kaydettiklerin nihayet bir şeye benziyor Hal" diye yazmaya başlamıştı. Padme'nin dört bin okuru ile kıyaslanınca, geldiğim nokta oldukça komikti. Aman canım, sonuçta ben de dört yıllık bir yazar değildim. Ayrıca oral seks ve şaplaklar hakkında da yazmıyordum.

Aslına bakarsanız, dürüst davranmayı çok istesem de cinsel hayatıma dair hiçbir yazı kaleme alamıyordum. Belki Padme'nin yaptığı gibi, blogumda gerçek adımı kullanmasaydım, bu konuya girmek daha kolay olurdu. Bundan da şüpheliyim ya... Kariyerimden bahsetmek konusunda da aynı şekilde çekingendim. Bu konuda bir blog yazmaya ne zaman yeltensem, birkaç dakika içinde geri çekiliyordum. Herkesin erişebildiği bir bloga, editörlerimin bazen çalışmalarımı basmayı reddettiğini yazmak istemiyordum. Kuyruğu dik tutma çabası işte... İnsanların beni başarılı biri olarak görmesini istiyordum, kim istemez ki zaten? Ancak elbette ki insan hayatı zafer kazanarak geçmiyor. Bu yüzden hatalarımdan da bahsetmeye başlamalıydım; özellikle de hata yaptığımda neler hissettiğimden... Ancak ben bunun yerine sanal ortamda başarılı bir insan maskesiyle dolaşıyordum.

Öte yandan sözünü ettiğim şey ev işleriyse başkalaşıyordum. Mesela yemek pişirirken yaptığım hataları tek tek sayıyordum. Hatta okurlarımın eşimle tartışmalarımızı okumasında da sakınca görmüyordum. Karım bir psikolojik danışmandı. Blogu açtığım gün beni karşısına alarak, fotoğraflarda ve videolarda görünmeyi istemediğini ve isminin yazılmasına karşı çıktığını apaçık söyledi. Bu yüzden ondan hep W. diye bahsettim ve çocuk yetiştirmenin zorluklarını anlatırken de oğlumu küçük E. diye nitelendirdim. Garip olan şuydu ki küçük E.'den ya da W.'den bahsetmek, kendimden yani H.'den bahsetmekten çok daha kolaydı. Sanki kamusal hayatımın kişisel detayları, özel hayatımın özel detaylarından çok daha mahremdi. Sanırım

insanların bloglarda genellikle özel hayatlarından bahsetmesinin altında yatan sebep de bu. Herkes eşiyle tartışır, herkes çocuk yetiştirirken zorlanır ya da o akşam ne pişireceğine bir türlü karar veremez. Bu kişisel olduğu kadar klişedir de... Ancak iş hayatınızı, yayımcılarla yaşadığınız problemleri yazarken sadece hangi yolla para kazandığınızı anlatmazsınız; kırılgan egonuzu da ortaya koyarsınız.

Yine de çocuk yetiştirmek ya da eşinizle tartışmak gibi monotonluklar, ünlü birinin karıştığı son skandaldan veya "Dikizleme Kültürü"ne dair yazdıklarımdan çok daha fazla ilgi çekiyordu. Tutarsız görünüyor değil mi? İnsanlar neden benim hayatımı okumayı Max Mosley'nin ya da Britney Spears'ın hayatını okumaya tercih ediyor? Başka insanların hayatına ilişkin yazdıklarım hiç ilgi çekmiyor; çünkü onlar Hal'ın blogunda Hal'ı okumak istiyor. Başıma gelenleri anlattığım yazılar çok daha fazla okur çekiyor, bunlara daha fazla yorum yapılıyor. Üstelik bu yazıları gerçek hayattaki gerçek arkadaşlarım da takip ediyor. Mesela ağabeyimle kavgamızı anlattığım yazıdan sonra, birkaç arkadaşım arayarak aramızın düzelip düzelmediğini sordu. Telefon etme zahmetine bile katlanan bu insanlar, normalde oturup da ailevi sorunlarımı konuştuğum kişiler değildi; ama bloguma girip sorunlarımı okuduktan sonra, konuya dahil olmakta sakınca görmemişlerdi. Eşim-dostum ağabeyimle ilişkimi sorduğunda, "Önemli bir şey değil, zaten üç günde bir kavga ederiz" diyerek blogumda yazdıklarımı değersizleştiriyordum. Yine de yazdıklarım karşıma çıkmaya devam etti. "Dikizleme Kültürü"ne dair fikirlerimi haber yapan bir muhabir, makalesinde ağabeyimle ilişkimi de gündeme getirdi. Montreal ziyaretlerimden birinde geveze amcam bile konuyu açtı. Nihayet, ağabeyimin evinde on yaşındaki yeğenim, elinde gazete, "Neden burada babamla kavga ettiğiniz yazıyor" diye sordu. Kardeşimle ettiğim kavganın ikimiz için de zerre kadar önemi yoktu. Ancak çevrimiçi dünyada bu hikâye dramatikleşti ve ilgi çekici hale geldi; gerçekte olduğundan çok daha ilgi çekici... Blogda yazdıklarımı yalancı çıkarmamak için, içimden ağabeyimi arayıp ağzıma geleni söylemek, sonra da telefonu yüzüne kapatmak bile geldi. Ardından koşarak bilgisayarımın başına gidip şöyle yazacaktım: Güncelleme; ağabeyimle çok daha büyük bir kavga ettik!

Blog yazarlığı insanın içine işliyor. Benim gibi işini hafife alan bir blog yazarı bile, tüm gününü blogu üzerine düşünerek geçirmeye başlıyor. Sanal âlemin bilgi akışına katkıda bulunmak arzusu falan değil bu, büyük resimden etkileniyorsunuz. Şu noktada mühim olan, bir blogunuzun bulunması, blogunuzun olmasını arzulamanız. "İnsanlar hakkımda bilgi sahibi olsun" diyorsunuz ve bu arzunuzu yerine getirmek için tıpkı Padme gibi, tıpkı Lisa gibi, gerçek hayattaki karakterinizi, blogunuzda karakterinizin potasında eritmeniz gerekiyor. Benim sorunum da buydu işte: Gerçek hayattaki karakterimi çok fazla önemsiyordum. Oysa Lisa'nın, Padme'nin, Justin'in ve Emmalene'in muazzam blog yazarları haline gelmesinin son derece basit bir sebebi vardı: Kaybedecek hiçbir şeyleri yoktu ve önlerindeki ummandan doyasıya içiyorlardı... Üstelik bütün yaptıkları yanlarına kâr kalacaktı.

Verdiğim örneklerdeki bütün kişiler, sanal varoluşlarını, gerçek hayattaki varoluşlarına tercih etmişti. Gereken çabayı göstermişler, kendilerini çırılçıplak ortaya koymuşlar ve şimdi karşılığını bekliyorlardı. Bu arada şüpheci ve duygularını göstermede son derece yeteneksiz H., blog yazmak için fazla iyi olduğuna inandığından, açık davrandığı takdirde çok şey kaybedeceğini düşündüğünden, çabalarının karşılığını alacağını umuyorsa fena halde yanılıyordu. Gerçek hayattaki kimliğini ikinci plana atamadığından, asla bu işin bir parçası olamayacaktı. Oysa dikizleme uzmanları, bu kitleyi balın karınca sürüsünü üstüne çektiği gibi etrafında topluyordu.

Ancak ben de varlıklarını her an hissediyordum işte. Yabancı insanlardan oluşmuş o kitlenin, (sanki ünlü biriymişim gibi) adımlarımı izlediğini biliyordum. Orada, ağzımdan çıkacak kelimeleri duymak için bekleyen, daha da önemlisi, dertlerimi kendi derdiymiş gibi benimseyen, bana tavsiye vermeye hazır bir kitlenin olduğunu aklımdan çıkaramıyordum. Şimdiye kadar kaleme aldığım en açık blog yazılarından birinde (İçimi açmaktaki yeteneksizliğimden bahsediyordum), diğer blog yazarları cesaretimi yeniden toplamamı sağlamak için bir araya geliverdi. Aralarından biri şöyle diyordu: "Ne demek istediğini anlıyorum. Profesyonel bir blog yazarı oldum ve biliyorum ki duygularım, çocuklarım, kocam ve sorunlarım hakkında bir şeyler yazarsam çok daha fazla insanın ilgisini çekeceğim.

Ancak olmuyor. Söz gelimi asla Dooce kadar açık davranamıyorum (ya da davranmak istemiyorum). Bana sorarsan, mahremiyet de blogosferde kendisine bir yer bulabilir. Bir sınırımızın olması gerektiğine inanıyorum. Bu arada kayda geçmesi için buraya da yazayım: Senin duygusuz, sekssiz, kişisellikten uzak yazılarını takip etmekten son derece keyif alıyorum."

İşte böyle, bu bir bağımlılık. Uzaklarda bir yerlerde beni seven, en azından benden hoşlanan ya da sempati duyan, beni anlayan, yazdıklarımdan keyif alan biri var. Tam da böyle bir insan olmak istemiyor muydum zaten? Çok fazla şey mi bu? Peki, istediğim kadar ilgiyi, hatta belki daha fazlasını bulursam ne olacak? Ya her gün beni böyle cesaretlendiren, öven, bazen de anne şefkatini andıran sevecen bir üslupla azarlayan yorumlar almaya başlarsam? Fena mı olur?

***

Emmalene ile tanışmamın üzerinden altı ay geçmişti ki YouTube'a eskisi kadar video yüklemediğini fark ettim. Son aylarda çektiği tek video kısa ve esrarengiz bir monologdu. Birisi, berbat bir yerde yaşadığından, hayatının kontrolünü yeniden eline alması gerektiğinden bahsediyordu. Acaba Emmalene, Beauty'den, Lisa Sargese'den ve Padme'den farklı bir yol mu izliyordu? Bu üçüyle tanıştıktan sonra sanal dünyayla bağları çok daha güçlenmişti. Belki de Emmalene ilgisini kaybetmişti ya da kötü bir şeyler oluyordu...

Onu aramaya karar verdim. Hamilton'daki Limeridge Alışveriş Merkezi'nde buluşmak üzere randevulaştık. Onunla ve kızıyla Old Navy[31] adlı mağazanın önünde buluştuk ve yemek katına çıkıp Taco Bell'den[32] bir şeyler aldıktan sonra konuşmaya başladık. Anlaşılan oydu ki Emmalene, YouTube'a ya da kendisini teşhir etmeye ilgisini kaybetmiş değildi; ama hayat onu daha temkinli olmak zorunda bırakmıştı. "Fetüsteki parazit" olayı ve kocasının bitmek bilmez karşı çıkışları yüzünden önceliklerini değiştirmişti. Her gün video çekme-

31. Kadın, erkek, çocuk ve bebekler için üretim yapan bir giyim mağazası. (ç.n.)
32. 1954'te ABD'de hizmet vermeye başlayan ve Meksika yemekleri yapan fast food restoranı. (ç.n.)

ye zaman ayırarak okulu bitirmesi mümkün değildi. O da ara vermişti. Şimdi boş zamanlarını alışveriş merkezinin yanındaki dükkânda tezgâhtarlık yaparak geçiriyordu. İş çok vaktini alıyordu. Mağaza hakkında yazmaya ise çekiniyordu. Sonuçta bir müşteri rahatsız olabilirdi ya da müdürü bu duruma sert bir tepki gösterebilirdi.

Yemekten sonra alışveriş merkezinin bahçesine çıkıp havuz kenarındaki banklardan birine oturduk. Emmalene'in iki yaşındaki kızı suya bozuk para atıyor ve kendi kendine dans ediyordu. Bu sırada Emmalene bana, "Aslına bakarsan ben YouTube ile büyüdüm" diyordu. Ancak işin rengi değişmişti: Çalışmadığı zamanları kızı Alice'e ayırıyordu. Video çekmeye zaman bulduğunda ise ne çekeceğini bilemiyordu; çünkü konuların hiçbiri ona güvenli gelmiyordu.

Emmalene, konuştuğum blog yazarlarının en gençlerinden birisiydi; ama anlaşılan hobisinin olası sonuçlarını iyi analiz etmişti. Yaratıcılığının ve seksapelinin sınırlarını (çektiği ilgiden hoşnuttu) merak ediyordu; sanal kitlenin varlığını hissetmek, ünlü bir insan gibi hayran kitlesine sahip olmak hâlâ cazipti. Bununla birlikte anlamıştı ki çevrimiçi dünya, gerçek hayatla çelişiyordu. Sanal âlem ilgi çekiciydi, insanı cesaretlendiriyordu ancak ilgilenmesi gereken küçük bir kızı vardı. Bir yandan da kariyer yapmaya çalışıyordu. Ayrıca kira ödemeliydi. Hayran kitlesini genişletmek için zaman ayırmak lazımdı. Bu zamanı ayırmak, çok fazla risk almak demekti. Bu yüzden vazgeçmişti.

Alışveriş merkezinde buluştuğumuz o gün, artık konuşacağımız pek bir şey kalmamış, gitme zamanım gelmişti. Tam o esnada kamerasını çıkardı ve bir video çekmeyi önerdi. Kabul ettim. Kamerayı kendisine çevirirken, tüm güleryüzüyle, "Merhaba, YouTube" dedi. Derken sıra bana geldi. Kamera bana dönünce kendimi tanıttım. Sonra abuk sabuk konuştuk. Videonun amacı neydi, ikimiz de bilmiyorduk. Emmalene, "Pekâlâ, işte bu kadar" dedikten sonra kamerayı bir kendisine, bir bana, en son da çeşmenin etrafında dans eden Alice'e çevirdi. Ardından tekrar birlikte yemek katına döndük. Nihayet, Emmalene kameranın lensine bir öpücük kondurdu ve görüntü karardı.

3
Gerçeklik Karmaşası: Mahremiyet ve Gizli Kamera

Biz Amerika'da yıldızların hayatını eşeliyoruz. Bu sayede "yıldız" kavramının sınırları da genişliyor.

Richard Stolley, *People* dergisi editörü, 1977

Size Maryland, Poolesville'den John Egly'yi takdim edeyim. Realiti şovların henüz çok yeni olduğu, popüler kültürün dikizlemeye giden evriminin henüz tamamlanmadığı 2004'e dönerken bize eşlik edecek. O zamanlar sadece Richard Hatch'in mangalda fare kızartması gibi egzotik olaylar dikizlemeye değer görülüyordu...

Evet, 2004 diyorduk; San Francisco'nun eşcinsel çiftlere evlilik cüzdanı dağıttığı yıl... Sivil itaatsizliğin kazandığı naçizane bir zaferdi. Billy Crystal 76'ncı Oscar Ödül Töreni'ni sundu ve *The Lord of the Rings: The Return of the King*[33] 11 dalda Oscar kazandı. Irak'taki Abu Garib Cezaevi'nde mahkûmlara yapılan işkenceleri kanıtlayan fotoğraflar tüm dünyada tiksintiyle karşılandı. Ronald Reagan öldü ve oğul George Bush yeniden başkan seçildi. Televizyon endüstrisi ise 2000'den kalma *Survivor*'ın[34] reytinglerinden

33. *Yüzüklerin Efendisi*: *Kralın Dönüşü*, Peter Jackson'ın yönettiği *Yüzüklerin Efendisi* üçlemesinin 2003 yapımı son filmi. (ç.n.)

34. Türkiye dahil pek çok ülkede yayınlanan bir yarışma programı; bu şovda yarışmacılar vahşi doğada hayatta kalmaya ve rakiplerinin önüne geçerek ödülü kazanmaya çalışıyor. (ç.n.)

memnundu. Fakat Fox TV bununla yetinemezdi; bu yüzden *Trading Spouses*'ı[35] seyircinin ilgisine sundu ve hemen ardından *Survivor* reyting kaybetmeye başladı.

Biz bunları boş verip John Egly'ye dönelim. O henüz bilmiyor ama 2004 onun yılı olacak. Bir emlak eksperi ile ailesi, hayatlarını bir hafta için değiş tokuş edecek. Elbette bedavaya değil; 50 bin dolar karşılığında ve böylece ulusal televizyona da çıkacaklar. John Egly, bu tip bir takası kabul eden ne ilk ne son kişi. Tahmin edersiniz ki aldığı bu kararla yer yerinden de oynamadı. Zaten bu durumu dikkat çekici kılan da ondaki bu sıradanlık. John Egly kim? Orta karar bir geliri olan, orta yaşlarda, orta sınıf bir Amerikalı baba ve koca; sokaktaki vatandaş işte. O 2004 yılının "sade vatandaşı" popülerliğini yitirmiş realiti şovların yıldızı. O da ne? Yeni milenyumun ilk yıllarındayız ve artık "Dikizleme Kültürü" ana akım olmak üzere. John Egly bize komşularımızı her gün (televizyonda) dikizlemenin nasıl normalleştiğini gösterecek.

Fox sade vatandaşımız John Egly'yi davet ettiğinde, doğrusu bu ya biraz şaşırmıştı. O zamanlar yeni yayınlanmaya başlanan *Trading Spouses*'ı hiç izlememişti ve bir gün televizyona çıkma hayaliyle yaşadığı da söylenemezdi. Aslında programa onun adına başvuran da o zamanlar 15 yaşında olan kızıydı. Ailenin geri kalanı için bu başvuru sürpriz olmuştu zaten. Egly o günü, "Telefonu açtım; bana *Trading Spouses*'dan aradıklarını söylediler. Onlara kibarca teşekkür edip ilgilenmediğimizi ifade ettim" diye anlatacaktı.

Ancak ne oldu bir tahmin edin? Egly ailesinin diğer fertleri konuyla ilgileniyordu; Fox televizyonu da öyle... Sevgi dolu, eğlenceli, liberal bir Yahudi aile, Fox TV yöneticilerinin kafasındaki Amerikan rüyasının vücut bulmuş haliydi. Üstelik ailenin dört çocuğu ve yedi atı vardı. Kısacası Egly ailesi sıradan sayılamayacağından ilgi çekici; ama herkesin kendinden bir şeyler bulabileceği kadar da normaldi. "Bana mail gönderenin kızım olduğunu anlattılar. Kızım onlara şehir dışında yedi atımızla beraber yaşadığımızı, bir de Yahudi olduğumuzu söylemişti. Yapımcılar bizi farklı bulmuştu. Ne yapa-

35. *Trading Spouses*: Farklı sosyal sınıflardan seçilen iki ailenin annelerini ya da babalarını değiştirmesi üzerine kurulu bir yarışma programı. (ç.n.)

cağımdan pek emin değildim. Zira daha önce böyle bir teklif almamıştım. Ne yalan söyleyeyim, heyecan vericiydi ve bir sonraki adımlarını çok merak ediyordum."

Sonraki adım, Egly ailesinin evine Fox'un temsilci göndermesi olacaktı. Ailenin düşündükleri gibi olup olmadığını görmek istiyorlardı. Egly'nin bana anlattığına göre, temsilci dört-beş saatlik bir röportaj yapmıştı. Okul ve işten başlayarak, eğlenmek için neler yaptıklarına kadar bir dizi soru sormuştu. "Yahudilik konusuna pek girmediler. Sanırım dinin üzerimizdeki etkisinin şehir dışında yaşamaktan ibaret olduğunu düşünüyorlardı."

Evlerindeki bu ilk mülakatın ardından Egly ailesi deneme çekimi için Hollywood'a davet edildi. John Egly'nin bana anlattıklarına bakılırsa, olaylar bundan sonra şöyle gelişecekti: "*American Idol* gibiydi. Anlarsın ya... 'Sizi Hollywood'a götürüyoruz' deyiverdiler." Fox, beş gün boyunca Egly ailesini beş yıldızlı bir otelde ağırladı. Karşılığında da sürekli dürtüldüler, kışkırtıldılar, analizlere tabi tutuldular ve bütün bunlar kameraya alındı. Politik görüşleri, dini inançları ve aile mevhumları hakkında sorular soruldu: "Tüm ailenin uçak ve beş günlük otel masraflarını karşıladılar. Günde iki ya da üç mülakata giriyorduk. Psikolojik ve fizyolojik durumumuzu test ediyorlardı. Mülakatlarda psikiyatrlar ve psikologlar da bulunuyordu. Galiba deli olmadığımızdan emin olmak istiyorlardı. Bu mülakatları yapımcılarla yaptığımız görüşmeler izledi. Eğer daha evvel bir film yıldızıyla nasıl röportaj yapıldığını izlediyseniz, yaşadıklarımızı az çok anlarsınız. Ben bir yıldız değildim fakat yıldız gibi hissetmek gerçekten harikaymış. Mesela Yahudi olduğumuz için gurur duyup duymadığımızı sordular. Bu soru bizi rahatsız etmedi; çünkü soruları bizi rahatlatan ve ilgimizi çeken bir üslupla yöneltiyorlardı. Zaten olayın tamamı yeterince heyecan vericiydi. Televizyona çıkma ihtimalimiz vardı ve bize ıvır zıvıra harcayalım diye bin dolar vermişlerdi. Özetle: Ellerinden geleni yapıyorlardı..."

Eve döndükten üç gün sonra beklenen telefon gelecekti: Kabul edilmişlerdi. John Egly, "Bir hafta sonra, hayatımızı filme almak için evimizin kapısını çalıyorlardı" diyecekti.

İlk telefondan çekimlerin başlamasına kadar geçen süre o kadar

kısaydı, her şey o kadar aniden gelişmişti ki endişelenecek vakit bulamamışlardı bile. "İmzalamamız için bir kontrat getirdiler. İki yüz sayfaydı ve inanın her şeyi içeriyordu. Bize yedi milyon dolarlık bir dava açma ihtimalleri vardı. Bu miktar açık açık yazılmıştı. Bir bakıma bizi satın almışlardı. Öyle ki programdan sonraki iki yıl boyunca onların izni olmadan program hakkında bir tek kelime konuşmamız bile yasaktı. Tavana iki gizli kamera yerleştirdiler. Biri salonda, diğeri mutfaktaydı. Kameramanlar ortalıkta dolaşmayacaktı; ama yine de hiçbir anımızı ıskalamayacaklardı. Artık haftada 16 saat çekimdeydik." Egly ailesine emeklerinin karşılığı olarak 50 bin dolar ödenecekti. Keş para. Ancak işin kötü yanı, programa katılan iki aile de diğerinin parayı nasıl harcayacağına karar verme hakkına sahipti. John Egly'nin de dediği gibi, "Programdaki aldatmaca buydu."

Madem ki her şey kontrol altındaydı, filmi çekmeye başlayabilirlerdi artık. "Realiti şov başlamıştı. Bu filmde size, 'Biraz daha sola dön, şimdi kocaman bir gülümseme istiyorum' diyen yoktu. Hemen her adım farklı ve heyecan vericiydi. İşten dönüp de arazime adımımı attığımda yanıma biri geliyor; bana eşlik ediyordu. Bu eşlikçilerin ismi antrenördü. Görevleri ise size kahve getirmekti. Diyelim ki ille Starbucks'tan alınmış kahve istiyorum. Arabasına atlayıp gidiyor ve hemen getiriyordu. Evinizde bir kamera vardı; insanlar size hizmet etmek için bekliyordu ve haftada 50 bin dolar kazanıyordunuz. Rüya gibiydi..."

John Egly'nin yeni "eşi" Ann Marie Doverspike'dı. Orta yaşlı, Hıristiyan bir ev kadınıydı. Ailesiyle Güney Kaliforniya'nın banliyölerinde yaşıyordu. Belli ki yapımcılar önce şehirli bir aile ile taşralı bir aileyi karıştırmayı düşünmüştü. "Bana, 'Her gün ne yapıyorsan onları yapmayı sürdür; fakat bu yaptıklarına yeni eşini de dahil etmeye çalış' demişlerdi. Bütün gününü ahırda geçiriyordu. Sanırım daha önce hiç ahır görmemişti. Ann Marie atları beslerken bana yardımcı oluyordu. Bir kere ata binmesine de yardım etmiştim. Artık yapımcıların elinde atlarla birlikte geçirdiğimiz eğlenceli zamanları gösteren bir sürü bant vardı. Mesela bir defasında atın bokuna basmıştı; ama bu bantların hiçbirini yayınlamadılar."

Ahırda zaman geçirmediklerinde ise yürüyüşe çıkıyorlardı. "Ann Marie'nin kocasından sonraki en büyük aşkı Bush'du. Onun bu dünyanın başına gelmiş en iyi politikacı olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden de Washington'a gidip Beyaz Saray'ı görmenin hayalini kuruyordu. Bu ziyarette bize üç ya da dört kameraman eşlik etti. Sanki CIA peşimizdeydi. Üç siyahi adamla beraber Lincoln Memorial'a[36] gittik. Arabamızı park ettik, onlar da hemen sağımıza yerleşti. Her şey gerçeküstüydü. İşte o an kendimi bir film yıldızı gibi hissettim. Herkesin gözü üzerimizdeydi. Kendilerine, 'Bu insanlar da kim? Neden kameralar peşlerinde' diye soruyorlardı. Hepsi bir rüya gibiydi... Kalabalığa el sallıyordum. Evet, etrafımızda bir kalabalık vardı... İnsanlar herhalde, 'Kim olduğunu bilmiyorum ama ne önemi var ki' diye düşünüyordu. Bizi izlemek için kuyruk olmuşlardı. Söylesenize bu bir insanın hayatında kaç defa başına gelebilir ki?"

Washington gezisi de tıpkı Ann Marie'nin atlarla geçirdiği eğlenceli zamanlar gibi filmde pek yer bulmadı. Zira şovun odağında dinsel ve kültürel farklılıklar vardı. İlginin çoğunu çeken de değiş tokuşun Kaliforniya'daki kısmıydı. "Eşimi burnu havada bir Musevi olarak gösteriyorlardı. Örneğin bir sabah İncil okuması düzenlemişler, onu da davet etmişlerdi. Saat 10'da başlayacaktı ama eşimin geç kalmasını sağlamak için resmen tuzak kurmuşlardı. Okumaya katıldığında saat 12'ydi. İncil'e saygısızlık ediyor gibi bir hava yaratılmıştı; ama toplantıda herkes ona yine dostça davranıyordu. Sözgelimi eşim, 'Ben Musevi'yim ve biz Tevrat'a inanırız' deyince, hep bir ağızdan, 'Lütfen otur; eğer rahatsız olursan kalkıp gidebilirsin. Seni anlayışla karşılarız' yanıtını veriyorlardı. İyi insanlardı fakat aslında yaptıkları şuydu: Onu geç getirmiş, 'Musevi'yim' dedirtmiş, toplantı sırasında ne kadar sıkıldığını banda almışlardı. İki saat boyunca oturup İncil dinlemişti; fakat izleyicilere gösterilen, sıkıntıdan bunaldığı ve makyajını tazelediği son yirmi saniyeydi. Üstelik bu görüntüyü odadan ayrılıp yürüyüşe çıkışı izliyordu. Bir de başka bir röportajda söylediklerini bu görüntünün üstüne montajlamışlardı. Eşim, 'Nihayet dışarı çıkabildim. Orada oturmak katlanılmazdı'

36. ABD'nin 16'ncı Başkanı Abraham Lincoln anısına yaptırılmış anıtmezar. Washington D.C.'de bulunan bu anıt, Mayıs 1922'de açılmıştır. (ç.n.)

diyordu. Kim bilir o röportajda ne sorulmuştu da bu cevabı vermişti... Bu durum beni çok kırdı, hiç ama hiç hoşlanmadım."

Egly'nin gösterildiği sahnelerde de durum pek farklı değildi. Olaylar her seferinde kontrolünden çıkıyordu. "Her şeyi kurgulamışlardı ve bu kurgular elbette ki gerçeği hiç yansıtmıyordu. Ann Marie'yi bir gün ağlarken buldum. Yanına gidip sorunun ne olduğunu sordum. 'Çocuklarımı özledim' dedi. Televizyondaki sahne ise şöyleydi: Seyirci Ann Marie'yi ağlarken görüyor, fonda ise bizi değiştirmek, bize daha iyi bir hayat vermek istediğinden bahseden sesini duyuyordu. Ann Marie, 'Elimden geleni yaptım fakat başaramıyorum' diyordu. Halbuki sadece çocuklarını özlemişti ve bizi Hıristiyanlaştırmak gibi bir kaygısı yoktu."

Tüm bunları dinledikten sonra John Egly'ye, "Yani programın sonunda ortaya çıkan film, verdiğiniz karardan pişmanlık duymanıza mı neden oldu" diye sordum. Hayır, Egly hiç de pişman değildi. Onu hayal kırıklığına uğratan Egly / Doverspike değiş tokuşuna sadece yarım saat ayrılmasıydı. Halbuki normalde her değişime iki bölüm ayrılırdı. Egly'ye bir şans daha verseler, daha esnek yani onların istediği gibi davranacaktı. En azından bana böyle söylemişti. Kısacası kendisini sansürlediği için pişmandı. Geriye dönüp bakınca, "Keşke bu kadar temkinli hareket etmeseydim" diyordu: "Hiç sorun çıkarmamıştım. Diğer şovlara bakınca, istediklerinin bu olmadığını gördüm. Karakterlerin her biri manyağın tekiydi. Çığlık atıyor, ağlama krizine giriyorlardı, şovun iş yapmasını sağlayan da bu manyaklardı. Bizim şovumuz ise fazla sakin ve normaldi. Ann Marie de, ben de saçma sapan davranmamıştık."

Program ailesini olduğu gibi yansıtmamıştı ama Egly, bir şansı daha olsa hiç düşünmeden yine katılırdı: "Yedi günün yedisi de heyecan vericiydi; çok eğlenceliydi. Hepimiz için büyük bir deneyimdi. Kötü olan tek şey o bir haftaya verdikleri son şekildi. Tüm yaşananları Yahudi-Hıristiyan çekişmesine indirgemişlerdi. Karımı bir canavar gibi göstermişlerdi ama bizi tanıyan insanlar öyle olmadığımızı biliyordu. Bu yüzden işler kötüye gitmedi. Gitmediği için de oldukça şanslıyız." Sanki iki şey aynı anda tecrübe edilmişti: Bir haftalığına bile olsa hayatı yıldız gibi yaşamanın keyfi ve karikatür-

lere, gerçek olmayan karakterlere dönüştürülmenin sıkıntısı. Bununla beraber son kertede bu sıkıntı yok sayılabiliyordu. Sonuçta ortaya bir şov programı çıkarmak için oradaydılar.

John Egly'nin kamera önündeki bir haftası dolar dolmaz, Fox onlara, kamera önünde geçirilmiş bir haftanın sonunda ortaya çıkan ürünle baş edebilmeleri için bir uzman yolladı. Egly konuya ilişkin, "Evimize bizimle konuşması için bir psikiyatr yolladılar. Kadın bize, 'Önümüzdeki hafta kendinizi depresif hissedebilirsiniz' dedi. Haklı çıktı. Çekimlerin yoğunluğu ve heyecanı bir anda bitmişti. Bu sahiden depresif bir durumdu" diyecekti.

John Egly kendisini birdenbire boşlukta bulmuştu ve bu yüzden de depresyondaydı. Bir hafta boyunca etrafınız kameralarla ve ağzınızdan çıkanı yapmaya hazır insanlarla çevrili... Kendinizi yıldız gibi hissediyorsunuz. Sonra bir anda hepsi bitiyor. Egly, "Bağımlılık yapıyor" diyordu. Bağımlılık yapan neydi peki? "On beş dakikalığına bile olsa, ünlü biri gibi hissetmek bağımlılık yapıyor. Düşünsenize, televizyondasınız. Bunu kim istemez ki? İstemeyeceğini söyleyenler bile aslında ister. Bu şans karşınıza çıktığında, onu değerlendirir ve sizden bekleneni yaparsınız. Bize beş bin dolar ödemeseler de televizyona çıkmayı zaten kabul edecektik."

Burada bahsettiğim durum, insanın kafası güzelken içine girdiği ruh haline benziyor. Tüm kameralar size dönmüş, ihtiyacınız olan ilgi üzerinizde, eğlence dünyası ayaklarınızın altında; çünkü bu dünya artık Poolesville, Maryland'deki emlak danışmanını bile içine alabiliyor. John Egly ve ailesi, özel hayatlarını bir süreliğine bir kenara bırakıyor ve nasıl algılanacakları üzerindeki hâkimiyetlerini yitiriyor. Oysa onlar sevgi dolu insanlar. Arkadaşları, işleri, manevi dünyaları, düzenli bir gelirleri var; ama yine de hayatları onları tatmin etmiyor, "o şey"e ihtiyaç duyuyorlar. O şey, hayatlarının bir haftasını televizyona satmalarına neden oluyor. Bu iş sadece zaman ayırmakla ya da sadece mahremiyetlerine boş vermekle de bitmiyor. Oradaki bir haftanın kontrolünü de başkalarına bırakıyorlar; bu haftanın ne manaya geleceğine, nasıl bir hikâye üretileceğine başkaları karar veriyor. Yaptıkları anlaşma tam da bu zaten. Eglyler dünyanın dikkatini çekecekler, karşılığında da hikâyelerini feda etmeye çoktan hazırlar.

Bu pazarlığa bizler de girişir miydik? Realiti şovlarının hileli imajı sayesinde, "Dikizleme Kültürü" bir televizyon kanalından diğerine, bir evden ötekine, dalga dalga yayıldı. Sadece televizyonları ele geçirmekle de kalmadı, Amerikalıların hayal dünyasına da sızdı. Bu yüzden yukarıdaki sorunun cevabı çok açık: "Kesinlikle evet!" Aslında doğru soru, "Bu pazarlığa girişir miydik?" olmamalı. Esas soru, "Ne kadarı?" olmalı! Yani ne kadarını feda etmeye, ne kadarını kendine saklamaya hazırsın? "Dikizleme Kültürü"nün temel sorusu işte bu. Üstelik farkında olsak da olmasak da hepimiz her gün bu soruyla meşgulüz, her gün bu soruyla karşı karşıyayız.

Realiti şovlar 'Dikizleme Endüstrisi'nin ilk ve en başarılı ürünü, ayrıca kâr da getiriyor. Artık yapımcıların başarısı, sıradan insanların hayatından ne kadar kâr elde edebildikleriyle ölçülüyor. "Dikizleme Kültürü" realiti şovlarla başlamadı elbette ama hiç şüphesiz, olağan hayatların eğlenceli olabileceği fikrini bize kabul ettiren bu şovlardı. Öyle uzun ömürlü oldu ki nihayet aktörlerin, şarkıcıların, dansçıların ("yıldızların") yerini tutabileceğini düşündük. Sayısız çeşidi, şaşırtıcı sonuçları ile 'Vahşi Batı'nın yenilik ve cesaret beklentisini tatmin edişiyle realiti şovlar, şu an olana ve geleceğe farklı bir anlam kazandırmanın yolu... Ne kadar büyük bir çoğunluğun "Dikizleme Kültürü"ne yenik düştüğünü anlamak istiyorsak, kimlerin realiti şovlara malzeme olduğu üzerinde düşünmeliyiz. Realiti şovların nasıl bu kadar tuttuğunu, bir de sevgili John Egly'yi anlamamız gerek.

***

"Bir sorum var." Yüzlerce Vancouverlı ergenin arasından bir kız çocuğu elini kaldırmış sallıyordu. Onu cesaretlendirme kaygısıyla, "Evet" dedim. Dokuzuncu sınıf öğrencisi bu çocuk bana, "*The Hills*[37] gerçek mi?" diye sordu.

Ergenlik çağındaki bu kadar çocuk bir otobüse doluşmuş, gençlerin kendi alternatif popüler kültürünü nasıl yaratabileceğine ilişkin ki-

37. The Hills: Los Angeles, Kaliforniya'da yaşayan birkaç genç insanı takip ederek çekilen bir realiti şov. İlk kez 31 Mayıs 2006'da yayınlanan bu program hâlâ devam ediyor. (ç.n.)

tabım hakkındaki konferansımı dinlemeye gelmişti. Kızın sorusu konuyla alakalıydı elbette. Yine de soru beni hayal kırıklığına uğrattı. 20'li yaşlarının başındaki iyi görünümlü, zengin ve beyaz insanların Beverly Hills'teki hayatını anlatan bu popüler realiti şov gerçek miydi? Orada, o kadar çocuğun önünde dikilirken, binlerce şey söyleyebilirdim. Realiti şovları elimin tersiyle itip, "Hayır, hepsi sahte. O saçmalıkları izlemek yerine gidip kitap okuyun" diyebilirdim. Ancak gençlere en sevdikleri programın sahte olduğunu söyleseniz bile bir şey değiştiremezsiniz. Ayrıca bu doğru değil: Realiti şovlar her zaman anlamsız ya da saçma değildir; ama gerçek midir? Bu kelimeye, görselliğe dayalı bu çağda şüpheyle yaklaşmamız gerekmiyor mu? İnternette başlayan aşklar, "gerçek" hikâyelere dayalı filmler! Karşı saldırıyı tercih ettim. "Bana gerçeği tanımlar mısın?" Elbette ki gerçeğin tanımını biliyordu. Gerçek, gerçekten gerçekleşendi. Bilmek istediği ise *The Hills*'in gerçekten gerçekleşip gerçekleşmediğiydi. Zaman kazanmaya çalışarak lafı ağzımda geveledim: "Öyle de denebilir. Yani öyle sayılabilir. Demek istediğim, bir şey olduysa olmuştur. Ancak bize sunuluşu doğru mudur? Üstelik kameralar orada olmasaydı, muhtemelen izlediklerimiz asla meydana gelmeyecekti. Kısacası, evet, *The Hills* gerçek. Tıpkı sizinle aynı adı taşıyan bir karakteri sinemada canlandırmak üzere işe alınmanız gibi. Yapmanız gerekenlerin her gün yaptıklarınızdan farkı yok. Ancak tam olarak canlandırdığınız kişi de sayılmazsınız. Kameraların önünde oymuş gibi oynuyorsunuz. Anlatabildim mi?" Soruyu soran kız da, salonu dolduran diğerleri de anlamış görünmüyordu. Elbette onları suçlamıyorum. Bu göründüğünden daha karmaşık bir soru ve cevabı da sorunun ruhuna uygun.

Trading Spouses'ın bir diğer katılımcısı Patricia Plinsker benimle röportaj yapmayı kabul etmedi fakat mail attığım takdirde sorularımı kısaca cevaplayabileceğini söyledi. Arkasından da, "Bana kalırsa realiti şovlar insanların özel hayatına bakmamızı sağlayacak yarıklar açıyor. Yaşananlara son halini vermek için saatler harcayıp karmaşık bir kurgu sürecinden geçiriyorlar. Sonuçta ortaya çıkan, yaşananları kesinlikle yansıtmıyor. Final filmi hayali. Özel hayatınıza arzu ettikleri şekli onlar veriyor. Bu açıdan bir oyuncudan hiç farkınız yok" diye yazdı.

Biri Bizi Gözetliyor 6'ya katılan Kaysar Ridha ise "Şimdi bu gerçek mi?" diye soruyordu. Onunla Nashville'de düzenlenen realiti şovlara ilişkin bir toplantıda tanışmıştım (Bu konuya da döneceğim). "Bunlar sahiden yaşandı; ama görüntüler yanıltıcı. O koşulların hepsini yapımcılar yaratıyordu. Sanki ellerinde hava durumunu kontrol eden bir makine varmış gibi. Yağmur bulutlarını getiren de, güneşi açtıran da onlardı."

Beni dinleyenler arasındaki o dokuzuncu sınıf öğrencisinin, "Yani sahte!" diye hayal kırıklığıyla söylendiğini duyar gibiydim. Aynen öyle! Ama bir yandan da öyle değil. Başka şekilde anlatmayı denersek: Hukuk profesörü Clay Calvert, 2000'de basılan *Voyeur Nation*[38] adlı kitabında bu soruyu da ele almıştı Calvert kitabında, realiti şovları ve benzer diğer programları nitelemek için, "aracılı röntgencilik" ifadesini kullanıyordu. Bu ifadeyi ise "Kitle iletişim araçları ve internet yoluyla, insanların özel hayatlarına ilişkin görüntü ve bilgileri, her zaman eğlence amaçlı olmamakla birlikte, özel hayatın mahremiyetini ihlal etmek pahasına yaymak" sözleriyle izah edecekti. Prof. Calvert haklıydı. "Dikizleme Kültürü"nün varlığını aracılar olmaksızın kanıtlayamazdı; çünkü biz, birinin hayatını realiti şovlarda (ya da bloglarında, Facebook'ta veya YouTube'da) izlerken doğrudan onlara bakmazdık zaten. Minyatür bir dünyayı izleyen ve bu sırada hiçbir ayrıntıyı kaçırmayan bir tanrı değildik biz. Onlara bakan başka binlerce gözden sadece biriydik ve onların hayatını da ancak medya aracılığıyla gözleyebilirdik. Bu da şu demekti: Birileri, mesela yönetmenler, editörler ya da bizzat izlediğimiz kişi, okuyacaklarımızı veya izleyeceklerimizi seçer ve bize sunardı. Dolayısıyla, yaşananlara erişimimiz sınırlıydı. Ne göreceğimize ve nasıl göreceğimize onlar karar veriyordu. Realiti şovları savunanların sıklıkla söylediği gibi, yaşananları yaşandığı gibi yayınlamak sıkıcı olurdu. Peki, realiti şovlar ne yapardı? Gerçek hayatın önemli noktalarını bizim için öne çıkarır; montajlayarak ilgi çekici bir öykü izlememizi sağlardı.

38. *Voyeur Nation: Media Privacy and Peering in Modern Culture*, Clay Calvert, Westview Press, Ekim 2000. Kitabın adını, "Röntgenciler Ulusu: Modern Kültürde Medyada Mahremiyet ve Dikizcilik" şeklinde Türkçeleştirmek mümkün. (ç.n.)

İçinizdeki dokuzuncu sınıf öğrencisi, "Tamam da, gerçek mi peki?" diye soruyor; yanılıyor muyum? Evet, Clay Calvert, realiti şovların sıkı bir hayranı sayılmaz; bu yüzden yaptığı tanımda da eleştirel bir taraf var. Zira röntgenci programların eğlence katsayısı, mahremiyeti ihlal ettikçe artıyor. Calvert'in iddiası şu: Gerçekliğe bir aracı üzerinden baktığımızda ya da onu hikâyeleştirdiğimizde, şekli değişir, görüntünün netliği bozulur. Tıpkı *Trading Spouses*'un John Egly'nin katıldığı bölümünde yaşananlar gibi... Liberal bir Yahudi aile ile Hıristiyan bir ailenin bir aradayken yaşadıklarını izliyoruz ama onların öyküsü bize, tartışmalar ve duygusallık öne çıkarılarak sunuluyor. Birbirlerine gösterdikleri anlayış ise izleyiciye yansıtılmıyor. Mesela ahırda geçirilen zamanlar atılıyor. Duygusal demeçler cımbızlanıyor. Bu açıdan bakınca, realiti şovların bir bölümünde izlediklerimizin ne kadar gerçek olduğunu şunları sorarak anlayabiliriz: İzlediğimiz bölümdeki duygusal patlamaları bir kenara bırakırsak geriye kaç sahne kalıyor? Dramın ve müziğin yarattığı havayı görmezlikten gelirseniz gerçeğe yaklaşırsınız. Peki ama bunları atınca geriye ne kalır? Hadi yine de bir şeyler kaldı diyelim, o kalan eğlenceli olur mu?

***

Fox'un merkezi Los Angeles'ta bulunan Fox Reality'nin Yayın Yönetmeni David Lyle'ın işi bizi eğlendirmek. Bunu yaparken de bizi mümkün olduğu kadar gerçeğin ya da doğrunun dünyasından koparmayı amaçlıyor. Lyle, emsallerinden daha uzun süredir realiti şov sektörünün içinde değil. Diğer işlerini bir kenara bırakıp konumuzla ilişkili olan programlarına bakarak, *American Idol*'da çalıştığını ve tartışma yaratan, geniş bir izleyici kitlesini televizyon başına çeken *The Swan*'ın yapımcısı olduğunu söyleyebiliriz. *The Swan*'da, 'çirkin ördek yavrusu' kadınlar hiçbir masraftan kaçmmaksızm yeniden yaratılıyor. Mesela yüzü gerdiriliyor, vücuduna pek çok estetik ameliyat uygulanıyor, dişleri yapılıyor ve psikiyatra götürülüyor. Doğal olarak, Lyle olup bitenlerden hiç pişmanlık duymuyor veya katılımcılara herhangi bir konuda herhangi bir söz vermiyor.

Diyor ki: "Senaryosu olan programları düşünün; duygusal patlamaları çekmeden evvel izleyiciyi ve karakteri o patlama için hazırlamalısınız. Fox Reality'de pek çok programı inceledik ve anladık ki insanların sıradan şeyleri izlemesinin tek sebebi, eninde sonunda bir hadise çıkacağını bilmeleri. Ya güleceksiniz ya ağlayacaksınız; hangisi olursa olsun mutlaka nefesiniz kesilecek..."

Peki, o "duygusal anı" yakalama kaygısıyla program hazırlarken gerçekliğin zedelendiği tartışmasına ne demeli? "Nadiren de olsa, bazı programlardan mesela iki gün sonra, seyircinin şüpheye düştüğünü fark edersiniz. Böyle zamanlarda seyircinin şüphesinin üstüne gider, televizyondaki kişinin neden öyle davrandığını açıklamaya çalışırsınız. Fakat bu, olay akışını bozmamak içindir. Bir insan diğerine saldırdığında ya da jakuziye atladığında bu gerçekten olmuştur. Şova katılanlar birbirine tükürdüğünde olayı büyüten editör değildir."

Lyle sözlerini *My Bare Lady* adlı şovu anlatarak sürdürdü. Bu program için dört porno yıldızını oyunculuk eğitim amacıyla Londra'ya göndermişlerdi. Tüm bu hazırlık, Londra'daki ünlü bir tiyatroda tek gecelik performans sergilemeleri içindi: "*Romeo ve Juliet*"i çalıştılar. Porno yıldızlarından biri, Tanrı ondan razı olsun, bir gün kameraya, 'Shakespeare oynamak gerçekten harika; çünkü bu kadın, kadın ruhunu çok iyi yansıtmış' dedi. Bunu senaryoya koymak kimsenin aklına gelmez; böyle bir şeyi yazamazsınız. İçlerinden bir diğeri de Romeo'yu canlandıran aktöre âşık oldu. Bu kadarını en uçuk rüyalarınızda bile göremezsiniz. Düşünsenize 200 porno film çevirmiş bir kadın, kalbini bir İngiliz aktöre kaptırıyor. Kısacası realiti şovlar sizi sürekli şaşırtır."

Ya tüm bunlar kurguysa? Programa çıkan kişinin daha fazla ilgi çekmek, kameraları üzerinde tutmak, başka kanallardan da teklif almak için âşık olmuş gibi davranmadığını ya da davranmaya teşvik edilmediğini kim söyleyebilir?

Bu soruya, VH1'ın[39] İcra Kurulu Başkan Yardımcısı olan ve kablolu televizyon için *Flavor of Love*[40] gibi programlar üreten Micha-

39. 1985'te yayın hayatına başlayan merkezi New York City'de bulunan Amerikan uydu televizyon kanalı; kanal tıpkı MTV gibi müzik klipleri yayınlıyor. (ç.n.)
40. VH1'da Ocak 2006- Mayıs 2008 arası yayınlanan bir izdivaç programı. (ç.n.)

el Hirschorn, "Konuyu çarpıtıyorsunuz" diye yanıt verdi. "Bu programlar gerçek insanlarla ilgilenir. Ancak bu insanların yarı kurgusal durumlardaki tepkileri kameraya alınır. En dinamik ve ilgi çekici ortamı nasıl sağlayabiliriz? Biz realiti şovlarda aslında ilginç sosyal deneyler yapıyoruz."

Başka bir deyişle, realiti şovlar, sahte koşullarda gerçek insanların ne tür tepkiler vereceğiyle ilgileniyor. Eğer ekranda daha fazla görünmek için saçma tepkiler vermek isterlerse, bu onların kendi kararıdır ve bu karar gerçektir. Hirschorn'a (Röportajımızdan kısa süre sonra VH1 'dan istifa edip kendi kanalını kurdu; program yapımcılığına odaklandı) göre, buna verilecek en iyi örnek *The White Rapper*[41] adlı program. Bunun sebebini ise, "Bu program bazı önyargılara odaklanıyor. Beyazlar rap yapabilir mi? Onları Güney Bronx'a götürüyorsunuz ve oradaki siyah bir jüriden bu dansları değerlendirmelerini istiyorsunuz. Doğal olarak gündeme kültürel farklar geliyor; üstelik bunun için senaryo yazmamız bile gerekmiyor" diyerek açıklıyor. Hadi, bize sadece gerçeği –gerçeği ve yalnızca gerçeği– gösterselerdi, oradaki tartışmalardan zevk alır mıydık ya da daha sonra neler olacağını merak eder miydik gibi soruları unutalım. Varsayalım ki herkes elindeki şansı değerlendirmek kaygısıyla rol yapmaya başlıyor. Daha sonra bu beyaz, şehirli yeniyetmeleri alarak, pek de dostane davranmayacağı aşikâr bir kalabalığın (siyah ve fakir olmaları tercih sebebi) önüne koyuyor ve rap yapmalarını söylüyorsunuz. Şimdi bir düşünün, bu beyaz çocukların davranışlarının ne kadarı sahte ya da programın ana fikriyle ilgisiz olur? Finalin ne kadarı editörün elinden çıkmadır? Realiti şovlar, kendi gerçekliğini yaratıyor; çünkü devamlılığı ve tesir gücüyle, bizi, gerçek olandan daha gerçek olduğuna ikna ediyor. Bu realiti şovların "Dikizleme Kültürü"ne verdiği en büyük ders: Gerçek, gerçek görünmek kadar önemli değildir. Hem de bu, "Dikizleme Kültürü"ne dayalı vahşi yeni dünyada yalancılıktan başka şansınız bulunmadığı anlamını taşımıyor. Yapmanız gereken, yalan sandığınız şeyin yalan olmadığını kabul etmek; çünkü siz aslında kendinizden yeni bir in-

41. *The White Rapper*: VH1 'da yayınlanan bir realiti şov. Programda 10 beyaz rapçi 100 bin dolarlık ödülü kazanmak için birbiriyle yarışıyor. (ç.n.)

san yaratıyorsunuz. Zira yalan kendi gerçekliğini oluşturuyor. Televizyonda yayınlanmış ya da internete konulmuş bir yalan, eğer doğru koşullar sağlanmışsa, sizden daha fazla "siz" olabilir.

VH1'li Hirschorn'a bakılacak olursa, realiti şovların gerçeği yeniden şekillendirme gücü otantikliğinden geliyor. "Eğer bir şeyi tam olarak duyamıyor ya da onu net bir şekilde göremiyor olsanız da ona inanma ihtimaliniz vardır. Buna estetik bir çalışma demek de mümkün" sözleriyle açıklıyor durumu. Karlı ev yapımı video, gizli kamera görüntüleri, fısıltılı konuşmalar (öyle sessiz ki altyazı koymak gerekiyor), belli belirsiz, yeşilimsi gece çekimleri. Bütün bu teknik altyapı realiti şovların repertuarında mevcut. Gördüklerimizin gerçek olduğuna bizi ikna eden de bu amatör teknikler; diğer bir deyişle, gerçekliğin sinyalleri... Dekorun sahte olduğu açık, hatta bu açıklık bile hadisenin gerçek görünmesine katkı sağlıyor. Realiti şovlar gerçeklik hissini estetiğe, duyguya ve kamera arkası görüntülere önem vererek yaratıyor. "Dikizleme Kültürü"nde, bir sırrın ortaya çıktığını hissetmeniz gerekir ve kamera arkası düşündüğünüzden daha güçlü, daha ilgi çekicidir. Elbette, gerçek olsa da olmasa da...

Realiti şovlar, tıpkı "Dikizleme Kültürü" gibi hayatımızın ayrılmaz bir parçası oldu. Ben bu cümleyi yazarken Fox Reality'nin günlük program akışı geçiyor ekrandan. Yayın akışı şöyle: *Arrest and Trial* [Gözaltı ve Duruşma], *Real Stories of the Highway Patrol* [Otoyollarda Devriye Gezen Polislerin Gerçek Hikâyeleri], *LAPD: Life on the Beat* [Los Angeles Polis Departmanı: Devriye Gezerken Hayat], *Extreme Dating* [Flörtleşmenin Uç Noktası], *Blind Date* [Görücü Usulü], *Battle of the Bods* [Erkekler Yarışıyor], *Maximum Exposure* [Maksimum Teşhir], *Meet My Folks* [Ailemle Tanış], *Pushing the Limit* [Sınırları Zorlamak] ve *Now See This* [Bir de Bunu Gör]. *Maximum Exposure*'un tanımını televizyonun internet sitesinde şöyle yapıyorlar: "Ev yapımı her klip, raflarda tozlanarak beklemez... Onları bize getirin *Maximum Exposure*'da yayınlayalım! Programımız videoları alır, onları yavaş çekimde analiz eder ve hızlı görüntüyle macera hissi verir! Hepsi sizin eğlenceniz için. Her şeyi gün ışığına çıkaracağımızdan şüpheniz olmasın." Başka bir deyişle evinizde sakladığınız özel videolarınız, stüdyoda drama öğele-

ri ve onlara stil katacak düzeltmeler yapılarak eğlence sektörünün hizmetine sokulacak. İşte Fox size bunu vaat ediyor. Aslına bakarsanız "Dikizleme Kültürü"nün yaptığı da bundan başka bir şey değil: Hayatınız yeniden yorumlanıyor! Ekrandaki yine sizin hayatınız ama daha eğlenceli, ilgi çekici ve teşhirci. Tam da bu yüzden, realiti şovlar Amerikan televizyonlarını daha yıllarca elinde tutacak. Bana inanmıyor musunuz? O zaman RealityWanted.com adresindeki internet sitesinden gönderilen şu mail'e bir göz atın:

The Bad Girls Club [Kötü Kızlar Kulübü]: Üçüncü sezon, çekim aşamasında.
Family Court With Judge Penny [Aile Meclisi: Yargıç Penny ile]: Çekim aşamasında.
Did A Family Member Ruin Your Life? [Ailenizin Bir Ferdi Hayatınızı mı Mahvetti?]: Çekim aşamasında.
FUSE TV [ATEŞLEYEN TV]: Program için müzik grupları aranıyor.
Don't Forget the Lyrics [Şarkı Sözlerini Sakın Unutma]:Yarışmacılarını arıyor.
College Basketball Players [Üniversiteli Basketbolcular]: Çekim aşamasında.
Divorced Couples [Boşanmış Çiftler]: Çekim aşamasında.
ABC'de Opportunity Knocks [Şans Kapıyı Çalınca]: Çekim aşamasında.
Softball Players [Softball Oyuncuları]: Çekim aşamasında.
Prom Queens and Kings [Mezuniyet Gecesinin Kralı ve Kraliçesi]: Çekim aşamasında.
NBC'de The Biggest Loser! [Tüm Zamanların En Eziği!]: Çekim aşamasında.
FUSE TV: Yeni bir yarışma programı için katılımcılarını arıyor, en sevdiğiniz sanatçıyı görmek için ne kadar ileri gideceğinizi merak ediyoruz!
Family Court: Annelerin, kızları ve kızların kardeşleriyle çekişmelerini izleyeceğiz.
Cook Yourself Thin! [Kilo Aldırmayan Aşçı!]: Çekim aşamasında.
MTV'de True Life I'm Addicted to Meds [Gerçek Yaşam: İlaçlara Bağımlıyım]: Çekim aşamasında.
What Not to Wear [Bunu Giymeyecektin]: Çekim aşamasında.
Cook With Rocco [Rocco'yla Aşçılık]: Çekim aşamasında.

CELEBRITY MAKEOVER Show CASTING PLAIN JANES [Ünlülerin Tıpkısı: Plain Janes'e Benzemek]: Günlük 200 dolar veriyoruz.

***

Günlük hayatın bizde bıraktığı izden daha "gerçek" bir başka hayat yaratma kapasitesi, sinemanın bu kadar güçlenmesini sağladı. Halbuki 100 yıl evvel bizi sinemaya götüren sadece meraktı. Sinema (Dikizleme) tarihi, Louis Lumiere'in 1895'te sinematograf diye anılan beş kiloluk kamerayı icadıyla başladı. Bu kamera elle kurularak çalışıyordu ve bu yüzden elektriğe ihtiyaç yoktu. Ayrıca kamera özelliğinin yanında projektör ve baskı makinesi işlevi de görüyordu. Söz konusu aygıt, gelecekte dijital video ve ses kaydedici şeklinde yeniden ortaya çıkabilecek pek çok özelliğe sahipti. Boyutunun küçük olması, kameramanın onu istediği her yere taşımasını sağlıyordu; kayıt yapıyor, kayıtların çıktısını alıyor ve izlenilsin diye duvara yansıtıyordu. Hepsini de aynı gün içinde yapıyordu üstelik...

1895'te bu sihirli aparat dünyanın ilgisine sunuldu. Lumiere bununla da yetinmedi, bu aparatla birlikte bir de ilk kısa film örneğini meraklıların karşısına çıkardı: *Workers Leaving Lumiere Factory* [Lumiere Fabrikasını Terk eden İşçiler, 1862]. Bunu, *Arrival of a Train* [Bir Trenin Gelişi, 1895] adlı ikinci filmi izledi. Bu filmde, önce trenin görüş açımıza girişini görüyoruz; gittikçe yakınlaşıyor... Rayların yanındaki platforma sabitlenmiş kamera, tekerleklerin tüm hareketini yakalıyor. Öyle ki seyirciler ürküyor, kenara çekiliyor ve çığlık atıyor.

Bu filmlerde dikkatinizi çeken ne oldu? Sinema tarihçisi Erik Barnouw, "Bu filmler, Antarktika dışındaki her kıtada neden ilgi gördü" diye sorarak yeni bir pencere açıyor önümüze. Bu filmler izlendi, çünkü "gerçek" gibiydiler. Lumiere'in personeli, ellerinde sinematografla dünyanın her yerine gittiler. Basit bir amaçları vardı: Olup biten ne varsa filme almak! Örneğin Rusya'ya gidip İkinci Nicholas'ın taç giyme törenini çektiler; Avustralya'da ise Melbourne Turnuvası'nı. 1897'de New York'taki Proctor's Pleasure Palace'ta ise program şöyleydi:

Bir Bebeğin İlk Yürüme Dersi
Paris'ten Bordeaux'ya, Elektrikli Otomobil Yarışı
59'uncu Cadde, Central Park'ın Karşı İstikameti
Güney Kensington'dan Bir Manzara, Londra
Marseilles'deki Bir Balık Pazarı, Fransa
Lumiere & Sons Fabrikası Çalışanlarının Çuval Yarışması, Lyon.

İnsanlar tüm gösterimlere akın etti; kendilerini ya da kendilerine benzeyen insanları beyazperdede görmeyi umuyorlardı. Sinema henüz beş yaşında bile değildi ve daha şimdiden insanlar kameranın kendilerine dönmesini istiyordu; çünkü kamerayı, hayata ve ölüme ilişkin algıları değiştirmek için kullanmayı hayal ediyorlardı. Hayat ve ölüm yani geçici varlık ve sonsuz yokluk... 1896'da Paris'te yaşayan bir gazeteci, "Artık sevdiklerimizin fotoğrafını çekebileceğiz" diyerek teknolojiden aldığı ilhamı ortaya koyuyor ve ekliyordu: "Üstelik durağan da değiller; hareket ediyorlar, rol yapıyorlar, tanıdık mimiklerini izliyoruz, bizimle konuşuyorlar; ölüm artık mutlak değil."

Sonraki yıllarda küresel rekabete şahit olduk; sinema şimdi artık pek çok farklı konuya el atıyordu. Boer Savaşı da dahildi buna, 1906 San Francisco Depremi'nin canlandırmaları da. Sinema tarihçisi Eric Rhode, "Kameranın sunduğu teknik imkânlar bir insanın düşleyebileceklerinin çok ötesinde; bu yüzden de sürekli olarak hayal gücümüzü törpülüyor. İnsanlar artık istasyonlara gitmiyor, bebeklerini yemek yerken izlemiyor, erkekler çoktan iskambil kâğıtlarına sırt çevirdi. Film yönetmek, *mise-en-scène*[42], gerçekliği başka amaçlar için kullanmak, tek bir anı hayatın içinden çekip almanın yerine geçti. Bu farkın üzerinde daha önce pek fazla düşünülmemişti; tıpkı belgeselcilikle kurgunun farkı gibi" diye yazıyordu. Fakat esas değişim çok daha dipte yatıyordu. 1907'de, "Kurgusal filmlerin sayısı artmış ve seyircinin ilgisini üzerinde toplamıştı." Dünyanın her yerinde belgesellere boş veriliyor, onların yerini kurgu yanı öne çıkan eğlenceler alıyordu. Ayrıca, belki şaşırtıcı ama sinemayla "Dikizleme Kültürü" arasındaki flört bu kadarla sınırlı kalmıyordu. Uydur-

42. Fransızca'da sahneye koymak, bir sinema ya da tiyatro sahnesinde seyircinin gördüğü tüm sahne düzenlemesi. (ç.n.)

ma öyküler heyecan uyandırıyordu. Bu belki doğaldı ama hayatın kendisinden çok daha heyecan verici olması şaşırtıcıydı. İlginç olan bir başka şey daha vardı: Uydurma hikâyeler, gündelik hayata benzediğinde daha çok heyecan unsuruna sahipti. Bu dönemin üzerinden çok kısa bir zaman geçmişti ki kurgusal öykülerde realizm takıntısı baş gösterdi: Uydurulan her şeyi, gerçek hayatın kendisi kılmak istiyorlardı.

1919 gibi erken bir zamanda, Amerikalı yönetmen Cecil B. DeMille[43], filmlerinde kullandığı kostümlere şaşırtıcı derecede önem vermeye başladı. Bunun anlamı şuydu: Artık gerçeğe uygunluk ve duyarlılık daha mühimdi. *Male and Female* (1919)[44] mesela. Pek de iyi ünü olmayan bu filmin girişi hakkında, İngiliz sinema eleştirmeni Alexander Walker'ın yazdıklarını hatırlayalım: "Görünmez Swanson hizmetçileri tarafından hazırlanıyor... Kamera kocaman vücut şampuanlarının, devasa pudralıkların üzerinde geziniyor... Nihayet Gloria ayağa kalkıyor... Sabahlığının omuzlarından aşağıya kaymasına izin veriyor... Tam bu sırada hizmetçi ona havlusunu uzatıyor. Böylece yönetmen Gloria'yı çıplak görmemize mâni oluyor." Her detay üzerine düşünülmüş, hiçbir eşya ya da aksesuar odaya kazara yerleştirilmemiş. Baştan aşağı saçmalık ama yine de gerçek; aslına bakarsanız gerçekten daha gerçek. Efsanevi film yapımcısı King Vidor[45], seyircilerinin asla deneyimleyemeyeceği ne varsa o anları özenle filme çekiyor. Elbette ki hiç yaşamadıkları anların gerçekliğine onları ikna etmek daha kolay. Ancak eleştirmenler bu yönteme karşı çıkıyor; çünkü onlara göre, bu insanlar böyle bir anı yaşama şansı yakaladıklarında, beklentileri başka türlü kodlandığından, o anlardan zevk alamıyor. Örneğin Vidor, *The Big Parade*'i [Büyük Geçit Töreni] 1925'de beyazperdeye taşıdı; film Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransa'ya giden Amerikan askerlerini anlatıyor. Son sahne, her tarafın alev alev yandığı, patlamaların yaşandı-

43. 1881–1959 yılları arasında yaşamış ABD'li yönetmen; 1953'te En İyi Görüntü Oscar'ını almıştır. (ç.n.)

44. Yönetmenliğini Cecil B. DeMille'nin yaptığı duygusal macera; şımarık bir genç kadının gemi kazasının ardından uşağıyla mahsur kalmasını ve hayatta neyin değerli olduğunu fark etmesini anlatır. (ç.n.)

45. 1894-1982 yılları arasında yaşamış ABD'li sinema yönetmeni. En önemli filmlerinden biri *Oz Büyücüsü*'dür. (ç.n.)

ğı, kurşunların oradan oraya savrulup ölüm tarlalarına düştüğü bir geceyi tasvir ediyor. Bir yıl sonra, epik *Ben Hur*'un[46] ilk versiyonu vizyona girdi; Antik Roma'yı yeniden yaratmak için on binlerce, milyonlarca dolar harcandı. Vizyona girer girmez de gişe rekorları kırdı. Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno[47], 1944'te kaleme aldıkları metinde kitle kültürünün gücüne ilişkin olarak bizi şöyle uyarıyordu: "Yapımcının kullandığı teknik çok daha yoğun ve akıcı; bugün insanların gündelik hayatın birbirini takip eden olaylardan oluştuğunu düşünmesi çok daha kolay... çünkü perdede gördükleri tam da bu..."

Bu belirgin değişiklik ve enerji, belgeselin, bugün kabul gördüğü şekliyle geri döneceğinin habercisiydi aslında. Kurgusal olmayan ve geniş kitlelere ulaşan ilk uzun metrajlı film Robert Flaherty'nin *Nanook of the North* adlı belgeseliydi. 1922'de vizyona girdiğinde, bu filmin altında inceleneceği bir başlık bile henüz yoktu. Zira daha "belgesel" kelimesi, belgesel filmleri tanımlamak için kullanılmaya başlanmamıştı. Üstelik böyle anılmasına da daha dört yıl vardı. Bu tanımı getiren ise Grierson'm *Moana*'sı (1926) oldu. Kelimeyi ilk kullanan Flaherty'nin arkadaşı olan ve ahlâk felsefesine muhalifliğiyle bilinen John Grierson'dı[48]. Kanada'da Ulusal Film Komitesi'nin kurucusu da olan Grierson, belgeseli, "gerçekliğin yaratıcı bir kullanımı" şeklinde tarif ediyordu.

Gerçekliğin yaratıcı kullanımı *Nanook of the North* için çok uygun bir tanımdı. Belgeselin ortaya çıkmasını sağlayan, Amerikalı Flaherty'nin Eskimoları filme çekme saplantısıydı. Flaherty, Kuzey Kanadalılarla birlikte Hudson Limanı'na yapılacak tren yolunun planını teftiş etmek için gitmişti. Eskimoları görür görmez, kamerasıyla avcı-toplayıcı bu insanların günlüğünü tutmak istedi. Bunun başlıca nedeni geleneksel yaşam biçimlerinin yok olmaya yüz tutuşuydu. Problem çok açıktı: Otantik bir hayat yaşayan fakat yaşantı-

46. 1959 yapımı film. Yönetmenliğini William Wyler üstlenmiş, Ben Hur karakterini Charlton Heston canlandırmıştır. (ç.n.)

47. Horkheimer, 1895-1973 arasında yaşamış Yahudi kökenli Alman düşünür ve toplumbilimci. Adorno ise 1903'te doğmuş, hayatını 1969'da kaybetmiştir. Horkheimer ve Adorno Frankfurt Okulu'nun en önemli temsilcilerinden sayılır. (ç.n.)

48. 1898-1972 yıllarında yaşamış bu yapımcı, İngiltere ve Kanada belgeselciliğinin babası olarak bilinir. (ç.n.)

ları yüz yıl evvel otantikliğini yitirmeye başlamış insanların hayatını tam olarak nasıl yansıtabilirdi? Artık Avrupalılık, onların yaşantısının orta yerine kök salmış, büyüyordu. Cevabı veren Flaherty'nin dehası oldu: Kafanda bir kurgu oluşturup bu kurguyu gerçek hayatın içinde erit. Başka bir deyişle, gerçekliği yeniden yarat! Bir kuzeyli, ayıbalığı avlamak istediğinde, zıpkınını denizin üzerindeki buzda önceden açtığı delikten içeri sokuyordu. Ayı balığı zaten çoktan ölmüştü. Eskimo ve ailesi, geceyi buzdan bir Eskimo evinde geçiriyormuş gibi yapıyordu. Oysa evin sadece yarısını inşa etmişlerdi, o da filmin hatırına... Bu sayede kamerasını rahatlıkla kullanıyor, gün ışığından da dilediğince faydalanıyordu. Flaherty tüfekleri ve Batı tarzı kıyafetleri yasaklayıp Eskimolara tehlikeli bir kutup ayısını avlama görevi vermişti. Tek isteği avcıların çabasını kameraya çekmekti. Ortaya çıkan sonuç, bugünkü realiti şovların ve "Dikizleme Kültürü"nün kaypak etik anlayışına son derece uygundu.

Belgesel Broadway'deki gösterimi sırasında seyircilerin büyük ilgisini çekecekti. Eskimolar birdenbire moda haline gelmişti ve filmin bir bölümünün "sahte" oluşu izleyicilerin umurunda bile değildi. İnsanlar Eskimoların aile yaşantısını sevmişti, önemli olan da buydu. Avcı erkek, eşiyle birlikte kameraya doğru kadeh kaldırıyor, yine avcı erkeğimiz, çocuklarına avcılığı öğretiyordu. Flaherty gerçek insanları, sempatik ve eğlenceli karakterlere çevirmişti ve böyle yaparak kurgusal filmlerin benimsedikleri yöntemi kullanmıştı: Kutuplardaki vahşi hayata dram unsuru katıyordu. Eskimo'yu ve ailesini alkışlıyorduk; çünkü hayatlarının içine girmiştik ve gerçek olduklarını biliyorduk. Bir başka ifadeyle, bize anlatılan hikâye kafamızdaki gerçeklikle örtüşüyordu. Eğer belgeseli çekmeden önce yönetmen onu kurgulamasaydı, böyle hissetmeyecektik. *New York Times*'ta ilk filmi de değerlendiren bir eleştirmen, ikincisinin "çok daha ilgi çekici, çok daha eğlenceli" olduğunu yazıyordu. Ayrıca filmin pek çok sahnesi sinematografik açıdan eşsizdi. Seyirciler de ona katılacaktı. Filmin dünyanın her yerinde milyonlarca insan tarafından izlenmesi bunun göstergesiydi zaten. Bu ilgi, belgeselin bir tür olarak kabul gördüğünün somut göstergesiydi.

Elbette ki tüm eleştirmenler Flaherty'ye övgü yağdırmıyordu.

Ancak gerekçeleri son derece farklıydı: Filmin sahte oluşuna filan değil, ölü ayıbalığının sudan çıkarıldığı sahnenin vahşiliğine karşı çıkıyorlardı. Michael Hirschorn'un[49], realiti şovların birebir gerçeği yansıtmak yerine, gerçeklik hissi yaratması gerektiğini söylemesine benzer bir şekilde, Eric Rhode da şöyle diyordu: "Flaherty'i eleştirenler bir noktayı gözden kaçırıyor: Onun amacı bir antropolog gibi tarihsel bir olguyu kamera önüne getirmek değil. Bize anlatmak istediği şey şu: Sinema, gerçeğin kaydını tutmaktan daha fazla bir şeydir. Fantezi dünyasına girmeyen, şiirselleşmeyen ve deneyimlere bir anlam katmayan sinema, değersiz bir çaba olacaktır. Flaherty, bizim için sahnelerin ötesinde bir güzellik yaratmaya çalışıyor; bu güzelliği de ancak cömertlikte ve bazı insanların stres altında gösterdiği cesarette bulabiliriz. Bir başka deyişle, bu güzelliğin kurgulanması gerekiyor."

Dikizleme çiçek açtığı günden beri, "gerçekliğin yaratıcı kullanımı" derken neyin kastedildiğini biliyoruz. Aradan yüz yıl geçtikten sonra, kameranın hatırı için yapılanların her zaman gerçekdışı olmayabileceğini kabullenmeye başladık. Hatta kamera önünde çok daha ilgi çekici, çok daha gerçek "deneyimlerini ön plana çıkaran" bir insan olduk. Hem zaten kamera olmasa, yaptığımız her şey uçup gitmez miydi? Yüz yıl sonra, yani "Dikizleme Kültürü"nün, realiti şovların orta yerinde, doğru ile yanlışın daha evvel yapılmış tanımlarının çöküşüne şahit olduk. Üstelik doğru ile yanlış tanımlarının çöküşü, "gerçeğe" kendi gözlerimizden değil de bir aracı vasıtasıyla bakmamıza yol açacaktı. Bu yeni aktarılmış gerçeklik, çok daha ilgi çekici, çok daha güçlü ve çok daha eğlenceliydi. Şüphe mi var, biz bunu aracısız bir şekilde; yani tek başımıza başaramazdık.

Flaherty, Nanook-tarzı epik filmler çekmeye bir süre daha devam etti ama hâlâ olumlu eleştiriler, alkışlar almakla birlikte, ilk belgeselinin dünya ölçüsündeki başarısını bir daha yakalayamadı. Peki ya filmdeki Eskimo'ya ne oldu? Eskimo, filmi Broadway'de gösterildikten iki yıl sonra çıktığı avdan bir daha geri dönmeyecekti; çünkü kutuplara yakın bir yerde açlıktan ölmüştü...

49. Televizyon yapımcısı ve editör. (ç.n.)

***

John Egly ve onun gibi diğerlerinin yeni nesil Eskimolar olduğunu söylemek mümkün. Onların gönüllü katılımı eğlencenin şekil değiştirmesini sağladı. Bildiğimiz manasıyla kültür bile, Eskimoların, Robert Flaherty ile yaptığı işbirliği sayesinde yeni bir eğlence türü ortaya çıkardı: belgesel. Peki, neden işbirliğine bu kadar hevesliyiz? Acaba Eskimolar, kamera önünde avlanırken ya da bir gramofonu ilk kez görmüş gibi yaparken ölümsüzlüğü yakalayabileceklerini mi düşünmüştü? Kim kimi kullanıyordu?

"Eğer karşılığında para verirsen, her şeyi yaparlar" diyordu Los Angeleslı yapımcı Tamra Barcinas. On yıldır bu işin içindeydi. Doğrudan katkıda bulunduğu işleri saymaktan hoşlanmasa da bunlar arasında izdivaç programları, dram dolu belgeseller, "baştan yarat" ve aile şovları, yarışma programları ve *American Teen*[50] (2008) adlı bir dikizleme belgeseli olduğunu biliyordum. Barcinas'a Nanook'tan bu güne yani yüz yılda nelerin değiştiğini sordum. Acaba insanlara kutup ayısı avlamasını söylemek ve onlar avlanırken kameraya almak zorlaşmış mıydı? "Eğer utanç verici bir şey yapmalarını istiyorsanız para verin yeter. Tüm utançları uçup gider. Onlara bol sıfırlı bir miktar teklif ettiğinizde, yaptıkları hareketin sonuçlarına aldırmazlar. Yani parayı görmek, sonuçları görmelerini engeller."

Hayır, Barcinas'ın burada söylemek istediği, insanların realiti şovlara para için çıktığı filan değil; paranın ayartıcı bir yanı olduğu gerçeği. Para insanları uçurumun kenarına getiriyor ya da bir girdabın içine hiç düşünmeden atlamalarını sağlıyor. Hatırlayacaksınız, John Egly de bize bu işi para için yapmadığını söylemişti; ama yine de röportaj boyunca defalarca para mevzuunu gündeme getirmişti. Yaşanan tecrübenin içinde paranın da şüphesiz bir yeri vardı. En azından, "hayallerim gerçek oldu" algısını güçlendiriyordu. İnsanlar para sayesinde başlarına gelecekleri daha reel bir düzleme yerleştiriyor, hayallerini gerçekleştirmeyi teklif edenlerin iyi niyetine daha çabuk ikna oluyordu: Şurayı imzalayın, bir haftanızı bize ayırın ve

50. 2008 yapımı bir belgesel film; Nannette Burstein'ın yönetmenliğini üstlendiği bu belgesel, Varşova'daki bir lisede çekildi. (ç.n.)

50 bin dolarınızı alın! Ayrıca para ünlü biri olduğunuza dair illüzyonu güçlendiriyordu. Haftada 50 bin dolar mı? Siz gerçekten ünlü biri olmalısınız. Ün ve para kol kola gider. Barcinas diyor ki: "Ünlü olmak, aile programları ya da olgun insanlarla çekilen diğer programlarda çok da cezbedici değildir. Daha çok 27 yaş ve altının ilgisini çeker. Bu gençler de zaten MTV'nin izdivaç programlarına ya da şarkı, dans veya komedi yarışmalarına filan katılır; çünkü sahip olduklarına inandıkları bir yeteneği gösterme kaygıları vardır."

Tamam, ün ve para vazgeçilmez unsurlar; ama her şey bu kadar basit değil. İnsanlar o anlaşmaları niye imzalıyor? Barcinas gibi yayımcılar, John Egly gibi sıradan insanların katılımını nasıl sağlıyor?

Barcinas bunu, "fırsat" satarak yaptıklarını söylüyor. Sözlerine hayli iddialı bir biçimde, "Aynı zamanda da deneyim. Başka hiçbir zaman karşılarına çıkmayacak bir deneyim üstelik... Bu heyecanı Disneyland'e gidip yaşayamazlar" diye devam ediyor.

Bu açıklama bana daha gerçekçi geliyor. John Egly'nin fırsatlar hakkındaki sözlerini hatırlayın. Washington gezisinden ya da ona kahve servisi yapmaya hazır yardımcıdan bahsederken sorduğu gibi: Böyle bir şey insanın başına hayatta kaç kere gelir? Şu Eskimo'yu ele alalım: Bir daha ne zaman bir kamyon dolusu adam, ellerinde kamerayla onu buzdan bir ev inşa ederken ya da ayıbalığı yakalarken görüntülemeye çalışacak? İlgi çekmek bağımlılık yapar ve realiti şovlar size ilgiyi üzerinizde toplamayı vaat eder. Bahsi geçen fırsat ilgi görme fırsatıdır; ilgi görmekse farkına varılmak ve hatırlanmak demektir. Birileri farkınıza varır ve sizi hatırlarsa, ölümsüzlüğe bir adım daha yaklaşırsınız; bu ölümsüzlüğün nasıl bir armağan olduğunu daha evvel konuşmuştuk. Realiti şovlar, gözetleme odaları ve dikizlemenin diğer yöntemleri gibi, değişik seviyelerde ilgi çekicidir. Size hemen para ve ün getirir; diğer gizli vaat ise sinemanın varoluşundan beri cezbedici olmasının sebebidir: Size ölümden sonra da yaşama fırsatı sunar.

Cops[51] adlı ünlü realiti şovun yirminci yıldönümünde *Washing-*

51. *Cops*: ABD yapımı bir belgesel program serisi; polislerin, jandarmaların ve kasaba şeriflerinin suçlularla mücadelelerini televizyona aktarıyor. Fox'un en uzun ömürlü ikinci programı. İlk kez 1989'da yayınlanan programın 22'nci sezonu 12 Eylül 2009'da başladı. (ç.n.)

ton Post'ta bir makale yayımlandı. Programın yapımcısı John Langley, her yıl daha fazla suçlunun fotoğraflarının kullanılmasına izin veren anlaşmalar imzaladığını, her yıl bunun için daha fazla kişinin istekli olduğunu anlatıyor ve "Yirmi yıl önce program çekmek çok zordu; ama artık insanların yüzde 90'ı sözleşmeyi hemen imzalıyor. Yeni kültür insanlara televizyona çıkma arzusu aşılıyor; hatta konu suç işlemek olsa bile" diyor.

Fox Reality'den David Lyall'ın bana dediği gibi, "Bunu sadece para için yapmıyorlar. Yapıyorlar; çünkü yapmak istiyorlar." Bu noktada Lyall, realiti şovlara katılanlarla onları izleyenler arasında bir bağ kurulduğuna ilişkin ilginç analizinden bahsediyor: "Yıllarca, insanları motive eden şeyin para olduğunu düşündük; ama interaktif programların televizyon tarihindeki gelmiş geçmiş en büyüğü *American Idol*[52] için, Amerikan ulusal seçimlerine katılanlardan daha fazla insan oy kullanıyor. Yayınlandığı tüm ülkelerde son seçimleri kazanan liderden fazla oy topladı ve oy vermelerinin sebebi fasulye kazanma arzusu falan değildi. Bunu hiç karşılık beklemeden, herhangi bir çıkarları olmadığı halde yapıyorlar."

***

Neden insanlar *American Idol*'a ABD başkanından daha fazla oy veriyor? Şu açık ki insanların politikaya ilgisi son yüzyılda epey azaldı; ama elbette bu ilgisizlik realiti şovların hayran sayısındaki artışı, milyonlarca kişinin izleyip oy vermesini, gözyaşı dökmesini, hatta yarışma elemelerine katılmasını açıklamıyor. Gözlerini gökdelenden düşen maymuna diken ve o maymunun, o maymunun avucundaki kadının ya da o maymunu yok etmek için görevlendirilmiş adamın yerinde olmayı aklına getirmeyen bu insanlara ne oldu?

Realiti şovların bu kadar hayran toplamasının altında yatanı bulmak için Nashville, Tennessee'deki Radisson Opryland Otel'de düzenlenen bir toplantıya gittim. Bir avuç realiti şov kahramanının fotoğraflarını imzaladığı, hayranlarıyla çene çaldığı bir ortam düşü-

52. Simon Fuller yapımı yetenek yarışması; 2002'de başlamıştır ve halen Fox TV'de yayınlanmaktadır. (ç.n.)

nün... Hayran kümeleriyse, *Survivor Vanuatu* ve *Big Brother 3* gibi programları unutmamakta direnen inatçılardı. Küçük kümeler derken abartmadığımdan emin olabilirsiniz. Hayal kırıklığı yaşadım çünkü organizatör sadece *Apprentice*[53] hayranı bin kişi olacağını söylemişti. "Bir avuç" derken kastettiğim ise konferansın internet sitesinde geleceği bildirilen "yıldızlar"dan sadece yarısının orada bulunduğu gerçeğiydi...

Yine de ABD'nin bir ucundan, favori realiti şov karakteriyle tanışmak için gelen ciddi hayranlar da vardı. Mesela Cleveland'da pazar araştırmaları yapan Denise Runevitch... Onu, kahramanı Kaysar Ridha (*Big Brother*'ın "yıldızı") ile ilk karşılaşması esnasında fark ettim. Heyecandan nefesi kesilmiş bu kadın bana, Ridha'yı izleyebilmek için sabaha kadar uyumadığını anlatmıştı. Denise'in söylediğine göre, *Big Brother*'ı internetten 24 saat izleyebilmek için her ay ödeme yapıyor, böylece siteye üye oluyordunuz. Üyelik, programa katılanların entrikalarını, aşklarını, hilelerini kaçırmamanızı sağlıyordu. Denise, üye olmasının sebebini, "Onları oldukları gibi görmelisiniz. Televizyonda yayınlanan gerçeği yansıtmıyor" diye açıklıyordu. Bu fikir konferans boyunca durmadan tekrarlandı. Hayranların tamamı bize gösterilen "gerçekliğin" gerçek olmadığı konusunda hemfikirdi. Bu yüzden de gerçeğin içine girmenin yollarını arıyorlardı. Ekstra para veriyor, internette kurdukları gruplarda olanı biteni tartışıyor, en ufak dedikoduyu bile değerlendiriyorlardı. Onları rahatsız eden kendilerine gösterilenin sahte olması değil, bu sahteliğin hiç de dürüst olmayan bir yolla ortaya konulmasıydı. Runevitch'in bana anlattığına göre, programda gösterilen ile internette izledikleri arasında dağlar kadar fark vardı ve bu fark ikiyüzlülüğün ta kendisiydi.

Bu programlar yeterince uzayınca, öyle olmasa bile, izlediklerinizin gerçek olduğunu düşünmeye başlıyordunuz. Doğruluğu en kolay kabul edilense, katılımcıların bizim gibi sıradan insanlar olduğuydu. Bunu kabullenmek insana bir dahaki programa kendisinin

53. NBC'de yayınlanan ABD yapımı bir realiti şov. Mark Burnett'in katıldığı programda 18 yarışmacı, iş insanı Donald Trump'ın şirketlerinden birinde rakiplerinden daha başarılı olmak için yarışmaktadır. (ç.n.)

çıkabileceği umudunu aşılıyordu. Zaten hayranları ekran başında tutan da bu umuttu. 2001'de yapılan bir psikolojik araştırma, "Realiti şovların izleyicileri ile geri kalanları birbirinden ayıran en önemli fark mevki sahibi olma arzusudur" sonucunu ortaya koyuyordu. Bu programların izleyicileri kendilerini, "Prestij benim için önemlidir" ve "Marka kıyafetler ilgimi çeker" gibi cümlelerle tanımlıyordu. Araştırmacıların tespit ettikleri bir diğer nokta da şuydu: "Realiti şovları izleyenler, bir gün ansızın kapılarını çalacak bir şöhreti yakalayarak mevki kazanabileceklerine inanıyordu. Sıradan insanlar, bu programlarda kendileri gibi sıradan insanları izliyor ve televizyona çıkıp ünlü olacaklarının hayalini kuruyordu. Yarışmacıların kötü bir imajı olmasının zerre kadar önemi yoktu; sonuçta milyonlarca Amerikalı onlarla ilgilendiğine göre bu insanlar önemliydi." Realiti şovlardan, bir başka ifadeyle, "Dikizleme Kültürü"nden, çıkarılabilecek bir diğer önemli ders ise, izlediğimiz her şeyde kendimizi bulmayı başardığımızdı. Bu yüzden neyin izlendiğinin pek de önemi kalmıyordu. Bunun aksini söyleyebilir ya da aksi şekilde davranabilirdik; fakat bunun bir anlamı yoktu. Zira derinlerde bir yerlerde, herkesin dikkatini çekmenin bize ölümsüzlük bahşettiğini düşünüp bunu kurtuluşumuz olarak görüyorduk.

***

Oyuncu seçimiyle görevli Tamra Barcinas bana, "Öyle anlar vardır ki insan, 'Bunu söyleyebildiğine inanamıyorum; çok utanç verici' diye düşünür. Ancak eve dönüp televizyonu açar, ailesi ve arkadaşlarıyla programda olup biteni izler. Televizyona çıkacağını düşündükçe titrer. Herkes onun için bir araya gelmiştir, onun günü işte o gündür" demişti.

Titreme pek uzun sürmez aslında. Realiti şovlara çıkanların tepkisi –eğer kafası hâlâ karışık değilse– öfkeden mahcubiyete, utançtan minnete kadar geniş bir yelpazede değişkenlik gösterir. Büyük çoğunluğu realiti şov deneyimlerinden sonuna kadar faydalanmaya çalışır: Kimisi maddi kazanç sağlamaya çalışır, kimisi de bu "fırsat" kaçıp gitmesin diye ona asılmayı sürdürür. Nashville'de, *The Real*

Gilligan's Island adlı programın katılımcılarından bazılarıyla konuştum. İlgi çekmek için epey çaba sarf etmiş, düşük bütçeli bir *Survivor* taklidiydi. TBS'te iki sezon yayınlandı. Yarışmacılar, araya serpiştirilmiş birkaç mankeni saymazsak, sıradan insanlardı. Sanki Gilligan Adası'nın yerlisiydiler. Mark Groesbeck takma adıyla Gooner, 31 yaşında bir aşçıydı; Weedsport, New York'tan gelmişti. Bana yarışmanın reklamını televizyonda izlediğini ve izler izlemez kendisini yarışmada hayal etmeye başladığını söyledi. (Açıkçası biraz kıskandım, zira ben de iyi bir Gilliganlı olabilirdim!) Narin vücut yapısı ve iki metrelik boyuyla doğuştan palyaçoydu. Zaten kendisi de, "Mekânı cennet olsun, annem her zaman insanları eğlendirmek için dünyaya geldiğimi söylerdi. İnsanlar bir süre yanımda kaldıktan sonra, 'Gülmekten çatlayacağım' derdi. Ben de onları güldürmeyi sürdürdüm. Neden yapmayayım ki? İlgi odağı olmak hoşuma gidiyor" diyordu. Bu umursamaz tavrına rağmen, yarışmadan ayrılmanın üzüntüsüyle baş edemiyordu. Yarışma beklenen ilgiyi uyandırnamış, o da umduğu kadar insanın dikkatini çekememişti. Ona göre, kamerada bu kadar az görünmesinin sebebi, Mary Ann'e yapımcıların istediği ilgiyi göstermemesiydi. Bu yüzden finale kalamamıştı. Durumu, "Ona asılmamı istiyorlardı. Gilligan ve Mary Ann arasında bir ilişki bekliyorlardı. Onlara, 'Boşanma masraflarımı siz mi karşılayacaksınız' diye sordum" sözleriyle açıklıyordu. O zaman şimdi neden buradaydı? Yarışmanın üzerinden üç yıl geçmişti ve konferansa katılmak için yol parasını kendi cebinden ödeyerek gelmişti. Gooner sorum karşısında omuzlarını silkti. Neden gelmeyecekti ki? Hâlâ yeni şeyleri tecrübe etmek için bir şansı vardı.

The Real Gilligan's Island'ın ikinci sezonunda Mary Ann'in yerini Randi Silvers aldı. Nashville'deki konferansa o da katılmıştı. Beraberinde bir kaptan ve bir kızıl vardı. Programda nasıl bir imaj çizdiği onun da umurunda değildi: "O çarpıtılmış bir gerçeklikti. Sürtüğün teki gibi yansıtıldım çünkü dik başlıydım. Daha evvel barlarda çalışmıştım. Eğer birinden hoşlanmazsam bunu söylerim. Yapımcılar da her şeyi duyuyorlardı; çünkü her tarafa mikrofon koymuşlardı. Konuşmalarımızı dinleyerek dram yaratıyorlar, bize hakkımızda söylenenleri ispiyonluyorlardı."

Her şey bir oyundu ve oyuna katılanlar bunun değiştirilemeyeceğinin farkındaydı. Programa katıldıkları anda etiketleniyor ve bu etikete uygun oldukları sürece kameraya alınıyorlardı. Ne yaparlarsa yapsınlar, yönetmenin ya da yapımcıların onlar için çizdiği sınırların dışına çıkamıyorlardı. Peki ya program bitince? Aslına bakarsınız, rollerini yine sürdürüyorlardı. Konferansa katılan kadınların hepsi boya kutusuna batıp çıkmış gibiydi; üzerlerinde mini etek ya da dar elbiseler vardı. İmzalı fotoğraflarını 10 dolara satıyorlardı. "Tavuk"; yani *Big Brother*'ın George'u gibi olanlar yüksek sesle konuşup etraflarındakilere program için seçilmenin nasıl benzersiz bir şans olduğunu anlatıyordu. Söyledikleri çok da yanlış sayılmazdı: Binlerce insan başvurmuş ve onlar seçilmişti. Fakat artık yarışma bitmişti ve sadece aralarından birkaçı para kazanabilmiş ya da kalıcı bir üne kavuşmuştu; ama şu kesindi: Hiçbiri artık eski hayatlarına dönemiyordu.

Big Brother 6 ve 7'nin favorilerinden olmakla hâlâ gurur duyabilen Kaysar Ridha, durumu, "Tüm katılımcılar içinde en fazla hayranı olan benim. Toplam beş milyon destek oyu aldım. Fransa'dan, İran'dan, Irak'tan, Yeni Zelanda'dan elektronik posta alıyorum. Dünyam, gerçeklik algım tepetaklak oldu" diye özetliyordu. Ridha'ya toplantıya neden geldiğini ve gelecekte ne yapmayı planladığını sordum. Cevabı çarpıcıydı: "Gelmeye son anda karar verdim. Bu tür toplantılar benim için birer eğitim. İnsanlarla iletişim kurma becerimi kaybetmek istemiyorum. Bir gün televizyona döneceğim; belki sinemaya el atarım. Buradan öğrendiklerimi aktaracak bir alan elbet karşıma çıkacak." Sonra bir an duraklayıp etrafına bakındı ve "Ama burası biraz tatsız, değil mi?" diye sordu.

Tamra Barcinas ve David Lyle gibi dışadönük ve kendilerini ispatlama kaygısı taşıyan insanlar, yaradılışları gereği, kitle kültürünün çarkında sadece bir dişli olduklarını fark etmenin yarattığı hayal kırıklığına karşı savunmasız; çünkü onlar, kendilerinden çok fazlasını bekler. Sanırlar ki bu fırsat sadece bir başlangıçtır. Realiti şov sayesinde çıkış yapacaklarını, sonra çok ünlenip bol alkış alacaklarını, tüm bunları da yeni fırsatların izleyeceğini hayal ederler.

David Lyle bu beklentiye ilişkin olarak şu yorumu yapıyor: "Re-

aliti şovlara katılanlar ünü kariyere nasıl dönüştüreceklerini bilmezler. Çoğu zaman şova katılmadan önce benzer bir deneyim yaşamamışlardır ve program bittiğinde ikinci ya da üçüncü bir teklif alacaklarını düşünürler. Zaten bu programlar için seçilenlerin sivri karakterleri vardır. Büyük oynar ve ilgi odağı olmak isterler. Bu tür özellikleri olan insanlardan, program bitince Kansas'a dönüp bir spor salonunda çalışmasını bekleyemezsiniz. Aslına bakarsanız, bu programlar pek de çaktırmadan bu insanları mahveder. Güya şovun ardından önceki hayatlarına dönebilmeleri için onlara psikolojik destek verilir... Ancak dünyadaki tüm psikiyatrlar bir araya gelse yarı ünlü olmanın keyfini unutmalarını sağlayamaz. Şov dünyası böyle binlerce insan gördü."

Yani hepsi bu mu? Onları bir psikiyatra yolluyor, bir saat görüştürüyorsunuz ve onlar da hayatlarına geri dönüyor; öyle mi? Üstelik programların birçoğu, insanları psikiyatra gönderme zahmetine bile girmiyor.

"Psikiyatra göndermek çok alışılmış bir uygulama değil; fakat gönderen yapımcıların sorumluluk duygusu taşıdığını söyleyebiliriz. Çoğu zaman şov biter ve katılımcılar evlerine yollanır. Elimde olsa programların ve yapım şirketlerinin katılımcılarını bir süre kontrol altında tutmasım sağlardım" diyor Barcinas. Ona, "Programlarına katılanları takip etse neyle karşılaşırdı" diye sordum. Yanıtı bir hayli düşündürücüydü: "Takip ettiklerimden bazıları beni çok şaşırttı. Örneğin evlerin yeniden dekore edildiği programlara katılanlar, yeni evlerine bir türlü alışamıyor, koyduğumuz modern eklentileri nasıl kullanacaklarını bilemiyorlardı. Hatta biz evlerini elden geçirdikten sonra gelen elektrik parasını ödeyemeyenler vardı. Vergi yükünün altından kalkamıyorlardı. Kısacası bizim bir gecede yaptığımız değişiklik uzun vadede, külfet haline geliyordu."

Biraz üsteleyerek, Barcinas'a, "Sence ipotekli bir evden daha beter sonuçların doğması da mümkün değil mi?" diye sordum. "Sonuçlar programın popülerliğine, ne kadar büyük olduğuna göre değişir. Şu kesin ki insanlar ilgi patlamasına da, bu ilgiyi aniden yitirmeye de alışık değil. Burada bahsettiğim bir güç dalgalanması. Üzerinizdeki baskı kalktığında paramparça oluyorsunuz. Çoğunlukla bu

insanlar bunalıma giriyor. Sözgelişi, çocuklarıyla ilişkileri bozuluyor. Bu tip programlarda da çalıştım ve evet, çocuklarıyla yeniden ilişki kurmak konusunda yardıma ihtiyaçları vardı. Ancak bu şovların bir şablonu, bir formülü mevcut: Sonunda işler yoluna giriyor ve televizyonu kapatınca kendinizi daha iyi hissediyorsunuz" dedi. Biz televizyonu kapatabiliriz, yapımcılar fişi çekip yeni bir bölüme başlayabilir; ama kullanılıp atılan yarışmacıların böyle bir lüksü yok. Program bitince sorunlu hayatlarına dönüyorlar. Ne yazık ki artık arada önemli bir fark vardır: Bir süreliğine de olsa milyonlarca insanın ilgisini çekmişlerdir. Yıldız olmanın tadını bir kez aldıkları için, normal hayatları onlara büyük bir hayal kırıklığı gibi görünecektir.

Barcinas da bunun farkında elbette: "En fenası, realiti şovlar artık bir endüstri. Bu endüstrinin malzemesi ise insanların hayatı, duyguları ve deneyimleri... Malzemeye her endüstride olduğu gibi yeni bir şekil veriliyor. Ayakkabılara ya da fındık ezmesine yapılanla bu insanlara yapılanlar arasında fark yok. Biz sadece aldığımız siparişi yerine ulaştırmakla ilgileniyoruz."

***

Realiti şovların gücü, sadece, ailece izlemeye uygun, fazla para harcanmadan hazırlanabilen eğlence programlarını oturma odalarımıza kadar getirmekten kaynaklanmıyor. Realiti şovlara katılanların gayet iyi bildiği gibi, "Dikizleme Kültürü" endüstrisinin ilk gününden beri bu programların gücü, evimize hayal kırıklıklarını, tutulmayan sözleri, mahkemelerde yaşananları ve hatta ölümü bir fırtına gibi estirmesinden geliyor.

Başından beri bu programlar sorunluydu. PBS[54] yapımı *An American Family*'yi düşünün. 1970'te başlayan bu belgesel-drama karışımı yapım, Santa Barbara, Kaliforniya'da yaşayan Loud ailesinin sorunlarının kaydını tutuyordu. Loud ailesi, William ve Pat ikilisi ile bu çiftin beş çocuğundan oluşuyordu. Mesela bir bölümde oğulla-

54. ABD'nin bağımsız televizyon kanalı. Her ne kadar devletten mali destek alsa da birçok medya kanalından daha tarafsız haber yayınlamakta ve kaliteli belgeseller yapmaktadır. Yayın hayatına 1970'te başlamıştır. (ç.n.)

rından Lance, homoseksüel olduğunu itiraf ediyor; fakat annesiyle babası onun gay olduğunu kabullenmek istemiyordu. Programın ilerleyen bölümlerinde ise Pat, kocası William'a boşanmak istediğini açıklıyordu. Biz de Loud ailesinin bu acıklı kopuşuna şahit oluyorduk. Yedi ay boyunca bir kameraman ordusu Loud ailesiyle yaşamıştı. Bir programı oluşturmaya yetecek kadar; yani 12 saat boyunca çekim yapıyorlardı. Bu sayede ailenin çöküşüne de şahit olabildiler. Sonraları William Loud, bu çöküşü yayınlamaktan yapımcıların büyük keyif aldığını iddia edecekti. Öyle ya, amaçları ailesinin negatif yönlerini göstermekti...

Herkes parçalanmış ailelerden ve mahvolmuş hayatlardan realiti şovları sorumlu tutuyor. Bu iddia, talk şovlar moda olduğunda da onları suçlayarak varlığını sürdürdü. 1995'te çekilen ve hiç yayınlanmayan geyik programı *Jenny Jones*'un sunucusu Jonathan Schmitz, birisinin kendisine büyük bir aşk duyduğunu ve onun kim olduğunu canlı yayında açıklayacağını söyledi. Anlaşıldı ki bu "birisi" Scott Amedure'du; yani homoseksüel bir ilişki söz konusuydu. Schmitz eşcinsel değildi ve program boyunca durumla başa çıkmaya çalışmıştı; fakat ertesi gün programda yaşananların etkisiyle depresyona giren Schmitz, Amedure'u vurarak öldürecekti. Bu arada biz, Schmitz'in psikolojik sorunları olduğunu da öğrenmiştik. Belki de bu nedenle, Amedure'un ailesine 25 milyon dolar teklif edilmesinde sakınca gören olmadı.

Sinir bozucu bir olaya alışınca yenisi başlıyor. Mesela 1993'ten 1996'ya kadar altı sezon yayınlanan ve Batı Virginia Eyalet polisini takip ederek çekilen *Real Stories of the Highway Patrol*'da, masum bir kadının araba kazasında ölmesine şahit olduk. O sırada polis hız sınırını aşmış bir aracı kovalıyordu ve kadının tek suçu, yanlış zamanda yanlış yerde bulunmaktı. Soruşturma derinleşince ortaya çıktı ki programın yapımcıları kovalamaca esnasında direksiyondaki polisin ensesinde boza pişirmekteydi: "Hadi onu yakala, peşini sakın bırakma Kevin." Olayın sonunda polis 775 bin dolar tazminat ödemiş, Fox'un ödediği ceza ise hiçbir zaman açıklanmamıştı.

Yine de bu tür programlar ölümle sonuçlanmadıkça sorun yoktu: *Real World*'ün 1999'da yayınlanan bir bölümünde, genç bir kadının

birelerce alkol aldıktan ve MTV çalışanlarının 'uyarılarını' kulak arkası ettikten sonra karavanının direksiyonuna geçtiğini görüyorduk. Kadın bütün bu "uyarılara" rağmen arabasına biniyor ve MTV çalışanları da kameraları ellerinde onu izliyordu. *Voyeur Nation*'dan Clay Calvert'in yazdığı gibi: "21 yaşındaki alkolik bir kadının çabaları ve başarısızlıkları (Bir bölümde diskoda alkolden yığılıp kaldığını ve yarı çıplak duşa sokulduğunu görüyorduk) 1999'da epey iş yapıyordu; şovun reytingleri yapımcıları tatmin ediyordu." Yapımcı Jon Murray'nin o zamanlar *Wall Street Journal*'a yaptığı açıklama da pek şaşırtıcı değildi: "Bizler genç insanların hayatlarından belgesel çekmek isteyen yapımcılarız. Eğer bizler yani daha yaşlı ve olgun yetişkinler, bu insanların içine düştükleri durumlara müdahale eder ve onlar adına sorunlarını çözersek, problemleri konu alan bir program çekemeyiz." Murray sözlerine, "Programa katılanlar ne yaptıklarını biliyor" iddiasını da ekliyordu.

Görülen o ki Murray'nin tavrı halen geçerliliğini koruyor. A&E[55] televizyonunda 2005'ten beri yayınlanan *Intervention*[56] adlı popüler program hakkında *New York Times*'ta çıkan makaleyi ele alalım. "Bağımlılığı konu alan *Intervention*'ın son programlarından birinde, hiç kimse alkol problemi olan Pam'in araba kullanmasını engellemiyor." Bahsi geçen bölümde, Pam giriş kapısında bir an bocalıyor ve votkadan son bir yudum almak için buzdolabına yöneliyor. Bu sırada yapımcının, "Çok içtin. Bizden birinin kullanmasını ister misin" dediğini duyuyorsunuz. Pam teklifle ilgilenmiyor ve ağzında, "Hayır, ben hallederim, araba kullanabilirim" cümlesini geveliyor. Daha sonra da aracına biniyor ve arkasında onu takip eden bir kamera ordusuyla yola koyuluyor. *New York Times* muhabiri bu duruma ilişkin olarak, "Kameralar, Pem'in turkuvaz Pontiac Sunfire'ını iki çizgi arasında tuttuğundan emin olmak için takip ediyordu" diye yazıyor. A&E'nin *Intervention*'ı kanalın en çok izlenen programlarından birisiydi. Her bölümü, eroin, kokain, hap ve alkol bağımlılarını görmek isteyen iki milyona yakın kişi seyrediyordu. Bağımlılar önce ciğerlerini, sonra

55. Yayına 1984'te başlayan ABD merkezli televizyon kanalı. Bu kanal Kanada ve Latin Amerika'da da izlenebilmektedir. (ç.n.)
56. A&E'de yayınlanan bir realiti şov; insanlar en kötü yönlerini anlatıp bunları değiştirmek için yol gösterilmesini bekler. (ç.n.)

hayatlarım mahvediyor, en sonunda da birileri onlara yardım ediyordu. *Intervention*'ın fikir babası ve yapımcısı Sam Mettler, "Ben onları kameraya alsam da, almasam da hayatları zaten bu" diyecekti. Gerçekten de öyle ama insan kameranın bu gençlerin üzerindeki etkisini düşünmeden edemiyor. Acaba bu insanlar, hayatlarını altüst eden bağımlılıklarının, eğlence sektörünün vazgeçilmez bir malzemesi olması konusunda mantıklı bir yargıya varabilecek durumda mıydı? Programcılar elbette içinde gezindikleri alanın ahlâki sınırlarının farkında. Haklarında dava açılmasını engellemek için, "Katılımcı adaylarını psikolojik testlere tabi tutuyor ve 24 saatte bir bağımlının ailesine telefon edip durumu hakkında bilgi veriyorlar." *Intervention*'ın yapımcıları, kameraya aldıkları kişi kendisini bir tehlikeye attığında çekimi durdurup olaya müdahale edecek kadar da duyarlıydı üstelik. Bunu bilmek insanı rahatlatıyor, değil mi? Ayrıca bu duyarlılığın çok kereler hayat kurtardığını da belirtmek gerek. Örneğin, eroin bağımlısı Tim lağıma atlayarak intihar etmeye yeltendiğinde ya da zengin ve alkolik dul Laney, bir avuç hapı ağzına atıp ne yapmak üzere olduğunu itiraf ettiğinde, kameramanlar ölmelerine izin vermeyecekti.

Teknik olarak, programın katılımcıları ve yapımcıları yardım için herhangi bir gayret göstermek zorunda değil. Birisi aptalca veya tehlikeli bir şey yapmaya kalkıştığında, onu kurtarmanız gerektiğine ilişkin bir yasal düzenleme de yok. Hatta bunu kameraların önünde yapmalarının, belki de kameralar orada olduğu için yapmalarının da önemi yok. Bir yasal düzenleme yapılmalı, demiyorum; anlatmak istediğim, ahlâki açıdan bakan biri için konunun ne kadar göreceli olduğu gerçeği. Zararsız VH1 televizyonu bile, *The Partridge Family*[57] adlı programda, çocuk aktör Danny Bonaduce çok içip direksiyon başına geçince, kendisini vicdanın bulanık sularında savaşırken buldu. Bölüm yayınlandıktan sonra yapımcılar, araba kazası yakalamanın büyük bir televizyonculuk başarısı olduğu konusunda demeçler verdiler. Yasalara bakarsak, yapımcıların Bonaduce'yi ya da herhangi birini durdurmak gibi bir yükümlülüğü yok. Gerçekten de araba kazası bir televizyon kanalına epey iş yaptırır.

57. ABD'nin ABC kanalında 1970'ten 1974'e kadar yayınlanan dizi; ismi Keklik Ailesi şeklinde Türkçeleştirilebilir. (ç.n.)

Yine de çekim ekibi mutlulukla gülümserken birinin ölmesi televizyon için iyi bir pazarlama yöntemi sayılmaz. Genellikle realiti şovlar, ölüme ramak kala buna yelteneni durdurur; ama kameralar toplanıp yapımcılar olay mahallini terk ettiğinde intiharlar birbirini kovalıyor. Ancak böyle bir durumdan programları veya programcıları sorumlu tutmak hem vicdanen hem yasal olarak zorlaşıyor.

Survivor'ın ilk versiyonlarından birisi olan ve 1997'de yayın hayatına başlayan İsveç yapımı *Expedition Robinson*, 34 yaşındaki Bosna göçmeni Sinisa Savija adlı yarışmacının şov başlamadan bir hafta evvel kendisini trenin altına atmasına neden oldu. Bunu neden yaptığını bilen yok ama akıl sağlığı pek de yerinde olmayan Savija'nın, adaya gidecek ilk insan olduğu gerçeğiyle baş edemediğini düşünmek için haklı gerekçelerimiz var. Skandallar bununla da kalmadı, programın yapımcısı kovuldu ve bir süre sonra da şov yasaklandı. Bu intihar, televizyon programlarına katılacaklara uygulanan psikolojik testlerin gerekçesi olarak gösterilecektir.

Program öncesi ruh sağlığının kontrol edilmesi repertuara alındı alınmasına ama Savija realiti şovlar yüzünden intihar eden son insan olmadı. 2004'te ABC'de yayınlanan *Extreme Makeover*'a[58] katılan bir kadının kız kardeşi, ablası ekranda göründükten hemen sonra kendisini öldürecekti. ABC, 2006'da bu intihar yüzünden miktarı açıklanmayan yüklüce bir tazminat ödemek zorunda kalmıştı. 23 yaşındaki Philadelphialı boksör Najai "Nitro" Turpin ise 2005'te NBC'de yayınlanan *The Contender*'in[59] 16 yarışmacısından birisiydi. Turpin bir programdan hemen önce kendisini arabasında öldürecekti. Elbette, Turpin'in hayatında o dönem kötü giden çok şey vardı. Mesela sevgilisinden yeni ayrılmıştı. Sorun bundan ibaret de değildi. Annesi o daha 18 yaşındayken öldüğü için erkek kardeşinin, kız kardeşinin, yeğeninin ve kuzeninin sorumlulukları da onun omzundaydı. Yarışmanın son raunduna kalamamanın, bu türden ağır bir bir hayat yaşayan kişiye ne gibi psikolojik etkileri olur, bunu biz bilemeyiz...

58. 2002-2007 yılları arasında ABD'deki ABC'de yayınlanan ve sıradan insanlara bakım yaparak görüntülerini değiştirmeye dayalı bir program. (ç.n.)
59. 2005'te başlayan ve ABD'nin NBC kanalında halen devam eden bir realiti şov; yarışmacılar boksörler arasından seçilir ve birbirlerini yenerek finale çıkmaya çalışırlar. (ç.n.)

Amerika'dan realiti şov formatları ithal eden Büyük Britanya'da işler, okyanusun öteki yakasındaki kadar trajik değil fakat yine de dikkat çekici. Örneğin Jan Melia'nın hikâyesini ele alalım. Melia, Kanal 4'te yayınlanan *Wife Swap*'deki[60] performansından o kadar utanmıştı ki kocasını ve üç çocuğunu alıp memleketi Nottingham'dan Belfast'a taşınmıştı. Melia kararını, "Bizim yoksul ve sıradan olduğumuza karar vermişlerdi. Ayrıca evimizin de rezalet bir görüntüsü olduğunu düşünüyorlardı. Bütün çekimler boyunca bu temaları öne çıkardılar. Sanki ben çocuklarımı ihmal ediyordum; Olie ise onlara göre işe yaramazın tekiydi. Elini hiçbir işe sürmüyordu; ama bunların hepsi yalandı" diyerek gerekçelendiriyordu. Yapımcılar, programın kimseye zararı olmayan bir eğlence şovu olduğuna onları ikna etmişti. Ancak yayına başlar başlamaz bu insanların sefalet içinde yüzdüğü söylenmişti. Aile, program yüzünden yolda yürüyemez hale gelmişti; çünkü insanlar onları sürekli birbirine gösteriyor ve her Tanrı'nın günü çocuklarından en az biri serseriler tarafından rahatsız ediliyordu.

Bu sırada, *Supernanny* [Süper Dadı] adlı programa katılan Kerry Hillhouse, bir pazar sabahı bulvar gazetelerinden birisinin kendisini manşet yaptığını görüyordu. Editörlerin fotoğrafın altına koyduğu başlık, "Bu dünyadaki en kötü anne olabilir mi" diye soruyordu. İddiaya göre, 29 yaşındaki bu kadın, gazetenin haberinden sonra huzur içinde markete bile gidemez olmuştu; çünkü karşısına çıkan birileri onu kastederek, "Televizyonda gördüğümüz kadın değil mi bu, çocuklarını bir türlü kontrol edemeyen kadın, evet o!" diye bağırıyordu. Sorun bununla da sınırlı kalmayacaktı. Programda çizilen imajı nedeniyle kocasıyla ayrılık aşamasına gelmişti. "Televizyona çıkmanın bana bir yardımı olur sanmıştım ama tek yaptıkları beni kötülemekti" diyecekti Hillhouse.

Belki de tüm suç katılımcılardadır. Öyle ya, tüm bunları öngörebilmeleri gerekirdi. David Lyle'm dediği gibi, çıldırdıkları o anlar hariç, herkesin tavırlarına başka bir şekil verebilirsiniz. Çıldırdıklarında çıldırmışlardır ve onların böyle görünmesi için ayrıca herhan-

60. 2003-2009 arasında ABD'deki Channel 4'te yayınlanan ve iki ailenin evin kadınını değiş tokuş etmesine dayanan realiti şov. (ç.n.)

gi bir şey yapmaya gerek yoktur. Hayatınızı eğlence kültürüne malzeme olarak veriyorsanız, insanların sizi sınayacaklarını ve sabrınızı taşırmaya çalışacaklarını bilmeniz gerekir. Sizi durmadan eleştiren insanlar elbette çıkacaktır. Ayrıca kazanmak kadar kaybetmek de söz konusudur. Bu nedenle, insanın yarışmaya katılmadan önce kendisini kaybetmeye hazırlaması gerekir. Peki ya çocuklar? Acaba John Egly'nin çocukları televizyona çıkmanın olası sonuçlarını enine boyuna tartmış mıydı? *Supernanny* ya da *Nanny 911* gibi programlarda yer verilen çocuklar, kontrolden çıkmış hayvanlar olarak ölümsüzleşmeden önce, konuya ilişkin fikirlerini alan oluyor muydu? *Kid Nation*'ın [Çocuklar Kavmi] ilk bölümünü 9.1 milyon kişi izlemişti. Bu program için bir araya getirilen çocuklar 40 gün 40 gece kendi başlarına yaşamak üzere New Mexico'ya gönderiliyordu. İzleyici kitlesinin geniş olmasında, ailelerin CBS'e açtığı davaları medyanın ilgiyle takip etmesinin de payı büyüktü. Bir avukat dava sürecini yürütüyor, Amerika Televizyon ve Radyo Sanatçıları Birliği de ailelere imzalatılan 22 sayfalık sözleşmeyi inceliyordu. Söz konusu sözleşme tam bir fiyaskoydu; çünkü çocuklar ölse ya da ağır yaralansa, hatta cinsel yolla bulaşan bir hastalık kapsa bile ailelerin dava açmasına mâni oluyordu. Ahlâkın muğlaklığından bahsetmiştik öyle değil mi? Bu çocukların her birine acil harcamalarını karşılasınlar diye 5 bin dolar ödeniyordu; ama bu ödemeler maaş olarak gösterilmiyordu. Böylece çocuklar programın çalışanları olarak görünmüyordu ve bu durumda çocuk işçi çalıştırılmasını yasaklayan kanunlar da çiğnenmemiş oluyordu. Zaten şovun New Mexico'da çekilmesinin bir sebebi de orada işçi haklarına dair kanunların daha esnek olmasıydı. Kaliforniya'daki gibi katı yasalarla çocukları sinema ve televizyon sektöründe kullanmak pek de kolay değildi. Ancak ailelerin sözleşmeyi imzalayarak, çocuklarının özel hayatlarının askıya alınmasına izin verdiğini de unutmamak gerekir. Çocuklar banyoya girerken bile kameranın açık kalacağına dair bir madde, sözleşme metninde bütün çıplaklığıyla yer alıyordu. İyi ama sizce sekiz yaşındaki bir çocuk bu konuda tek başına karar verebilir miydi?

Brat Camp [Yumurcaklar Kampta] adlı programı da listeye ekle-

yebiliriz. Sorunlu çocuklar, vahşi doğanın göbeğindeki bir kampa alınıyor ve buradan, grubun geri kalanıyla uzlaşmadığı ya da sorunları çözmeye yeltenmediği sürece çıkamıyordu. Ne var ki programın sonunda çocuklar yaramazlık yapmayı sürdürüyordu. Buna bakılarak çıkarılacak ders, televizyonda yayınlanan terapilerin çocukların sosyal hayatlarında yaşadıkları sorunları çözmeye yetemeyeceği olsa gerekti. Yarışmacılardan Isaiah Alarcon, programın ardından evinin civarındaki duvarlara ırkçı yazılar yazmış, Jada Chabot ise erkek arkadaşıyla bindikleri hız motorunu bir ailenin üzerine sürdüğü için gözaltına alınmıştı. Isaiah'ın semtinde görevli şerif yaşananları, "Bu çocukların gerçekten ciddi problemleri var ve bu problemlerden uzun süreli, gerçek terapiler görmeden kurtulamazlar; birkaç hafta süren bir eğlence programının onlara ne faydası olabilir ki" diye yorumlamıştı.

Tartışmaya bile gerek yok; realiti şovlarda çocukların kullanımının VH1'daki *I Know My Kid's a Star*'a [Benim Çocuğum Bir Yıldız] değinmesek bile sorunlu olduğu ortadaydı. Üstelik programın sunucusu/yargıcı Danny Bonaduce'tan başkası değildi. Ne yazık ki onun hayatı da "çocuk yıldız" olarak adlandırıldığı günden beri perişan olmuştu. Bu yüzden çocukları şov dünyasıyla bizzat kendi elleriyle tanıştırmakta beis görmüyordu. Programda, henüz ergenliğe bile girmemiş çocuklar, ebeveynlerinin tehditkâr bakışları altında şarkı söyleyip dans ediyordu. Eleştirmenler ve izleyiciler, çocuk haklarının ihlal edildiği konusunda hemfikirdi elbette. Haklı bir yanları da vardı; çünkü ben, çocukların böylesi bir soğukkanlılıkla büyüklerin eğlencesi için kullanıldığını daha önce görmemiştim. Diğer taraftan, şovun yetişkinlere hitap ettiğine şüphe yoktu. Burada önemli olan Danny'nin standartlarına ulaşabilmeleri için ailelerin çocuklarına ne kadar baskı uygulayacağı meselesiydi. Öfkeli söylevler çektikten sonra, çocuklarının sahneye çıkıp gülücükler dağıtmasını bekliyorlardı. (İlk programlardan birinde bir çocuk stresten kusmuştu.) Daily News TV'nin eleştirmeni David Hinckley, şova sadece yarım yıldız verip, "Gerçek olan şu ki yarışmacılar ve aileleri sıraya dizildiğinde, çocuklardan biri bile mutlu görünmüyor. Şarkı söyleyip dans eden şirin çocuklarla ilgili *I Know My Kid's a*

Star'ın bu kadar az neşe ve eğlence barındırması insanı şaşırtıyor. Programın büyük çoğunluğuna hüzün hâkim; ama hüznün 'berbat' olmadığını biliyoruz" diye yazmıştı.

Çocukların bu tür programlarda kullanımını ahlâki açıdan değerlendirirken cevap bulmamız gereken soru şu: Biz hoşça vakit geçirelim diye bir kısım insanın televizyonda fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalması doğru mu? *Solitary*[61] adlı programı düşünelim. David Lyall'ın Fox Reality'si için yapılmış bu şovda, amaç yarışmacıların izolasyona ve psikolojik şiddete ne kadar uzun süre katlanabileceğini görmekti. Yarışmacılardan biri olan 23 yaşındaki fotoğrafçı Phu Pham, *Mother Jones* adlı dergiye gri tavşanlar görmeye başladığını anlatacaktı. İfadesine göre, küçük bir kutuda birkaç saat uyumuş, yemek yemeden, sesi gittikçe yükselen bir bebeğin ağlamasını dinleyerek geçirdiği iki günden sonra zihninin kapasitesinden korkmaya başlamıştı. Saatlerce bu tip işkencelere maruz kalan, izleyicilerin 4 Numara olarak bildiği 30 yaşındaki kadın yarışmacı ise, "Bu bir psikolojik test, realiti şov falan değil" diye kendi kendine söylenmişti. Pham yarışmayı kazanacak ve 50 bin dolarlık büyük ödülü alacaktı; ama yarışmanın ardından verdiği bir röportajda, yarışmacılara ne yapacaklarını söyleyen "Val" (Tanrı'ya şükür bu kadın makineye "Hal" ismini vermemişler; tek harfle kurtardım!) adlı bilgisayarın sesini artık sürekli duyduğunu söylüyordu. Yarışmanın üzerinden sekiz ay geçmesine rağmen hâlâ Val'm kendisine seslendiğinden emindi; fakat bütün bunlara rağmen yarışmaya katıldığına pişman değildi: "Bunu açıklamak zor; orada rol kesmek, keyif almaya ve eğlendirmeye çalışmak, o berbat koşullar içinde iyi bir yan bulabilmek... İdam sehpasında gibisiniz. İnsan idam sehpasında ne kadar hüzünlü olur? Bence sonunuzun geldiğini biliyorken bile keyif almaya çalışmalısınız."

Ne yazık ki Pham böyle düşünen ilk insan değildi. Ayrıca onun katıldığı yarışmadan daha beterleri de vardı. Mesela Japonya'da yayınlanan, *Susunu! Denpa Sho-nen* bunun somut örneğiydi. Bu prog-

61. Fox Reality Channel'de yayınlanan, yarışmacıların tek başlarına yaşamaya ne kadar dayanabileceklerini ölçen bir realiti şov. İlk kez 2006'da yayınlanmıştır ve halen devam etmektedir. (ç.n.)

ramda bir stüdyo dairede 18 ay kilitli kalmayı kabul etmiş bir yarışmacıyı izliyorduk. Üstelik kendisine vaat edilmiş bir para ödülü falan da yoktu. *Salon* için bir eleştirmen şöyle yazacaktı:

"Nasubi takma adlı genç bir aktör, Büyük İkramiye adlı bölüm için boş bir odada çırılçıplak kalmaya razı olmuştu. Üstelik bu odadan kendisine 10 bin dolar verilene kadar çıkmayacağını beyan etmişti. Bir dergi de onun istediği ikramiyeyi toplayıp toplayamayacağını takip ederek bağış yapmak isteyenleri yönlendiriyordu. Ona bu sayede ün kazanacağı söylenmişti. Ne var ki dairede 18 ay geçirdikten sonra aklını yitirmeye ve köpek maması yemeye başlamıştı. Sakalı ve bıyığı da o kadar uzamıştı ki berbat görünüyordu. Dairenin boş bir antresi vardı ve bu antre sanki Nasubi'nin üstüne üstüne geliyordu. Bir zaman sonra gözlerini sürekli kırpıştırır olmuştu. 24 saat kameraların önündeydi..."

Bu türden programlar, gittikçe yaygınlaşan realiti şovların giderek daha cüretkâr olmasına yol açacaktı. Sam Brenton ve Reuben Cohen adlı akademisyenler, "Realiti şovların yapım tekniğinin, artık işkence yöntemleriyle büyük benzerlikler taşıdığını" söyleyeceklerdi. Bu iki akademisyen kaleme aldıkları makalede, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 5'inci maddesini hatırlatarak, "Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez" diye yazacaktı. Akademisyenlerin aklına takılan soru şuydu: Kendisine panik atak teşhisi konmuş Catalina Guirado adlı mankenin, timsahla dolu olduğunu düşündüğü (Aslında onlar timsah değil uzaktan kumandayla kontrol edilen maketlerdi) bir havuza girmesi işkence miydi? Peki, *Fear Factor*, *Survivor* ve hatta *The Real Gilligan's Island* gibi programlara ne demeliydi? Bu şovlarda katılımcıların hapis hayatına, açlığa ve onur kırıcı koşullara tahammül etmesi beklenmiyor muydu? *Endurance UK*'de, "Yarışmacılar bir domuzun çıkarılmış gözlerini dişliyor ve kurtlu omletler yiyordu." İspanya'da gösterilen, *El Gran Juego de la Oca* adlı programda ise, "Katılımcılar yanan tabutlardan ve tuzaklarla dolu kafeslerden kaçmaya çalışıyordu." ABD'de yayınlanan *Fat March* [Şişmanlar Maratonu] ve Britanya'da gösterilen *Too Fat to Walk*'un [Yürüyemeyecek Kadar Şişman] İngiliz, Amerikan

ve Avustralya versiyonlarını da unutmamak gerekti. Bu programlarda obez yarışmacılar, yürüyüşe çıkıp kilo vermeye çalışıyordu. Eğer kendilerine tanınan sürede içlerinden biri bile yürüyüşü tamamlayamazsa tüm yarışmacılar ceza alıyordu. Bu programlar bir tür işkence miydi? Pek çok insan için bunlar izlenmeye değer işkencelerdi; ama bir de yapımcılara ve katılımcılara sormak gerekirdi. Onlar doğal olarak kimseyi zorlamadıklarını söyleyeceklerdi ve bu işkence filan değil, tersine büyük bir "fırsattı..."

***

En başından beri, popüler kültür ve televizyon, nefret söylemini yaymakla ve aptalca bir dikizlemeye yol açmakla suçlandı. Sürü psikolojisini ortaya çıkaran ve yoğunlaştırarak bize yansıtan sapkın bir ifade biçimi... Tıpkı "Dikizleme Kültürü" gibi. Birbirine yabancı insanların karanlık odalarında oturup çaresizce "içtenlik" araması... Yine de realiti şovların sorunlu yönleri bir yana, benim asıl derdim "Röntgenci Ulus" kimliğiyle. Zira hepimiz açgözlü, sabit fikirli sapıklara dönüştük. Röntgenciler, içinde bulundukları durumun bilincinde olmayan kişileri izleyen hafiyelerdi. Ancak biz röntgenci değiliz ki! Bizim izlediğimiz insanlar, zaten izlenmeye son derece meraklı insanlar (Çocukları bu genellemenin dışında tutmak gerek). Duyguları konusunda ketum davranan hiç kimse, realiti şovlara ya da açıkoturumlara çıkmaya yanaşmaz. Onların içini dökmesini istiyoruz; zaten onların istediği de içlerini dökmek. "Dikizleme Kültürü" de aslında bundan ibaret; bu öyle bir kültür ki insanların bizi izlemesini istiyoruz. Bir yandan da başkalarını izleyen insanları takip ediyoruz: İzlemek ve izlenmek bütün hayatımızı ele geçirmiş durumda.

Pek çok insan gibi, ben de boğazıma kadar "Dikizleme Kültürü"ne batmış vaziyetteyim. Realiti şovları etkisi altına almış taşkınlıkları ve aşırılıkları ben de herkes kadar seviyorum. Televizyonda yayınlananları ben de tekrar tekrar izliyorum. Ayrıca bu şovlardan birinde kendimi hayal ettiğim de olmuyor değil. Nashville'deki realiti şov konferansında, Discovery Channel'da yayınlanacak bir şov için form doldurtuyorlardı. Şansımı denemek istedim. Eğlence-

li ve biraz garip biriyim, tipim fena olmadığı gibi, bana şirinlik katan minik bir göbeğim de var. Neden Hal da realiti şovlara katılmasın? Bu programlar vahşi doğada tek başına hayatta kalmaya çabalamaya benzemiyor mu? Kamp yapabilirim, bir kanoda kürek çekebilirim. Belki şehirde yaşıyorum ama doğada olmayı hayal ediyorum. Bu hayat tarzı bana çok uygun. Kafamdan bunları geçirerek formu doldurdum. Bir sürü soru sormuşlardı. Nerede yaşadığımı öğrenmek istiyorlardı. Hımın. Toronto istedikleri yanıt olmasa gerek. Zira Amerikalılar, Amerikalıları izlemekten hoşlanır. Ayrıca Kanadalı olduğumu düşünürlerse, programda avantajlı duruma geçeceğim sonucuna varırlar; çünkü Kanadalıların soğuğu hissetmediğine ve onlara henüz ilkokuldayken çıplak elle geyik avlamanın öğretildiğine dair yaygın bir kanı bulunuyor. Ben de annemlerin Maryland'deki evinin adresini verdim. Sıradaki soru: Mesleğiniz? Başka bir problem. Yazar veya gazeteci olduğumu söylersem, beni istemeyeceklerine şüphe yok; çünkü gizli bir amacım olduğunu düşünecekler. Ne var ki uydurma bir cevap verirsem bunu da hissedeceklerdir. En iyisi soruyu geçmek... Sıradaki: Vahşi doğa deneyiminiz var mı? Acaba kano ya da karavan kullanabilen birisini mi arıyorlar? Belki de diyet kola veya süpermarket bağımlısı birini istiyorlardır? Evini David Sedaris[62] kitapları olmadan terk edemeyen bir kitap kurdu ya da 18 yaşından beri kullandığı ilaçları hep yanında taşıyan zavallı bir şehirli olduğumu mu düşünmeliler? Orta yolu tercih edip doğruyu söylemekte fayda var: Şehirde oturuyor ve evet, kitaplardan hoşlanıyorum, ortalama ölçülere göre yeterli bir kampçı da sayılabilirim. Birkaç kez kano kullandıysam da bir haftadan uzun süre ormanda yaşamadım veya hiçbir zaman ava gitmedim.

En sonunda formu onlara teslim ettim. Stantta oturan genç kadın şöyle bir göz attı. "Eğer kusuruma bakmazsanız bir şey söylemek istiyorum. Katılımcıların kimler olacağına karar vermek için biraz genç

62. 1956 doğumlu, Rum asıllı Amerikan mizahçı, yazar ve komedyen. 1992'de NPR'da yayımladığı, SantaLand Diaries adlı deneme türü yazısıyla ün kazanmıştır. İlk öykü kitabı 1994'te yayımlanmıştır. Ayrıca *Naked* (1997), *Holidays on Ice* (1997), *Me Talk Pretty One Day* (2000), *Dress Your Family in Corduroy and Denim* (2004) gibi kitapları da vardır. New Yorklu olarak bilinse de çocukluğunun ve ilk gençliğinin önemli bir bölümü Sivas'ın Gemerek ilçesinde geçmiştir. Şu an Fransa'da yaşamaktadır. (ç.n.)

sayılmaz mısınız" diye sordum. Anlaşıldı ki sadece bir stajyermiş. Temel özelliklerim tutuyorsa, beni arkadaki odaya gönderip kamera önünde bazı soruları yanıtlamamı isteyecekmiş. Kalbim hızla atmaya başladı. Genç stajyer kadın yazdıklarımı okuyordu. Az önce, "video kamera" dedi, öyle değil mi? Tanrım, ulusal televizyonla aramda sadece bir oda vardı. "Ne işle meşgul olduğunuzu yazmamışsınız" dedi. Kekeledim, berbat bir yalancıyımdır. Sonra, "Ne yazacağımı bilemedim" dedim. Yardımcı olmak istediği her halinden belliydi. "Bir işiniz var mı" diye sordu. "Tam olarak değil" diye yanıtladım. "Yani işsizsiniz?" İşsiz? Bu kulağa hiç de hoş gelmiyordu. Realiti şovlara çıkan insanlar depo sorumlusu, orduda görevli yazman, aerobik hocası falan gibi işlere sahipti. Bazen ev kadınları ya da üniversite öğrencilerini de alırlardı; ama işsiz biri onların isteklerini ne kadar karşılayabilirdi ki? İşsiz olmam, kalifiye olmadığımı gösterirdi. Çabucak, "Hayır, çalışıyorum, yazarım" deyiverdim. Kaşları çatıldı. Bir yazar mı? Kısa öykülerim var, birkaç tane de roman. Kurgusal şeyler. Bilirsin işte, uydurma şeyler... "Pekâlâ" dedi, rahatlamıştı. Ona verdiğim formu diğerlerinin arasına koydu. Güven veren bir ses tonuyla, "Bunu patronuma aktaracağım" dedi. Kapıyı arkamdan kapatırken, "Çok da önemli değil" manasına gelecek bir el hareketi yaptım.

Eve döndüğümde, hayal kırıklığımın etkisi sürmekteydi. Formumun diğer formların üzerinde olduğunu görüyor ve bu formların büyük çoğunluğuyla beraber çöpe gideceğini düşünüyordum. Değerlendirmeye gerek bile duymayacaklarından neredeyse emindim. Ben de RealityWanted.com'a girdim. Bu siteden bana her gün yarışma duyuruları gönderiyor, katılmam için yol gösteriyorlardı. Ben de her gün görev bilinciyle bilgisayarın başına geçiyor ve çağrıları değerlendiriyordum; ama orta sınıfa mensup, 30'lu yaşlarının ortasında, evli, çocuklu, beyaz, Kanadalı Yahudi bir yazar arayan herhangi bir yarışma ne yazık ki yoktu. Rehabilitasyon merkezine gitmiyordum (en azından şimdilik), zayıflama programlarına katılacak kadar şişman değildim (en azından şimdilik), dul değildim ("En azından şimdilik" cümlesini eşim istediği için ekliyorum). Dans edemez, şarkı söyleyemezdim; şansımı *America's Got Talent*'ta[63] denemeyi

63. 2006'dan beri ABD'deki NBC kanalında yayınlanan, yetenek yarışması. (ç.n.)

düşündürecek gizli bir yeteneğim bulunduğunu da sanmıyordum. Birkaç fırsat bulmuştum aslında, ama hep bir aldatmaca vardı: Mesela *A New You* adlı bir program "rock yıldızı olmak isteyen muhasebeciler" ya da "yarış arabası kullanmak isteyen ev kadınları" arıyordu. Bu işime yarayabilirdi. Realiti şov yıldızı olmak isteyen bir yazara ne dersiniz? Ah, aksi şeytan! Sadece Florida'dan başvuru kabul ediyorlar. Bu arada ABC'nin *Wife Swap*'ı da "evde pinekleyen babalar" arıyor. Harika! Evde pinekleyen bir baba şeklinde nitelenebilirim. Zamanımın çoğunu evde geçiriyorum ve bir babayım. Öyle değil mi? Ama aranan şartlara bakılırsa, kızım kriterlere uymuyor. Zira en az altı yaşında olmalıydı. Hayatımın en büyük kazancı olarak gördüğüm kızım, ilk kez bir fırsatı kaçırmama neden oluyordu.

Belki de şansımı yerel televizyon kanallarında denemeliydim. Toronto'da televizyonculuk yapan birkaç tanıdığa sordum (Evet, Toronto'da da televizyonculuk denen bir sektör var). Ortaya çıktı ki Kanada'da da şaşırtıcı sayıda realiti şov vardı. Elbette birçoğu işe yaramaz programlar, geri kalanlarıysa ABD'deki ya da okyanus ötesindeki programların taklidiydi. Bu programların hepsi Kanada hükümetinin "uygun içerik" koşullarını en az parayı harcayarak karşılamaya çalışıyordu. (Ottawa sağ olsun!) Bu sırada öğrendim ki bir şirket, evli erkekler ve kaynanalarına ilişkin bir program yapmaya hazırlanıyordu. Harika! Zaten kayınvalidemle ilişkimde ufak tefek sorunlar yok değildi; bu da çok konuştuğuma ilişkin yerleşmiş inançtan kaynaklanıyordu. Bizi kesin severlerdi; çünkü biz birbirimizden nefret ediyorduk! Ancak sonradan öğrendim ki eşimin de programa katılması gerekiyordu. Konuyu kendisine açtığımda bana verdiği yanıt, "Kafayı mı yedin?" oldu. Bunun "Hayır" anlamına geldiğini düşünmekte pek de haksız sayılmazdım galiba!

Realiti şovlar için iyi bir aday olmadığıma inanmaya başlamıştım ki aklıma programlar için olağandışı katılımcılar seçen Tamra Barcinas'ı bir kez daha aramak geldi. Aradım ve fikrini sordum. Bana fazla evli, fazla normal, fazla iyi; yeteri kadar iyi değil, fazla tanınmış, yeterince tanınmamış olduğumu söyledi. Ardından da duygularımı ekrana çıkıp paylaşmaya, her şeyi anlatmaya hazır olup olmadığımı sordu. "Eğer duygularını açıkça ifade etmezsen, sıkıcı

olduğunu düşünürler. Eğer gözyaşı ya da korku görmezlerse kandırıldıklarına inanırlar" dedi.

Tamam, anlamıştım. Televizyonun ilgi gösterdiği iki uçtan ikisine de ait değildim. Tam ortada, hiçliğin göbeğindeydim. Bu yüzden de benim katıldığım programlar en fazla "sıkıcı" olabilirdi. Tamra fikir edinebilmem için bana birkaç görüşme ayarlayabileceğimi söyledi. Ancak ümitlenmemeliydim; bu konuda netti...

Teklifini geri çevirmeye karar verdim. Zaten hepsi yalandı işte! Kendime aynen böyle söyledim. Realiti şovlar televizyonun küçük ekranını istila etmiş de olsa, ekranda görünmeyi başaran sözde "sıradan" insanların sayısı hâlâ çok azdı; Kuzey Amerika nüfusunun ölçülemeyecek kadar küçük, mini minnacık bir parçasıydı... Bir avuç dolusu insan kamera karşısına geçerken, bizler yani geri kalan milyonlarca insan evlerinde, karanlık odalarında oturmaya devam ediyordu. Üstelik yaptıkları da televizyonun keşfedildiği ilk tarihten bu yana yaptıklarının aynısıydı: pasif izleyicilik. Hepimizin şansını deneyebileceğine, 15 dakikalığına bile olsa şöhretten nasibimizi alabileceğimize ilişkin düşünce, 20 ya da 50 yıl öncesinde nasıl hayalse hâlâ öyleydi. Bu, tembel ve hayatından memnun insanların televizyon başında otururken kendilerini ikna etmek için söyledikleri bir yalandı; çünkü yıldız olabilmek için çok çalışmanız, tüm benliğinizi bu işe adamanız gerektiği gerçeğini yadsımak üzerine kurulu bir düzendi. Bir gün yataktan kalkıp telefonu açarak, "Selam! Ben bir restoranda patates kızartmasından sorumlu personel olarak çalışıyorum. Çok zayıfım, uzun boylu ve eğlenceli biriyim; bende Gilligan tipi var. Bu yüzden de *The Real Gilligan's Island* için en uygun aday olduğumu düşünüyorum. Ne dersiniz? Programa katılabilir miyim? Lütfen? Beni alacak mısınız" diyemezsiniz.

***

Nashville'deki toplantıda bir belgesel ekibiyle tanıştım. Konuştukça anlaşıldı ki onlar da Toronto'dan geliyormuş. Bir Kanada televizyonu için realiti şovları konu alan belgesel hazırlamak gibi bir fikirleri varmış. Birkaç hafta sonra onlarla yeniden karşılaştım ve re-

aliti şovların çok daha ciddi bir sorunun ufak bir parçası olduğuna dair düşüncelerimi aktardım. Bahsettiğim şey, toplumun "Dikizleme Kültürü"ne evrilmesiydi. Fikrime ilgi gösterdiler ve bunun bir belgesele konu edilebileceğini söylediler. Biz de dikizciliğin yükselişini, insanların izlenmek için her şeyi yapmaya hazır olduğunu göstererek anlatabileceğimizi düşündük. Hazırladığımız programa realiti şov demek mümkün olmayacaktı; ama kimin umurunda, öyle değil mi? Nihayet televizyona çıkmak için bir fırsat yakalamıştım ve bu fırsatı kaçırmaya hiç niyetim yoktu.

Birkaç ay sonra, yapımcılar fragman çekmek için evime geldi. Planları, uçuşa geçmeden (insanların iştahını kabartmalıydık) evvel, normal hayatımdan kesitler almaktı. Program başladığında vahşi ve çılgın dikizleme hikâyelerine odaklanacaktık. Yapımcıların sabırla anlattığı gibi, öncelikle normalliğimi vurgulamalıydık: İnsanlar dikizleme serüvenine benimle birlikte çıkmadan önce, ne kadar normal ve sıkıcı biri olduğumu görmeliydi. Normalliğimi göstermem için, yapımcıların dediğine göre, önce çöpleri dışarı çıkarmalıydım; fakat bu işlem tam on dakikamı aldı. Daha sonra arka bahçeye çıktık; bu esnada evime doğru ilerlemeye çalışan bir karınca sürüsüyle kavga ettim. Zaferimi kesin bir sonuca dönüştürmek için de arka kapıya tarçından bir barikat kurdum; çünkü internette tarçının karıncaları uzak tuttuğuna dair bir şeyler okumuştum (Ne yazık ki bu bilginin yanlış olduğunu yaşayarak öğrendim). Yapımcılar bunu filme dahil etmeye karar verdi. Halbuki artık çok geçti, ben işimi bitirmiştim bile; ama vazgeçmediler. Elime tarçın alıp çoktan tamamladığım barikat kurma girişimimi tekrar etmemi istediler. Ben de bir kavanoz tarçını alarak, birkaç dakika önce yaptığım işi, bu defa yaparmış gibi yaptım. Sözümona, böylece evi, çocuğu, karısı ve karınca problemi olan "normal" bir insan gibi görünecektim. Bu sayede Perez Hilton'un[64] aşağıladığı, aktris eski karısının sarhoşken bıraktığı mesajlarla dolu bir telesekreteri olan ve bu mesajları TMZ'de yayınlanan o insanlardan biri olmadığımı kanıtlayacaktık.

Normalliği sağlamış, fragmanı tamamlamıştık; gerçekten güzel

64. Ünlü insanların hayatlarına ilişkin dedikoduların yayınlandığı bir internet sitesi; http://perezhilton.com/ (ç.n.)

olmuştu. Yine de bu süreç aklıma hayatları realiti şovlar tarafından kullanılmış tüm o insanları getirmişti. İster istemez şu sorulara cevap arıyordum artık: Hata mı yapıyordum? Ekranda nasıl görüneceğimi başkaları mı belirliyordu? Aslında ekibe güveniyordum. İyi insanlardı ve onlar da benim gibi "normallerdi." İşleri, çocukları, kardeşleri falan vardı... Beni endişelendiren onlar değildi zaten. Benim kafama takılan, insanların hayat hikâyelerini metalaştıran endüstriydi. Kaygılıydım; çünkü ben de bir miktar şöhret için karikatüre dönüşebilirdim. Kaldı ki bu şöhreti diğer "normal" insanlardan daha fazla hak etmiyordum.

Her şeye rağmen devam etmeye karar verdim. Toronto'daki yapımcılar beni Bennie Saunders ile tanıştırdı. Saunders'ın şöhreti Canada's Life kanalındaki üç realiti şova katılmasından ileri geliyordu. Belgesel ekibi, Bennie ile bir araya gelmemi ve onun deneyimleri hakkında konuşmamı istiyordu. Onlar da bu sırada çekim yapacaktı. Ekipteki iki yapımcı ve bir kameraman bana eşlik etti. Bennie ile buluştuğumuz mahallede işçiler yaşıyordu. Sıvasız küçük evlerden oluşan bir mahalleydi bu. Sanki biri evlerin üzerine basmış ve onları sıkıştırmıştı. Bennie'nin yaşadığı yer, mahalledeki en küçük evdi. Posta pulu büyüklüğünde bir salondan ibaret köhne bir bungalovdan bahsediyorum. Gacır gucur eden bir şiltenin üzerine oturduk. Kameranın lensi bize dönüktü ve Bennie konuşmaya başladı.

Öğrendik ki Bennie karısına evlenme talebini bile bir realiti şovda iletmiş (Bu, evlenme teklif eden insanları ekrana getiren bir programdı). Evlilikleri de yine kameraların önünde olmuştu (Bu programda da çiftler daha iyi bir düğün organize etmek konusunda yarışıyor, kazanan çift balayı için Tayland'a gönderiliyordu). Tahmin edebileceğiniz gibi çiftin çocukları da *Birth Stories* isimli bir realiti şovda doğmuştu. Bu programlarda rol almasının tek nedeni, telefonu kaldırıp yapımcıları aramaya üşenmemesiydi. Bu kadar kolaydı işte! Bennie'de böylesine cazip olan neydi bilmiyorum ama o her neyse artık bende yoktu. İyi bir konuşmacıydı ve duygularını göstermekte hiç zorlanmıyordu. Hatta bunu yapmaya bayılıyordu. Yoga öğretmeni, okul servisi şoförü ve bir rock grubunun bateristi ve solistiydi. Egly ailesinden pek bir farkı yoktu: Bennie onlara tehditkâr

olmayan bir ilginçlik ve işbirliği sunuyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, dikizlenmek için ideal insandı!

Ama Bennie konuştukça, kendimi tedirgin hissetmeye başladım. Üzerine oturduğum şilte çok pis kokuyordu. Ev darmadağındı, bir karısı ya da çocuğunun olduğuna dair hiçbir iz bulunmuyordu. Bennie'nin tikleri vardı ve bir stüdyoda oturmuşuz da bir kitleye hitap ediyormuşuz gibi konuşuyordu. Hollywood filmlerinde figüranlık yapmaktan, *Guinness Rekorlar Kitabı*'na dünyada realiti şovlara en çok katılmış kişi sıfatıyla başvurmaktan, *Survivor* veya *Amazing Race* gibi bir programa daha katılmaktan bahsediyordu.

Nihayet konuyu değiştirip karısının nerede olduğunu sordum ve Lisa'nın onu terk ettiği ortaya çıktı. Ayrılmışlardı ama hâlâ aralarındaki bağ kopmuş değildi. Bennie barışacaklarını umuyordu. Üç farklı programda filme alınan bu mükemmel aşk nasıl bitmişti? Bennie yedi kadından yedi çocuk yaptığını anlatmaya başladı. Bu çocuklardan ergenliğe yeni girmiş olanlardan biri, onunla yaşamaya gelmişti. Annesi durumdan hoşlanmamış hatta Ontario Çocuk Esirgeme Kurumu'nu arayıp inceleme yapılmasını istemişti. Neticede çocuk annesine dönmüştü. Lisa da bu incelemenin ardından evi terk etmek zorunda kalmıştı; yoksa kurum bebeklerini onlardan alacaktı. Hiç gitmek istemese de Lisa gitmişti işte. Bennie olayları böyle anlatıyordu. Anlatırken değiştiriyor olsa bile, hikâyenin pek de iç açıcı olmadığı kesindi.

Bennie öfke dolu konuşmalar yapmaya başlayınca, katıldığı programlardan birini birlikte izlemeyi önerdim. Evlilik temasını işleyen şovu tercih etti. Çerez niyetine izlenecek bir şov işte... Şu an muhtemelen yirmi ülkede daha gösteriliyordur. Yarışmacı çiftler diğerleri için smokin, çiçek, düğün salonu seçiyordu. Dram ise çiftlerin kendileri için seçilenleri beğenmemesinde yatıyordu. Bennie şovda son derece lütufkârdı: Diğer damadın seçtiği smokine bayıldığından değildi bu; ama zaten kimin umurundaydı ki? Papyonu beğendiği ya da başka bir şey için değil, âşık olduğundan böyle davranıyordu... Görüntülerden başımı kaldırıp da odaya geri dönünce Bennie'nin hıçkırdığını fark ettim. Televizyona bakıyor ve gözlerini siliyordu. Zaten onu realiti şovlar için tercih edilen biri haline getiren de bu duygusallığıydı. Bizimle beraber odada bulunan yapımcı-

lardan biri, "Bennie, neler hissediyorsun" diye sordu. Neredeyse yanımızda bir yapımcı olduğunu unutuyordum. Bennie'nin başını kaldırmasını ve yanaklarından süzülüp çenesinden aşağı akan gözyaşlarını kameraya göstermesini istiyordu. Zavallıyı biraz rahat bırakın, diye geçirdim içimden. Sonra hatırladım ki onlar tam da bu gözyaşlarını kameraya almak için bizimle birlikteydi. Zaten onu ağlatan ya da ağlamasına *yol açan* da biz değildik. O zaman kendimi suçlu hissetmeme de gerek yoktu herhalde. Bennie başını kaldırdı. Yaşlar hâlâ yanaklarından süzülüyordu. "İyiyim" dedi. Ardından da o günün ne kadar güzel olduğunu hatırladığından bahsetti. "O zamandan sonra yaşadığın onca şeye rağmen mi?" diye sordum. Bennie'nin katıldığı şovlara ilişkin zerre pişmanlığı yoktu. Aslında, tüm bu deneyimler ona keyif vermekteydi; o günleri tekrar tekrar yaşıyordu. Neden yaşamasın ki? Realiti şova çıkmış, iyi ve âşık bir adamdı. Kameralar açıkken, Bennie için hayat güzeldi.

En sonunda yapımcılar röportajı bitirmemizi söyledi. Artık Bennie'nin keyfi yerindeydi. Şimdi beni ve yapımcıları, tüm programın onun üzerine kurulması konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Ona kalsa, en azından rock grubuyla bir çekim yapılabilirdi. Yeni bir solist bulmuşlardı. Çağırsak birkaç dakika içinde yanımızda olurlardı. Peki, ailesiyle tanışmaya ne derdik? Tüm o annelerle ve çocuklarıyla? Noel'in evlerinde çok ilginç sahneler yaşanmasına sebep olduğunu anlatıyordu. Zaten bu konuya ilişkin realiti şovlara gönderilmek üzere bir fragman hazırlamıştı. Yapımcılar da derhal ilgilenmişti doğal olarak! "Fragmanı bize verir misin" diye sorduklarında, Bennie'nin cevabı, "Seve seve" olacaktı elbette. Bir yandan da bize "esas çıkışını" henüz yapmadığını, bu fragmanı *Survivor* gibi büyük bir yarışmaya göndereceğini anlatıyordu. Bennie bize arabaya binene kadar eşlik edecekti. O esnada bir taşıma şirketinin kamyonuna eşya yüklenmekteydi. "Bir dakika!" dedi. Çok önemli bir detayı atladığını fark etmişti. İçeri koşup fotoğraf makinesini getirdi. Hep beraber fotoğraf çekinmemiştik. İleride katılması olası diğer şovlar için bu belgeye ihtiyacı vardı. Kolumu Bennie'nin omzuna attım ve ikimiz de gülüşümüzün içten görünmesi için çabaladık.

4
Mührü Açmak:
Dedikodu, Çalıntı Bilgi ve Dikizlemenin Cazibesi

Göndermeye niyetlendiğim bir kartpostalın üzerinde yaşadığım şehrin bir gökdelenden çekilmiş fotoğrafı vardı. Sıradan bir kart işte! Fotoğraf gece çekilmişti; tüm ışıklar yanmış, şehir kendisini ele vermişti. Ancak bir yanıyla da aslında gizlenmişti ve bir dünya dolusu sır barındırıyordu. Ben bu şehirde yaşıyordum. Hepimiz böyle şehirlerde yaşıyoruz; teşhirin ve mahrem olanın arasında kalmış kentlerde... İşe gidip geliyoruz; çoğunlukla da pek kimsenin, hatta kimsenin dikkatini çekmiyoruz. Zaten biz de böyle olacağına inanarak hareket ediyoruz. Bir de şundan kuşku duymuyoruz: Takıntılı ve saçma alışkanlıklarımız ya da kusurlarımız konusunda yalnız değiliz. Koca bir şehri doldurmuş insanlarız ve hepimiz aynı şeyleri yapıyoruz. Dolayısıyla kim bizim farkımıza varacak ki?

Ama biz fark edilmek istiyoruz. Milyonlarca insanla aynı şehirde yaşıyoruz ve bu devasa arı kovanlarına girip çıkan yığınlar içinde bir dakikalığına bile olsa bize ilgi gösterecek birisi mutlaka vardır, diye düşünüyoruz; ama belki de yoktur! Zaten elimdeki kartpostalı gönderip göndermeyeceğime bu yüzden karar veremiyorum. Ön yüzünde her turistin düşünmeden edineceği basit bir şehir manzarası; arka yüzünde ise bana ait bir sır var...

Karta yazdıklarım Frank Warren ile aramızdaydı. Warren, Maryland'de yaşayan bir sanatçı ve sırlar imparatorluğunun hükümdarıydı... Ona dünyanın her yerinden yüz binlerce itiraf gönderiliyordu. Gönderenler kimlerdi? Bilmiyordu. Ne hakkında yazıyorlardı peki? Herhangi bir şey ve her şey hakkında. Warren'ın saltanatı PostSecret'ta[65] sürüyordu ve kendisi "Dikizleme Dünyası"nın başrahibi gibiydi. Onu takip eden ve kart yollayan milyonlarca kişi arasında, din ya da mezhep değiştirenler bile vardı. İnsanlığın en eski vasıflarından birini iş edinmiş bu adamın yaptığı şey, sır tutmak ve sır vermekten ibaretti. Üstelik sırlara ilişkin bu vasfa küresel bir boyut kazandırıp onu krallığında bir eğlenceye dönüştürüyordu. Gerçeği görmek aynı anda hem basit hem karmaşık temel bir ihtiyaçtı. PostSecret da rahatsızlık verecek kadar açıksözlü ve bir o kadar da eğlenceliydi. Dikizlemenin sınırlarını merak ediyordunuz ya, işte bu sitede o sınırlara dayanıyorsunuz; ama dikkatli olmak da gerekiyordu. Kartpostallara yazılmış ve imzalanmadan Warren'a gönderilmiş bu binlerce sırrı okumanın "Dikizleme Kültürü"ndeki fonksiyonu, şifre çözmekten pek farklı değildi çünkü. Önce PostSecret.*com*'u 'Sık Kullanılanlar'a alırsınız, sonra Warren'ın sırları derleyen dört kitabını edinirsiniz ve nihayet ülkeyi baştan sona kat ederek üniversitelerde verdiği iç dökmenin gücü ve değerine ilişkin seminerlere katılırsınız. Üstelik bunların hepsini yaptığınızda bile tatmin olmuş hissetmezsiniz kendinizi; çünkü artık hep daha fazlasını bilmek istersiniz. Sitenin kullanıcılarından biri işte bu yüzden, "PostSecret'ı keşfettiğimden beri, durmadan çözülecek gizler arıyorum. Her köşe başında, duvara yapıştırılan afişlerde, insanların yüzünde, kâğıt pa-

65. http://postsecret.blogspot.com/ adresinde insanların sırlarını yazdıkları kartpostalların yayımlanmasıyla hazırlanan, Frank Warren yönetimindeki blog. (ç.n.)

raların üzerinde... Herkesin bir sırrı olduğunu hatırlamaya ihtiyacım varmış meğer ve ben doğru anda, doğru yerde bulunarak, ifşa edildiği anı yakalayarak bu sırların ne olduğunu bulabilirdim. Hep bulmak istediğim, o sırları dinlemeye hazır yabancı, ben oluvermiştim" diye yazacaktı.

O "yabancı" mı olmuştu yoksa "Dikizleme Kültürü"nün insanların özel hayatını eğlenceye dönüştüren yanına mı bağımlıydı? Aslında bir anne ve kızın buğulu fotoğrafının arkasına yazılmış şu kelimeleri eğlence olarak nitelemek doğru mu bilemiyorum: "Annem kansere karşı verdiği savaşı kaybetti. Sanırım onun ölümünün üstesinden gelemeyeceğim. Kendimi öldüreceğim. Umarım ölümden sonra hayat vardır." Ya da üniversiteli iki kızın fotoğraflandığı kartpostala, kızların yüzüne yazılmış, "Siyahi oda arkadaşımla kaldığım ilk gece bavulumu kilitlemeden uyuyamadım" cümlesi eğlenceli kabul edilebilir mi? Ancak sırların hepsini mucizevi olarak nitelemek de doğru değildi. Mesela 70'lerde palabıyıklı iki polisin, bıyıklarını neredeyse yarıştırdığı kartpostalın arkasında da, "Beni çağırmadığınız her partiyi polisin basmasını sağlıyorum" diye yazıyordu.

Frank Warren'a Maryland taşrasındaki evinde ulaştım. Ona güvenen yüz binlerce insanın sırrını işte bu evde depoluyor ve binlerce kartı bu evde oturup okuyor, sitede yayımlanmaya, kitap için saklanmaya ya da sanat galerisinde sergilemeye değer mi diye karar veriyordu. Onu evinde oturmuş, sırları okurken, onları dosyalarken ve siteye yüklerken hayal ettim. İtiraflar, itiraflar, evin her yerinde itiraflar... Bunlardan biri benim olabilir miydi? Aslında bir açıdan hepsi benim sayılırdı. Ayrıca sizin de... Neler yoktu ki aralarında! Frank'ın bu sırları kasalara kaldırdığını, arka bahçesine gömdüğünü düşündüm. Muhtemelen sırları sakladığı kasanın da özel bir kodu vardı; fakat elbette ki gerçek, bu kadar şiirsel değildi.

"Hepsini Home Depot'tan aldığım büyük çöp kutularının içinde saklıyorum. Bana yollanan kartlardan hiçbirini atmam" diyecekti. Warren bana projeye 2004'te başladığını anlattı. Ondan bir sanat çalışması için insanları sırlarını kartpostallara yazmaya teşvik etmesi istenmişti. "Kimse yazmayacak ve proje rafa kalkacak sanmıştım ama düşünce çok çabuk yayıldı ve benimsendi. Şimdi benden ba-

ğımsız bir gerçekliği var. Gizemli bir şeyin içine girmişim ve o şeyi asla tam olarak anlayamıyorum gibi geliyor bana."

Zaten kim anlayabilir ki? Warren'a şunu sordum: Bu kadar insanı PostSecret'a çeken nedir? Cevabı aslında hiç de sır değildi: "Çoğu insanı siteye çeken şey merak unsuru; ama kendinizden bir şeyler bulamadığınız sürece yazılanların ilginizi çekmesi mümkün değil. Bir yabancının kartında sizin de sakladığınız bir sırrı görebilirsiniz. Her sır bireyseldir; ama o sırrın yarattığı his, duygu, deneyim ve bunların genel oluşu bizi birbirimize bağlar."

Ortak paydada buluşmak "Dikizleme Kültürü"nün özüydü. İzlemeye ve izlenilmeye dair kolektif dürtü yine karşımıza çıktı işte... Dikizlemenin bizim için en önemli hale geldiği an, gördüklerimizin anonimleştiği andır. Net görüntü alamamak baktığımız şeyin evrenselliğini düşündürür; ama orada tek bir kişi vardır ve o kişi, belki de bizizdir. Frank Warren bana, "Otantiklik arayışındaki insanların, görünenin altındakini, gizli olanı görmeye çalıştığını" söyledi. Ayrıca insanların PostSecret sayesinde kendileriyle yüzleştiğini, sorunlarıyla baş edebildiğini de anlattı. Örnek gösterdiği bir kadın, altı sırrını karta dökmüş ve sevgilisinin yastığının üzerine bırakmıştı. Böylece sevgilisi kartı okuyacak ve üzerinde düşünecekti. Siteye girdiğimde de benzer bir anekdotla karşılaştım:

> PostSecret'a göndermek üzere bir kartpostal yazdım. Onu bir zarfa koyup zarfı yapıştırdım fakat pul bulamadım. Her şeye burunlarını sokmaya meraklı aile bireylerinin kartı bulmasını istemiyordum. Bu yüzden zarfı yatağımın altına sakladım ve onu orada unuttum. Dün bir arkadaşım yatakla duvarın arasına bir şeyini düşürdü. Onu almaya çalışırken, yatak şiltenin üzerinden kaydı ve mektup ortaya çıkıverdi. Zarf yatağı çekerken parçalanmıştı. Arkadaşım yazdıklarımı okudu. "EVE GELEN BEBEK BAKICISI BENİ TACİZ ETTİ." Bunun hakkında konuşmaya başladık ve sırrımın arkasındaki gerçek ortaya çıkıverdi. Daha önce kimseye bu durumdan bahsetmemiştim ve onu birisiyle paylaşmak iyi geldi. Beraber kartı parçalayıp yaktık. Özgürleşmiştim.

İsimsiz bir itiraf; vahşetin ortasında atılmış bir çığlık... Bir ağaç devriliyor ve herkes bunu duyuyor. Elbette hayat arkadaşlarımız, ai-

lemiz, konuşabileceğimiz rahipler, terapistler, yargıçlar, gazeteciler ve hatta sesimizi duyabilecek bir Tanrı var; onlara içimizi açabiliriz; ama bu saydıklarımın hepsinin kendi gündemleri var. Oysa Warren'ın bir gündemi yok. O sadece bize yani isimsiz okurlara sahip. Biz hem itirafların kaynağıyız hem tüketicisiyiz. Biz "Dikizleme Kültürü"nün ta kendisiyiz ve yargılamak bizim işimiz değil. Tıpkı Warren gibi, dinliyor, anlıyor, gülüyor ve kendi sıramızı bekliyoruz. Oysa ailemizin, gazetecilerin, rahiplerin ve Tanrı'nın görevi bizi yargılamaktır.

Warren, verdiği hizmeti, "Dünya nüfusu arttıkça, yalnızlığımız da büyüyor. Halbuki insan tersinin doğru olduğunu düşünüyor önce, oysa nüfusun artışıyla daha fazla izole, daha fazla yalnız hale geliyoruz. Bu sıkışmışlığın arasında PostSecret'ın empati kurma kabiliyetimizi artırdığını umuyorum. İnanıyorum ki açıklandığında birilerinin kalbini kıracak sırlara hepimiz sahibizdir" sözleriyle değerlendiriyor.

***

Birbirimizin sırlarını bilmemiz gerekiyor mu gerçekten de? Bir internet sitesinde sırlarım okuduğumuz kaç yabancı adına üzülebiliriz? Kaç defa onların talihsizliğini ve yanlış seçimlerini dert ederiz ki? Warren'la konuştuğunuzda, sırlardan fayda sağladığı, kitap satışlarından yüklü miktarda para kazandığı ve yine paralı konferanslara katıldığı gerçeğini bir yana koyarak, onun güvenilir biri olduğunu düşünüyorsunuz. Zaten insanlar ona güvenip sırlarını emanet ediyor; o da bu sorumluluğa sıkıca sarılmak zorunda. Onun bir akümülatör ve küratör işlevini nasıl başarıyla sürdürdüğünü görenler tedbiri elden bırakmaya başlıyor. Warren'm projesi bize gösterdi ki sırlar değerli metalardır; yakalandıkları zaman da piyasaya sürülürler. Bu yüzden, reklamcıların PostSecret'ın gücünü kullanarak insanları birtakım markalara ve ürünlere yönlendirmeye çalışmasında şaşırtıcı bir yan yok.

Mesela SharedConfession.com adlı PostSecret taklidi site, reklamlarla ve boş laflarla bezeli (İtiraflara birkaç örnek: "Otlakçılar-

dan nefret ediyorum!" ve "Siyah adama veya bir kadına asla oy vermem!"). PostSecret ve reklamlarla dolu taklidi arasındaki en önemli fark, ırkçılığın birinde utanarak itiraf edilmesi ("Bavulumu kilitledim"), diğerinde sözünü sakınmadan, küstah ve tahammülsüz bir biçimde aktarılması ("Siyah adama asla oy vermem!"). İşte bu üslup ve amaç farkı iki siteyi birbirinden ayırıyor. Bu farkı yaratan PostSecret'ta itirafların ayıklanması ve iç dökme ya da bağışlama temasını işleyenlerin seçilmesi; çünkü burada her yaştan insanın katılımı isteniyor.

SharedConfessions itirafçılıktan rant elde etme yarışına giren tek site değil. "İnteraktif" sır paylaşılmasına imkân sağlayan sitelerin sayısı son yıllarda epey arttı ve bu siteleri piyasaya süren hep büyük şirketlerdi. Random House tarafından basılan *The Gargoyle*[66] adlı Andrew Davidson kitabı, karmaşık bir konuyu işliyor. Kitapta toy bir delikanlının, geçirdiği araba kazasının ardından vücudunda yanıklar oluştuğu ve tiksindirici bir görüntü edindiği anlatılıyor. *The Gargoyle*'nin bir de internette mini itiraf sitesi var. Adı da BurnedByLove.com. Site, okuyucularını aşkın onları nasıl "yaktığını" anlatmaya teşvik ediyor. Siteye düşülen notta ise, "Bizi takip ettiğiniz ve en güçlü duygularınızı paylaştığınız için teşekkür ederiz" ifadesi yer alıyor. "Şimdi tüm zamanların en derin aşk hikâyesini okuma vakti!" "Dikizleme Kültürü"nü pazarlayan en iddiasız açılış notlarından biri... Ama Unilever'in Dove Güzellik Seti için ya da Kimberly-Clark'ın Kleenex'i[67] tanıtmak üzere hazırladığı, "İçinizde tutmayın!" sloganlı reklamlardan çok daha etkili. Bunlar pahalı ve belli bir şablona oturtulmuş halkla ilişkiler taktikleri. İşte size 21'inci yüzyılda pazarlamanın geldiği nokta!

"Kleenex'te içinde tutmak istemeyen herkes için uygun bir şeyler var" diyor markanın internet sitesi. "Reklamlarımızla size ilham vererek, sizi dinlemeye hazır insanları, mavi kanepeyle tura çıkarıyoruz. Böylece sizin de kampanyaya katılma imkânınız olacak. Zira pek çok insan duygularını özgürce dışa vurmanın ne kadar sağlıklı olduğundan bahseder. Umarız mavi kanepede geçireceğiniz zaman-

66. *Zebani*, Andrew Davidson, Martı Kitabevi, 2009. (ç.n.)
67. Kleenex: Bir kâğıt mendil markası. (ç.n.)

dan siz de keyif alırsınız." Giriş yazısının ne kadar saçma olduğunu görüyorsunuz; ama bu binlerce insanın siteye girip bu öğüdü dinlemesine engel teşkil etmedi. Katılımcıların büyük çoğunluğu isimlerini vermeden yazdı. Mesela "Milwaukee" "Patronum sorunlu bir tip; kendine güveni neredeyse sıfır. Bu yüzden sürekli bizleri aşağılıyor ve bu yolla kendisini iyi hissetmeye çalışıyor. Çok kaba ve salak bir kadın. Ona katlanamıyorum. Keşke istifa edip başımızdan gitse!" diye not düştü. Birbirinden bağımsız katılımcılar, ortak bir paydada mı buluşuyorlardı? Bizler; yani pusuya yatmış onların yazdıklarını okuyan diğerleri için, bu insanın öfkesini ve mızmızlanmalarını dinlemek bir fırsat mıydı? Başka insanların itiraflarını okumak, her zaman derindeki gerçeğe ulaşmanızı ya da birbirine ortak hislerle bağlı bir topluluk oluşturmanızı sağlamaz. Üstelik paylaşımı teşvik eden bu firmalar, itirafların altına yorum yazdığında işler daha da garipleşiyor. "Dünyanın ezdiği kadın" "16 yaşındayım. Lise 2'nci sınıftayım ve tecavüze uğradım. Bu senenin başında, arkadaşım olduğunu sandığım bir çocuk tarafından, hem de kilisede. Konuşmaya ihtiyacı olduğunu söylemişti. Ben de ona güvendim. Gerisini tahmin edersiniz. Hayatım altüst oldu. Arkadaşlarımı ve okulumu değiştirdim; ama en önemlisi ben değiştim. Bu konudan kimseye bahsetmedim; keşke konuşacak birileri olsaydı, keşke ona güvenmeseydim!" diye yazdığında, Kleenex ona yardımcı olmaya çalışıyor. Üstelik, "Tecavüze uğramış başka kadınlar bulup onlarla konuşmalısın!" diyerek...

Dove'un, "Vücudunuzun Gerçek Güzelliği için" adlı forumuna ise kabaca 14 bin kadın yorum yapmış. Bangzoom1118 şöyle diyor:

> Hâlâ görünüşüme ilişkin kaygılarım var. Doğumdan sonra vücudum pek sarkmadı ve bence bu bir mucize. İnsanlar bu izleri görmüyor bile; çünkü bulundukları yerler itibarıyla hep elbiselerin altındalar (Hatta bikini giydiğimde bile görünmüyorlar). Ancak elimde değil, mini minnacık bir selülit birikintisi bile beni huzursuz ediyor; çünkü ben orada olduğunu biliyorum ve bu beni çok rahatsız ediyor. Mankenlerin ve diğer ünlülerin parlayan, photoshoplu ciltlerini gördükçe benim tenimin böyle olmamasına isyan ediyorum. Sonra bende hiç photoshop bulunmadığını hatırlıyorum!

"Gerçek hayatta photoshop yoktur!" bu tip forumların sloganı olabilir; ama bunun gerçekliğine ilişkin de şüphelerim var. Frank Warren, pek çok açıdan ve elbette ki tahrik edici kampanyası sayesinde, çıplak ruhların buluşmasına önayak olduğunu düşünüyor. Ruhlar buluşuyor ve daha yüce bir insanlık anlayışını meydana getiriyor. Ancak, İçinizde Tutmayın, Gerçek Güzellik ve SharedConfession.com gibi forumlar tam tersinin düşünülmesine de yol açabiliyor: Artık insanlar eskisi kadar açık değil; sanki hikâyeler ve hayatlar, photoshoplu ve budanmış. Bu itirafları yapanlar kim? Sırlarını hangi noktaya kadar paylaşmaları teşvik ediliyor? Acaba bu firmalar, "Dikizleme Kültürü" ile satmaya çalıştıkları ürün arasındaki etkileşimin farkında mı? İnsanların keşfedilme arzusunun bilincinde oldukları kesin. Bilmedikleri ise bu keşfedilme tutkusunun mevcut toplumsal alışkanlıkları ve komşuluk anlayışını tehdit ettiği gerçeği; çünkü daha evvel hiçbir çaba sarf etmesek de varlığımızın komşularımız ve toplumun geneli tarafından fark edileceğini düşünüyorduk. Bu siteler toplumun ilgisizliğini elbette ki değiştiremez. Bu yüzden de siteye yazılan mesajların çoğunluğuna öfke, acı, gücenmişlik, kin ve ümitsizlik hâkim. Bu gibi forumlarda karşınıza çıkan öfke ve diğer tüm duygular sahici; fakat aynı zamanda da gerçek insanlardan ve gerçek hayattan kopuk. Dikizleme artık evrensel bir dedikodu fabrikası gibi çalışıyor. Dedikodu, sizi içinde yaşadığınız topluma yabancılaştırıyor; çünkü herhangi bir dedikodu, tıpkı bir uçan balon gibi, uzay boşluğuna amaçsızca yöneliyor. Boşlukta ne olduğunu, hangi hayaletlerin bunları izlediğini bilmiyoruz. Bütün bu insanlar, dikizleme fabrikasının içindeki birer hayalet gibi ("Tecavüze uğramış başka kadınlar bulup onlarla konuşmalısın!"). Peki, bu hikâyenin sonu ne olacak?

Frank Warren'a PostSecret'ı gelecekte nelerin beklediğini sorduğumda, bana, "Artık bu işe son veremem. Eşim emekli olduğumuzda bile bu itirafların bizi kovalamasından korkuyor. Benim sırrımı merak ediyorsanız eğer o da şu: Umarım itirafların ardı arkası kesilmez" yanıtını vermişti.

***

Belki de itirafların ardı arkası kesilir; çünkü daha şimdiden insanın bir sırrı olmasının cazibesi kaybolmaya yüz tuttu, sır sahibi insanların modası geçiyor. Neden sırlarınızı istifleyesiniz ki? Üstelik onlar sayesinde para kazanıp ilgi çekebilecekken, arkadaş edinip gruplara katılabilecekken? Bugün PostSecret'm iyi niyetli ruhaniliğinin, Kleenex gibi markaların madrabazlıklarına alet edildiğini görüyoruz. Yani dikizlemek kurumsallaşıyor. Bu yeni işletme modeli, yanıltıcı da olsa, insanların anında terapiye, 24 saat aralıksız yardım çığlıkları atmaya ihtiyaç duyduğunun farkında. Biz sırlarımızı açığa vuracak, çitileyip kurumaya asacak bir mecra istiyoruz. Kirli çamaşırlarımızı yıkamalı ve herkesin görebileceği bir yere asmalıyız. Dedikodu evrenseldir.

Bu iyi niyetli sanat çalışmasının yanıltıcı bir pazarlama stratejisine dönüşmesi, "Dikizleme Kültürü"nün bir sonraki aşamasını görmemizi sağlıyor: Artık yeni sistemler, kişisel bilgilerin deşifre edilmesi üzerine inşa edilecek.

Bu sistemlerden biri, Twitter. Bu sosyal paylaşım en fazla 140 vuruşta, "Şu an ne yapıyorum" sorusuna cevap vermenizi sağlıyor. Küresel dedikodu, küresel kâr ve sanal camianın genişliğinin hangi noktalarda kesiştiğini daha iyi anlamak için, Twitter'ın yaratıcılarını San Francisco'daki fabrikadan bozma geniş ofislerinde ziyaret ettim. Sitenin kurucuları Jack Dorsey ve Evan Williams'la orada tanıştım. Dağınık saçları ve dövmeleriyle ileri teknolojiye sahip bir şirketin işletmecilerinden çok bir grupta müzik yapıyor gibiydiler ve geniş kitlelerin beğenisini kazanmış her grup gibi, artan şöhretleriyle övündüler. Bana dediklerine göre, Twitter'm kullanıcı sayısı her ay üçe katlanıyormuş. (Vahşi rekabeti önlemek için sayının kaç olduğunu söylemeseler de onlarla 2008 yazında görüştüğümde uzmanlara göre 500 bin kullanıcıları bulunuyordu. Altı ay sonra tahmini kullanıcı sayısı altı milyonu geçti.)

Onlara derhal beklenen soruyu sordum: Neden bir insan Twitter'a üye olmak ister ki? Evan Williams soruma, "Doğru soru aslında şu: Neden paylaşım siteleri ilgimizi çekiyor? Neden bu bize eğlenceli geliyor? Neden kurgusal, sanal eğlence normalleşti ve ilgi çekmeye başladı? Ama bu bakış açısı yanlış. İnsanlar artık bu dünyanın bir

parçası ve bu dünya gerçek" diye cevap verdi. Dorsey ve Williams'a göre, Twitter'm farkı kullanımının basitliği ve kolaylıkla erişilebilir olmasında yatıyor. Chat yapmak isteyen sıradan bir insan, sitenin mantığını kolayca çözüyor. "Hemen bağımlı olduk" diyor Jack Dorsey; sitenin şablonu henüz deneme aşamasındayken, ofisteki herkesi ele geçirdiğini anlatıyor büyük bir keyifle. İyi ama Twitter neden bağımlılık yapıyor? "Beklentilerimizi en aza indirerek bağlandığımız için." Dorsey, Twitter'ı daha uyumlu ilişkiler kurmak ve ailesiyle daha iyi anlaşmak için kullandığını söylüyor. Bir gece listesindeki 700 kadar insana, barda Williams ile içki içtiklerini yazmış: "Komik olan şu ki ilk gençlik yıllarımda içki içmezdim. 22 yaşımda falandım başladığımda. Yani St. Louis'deki ailem alkol almaya başladığımdan habersizdi; ama işte Ev'le beraberdik, viski içiyorduk ve bunu Twitter'a yazmaya karar verdim. Annem hemen arayıp, 'Arada elma şarabı içtiğini biliyordum da viski sürpriz oldu' dedi."

Twitter'ın dayandığı mantık tam da bu işte: En yakınmızdakilerden sakladığımız ufak tefek ayrıntıları itiraf etme şansı veriyor bize. İşe yarıyor; çünkü bağımlılık yaratıyor. Ayrıca kendi içinde tutarlı bir tarafı da var. Bir zaman sonra neleri ifşa ettiğinizi, banal hayatınızı kimlerin okuduğunu, hattın diğer ucunda kimin olduğunu düşünmeyi bırakıyorsunuz. Dorsey de tam bu noktada, "Bir duvara yazıyorsunuz ve yazdıklarınızı okuyan herkes başka bir anlam çıkarıyor. Detay vermediğiniz için ifşa ettiklerinizin bir ağırlığı da olmuyor. Twitter'da sizi gözleyen kalabalığı unutmak çok kolay" diyor.

Demek istediği, seyircileriniz var elbette; ama onlar realiti şovları izleyen kitle ya da blog okurları kadar göze görünür değiller. Kimse sizi yolda durdurup da, "Hey sen! Twitter'da yazdıklarını okudum" demez. Twitter'ın verdiği his kendi kendinize konuşmanın insana verdiği hisse benziyor. ("Çıktım, eve gidiyorum... Kapıyı kilitlemeyi unutma... Metroya yaklaştım... Yol üzerinden kahve aldım... Hayır, maalesef kahve için vaktim yok... Geç kalıyorum... Lanet olsun, boğazım kaşınıyor!.. Grip mi oluyorum acaba?") Bir de şu var tabii ki. İzlenmediğinizi düşündüğünüz için daha az rol yapıyorsunuz. Realiti şovların aksine, Twitter'da insanın dürüst davrandığına dair inanç daha güçlü. Bir başka ifadeyle, dikizlemenin çok

daha saf, çok daha eşzamanlı bir formu. Aklıma Frank Warren'm, "Otantik, içten itiraflar doğası gereği ilgi çeker; bitip tükenmez bir güçleri vardır. Her gün başka bir sürprizle karşılaşırsınız" yorumu geliyor. Hava durumu üzerine geyik yapılıyor, bloglara link veriliyor, iş, aşk ve sağlık konusunda insanlar bilgilendiriliyor... Jack Dorsey diyor ki: "Birinin hayatına ilişkin genel bir izlenim edinmeniz çok kolay. Listemdeki insanlar hakkında bir sürü yeni şey öğrendim. Normal bir durumda, bunları sormak aklıma bile gelmezdi."

Twitter'a girip gördüğüm ilk insanın profilini inceliyorum. Böylece New Yorklu Bridget Schumacher'in hayatına girmiş oluyorum. ("Biyografi: Dansçı, aşçı, öğretmen, öğrenci, yakında kütüphaneci [gülücükler]") Onu listeme ekleyip takipçisi oldum; bu da artık onu izlediğimi bildiren bir elektronik posta aldığı ve artık yaptıklarından haberdar olacağım anlamına geliyor. İki seçeneğim var: Yazdıkları telefonuma mesaj olarak gelebilir ya da Twitter'a girip okuyabilirim. Bridget'in çok da meraklısı olmadığımdan kendisini sanal dünyada takip etmeyi tercih ettim. Ayrıca ben de izlenilmek istiyor, nasıl bir his olduğunu merak ediyordum. Ben de duvarıma bir şeyler yazmaya ve geç girmenin açığını kapatmak üzere çalışmaya başladım. Aylar geçti ama beni takip edenlerin sayısı 12'de kaldı. Onu izlemeye başladıktan sonra beni izlemeye başlayan Bridget'i ise yüzlerce kişi takip ediyordu. Ünlülerin dedikodusunu yaptığı Gawker.*com* adlı blog sayesinde ünlenen New York sosyetesinden Julia Allison ise bin üç yüz kişi tarafından izleniyordu. Teknoloji uzmanı Jason Calacanis 28 bin, Fast Teknolojileri'nin amigosu Robert Scoble 27 bin, blog yazarı Scott Beale 12 bin kişinin takibi altındaydı. Peki, ben nerede yanlış yapıyordum? Ben günde bir ya da iki defa sayfamı güncelliyordum; yukarıda saydığım isimler ise günde en az on ya da yirmi defa ne yaptıklarına ilişkin soruya yanıt veriyordu. Ayrıca itiraf etmek gerekirse benim yazdıklarım oldukça sıkıcıydı. Pek çoğu makalelerden, hava durumundan ve blogumdan bahsediyordu. Yine de vazgeçmedim; Twitter'a girmeye ve ağır adımlarla ilerlemeye devam ettim. Zamanla takipçi sayım yirmiye, ardından otuza çıktı. Elliyi bulmam an meselesiydi! Beni takip edenler kimlerdi? İşte, bunu size söyleyemem. Fikirlerimi dünyaya salıyor ve gözden yitişlerini izliyordum.

Ancak elbette ki gözden yittikleri, kayboldukları falan yoktu. Yazarken birilerinin bizi okuduğunu hissetmesek de bu yazdıklarımızın fark edilmediği anlamına gelmiyor.

Dorsey, bu durumu, "Yazdıkların bazı insanların telefonuna mesaj olarak gidiyor. Yani verdiğin bilgiler değişik mecralara dağılıyor. Örneğin Google ve Technorati onları biriktiriyor. Herkesin sayfanızı görmesine izin verdiğinizde, gerçekten de kamuoyunun her yazdığımızı takip etmesine kapı açıyorsunuz" diye yorumluyor. Bu noktada Williams, "Kısacası kokain alışkanlığınızdan Twitter'da bahsetmeniz pek uygun kaçmaz" diyerek lafa dalıyor.

Gülüştük; ama bir yandan da kokain kullansam Twitter'da ne kadar ilgi çekeceğimi düşünmeden edemedim. Sanki benim dışımdaki herkes bir dedikodu ve faaliyet girdabına kapılmış dönüyordu. Oysa ben, o ürkütücü kutucuğa, 140 vuruşluk bir cümle yazmak için çabalıyor, yazmaya değer birkaç kelime yakalayabilmek için umutsuzca çırpınıyordum. Acaba hayatımda olanlardan hangisi insanların ilgisini çekerdi? O sırada aklıma, "İnsanlar neden bizim yazdıklarımızla ilgilensin?" diye sorduğumda, Evan Williams'ın verdiği cevap geldi. "Bu bir insanla ufak sohbetler kurmaya çalıştığımız zamankinden daha cüretkâr bir davranış değil" demiş ve eklemişti: "Tanımadığım bir sürü insanı takip ediyorum; çünkü bence ilginçler." İnsanları Twitter dünyasında ilginç kılan büyük fikirleri bulunması değil; ufak tefek dedikodular ve önemsiz ayrıntılar... Kimsenin umursamayacağını düşünüp yazmaya tenezzül etmediğim detaylar, diğer insanların ilgi çekmesine yol açıyor; ama Twitter için neden bu kadar emek vermeliyim ki zaten? Telefonu kaldırıp bir arkadaşımı arasam daha iyi olmaz mı? Bu soruyu Williams ve Dorsey'e sorduğumda bana sempatiyle baktılar. Nedenini anlamamıştım. "Twitter'da geçirdiğin zaman başka insanlarla yüz yüze geçirdiğin vakitten çalınmıyor" diye sabırla anlatmaya başladı Williams ve devam etti: "Evde oturup Twitter'da zaman geçirmiyorsun ki! Bulduğum ufacık bir fırsatta, mesela ofiste bilgisayar başında bir projeyle uğraşırken, Twitter'ı açıyorum ve sayfamı güncellemem sadece 15 saniyemi alıyor. İnsanların yüzünü daha az görmeme ya da telefonda daha az konuşmama neden olmuyor; aksine, hayatım-

daki insanlar neler yaptığımı öğreniyor ve benim de onlardan haberim oluyor. Bu da bize sohbet edecek daha fazla malzeme veriyor."

İşte mesele de buydu! Dedikodu yapmak ve günümüze ilişkin pembe yalanlar söylemek arasında bir yerlerdeydik; bu bölgede oyalanmak bizi ilginç kılıyordu. PostSecret'ta içinizi döküyordunuz fakat Twitter'da hayatınızı sembolize eden kocaman bir kayaya çentikler atıyordunuz. Ancak sonuçta ikisi de bir toplumun ya da topluluğun parçası olduğumuz hissini yaşayabilmek, ortak paydada buluşabilmek içindi. Sizin ya da diğerlerinin, hatta yıllarca iki çift lafın ötesine geçmediğiniz komşunuzun verdiği detaylar herkesi birbirine bağlıyordu. Twitter'dan çıkmadan bari son bir kez Bridget'in sayfasına bakayım dedim: "Amacım bu akşamüstü kampüse gitmeden evvel yapılması gerekenler listemde bulunan en az üç maddenin üstesinden gelmek. Hadi bakalım!" "Ninem büyük bir aile yemeği veriyor: 14 çocuk, 14 torun ve artık aileden sayılan birkaç köpek :) Şehir dışında yaşayanlar bile burada!" "Sabah uyandığımda yatağımın odanın ortasına kadar ilerlemesine anlam veremedim. Haşin bir uyku olmuş galiba!"

***

İnsanların fotoğraflarını paylaştığı Webshots.com'u (ya da benzeri bir başka siteyi) ziyaret eder, "mührü açmak" deyimini girerseniz (Bana öyle bakmayın! Bu bölüme 'mührü açmak' ismini bana bir arkadaşım tavsiye etmişti), banyoya girmek üzere olan binlerce insanın fotoğrafı karşınıza çıkar. Bunu gördükten sonra kendimce bir "mühür açma" teorisi geliştirdim. Teori şöyle: Dikizlemek bağımlılık yapar ve bir kez başladığınızda durmak, neredeyse imkânsızdır; çünkü size (ya da başkalarına) özel anları, "kamuya duyurulur" formuna soktuğunuzu bir noktadan sonra unutuyorsunuz. Twitter ya da benzer diğer sitelerde itiraf ediyor, laf kalabalığı yapıyor veya fotoğraf ve video yüklüyor, dikkatinizi bunlar üzerinde yoğunlaştırdığınızdan, arka planı unutmayı kolaylaştırıyorsunuz. Mührü bir kez açınca, kendinizi bunu tekrar ve tekrar ve tekrar yapmaktan alıkoyamıyorsunuz. Kaldı ki dijital kitle kültürü de itiraf etmemizi,

içimizi dökmemizi ve iletişim kurmamızı kolaylaştırmak için ne lazımsa yapıyor. Ne kadar çok anlatırsak, bize o kadar normal görünmeye başlıyor; böylece her şeyi kamu tüketimi için dijital dünyaya koyuyoruz. Mesela, idrar torbanız ağzına kadar doluyken, tuvalete gitmeniz kadar doğal işliyor süreç; iç dökmek düşünmeden yapılan bir aktivite halini alıyor. Hayatınıza ilişkin pek de hoşa gitmeyecek banal ayrıntıları kamusallaştırmak bağımlılık yapıyor. Hatta beklenenin aksine, bir süre sonra doğal gelmeye başlıyor. Öyle ya, madem başladık, neden duralım ki?

Ancak sorun şu: Hepimiz sırlarımızın kamusallaşmasını istemiyoruz. Hepimiz hayatımızı global dedikodu çarkına sunmaktan yana değiliz; fakat buna rağmen, yani bu karşı duruşa rağmen, "Dikizleme Kültürü" bir yolunu bulup bizi içine alıyor. Sıradan olsalar dahi, sırlar ortaya çıkıp paylaşıldığında, ilgi çekmenin, arınmanın ve hatta toplumun bir parçası olmanın gereği; bir başka ifadeyle, bu tür değerleri elde etmenin neredeyse temel şartı haline geldiğinde, başkalarının sayfalarına sizin de dahil edilmeniz kaçınılmazlaşıyor. Kamusal ya da yarı kamusal alanda yaptıklarınızı, bir süre sonra arkadaşlarınızın kişisel iletilerinde görmeniz kuvvetle muhtemel. (Olimpiyat şampiyonu yüzücü Michael Phelps'i düşünün bir: Güney Carolina Üniversitesi öğrencilerinin düzenlediği bir ev partisinde kokain çekerken fotoğraflanmış, üç ay sonra bunlar siber âleme yayılmıştı.) Başka bir deyişle: Benim Twitter'da bahsedecek bir kokain alışkanlığım yok; ama belki de senin vardır. Kendimizi utandıracak şeyler yapmadığımızda, büyük bir coşkuyla başkalarını utandırma işine soyunuyoruz.

Sismik gerilimin hiç beklemediğimiz bir anda dünyanın bir yerlerini aniden sarsarak altüst etmesi gibi, gelgitleri hayli kuvvetli tuhaf enerji de kimi zaman, üstelik hiç de belirgin bir neden olmaksızın bir insanı harcayarak tüm dünyayı eğlendirmeye yoğunlaşıyor. Nisan 2003'te Quebecli yeniyetme Ghyslain Raza'nın başına gelenler, bu harcanma modelinin ilk örneğiydi belki de. Zira Raza'nm yaşadıkları, "Dikizleme Kültürü" tarihinde de bir dönüm noktasıydı: Bir insanın, sırf biraz eğlenmek adına diye bütün dünyaya rezil edilişinin öyküsüydü bu...

Hikâye şöyle: Raza okulda yalnızken, elinde bir ışın kılıcı varmış, *Star Wars* karakterlerinden biriymiş gibi dövüşüyor ve bu anı videoya kaydediyor. Talihsizlik bu ya, videoyu sınıf arkadaşları buluyor; bu çocuklar, çocukluklarından ileri gelen bir dürtüyle, videoyu birbirlerine yolluyor, bununla da yetinmeyip internete yüklüyorlar. Böylece uluslararası bir fırtına başlıyor: Bu öyle bir video ki dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın, kültürü ve birikimi ne olursa olsun herkesin anlayıp güleceği bir anı getiriyor karşınıza. Şişman bir çocuk hayali bir Jedi Şövalyesi ile ya da belki bizzat Vader ile dövüştüğünü varsayarak hoplayıp zıplıyor. Herkes *Star Wars*'ı bilir; herkes şişko çocukları da bilir. İkisini bir araya getirin ve zalim çocuklardan fazlasının ulaşabileceği bir mecraya, internete koyun... Sonucu tahmin etmek güç değil. Video sanal âleme dahil edildiğinde takvimler 14 Nisan 2003 tarihini gösteriyordu. ABD'deki bir site, videonun bir ay içinde 1.1 milyon kez indirildiğini yazdı. Ekim 2004'te bir başka site, iki dakikalık bu videonun 76 milyon defa izlendiğini duyurdu. Bugün, yani beş yıl sonra, internet yorumcuları Star Wars Çocuk'un sanal ortamda tüm zamanların en çok izlenen videosu olduğu konusunda hemfikir.

Yine de pek azımız bu hikâyenin sonunu biliyoruz. Küresel bazda dikizlenen insanların yaşantısına bir bakın, büyük olasılıkla orada kafa karışıklığı, öfke, pişmanlık ve ümitsizlik bulacaksınız. Herkes koridorlarda, yemekhanede ya da bahçede Raza'ya, "Star Wars Çocuk! Star Wars Çocuk" diye seslenmeye başlayınca okulu bırakmaya karar verdi. Yalnız ve evinde hapisti artık. Sonra Montreal'deki bir psikologa gitti ve doktor ona depresyon teşhisi koydu. Şimdi Raza özel ders alıyor ve evden de çok seyrek çıkıyordu. Zira yolda kendisini kim görse durduruyor ve Star Wars Çocuk olmak hakkında sorular soruyordu. Raza, bir süre sonra videoyu ele geçiren diğer üç çocuk hakkında dava açtı. Elbette çocuklar mahkemede şaka yapmak istediklerini, kötü bir niyetlerinin olmadığını söylediler ve onun hayatını mahvettikleri için pişmanlık duyduklarını ifade ettiler. Dava, 2006'da düştü.

Ancak konu burada kapanmadı. Raza, o iki dakikalık videonun utancını ömrünün sonuna kadar taşıyacak ve sonra bir başka Star

Wars Çocuk'un şaklabanlıkları dünyayı neşelendirecekti. Raza'nın ardından sıra Numa Numa'daydı. Bir Roman parçası eşliğinde ettiği çılgınca dansa dair videoyu oda arkadaşı gizlice internete yüklemişti bile. Çalan müzikle birlikte bir topaç gibi savrulan bu Harbiyeli, o sırada gizli kamerayla bu hareketlerinin kaydedildiğini bilemezdi.

İşin daha ilginç bir tarafı da söz konusuydu: Bu iki genç adam aniden gelen ilgiyi lehlerine çevirip bütün dünyanın kendileriyle alay etmesinden kâr sağlamanın bir yolunu çok geçmeden bulacaklardı. Bir de Türkiye'den Mahir Çağrı vardı. Kendisi, "gazeteci, müzik ve spor eğitmeni"ydi. Milyonlarca blog yazarı birbirlerine bu sıradan adamın gülünç internet sitesini tavsiye ettikleri sırada, Çağrı işportacılık yapıyordu. Borat'ın gerçek dünyadaki karşılığı gibi duran Çağrı'nın sitesi, "Sayfama hoş geldiniz; sizi öpüyorum!" cümlesiyle açılıyordu. Daha sonra bize spora, yüzmeye, basketbola, tenise, voleybola ve yürümeye olan aşkından bahsediyordu. Sonra Jay Maynard vardı; diktirdiği kendi tasarımı havalı kostümüyle (bir tayt, ışıklar yayan bir takım elbise; *Tron*[68] adlı filmden fırlamış gibi) gurur duyuyordu. Bu kostümü giyip sitesi için poz veriyor ve ardından milyonlarca kişi sitesini ziyaret ediyordu. Elbette bilimkurgu filmlerini aratmayan kostümünün ve tıknaz vücut yapısının bir dönem çok popüler olduğunu tahmin edebilirsiniz. Maynard bu ilgiye bayılacaktı: Hiçbir röportaj fırsatını kaçırmayacak ve *Jimmy Kimmel Live*'a[69] da konuk olacaktı.

Ama gördükleri ilgiden memnun olmayanlar da vardı; örneğin Küçük Şişko lakaplı Çinli çocuk bunlardan birisiydi. Birtakım espritüel insanlar tombul yüzünü, üniversite öğrencilerine yönelik internet sitelerinde ikon olarak kullanmaya başladığında Qian Zhijun henüz 16 yaşındaydı. İkon haline gelen fotoğrafıysa trafik güvenliği dersinde çekilmişti. Fotoğraf internette hızla yayılacak ve Çinli kullanıcıların ilgisini de çekmekte gecikmeyecekti. Onlar da bu çocuk adamın oval yüzünü eğlenmek için kullanmaya başlayacaklardı he-

68. *Tron*: Steven Lisberger'in yönettiği 1982 yapımı bilimkurgu. (ç.n.)
69. 2003'ten bu yana ABD'deki ABC kanalında yayınlanan, Jimmy Kimmel'in sunduğu talk şov. (ç.n.)

men. Çok geçmeden Qian'ın, yani Küçük Şişko'nun yüzü *Pirates of the Caribbean*[70], *Harry Potter*[71], *Austin Powers*[72] ve *Brokeback Mountain*[73] gibi filmlerin afişindeydi artık. Sanatçıların ve politikacıların yüzü, onun tombul yanaklı yüzüyle değiştiriliyordu. Tabii ki Buda ve porno yıldızlarının yerine de Küçük Şişko konulmuştu. Qian, esprilere malzeme olduğunu fark ettiğinde mahvolacaktı. "Sanki üzerime yıldırım düşmüştü; kendimi aşağılanmış hissettim" diye anlatıyordu durumu fark ettiğinde neler hissettiğini; ama kendince bir formül bularak bu işin üstesinden gelecekti: "En azından insanların gülümsemesini sağlıyorum. Beni bazı kahramanların yüzü yapmaları çok hoşuma gidiyor; mesela *Gladiator*'ın[74] afişinde Russell Crowe yerine koymuşlar. Ancak çıplak kadınların yüzü olmak çok da sevimli değil. Bir de iyi rötuş yapamayanlardan haz etmiyorum." Kısa sürede depresyona giren ve evden dışarı çıkmak istemeyen Numa Numa'nın en sonunda evrensel palyaço rolünü kabul etmesi gibi, cin şişeden çıktıktan sonra gülümseyip duruma uyum sağlamaya çalışmaktan başka seçenek yoktu. Numa Numa da, Küçük Şişko da bir süre sonra kendi internet sitelerini kurmuşlardı. Belki de onları asıl ilgi çekici kılanın doğal enerjileri olduğunu anlayamamışlardı.

Küçük Şişko'nun Güney Kore'deki eşdeğeri, Köpek Boku Kız'dı. Bu üniversiteli kız, köpeği metro istasyonuna pislediğinde, ortalığı temizlemeye yanaşmıyordu. Tam da bu sırada çekilmiş bir fotoğrafı internette yayınlandı. Arkası hemen gelecekti: Bütün ülke ve diğer bazı ülkelerde yaşayanlar kızı suçlamaya ve ona lanetler yağdırmaya başladı. Adı ve adresi internette açıklanınca kız çok

70. Yönetmenliğini Gore Verbinski'nin yaptığı, başrollerini Johnny Depp, Orlando Bloom ve Keira Knightley'nin üstlendiği üçleme; film fantastik bir korsan hikâyesi anlatır. (ç.n.)

71. J. K. Rowling'in aynı adlı kitaplarından uyarlanan, büyücü bir çocuğun öyküsünü anlatan, Chris Columbus'un yönetip, Daniel Radcliffe'in başrolünü üstlendiği film serisi. (ç.n.)

72. Jay Roach'un yönettiği, Mike Myers'in başrolünü üstlendiği, bir gizli ajanın maceralarına ilişkin komedi filmleri serisi. (ç.n.)

73. 2005 yapımı eşcinsel iki kovboyun öyküsünü anlatan film; yönetmenliğini Ang Lee üstlenmiş, kovboyları Heath Ledger ve Jake Gyllenhaal canlandırmıştı. (ç.n.)

74. Ridley Scott'ın yönettiği 2000 yapımı film. Roma İmparatorluğu döneminde yaşamış bir gladyatörün hayatı anlatılır. Gladyatör rolünü Russell Crowe canlandırmıştı. (ç.n.)

utandı ve başına gelebileceklerden korkarak üniversiteden ayrıldı. Ardından da tüm ülkeye hitaben bir özür mektubu yayımladı.

***

Köpek Boku Kız'ın, toplumun önüne internet utancının simgesi bir poster kızı olarak ilk çıkışıyla eşzamanlı, utanç verici anları yayınlayan siteler de gündeme gelmeye başladı. PostSecret ile başlayıp "İçinde Tutma!" ile devam eden, arkasından Twitter'a giden süreç, sır paylaşımını normalleştirdi. Benzer bir izlekle, amatör utançlarımızı internet sitelerine, hatta iş dünyasına taşımayı, insanların kamusal alanda yaptıkları hataları yakalamayı iş edindik. Her şey, bir sapığı fotoğraflayan bir kadının ilham vermesiyle 2005 yazında, HollaBackNYC'nin[75] sitesi açılınca başladı. Şimdi tacizci erkekleri deşifre eden, bir kısmı Chicago, bir kısmı San Francisco'da, hatta biri Avustralya'da olmak üzere en az 14 site var. Bu tip siteler "Dikizleme Kültürü"nün geçirdiği evrimi gösteriyor. Bunlar, Köpek Boku Kız'ın fotoğrafının Kore'deki bir internet sitesine konulmasıyla kazara başarılan işi amaç edinen siteler. Dediklerine göre, amaçları, kötü ve aptalca davranan insanların utanmasına yol açarak değişmelerini sağlamak. Bu kaba kişileri iş üstünde yakala ve internet sitesine koy; belki o zaman diliyle sakızını evirip çevirerek seni yatağa atmak istediği mesajını vermeden önce ikinci kez düşünür.

HollaBack'ten sonra bu format yaygınlaştı. WomanSavers.com[76], TheBadBoyfriendClub.ning.com[77] ve Dontdatehimgirl.com[78] gibi sitelerde psikopat, yalancı, tacizci ve aldatma meyilli olmakla suçlanan kadınlarla erkeklerin listesi tutulmaya başlandı. Mesela Dontdatehimgirl'de Sporty25 takma adını kullanan bir kadın, "Kadınlar, Teksas yakınlarında yaşayan bu iyi görünüşlü, tatlı dilli Hıristiyan'a dikkat edin. Onunla birkaç yıl önce tanıştım ve gözünüzün içine baka baka yalan söyleyebildiğini gördüm. Bazı sitelere gi-

75. New York City'de yaşayanlara yönelik hazırlanmış, sokaklardaki tacizcileri afişe eden bir site; sloganı ise "Kendimizi güvende hissetmeye hakkımız var!" (ç.n.)
76. WomanSavers.com: Kadın Koruyucusu. (ç.n.)
77. TheBadBoyfriendClub.ning.com: Kötü Erkek Arkadaş Kulübü. (ç.n.)
78. Dontdatehimgirl.com: Bu çocukla çıkma! (ç.n.)

rebilmek için şifremi çaldı ve benim paramla faturalarını ödedi. Ona güvenmiştim. Şu olana bir bakın! Kızlar kesinlikle dikkatli olmalısınız!" diye yazıyordu.

Utanç odağında şekillenen siteler sadece kadın-erkek ilişkilerine odaklanmıyordu elbette. Rekabet bulunan, yabancılarla sık sık iletişime geçilen her yerde utanç da vardır. Örneğin, günlük rutinin yarattığı hüsran, düşüncesiz, sarhoş ve trafik canavarlarını teşhir eden siteleri ortaya çıkardı: PlateWire.com [Plaka Tuzağı], AboveAverageDriver.com [Ortalamanın Üzerinde Bir Şoför], Irate-Driver.com [Öfkeli Şoför], BadDriving.com [Kötü Şoför]. Park yapmaya ilişkin ise şu siteler mevcut: MyBikelane.com [Bisiklet Yolum], Caughtya.org [Seni Yakaladım], Youparklikeana..hole.com [Bir G.. Gibi Park Ediyorsun], Iparklikeanidiot.com [Bir Aptal Gibi Park Ediyorum]. *Wall Street Journal*'da yayımlanan bir makale, bize kendisi gibi motorcu olan birkaç kişiye yakalanan ve durumu internette derinlemesine analiz edilen Chris Roth'un öyküsünü anlatıyordu. Sitede sergilenen ve "Bu adamın ehliyetini iade etmesi gerek!" diye başlayan afişte, Roth makas atmakla suçlanıyordu. Bir diğer afiş, motoru dikkatli sürmediğini ve makas atmasına izin vermeyen yaşlı bir kadını sıkıştırmaya cüret ettiğini söylüyordu. Günün birinde, bir üye MySpace sayfasına, "PlateWire'a göz atmalısın" yazana kadar Roth durumu fark etmeyecekti. Siteye girdiğinde ise orada yazılanların basit bir şikâyetten ibaret olmadığını anlayacaktı. Zira plakası (Hastalıklı bir insan olduğu buradan belli; plakası "IDRVFAST" ["HIZLISÜRERİM"]), tam adı, cep telefonu ve MySpace sayfasına verilen linkle hakkındaki her bilginin paylaşıma açıldığını görecekti. Ayrıca sitede onu tarif etmek için "büyük serseri," "mankafa" gibi kelimeler kullanılıyordu. 37 yaşındaki Kuzey Carolinalı Roth, gazeteye verdiği demeçte, "Yazılanların hiçbir güvenilirliği yok. İnternete girip istediğin kişi hakkında istediğini yazabilirsin; gerçeği söylemek gibi bir zorunluluğun yok ki!" diyecekti. Bununla birlikte, hızlı sürdüğünü ve direksiyon başına geçtiğinde biraz sabırsız davrandığını da inkâr etmiyordu. Ancak yine de şoförlüğüne ilişkin eleştirilere, "Neyin güvenli olup olmadığına onlar mı karar verecek; onlar kim ki" diyerek karşı çıkıyordu.

Hakikaten "kim onlar?" Belki de şöyle sormak gerekir: "Biz kimiz?" Bu tip bir sürü site açıldı ve birkaç dava kaybettikten sonra süratle kapatıldı. Zaten kapatılmasalar da her gün daha az insanın ilgisini çektiklerinden yok olup gideceklerdi; fakat utançtan ya da maskaralıklardan eğlence çıkarma eğilimi hâlâ yerli yerinde duruyor. Senin problemlerin, onların problemleri; hepsi kitleleri eğlendirmek için araç. Üstelik eğlence sofralarına meze yapılanların gönüllü olup olmamasının da zerre kadar önemi yok; hatta duyarsızlıkla suçlandıklarında da durum aynı.

Belirli bir formu olmayan eğlence anlayışıyla dikiz, insanları olup biteni polise ihbar etmek yerine televizyonda anlatmaya teşvik ediyor. Böylelikle birbiriyle çelişen açıklamalara, imajlara, duygulara yol açıyor ve aslında insanların yargılandığını kimse fark etmiyor. Bazıları için bu gülünç ve eğlenceli (Çoğunluk için böyle; çünkü sözümona izlenenler "gerçek") Ancak kendilerini sanık koltuğunda bulanlar için sonuçlar talihsiz, ölümcül ya da gerçekdışı şeklinde tanımlanabilir. Çinli bir öğrenci, internette bir adam tarafından cep telefonu, kişisel bilgileri verilerek karısıyla beraber olmakla suçlandı. Durumdan vazife çıkarıp intikam almak amacıyla harekete geçen bir grup, çocuğun evini bastı. Öğrencinin iddiaları yalanlamasının hiç önemi yoktu. (Zaten yalanlamaktan başka bir şansı var mıydı?) Ya lise öğretmeni Cristina Mallon hakkında çıkan dedikodulara ne demeli? Beşeriyet dersine başlamadan amigo takımının koçuyla yaptığı doğaçlama, bir öğrencisi tarafından cep telefonuyla videoya çekilip internete kondu. O sırada Mallon, "Göreyim sizi kaplanlar" diye bağırıyordu. Videoyu YouTube'da on binlerce kişi izleyecek, ardından öğretmen haber kanallarına da konu olacaktı. İngiliz öğretmen Mallon ve amigo koçu derhal istifa edecekti. Etmeseler de aptalca davranarak okulu rezil edip utandırdıkları için kovulacaklardı zaten.

Amatör utançtan, profesyonel utanç avcılığına geçiş bizi Oklahoma City merkezli Johntv.com'a getiriyor. Brian Bates'in dâhiyane buluşu, kendini teşhir etmeye dayalı video sitesi Johntv, "Oklahomalı bir adamın sokakları hedef seçip onu keşfetmeye ve etkilemeye çabalayan, seks işçiliğini organize ve teşvik eden bir yapıya sa-

hip." Basitçe ifade etmek gerekirse, sitede seks işçilerinin çeşitli pozisyonlardaki görüntülerini izliyoruz. Johntv'de bolca küfür ve tehdit duymak, parçalanan elbiseler, sansürlü çıplak vücutlar ve hızla uzaklaşan arabalar görmek mümkün. Brian Bates kadınları bu yolla cinsel istismardan koruyabilir mi? Açıkçası pek emin değilim. Emin olduğum ise şu: Kamerasını arabaların arka koltuğuna tutarken harika vakit geçiriyor. Neden geçirmesin ki? Bates, utandırmaya karar verdiği insanları mahkemeye çıkarıp yargılamakla kalmıyor, *Los Angeles Times*'a da dediği gibi, polise yakalansa para cezasıyla kurtulacak insanları "ömür boyu hapse mahkûm ediyor." Tam zamanlı utanç avcısı olarak çalışmanın kâr getirdiğini de unutmamak lazım. Videolarını haberlere ve talk şovlara 250 dolara satıyor (Bunlardan birini annemlerin evinde, "Tüm zamanların en şaşırtıcı videosu" başlığı altında izlemiştim), Maury Povich'inki gibi televizyon programlarına katıldığında para alıyor ve YouTube'a yüklediği her video yüz binlerce kez izlendiğinden yılda bu sayede 70 bin dolar kazanıyor. YouTube'da bu videolar bir kere yüklendi mi, seks işçileriyle beraber olanlar ömür boyu hapis cezasını çekmeye başlıyor zaten. Kendisi durumu, "Burada şartlı tahliye diye bir şey yok; insanlar Google'a isminizi yazdığında hayat boyu bu videoyla karşılaşacaklar" diyerek anlatıyor. Bu cümleye bakınca, bir kez daha utanç verici videolardan nerelere geldiğimizi görmüş oluyoruz. Şimdi sırları sistematize etme ve onlardan para kazanma zamanı. Acaba zamanla başka insanların hayatlarını ve sırlarını izleyip, bunları teşhir ederek para kazananların sayısı artacak mı? Elbette artacak.

Peki, "Dikizleme Kültürü"nde meydana gelen bu ani değişimleri kim kontrol ediyor? Utancın ve dedikodunun küresel eğlenceye malzeme edilmesini ve bu sayede insanların hayatlarının mahvoluşunu (hak etseler de etmeseler de) kim önleyebilir? Cevap şu: Hiç kimse! Kaliforniyalı düğün fotoğrafçısı Tim Halberg'i düşünün. Halberg gazetesinin her gün kaldırımdan çalınmasından mustaripti. O da sabaha kadar uyumayıp hırsızı bekledi; kaldırıma da, "Gözüm üzerinde! Sakın ha, gazetemi çalmaya yeltenme!" diye bir not bırakmıştı. Sonra bekledi ve gördü ki hırsız 50 yaşındaki komşusundan başkası değildi. Belinde banyo havlusuyla dışarıya çıkmış, kaldırı-

ma gelmişti ki notu gördü, gazeteyi aldığı yere koyup uzaklaştı. Halberg yaşananları videoya çekmişti ve komşusunu rezil etmenin adilane bir tavır olacağını düşündü. Bu yüzden videoyu YouTube'a yükledi. Hikâyeyi gazetede okuduktan sonra, videoyu buldum. Benden evvel 16 bin kişi izlemişti. Derken ben de "tavşan"ı izledim ve bir delikten "Dikizleme Diyarı"na süzüldüm. Zira Halberg'in videosundan sonra, kötü komşulara ilişkin diğerleri de ilgimi çekmişti. Kaldırımları yok yere sulayan, köpeklerinin deli gibi havlamasına izin veren videolar, "haneye tecavüz eden komşu," "garip kapı komşumuz" gibi tanımlarla etiketlenmişti. Flickr'a[79] girmek üzereyken kendimi durdurdum. Kesinlikle bu sitede de bir sürü örnek beni beklemekteydi. Galiba orada daha fazlası da vardı. Mesela topluluk içinde telefonda bağırarak konuşanlara da yer verilmişti. Utanç verici bir nitelik taşıyan bu videoların bir işe yaradığını; yani komşulara, kötü şoförlere, okul köşelerini mesken tutmuş seks işçilerine ya da hepsini bunalıma sokmak pahasına kadından kadına koşup onlara yalan söyleyen erkeklere ilişkin sorunları çözdüğünü söylemek zordu. Sorry-Mom.com'u [Özür Dilerim Anneciğim!] ilk ziyaret edişimde, günde 40 bin kişi tarafından izlendiğini gördüm. Bu o-çocukla-sakın-çıkma tarzı bir site değildi. Faillerin gözleri siyah bantla kapatılmış kocaman fotoğraflarının basıldığı, bunların altına da bir-iki cümlelik itirafların eklendiği bir siteydi. Söz konusu fotoğraflar, kadınların failleri bir partide gördüğünde tanımasını sağlıyor, yorumlarda ise çoğunlukla fotoğraftaki kişinin bir geceliğine seks partneri olduğu; fakat gecenin hayal kırıklığıyla bittiği anlatılıyordu. Ancak eğer "yanak tanıma" uzmanı değilseniz, bu kişiler hayatlarının sonuna kadar anonim olarak kalabiliyordu. Bunların işlevi, ehliyet kurslarında gösterilen korkunç araba kazası fotoğraflarıyla aynıydı. Tehlikenin dışarıda bir yerlerde olduğuna ilişkin olarak insanları uyarıyordu. Ancak şüphesiz ki bu, kaza yapan kötü insanların fotoğraflarını sergilemekten daha etkiliydi.

Siber dedikodunun zirveye çıktığı bu "Dikizleme Çağı"nda, kay-

79. Flickr, bir resim paylaşım sitesidir; yaygın kullanılmasının nedenlerinden biri, blog yazarlarının fotoğraflarını burada depolamasıdır. Bünyesinde iki milyardan fazla fotoğrafı barındırır. (ç.n.)

nağın güvenilir olması, görülenin gerçek kabul edilmesi için hiçbir zaman bir önkoşul değil. Bir bilgiyi gerçek kılan şey, kaç insanın o bilgiye link verdiğine, bilgisayarına indirdiğine ya da paylaştığına; yani bilginin ne kadar dağıldığına bağlı olarak değişkenlik gösteriyor. Bu çağ, aynı zamanda cep telefonlarının kamera fonksiyonu taşıdığı ve olayların bu sayede anında paylaşılabildiği bir çağ. Hem zaten neden kötü şoförler anında teşhir edilmesin ki? Neden kötü komşuları rezil etmeyelim? Saçma sapan hareketlerde bulunan bir öğretmen neden layığını bulmasın ki? Otorite figürleri her an, her yerde olamaz. Üstelik benim deneyimimden yola çıkarsak, üç pitbull besleyen kötü bir komşuyla baş etmek için polisten ya da bürokratlardan yardım istemenin bir manası olamaz. Ayrıca, birkaç görüntüyü internete koymak da hemen etkisini göstermez; ama bu sayede bir şeylerin parçası olduğunuzu hisseder, benzer problemler yaşayan insanlardan destek görür ve işinden evine yorgun argın dönmüş kişilere gülümseyebilecekleri bir malzeme verirsiniz. Hiçbir işe yaramasa bile probleminizin, şüphenizin ya da öfkenizin dikizlenmesine izin vermeniz kendinizi daha az yalnız hissetmenizi sağlar.

***

Endüstri Devrimi'nden önce, insanlar küçük kasabalarda yaşıyor ve onları kolektif bir ruh ve ortak ihtiyaçları bir araya getiriyordu. Büyük aileler halinde oturuyor ve pek fazla seyahat etmiyorlardı. Katı sosyal sınıfları ve sosyal bağları vardı; toplumdaki yerlerini değiştirmeleri zordu. Herkes herkesi tanır; herkes birbirinden ne bekleyebileceğini bilirdi. Çoğu insanın okuma yazması yoktu. Bu nedenle, yaşlıların ve otorite değeri taşıyan figürlerinin anlattığı hikâyelere inanılır; dünyaya ilişkin bilgiler bu öykülerden edinilirdi. *Good Gossip*[80] adlı kitabında akademisyen Sylvia Schein'in yazdığı gibi, "Tüm bu etkenler bir arada değerlendirildiğinde, sözlü bilgiye güven, tanımlanmış ve dışına çıkılamaz davranış kalıpları kadar, yer değiştirmeyen, kapalı ve küçük toplumlar da dedikodunun gücünü

80. *Used and Abused: Gossip in Medieval Society*, Good Gossip, Lawrence, 1994. (ç.n.)

epey artırmıştı. Dedikodu çoğu zaman gerçek sayılıyor, davranış kalıplarının katılığı göz önünde bulundurulduğunda, bir insanın saygınlığını ve toplumdaki yerini yer ile yeksan edebiliyordu."

Dedikodu, topluma polis rolünü vermişti. İnsanlar hayatta kalabilmek için görece küçük gruplar halinde yaşarken ve şehirden şehre hareket etmezken, daha fazlasını beklemek hayalperestlik olurdu zaten. Sosyal normların dışına çıkarsanız fark edilirsiniz ve hakkınızda dedikodu yapılmaya başlanır. Eğer davranış biçiminizde ısrar ederseniz, toplumdan dışlanmaktan tutun, dinden aforoz edilmeye, dayaktan sürgüne kadar pek çok yaptırımla karşılaşırdınız. Yine de o zamanlar etrafınızda hep birileri vardı; yani yalnız hissetmek ve durumunuzu sorgulamak için pek vaktiniz kalmıyordu. Bu durum elbette bunaltıcıydı; ama bir yandan da yerinizi, konumunuzu ve rolünüzü biliyordunuz. Akademisyen Aron Ben-Ze'ev'in yazdığı gibi: "Dedikodu, kabilelerin bir gruba ait olma ve o grup tarafından kabul görme ihtiyacını tatmin ediyordu."

Endüstri öncesi toplumlarda, dedikodu grup standartlarını dayatıyor, toplumu bağlarını zayıflatması muhtemel insanlardan koruyor ve sorun yaratanları kendi pisliğinin içine terk ediyordu. Dedikodu yani insanların özel ilişkileri hakkında ileri geri konuşmak, gelenekleri ve sosyal düzeni korumak için güçlü bir araçtı. Ayrıca dedikodu sayesinde kendimizi başkalarıyla kıyaslayabiliyorduk. Onlar ne kadar kazanıyor, neler satın alıyor, yatak odalarında ne olup bitiyor? Bu sayede, kendi hayatımıza ilişkin daha genel bir fikrimiz de oluyordu. Ancak çoğu zaman bu genel fikri bastırıyor, günlük sohbetlerimizde bu konulardan bahsetmekten korkuyorduk.

İşte dedikodu, endüstri öncesi toplumlarda bu kadar önemli bir rol üstlenmişti. Hatta bazı akademisyenlere göre, dilin gelişmesinin ana etkeni de dedikoduydu. İngiliz antropolog Robin Dunbar, *Gossip, Grooming and the Evolution of Language* adlı kitabında tam da bu konudan bahsediyor. Dunbar diyor ki, "İlkel insanlar, kendilerini yırtıcı hayvanlardan korumak için büyük gruplar halinde yaşamaya başladı. Benzer bir mantıkla Habeş ve makak maymunları ile şempanzeler doğayla daha iç içe yani ağaç tepelerinde yaşamayı tercih etmişti. İnsanlar için tehlike daha büyüktü, zira yırtıcı hayvanların

onlara ulaşması daha kolaydı. Onlar da bu problemi olağandışı genişlikte sürüler oluşturarak çözmeye çalıştı."

Evet, büyük gruplar saldırı riskini düşürüyordu; ama grupların kurallara ve birtakım düzenlemelere ihtiyacı vardı. Aksi takdirde grubun üyeleri kendi aralarında kavgaya tutuşabilir, bir arada yaşamanın avantajları tam tersine dönebilirdi. Kaldı ki kurallara rağmen büyük gruplar halinde yaşamanın zor olduğunu biliyoruz. Dunbar'ın, "Sosyalleşme, ilkel insanların hayatta kalabilmesinin temel koşuluydu; evrim stratejileri tamamen buna dayanıyordu. Bu onları diğer türlerden ayırdı" diye yazarken kastettiği de bundan başka bir şey değil zaten.

Biz ilkeller, parçası olduğumuz bu sosyal grubu çok sevdik; hatta yaşamımızı sürdürmek için ona bel bağladık; ama grupta her zaman bir çürük elma ya da katkı sağlamaya pek yanaşmayan beleşçiler vardı. Dunbar, İsveçli biyologlar Magnus Enquist ve Otto Leimar'ın bu meseleye dair araştırmasını, "Sosyalleşen türler beleşçilere maruz kalma tehdidine de açık hale geliyor: Bu kişiler sizin emeğinizle geçinip ileriki bir tarihte borçlarını ödeyeceklerini söylüyor ama bu tarih asla gelmiyor!" diye yorumluyor. İsveçli biyologlar, grup büyüdükçe içinden beleşçi çıkma olasılığının da, bu beleşçilerin başarılı olma ihtimalinin de artığını söylüyor: "Büyük ve dağınık gruplarda beleşçilerin fişlenmesi zordur; bu da onları grubun bir adım önüne geçirir. Gruptaki üyelerden birinin güvenilmez olduğu bilgisinin kulaktan kulağa yayılması zaman alır." Kendisine saygısı bulunan bir ilkel insan böyle bir durumda ne yapar? Elbette dedikodu...

Büyük gruplar halinde yaşayan bu ilkel insanlar tımara da bolca vakit ayırıyordu. Üstelik ayrılan bu vakit, kamu sağlığının ve hijyen kurallarının gerektirdiğinden epey fazlaydı. Tımarlanma bir ilişki kurma biçimiydi. İnsanlara kendilerini iyi hissettiriyor, beleşçiler bu ritüele dahil edilmiyor ve böylelikle toplumsal ittifaktan dışlanıyordu. Dunbar'a göre tımar, dedikodunun varolan en eski biçimiydi; bu yolla kimin gruba dahil olduğunun, kimin dışlandığının mesajı veriliyor, toplumsal sözleşmeyi ihlal edenlerin grupta istenmediği de ortaya koyuluyordu: "Dilin evrim geçirmesine beleşçilerin izini sürme-

nin ve onları kurallara uymaya zorlamanın etkisi, arkadaş edinme ve bilgi aktarma kaygısından çok daha fazlaydı. Aslına bakarsanız dedikodu, beleşçilerin icabına bakmak için bulunmuş bir yöntemdi."

Bir zamanlar büyük gruplar halinde görece uyum içerisinde yaşamak işe yarıyordu. Maymunlar ve ilkel insanlar bu sayede yayıldı; işbölümünün yardımıyla da boş zamanları arttı. Evrim geçirmeye başladılar, dil geliştirdiler. Dil evrim geçiren bu insanların daha güçlü sosyal ağlar kurmasına ve zamanlarını daha verimli kullanmalarına imkân sağladı. Dunbar, bunu şöyle izah ediyor:

> Dil daha geniş kitlelerle bilgi alışverişinde bulunmamıza olanak tanır ve bu bizi maymunlardan ayırır. Maymunlar birbirlerini tımarlaması, aralarındaki güvenin ve işbirliğinin dışavurumudur. Dil ise bundan fazlasını yapar; bir insanın kendisinden bahsetmesine imkân tanır. Bu sayede nelerden hoşlandığını, nelerden hoşlanmadığını, nasıl bir insan olduğunu anlatabilirsin. Dil, arkadaşlığını ve ortaklığını ifade edebilmek için önüne yeni yollar açar.

Ortalama bir insan, Dunbar'ın ve diğerlerinin de söylediği üzere, üç aşağı beş yukarı 150 kişilik bir "topluluğun" içinde yaşar; yani bizi tam manasıyla tanıyan 150 insan vardır. Bir şempanzenin hayatını düşündüğümüzde, bu sayı üç kat daha fazla hemcins anlamına gelir. Bu standardı nasıl yakaladık? Dunbar'ın teorisine bakarsak: "150, hayatta olan akrabalarımızın sayısıdır. Atalarımız olan avlayıcı-toplayıcılar veya tarımla uğraşanlar bir çift haline gelir ve çocukları olur, bu çocukların da çocukları olur ve bu insanların sayısı dört kuşak sonra aşağı yukarı 150'yi bulur. Beş kuşak öncesine gitmek, babaannenizin babaannesine gitmek demektir ve bir insan zaten en fazla bu kadar gerisini hatasız araştırabilir." Başka bir deyişle, insan beyni 150 kişilik bir grubun üyelerini hatırlayabilir, tanıyabilir ve ancak bu kadar insanla beraber yaşayabilir. Sadece 150 kişilik bir grupta yaşıyorsak eğer, bu insanların kimin nesi olduğunu bilir ve onları soyağacımızda bir yerlere yerleştirebiliriz. Dil, bizim sosyal bilgiyi paylaşmamızı ve dedikodu yapmamızı sağlarken, grubumuzun genişliğini de üç katına çıkarıyor. Endüstri Devrimi öncesinde, tıpkı atalarımız gibi kasabalarda ve topluluk içinde yaşıyor;

ailemizin bir üyesi, toplumumuzun üretken bir parçası gibi davranan beleşçilerle mücadele ediyorduk. Bu sistem dedikodu sayesinde sürdürülebiliyordu: Herkes herkesi tanıyorsa, herkes bizi de tanıyor demektir.

İnsanları birbirine bağlayan dedikodu, utanç duygusu ve bilinme arzusuydu. Bir araştırmacı, gündelik konuşmaları mercek altına alınca gördü ki diyaloglarımızın yüzde 80 veya 90'ı, "o an içinde bulunduğumuz sosyal dünya ve tanıdığımız insanlara ilişkindi." Ağzımızı açıyorsak, başka insanlardan bahsetmek için açıyorduk. Büyük düşüncelerimiz varsa eğer, bunlar da daha iyi sosyalleşebilmeye, dostumuzu düşmanımızdan ayırt edebilmeye, kim bizden kim değil anlayabilmeye yönelikti. Sanayileşmeden ve şehirlerde yaşamaya başlamadan evvel, dedikodunun işe yaramasının sebebi, insanların birbirlerini tanıması ve gidebilecekleri başka bir yer olmamasıydı. Sıfırdan başlayabileceğimiz, kendimizi başka türlü tanıtabileceğimiz yeni bir şehir ya da çevrimiçi bir dünya yoktu. Dedikodunun gerçeği yansıtmadığı zamanlarda bile, insanlara, ayıplanılan davranışlardan kaçınmaları gerektiği mesajı veriliyordu. O hareket bir kez sansürlenmişti; eğer buna riayet etmezseniz sıradaki kurban sizsiniz demekti. Böyle bir durumda grubun gözleri size dikilecekti. Washington'da yaşayan hukuk profesörü Daniel Solove'nin şöhret ve internet kullanımına ilişkin kitabında denildiği gibi, ayıplanma korkusu toplumun polisiydi ve kamuoyunun bakış açısını sağlamlaştırma işlevi görüyordu. Antik Romalılar suç işleyenlerin alnını, işledikleri suçu temsil eden bir harfle damgalıyordu. 1674 Salem'inde[81] Hanna Gray, ahlâksız ve hafif meşrep olmakla suçlanmış, cezası ise kiliseye alnında, "Bu yazıyı şehvet düşkünlüğümü ve ahlâksızlığımı göstermek için taşıyorum" diye bir notla gelmek olarak belirlenmişti. Nathaniel Hawthorne'un 1850'de basılan, *The Scarlet Letter*[82] isimli kitabında anlatılan da benzer bir hikâyeydi zaten. Kitap bize, 17'nci yüzyıl Boston'unda kocasını aldatan kadınların üzerinde A harfi taşımaya zorlandığını, bu harf nedeniyle insan-

81. Bugünkü Massachusetts'te bir şehir. (ç.n.)
82. *Kızıl Damga*, Nathaniel Hawthorne, Çev. Utku İlban Çoşkunoğlu Bilge Kültür Sanat, 2008. (ç.n.)

ların onlardan uzak durduğunu söylüyordu. Bu, lisede hepimize verilen tek ayak üstünde durma cezasıyla büyük benzerlik taşımıyor mu?

İnsanlar artık ayıplanmaktan korkmuyor; öyle değil mi? Yaşadığımız sosyal çevre ve toplum değişti. Biz artık tek ailelik bir evde yaşıyor, tek başımıza arabamıza binip işe gidiyor, çok ama çok çalışmamız gerektiğinden ofiste ancak yüzeysel ilişkiler kurabiliyoruz. Ayrıca bulunduğumuz her yerde gelip geçiciyiz; hemen taşınmaya karar verip kararımızı kolaylıkla uyguluyoruz. Bir başka ifadeyle, kimliğimizi ve geçmişimizi siliveriyor, kendimizi durmadan yeniden inşa ediyoruz. Utanç duymamız mümkün değil; çünkü bizi her şeyimizle tanıyan, dedikodumuzu yapan, toplum standartlarına aykırı davranıyor muyuz diye sürekli kontrol eden sınırlı bir insan grubu içinde değiliz.

Robin Dunbar'ın yazdığı gibi:

> Dünyanın her yerindeki geleneksel köy topluluklarında, herkesin eli herkesin cebindedir. Üstelik bundan başka şansları yoktur; çünkü evleri iç içe, duvarları kâğıt gibidir. Ancak dahası böyle olması tercih edilir: İnsanlar birbirlerine karşı içtendir ve birbirlerine destek olur. Onlar hayatta kalma mücadelesi verirken aynı sorunları paylaşır. Ayrıca bazen çiftlerden birinin, bazen her ikisinin akrabalarıyla birlikte yaşarlar. Sanayileşmiş modern kentlerde ise bu bakış açısı yoktur; çünkü her birey köklerinden kopmuş, yoktan var olmuştur. Kentlerde yaşayan insanların sosyal bağları, ortak tarihleri mevcut değildir. Arkadaşlık ve akrabalık bağları kurdukları insanlar civarlarında yaşamıyordur, zira iş bulabilmek için çoğunlukla uzaklara gitmeleri gerekmiştir.

Bunun doğal sonucu olarak, arkadaşlarımızın, ailemizin ve hayatımızdaki diğer otorite figürlerinin bizi fark etmesine ihtiyaç duyarız. Durum o kadar umutsuzdur ki diğer insanlardan ayırt edilebildiğimizi, kitleler tarafından yok sayılmadığımızı anlamak için ayıplanmaya bile gönüllü katlanırız. Ahlâksız, şehvet düşkünü ve hafifmeşrep şeklinde tanımlanabilmek için çözümler üretmeye çalışırız. Dövme veya piercing yaptırır, kanun kaçağı, isyancı ya da çete üyesi olmayı, bu sayede fark edilmeyi isteriz. Bunu yaparken de 150 ki-

şilik grubumuzun bize gerçekte kim olduğumuzu, kime güvenebileceğimizi ve nasıl yaşamamız gerektiğini söyleyeceğini umarız; ama kimse bizi tanımaz, biz de kimseyi tanımayız. Hakikaten zor bir durumdur. Bu sebeple kim olduğumuza ilişkin sinyaller gönderir, derhal anlaşılmak için sürekli çabalarız. Bu sinyallerin amacı, farklılığımızı ve benzer insanlarla işbirliğine ne kadar hazır olduğumuzu göstermektir. Tüm gruplara bakar ve içlerinden kendimizi en rahat ifade edebileceğimizi –popüler kültür, çevrimiçi, dindar, fetiş– seçeriz. Bütün bu çabaların gerisinde, bir gruba ait olduğumuzu hissetme arzusu kadar, diğer seçenekleri değerlendirip yeni keşifler yapma ve içimizi dökme imkânını kaçırmama beklentisi yatar.

Modern toplumda aynı anda birbirinden farklı birçok hayat birden yaşarız. Ofiste başka, okulda başka, ailemizin yanında ve toplumun kimi diğer bireylerinin yanında başkayızdır. Asıl amacımız, bizi diğer herkes gibi yapan sıradan hayatımızdan sıyrılmaktan başka bir şey değildir. Sürekli birbiriyle çelişen bu farklı topluluklar, bize neyin yanlış olduğunu söylemez. Çevremizde ağızbirliği yapıp da, "Bir randevuda böyle davranamazsın, delikanlı!" diyecek ya da komşumuzun gazetemizi çalmasına mâni olacak bir grup yoktur. Biz farklı muhitlerde yaşayan farklı insanlar haline gelmişizdir. Kısacası, kimseye karşı bir sorumluluğumuz mevcut değildir ve istediğimiz her şeyi yapmakta özgürüzdür.

Başka birine dönüşüp ortadan kaybolabilmek bir ilaçtan çok bir zehir gibidir. Herkes şekil değiştirirken güvenebileceğimiz kim kalmıştır? Dikizlemenin hayatımızın bir parçası haline gelmesinin sebebi, koloniler halinde yaşarken benliğimizi saran uyum ve farkındalığa duyduğumuz özlemden başka nedir ki? PostSecret'taki Frank Warren, ortak paydada buluşma arzusundan bahsetmişti; Twitter'ın yaratıcıları ise insanlar hakkında daha fazla şey bilme, onlara daha yakın olma istediğimizden... HollaBack ve Don'tdatehim, "yakışık alır ilişki" tanımını yeniden yaparken, sosyal kalıpları bir kez daha mahallemize davet ediyordu. Ancak tüm bu sitelerdeki hikâyeler imzasız yayınlanıyordu ve yazanın kişiliğini ele veren tek satır barındırmıyordu. Bu yüzden aslında ayıplarken, ayıplamanın bir parçası haline gelmiyor, "doğru" bir davranış biçimi dikte etmiyor,

hikâyedeki bilgiyi sadece eğlenceli zaman geçirmek için paylaşıyorduk. Eğlence, doğrulanmamış ve kaynağı belirsiz de olsa, lezzetli ama aynı derecede korkutucu bir lokma olarak sunuluyordu. "Dikizleme Kültürü"nün atma binmiş, tüm şehri, ait olacağımız bir topluluk bulma ümidiyle turluyorduk. Tuhaf olan şuydu ki arama şeklimiz, aradığımız şeyden uzaklaştırıyordu bizi: İnsanları ayıplamak için açılan siteler, kaba insanların oluşturduğu girdaba direnmeye çalışan insanların çok geçmeden kabalaştığı platformlara dönüşüyordu. Bir adam komşusunun videosunu YouTube'a koyuyor, yüz yüze tartışma ihtimalini bir kenara bırakıyor ve internet üzerinden polisliğe soyunmayı diyaloğa tercih ediyordu. Oysa böyle bir tercih, özlemini duyduğumuz toplumda ihtimaller arasında bile değildi. Aslında, içgüdüsel olarak niyetimiz iyiydi. Ne var ki dedikodu, dikizlemeye dönüştükçe eski değerlere sahip topluluklar biraz daha yok oluyor ve yerini hiç de kalıcı olmayan ilişkilere bırakıyordu. Bu ilişkiler ise bizden kimliğimizi aktif olarak yeniden ve yeniden tanımlamamızı talep etmekteydi.

"Dikizleme Kültürü"nün bir parçası haline gelerek hem hayatımızdaki boşlukları doldurmaya çalışıyor hem dedikoduyu yeniden işlevsel kılmak istiyoruz. İnsanların adi yaratıklara dönüşmemesini ve asosyal, öfke dolu, kırıcı hareketleri için ödüllendirilmemesini umut ediyoruz. Bir bütünlük taşıdığımızı, ruhu olan bir insan olduğumuzu birilerinin fark etmesini bekliyoruz; çünkü artık insanları popüler kültüre has alışkanlıkları ve birtakım hobileri olan profesyonel fetişler şeklinde algılanmaktan bıktık. Buna rağmen, doğru tanrıya doğru şekilde inanmadığımız ya da sevdiğimiz insanla sevişmediğimiz için dışlanmak veya damgalanmak tehlikesinden uzak kalmayı umuyoruz. Bir yandan, geleneksel toplumları bir arada tutan kuralların varlığını sürdürmesini diliyoruz, bir yandan da bunların bize dayatılmasına karşı çıkıyoruz. İşte modern dünyanın ikilemi bu ve dikizlemenin yarattığı sorun da bundan başka bir şey değil: Toplu halde yaşamayı özlüyor; ama toplu halde yaşamayı gerektiren benimsemeye yanaşmıyoruz. Maymunların sahip olduklarını almak; fakat hayata geçirmemek istiyoruz. Hangimiz iki saat boyunca komşusunu tımarlamak (tanımaya çalışmak) ister?

Robin Dunbar araştırmasını, dedikodunun dili ortaya çıkardığını ve insanın evrim geçirmesini sağladığını belirttikten sonra şu noktaya bağlıyor: "Biz buz devrinde yaşayan avcı-toplayıcı yaratıklarız; ama 21'inci yüzyılın ekonomi politiğine hapsolduk." Güdülerimiz bizi hâlâ bin yıl önce parçası olduğumuz küçük toplumdaki gibi yaşamaya itiyor. Hâlâ bir kabilenin bizi kabul etmesini istiyoruz. Fakat bir yandan da 21'inci yüzyılın bize öğrettiği şekliyle para harcamaya çalışıyor, bu büyük fotoğrafta kendimize bir yer edinmeye çabalıyoruz. Röntgenciliğe dayanan dedikodu, bir kabilenin onayına duyduğumuz ihtiyaç ile küresel sermaye mantığına dayanan elektronik bir dünyanın gözleriyle kendimize bakmamızın sonucu. Doğal olarak da kitle iletişim araçlarının bize şöhret bahşetmesini arzuluyoruz; çünkü içinde yaşadığımız toplum böyle oluştu. Aslında bu bir anti-toplum, evrensel bir dijital payda var ama onun da ayakları farklı yerel noktalarda! Dijital ortak payda, gücünü iç dökme ihtiyacından ve utançtan alıyor, ilişki kurma ve paylaşım vaat ediyor ama her gün gördüğümüz insanlarla aramızı açmaktan da geri durmuyor. Bizi "Dikizleme Kültürü"nün yaygınlığı sayesinde, maymun atalarını ve onların dikkatle izleyen gözlerini özleyen milyarlara bağlıyor. Hakiki grupların karşılıklı bağımlılık ilkesi etrafında paylaştıkları hayatın yokluğu, bu grupların temin ettiği güven duygusunun taklitleriyle yetinmemize yol açıyor. Böylece sanal dünyada birbirimizi tımarlıyor, mevcudiyeti çoktan tartışmalı bir toplumun parçası olmak için umutsuzca çırpınıyoruz.

***

Sırtımızı yaslayabileceğimiz o eski topluluklar ya da ayıplanarak yaşamanın modern bir yorumu ne yazık ki artık yok. Bunun için de dedikodunun babası belirsiz çocuğu "Dikizleme Kültürü" kapsayıcılığını günbegün daha da artırarak, gündelik hayatımızı belli belirsiz şekillendiren son birkaç kuraldan da sıyrılıp yoluna devam ediyor. Öğrenciler öğretmenlerini, öğretmenler öğrencilerini, komşular komşularını utandırıyor, büyük şirketler insanları utanacakları şeyler yapmaya teşvik ediyor, profesyonel utanmazlar sokaklarda gezi-

yor, kameralarına insanları utandıracak görüntüler kaydediyor. Sonuç ise tam bir rezalet: "Eğlenmek için utanalım!" gibi bir ilke kâr kaygısıyla harmanlanıyor, bizi utanacak ve başkalarını utandıracak şeyler yapmaya tahrik ve teşvik ediyor. Rochester, Minnesotalı yedinci sınıf öğrencisi Mitchell Henderson'ın garip öyküsü, işlerin nasıl çığırından çıkabileceğine, normal saydığımız davranışlardan ne kadar uzaklaşabileceğimize somut bir örnek. Birkaç yıl öncesine gidelim: Bunalımlı ve örselenmiş Henderson, anne ve babasının yatak odasındaki dolapta duran 22 kalibrelik tüfeği çıkarıp başına doğrulttu ve tetiği çekti. Ailesi yas tutmaya, arkadaşları MySpace sayfasına ortak anılarını ve taziye dileklerini yazmaya başladı. Ne var ki buralardaki ifade biçimleri Henderson'ı intihara sürükleyen mantıkla çelişiyordu. Mesela bir notta, "Mitch tetiği çekmeye cesaret edebildiği ve hepimizden vazgeçmeyi göze aldığı için tam bir kahraman. Tanrım, keşke onu bize geri versen!" deniliyordu. Ayrıca MyDeathSpace.com'a [BenimÖlümAlanım.com] da link verilmişti. Bu siteye insanlar ölüm ilanları ve ölümlere ilişkin haberler, dikizlemenin garip bir manifestosu gibi yazılıyordu. Sitenin yöneticileri bir insanın ölümüne dair ne varsa burada arşivliyor ve o insanın MySpace sayfasına link veriyordu.

Mitch'in öyküsüne dönmeden evvel, bir süre *My*DeathSpace'de oyalanalım: İnternetteki bu topluluk, ürkütücü olduğu kadar bağımlılık yapıcı bir niteliğe sahip. Bir ölüm ilanından diğerine, oradan ölenlerin MySpace profiline atlayarak sitede birkaç saat geçirdim. Bazıları ilanlarını çiçeklerle süslemiş, diğerleri esrarengiz yazılar yazmıştı. Örneğin DeathSpace'e göre Melody Corona, aşırı Xanax alıp henüz 17 yaşındayken uykusunda ölmüştü. Fotoğrafta –parende atıyordu– enerjik genç bir kadın görüyordunuz. Hayatını kendi kelimeleriyle şöyle anlatıyordu: "Adım Melody Sunshine Corona. ← bu benim gerçek adım; HADİ KENDİMDEN BAHSETMEMİ İSTEYİN! Daha 17 yaşındayım ama lütfen beni yaşımla değerlendirmeyin; çünkü çok hızlı büyüdüm. Bununla yetinmediyseniz devam edeyim: San Antonio'da doğdum & büyüdüm. Artık okula gitmiyorum ama üniversiteyi dışarıdan bitirmek üzereyim." Ruh halini ise enteresan diye nitelemiş. Profil fotoğrafının altına da, "Sahte arka-

daşlarınızın olması kimi zaman iyidir; böylece gerçek arkadaşlarınızı daha rahat ayırt edersiniz" yazmış. Melody'nin gerçek arkadaşları, muhtemelen artık bu tüyler ürpertici sanal balmumu müzesini ziyaret etmiyordur; ama geri kalanlar, yani bizler –pusuda yeni bir dikizleme fırsatı bekleyenler– sayfasında gezinmeyi sürdürüyoruz.

Tıpkı Mitch'in MySpace sayfasını dikizlediğimiz gibi... Muhtemelen sayfasına kayıp bir iPod'a ilişkin not düşen de *My*DeathSpace'den yola çıkıp ne olup bittiğine bakmak için kendisini burada bulan bir meraklıydı. Bir yandan anahtar deliğinden Mitch'i gözetlerken, bir yandan da iPod'unu kaybettiği için intihar etmiş olabileceğini yazıyor ve pek de olgunlaşmamış bir zihnin ürünü olan eşek şakasını yapıp gidiyordu. Zaten mesaj kargaşası arasında onunki fark edilmiyordu bile. Belki de bu nedenle, pasif dikizleme eğlenceleri, kısa sürede küresel kötü niyete dönüşüyordu. Zira sayfada, Henderson'ın mezarına konulmuş bir iPod'un fotoğrafı da yer alıyordu. Henderson'un yüzü bir iPod girdabının ortasına Photoshop ile yerleştirilmişti. Bir süre sonra MySpace sayfası hacklenmiş, Henderson'ın fotoğrafı yerine bir zombininki konulmuştu. Henderson'ın nasıl intihar ettiğini canlandıran videoyu ise YouTube'da izlemek mümkündü. Elbette ezilmiş bir iPod, Henderson ile başrolleri paylaşıyordu. Bu şaka o kadar abartıldı ki Henderson'un evine telefon sapıkları dadandı. Mitch'in babası telefonu açtığında, "Selam, ben Mitch! Mezarlıktan arıyorum" ya da "Selam! Mitchell'in iPod'u bende" gibi cümleler duyuyordu.

"Dikizleme Çağı"nda, dedikoduyu ve utancı ekmeğimize margarin gibi sürüyoruz. Hayatımızda dikizleme margarininden daha bol ama bir o kadar da tatsız ne var ki! Her şeyin üzerini bu margarinle kapladık. Üstelik bu margarin o kadar yapışkandı ki onunla birlikte elimiz yüzümüz yağa bulanmış bir halde yaşıyor, sıkıcı hayatımızı bu margarine malzeme yapıyorduk. İşin tuhafı, öldükten sonra bile onun yapış yapışlığından kurtulamıyorduk. Mühür bir defa kırıldı mı, fıçının içindeki yağ üzerimize boşalıyordu ve biz onu nasıl durduracağımızı ya da durdurup durduramayacağımızı bilmiyorduk. Hiç tanımadığımız muzip insanlar, unutulup gidecek ayrıntılara kendilerince bir anlam yüklüyor ve ayrıntıları bütün yüzeyi kaplaya-

cak şekilde kamusallaştırıyorlardı. Tüm kuytu köşeler ve sığınaklar artık onunla kaplıydı; dişlerimiz, dilimiz, boğazımız, göbeğimiz... Her yerimize bulaşmıştı. Ne kadar çiğnersek çiğneyelim, ne kadar kusarsak kusalım ondan kurtuluş yoktu. Hiçbir şey beklemeden iletişim kurmak, işte sürü haline getirmişti bizi.

Gece sırlarımın üstünü örtüyor ve milyonlarca insanla paylaştığım şehrimde sabahı beklerken, nihayet elimdeki kartpostalı yırtıp atmaya karar veriyorum.

5
Peşimizdeki Dedektifleri Takip Etmek: Dikizlemenin Altın Çağında Komşuluk

Bizim toplumumuz izleyicilerden değil, röntgencilerden oluşuyor... Zaten biz de bir amfi tiyatroda ya da sahnede değil, tek bakışta her şeyi görebildiğimiz bir makinenin içindeyiz. Bu makinenin gücü hayatımızın her alanına işledi. Bu mekanizmanın parçası olduğumuzdan beri biz de bu gücü taşıyoruz.

Hapishanenin Doğuşu, Michel Foucault[83]

Şu an karşımızda duran en büyük sorun, tüm vatandaşların birbirini gözaltında tutma olasılığı. Bu, arka bahçenize pusu kurup komşunuzu incelemeye benziyor.

Jennifer Stoddart, Kanada Gizlilik Komiseri, *2008*

SpyTech'te[84] yine yoğun bir öğleden sonrası... Genç bir adamın oyuncak ayılara ve çalar saatlere yerleştirdiği gizli kameralarla insanları nasıl dikizlediğine göz atıyorum. Bu sırada çenesi düşük bir arkadaşımız da minyatür ses kayıt cihazlarını nereden bulacağını öğrenmeye çalışıyor ama bir yandan da almaya niyeti olmadığını, meraktan sorduğunu beyan ediyor. Bir kadın kiraladığı bu tip bir aparatın bozulmasından dem vurup onu tamir ettirmesi gerektiğini söylüyor. Dediğine göre köpeği, kablolardan birini çiğnemiş ve böy-

83. *Hapishanenin Doğuşu*, Michel Foucault, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi 2006. (ç.n.)

84. Gizli kamera, kayıt cihazları gibi malzemelerin satışını yapan, ajanların kullanabileceği son teknolojiyi müşterilerine sergileyen Kanada'daki bir dükkân. (ç.n.)

lece öğrencilerin hayvanları kameraya alarak hazırladıkları sanat projesini sona erdirmiş. Nihayet Ursula Lebana, merkezi Toronto'da bulunan bu işletmenin sahibi, cep telefonlarının sinyalini bozan bir alet (Lebana'nın anlatmaya çalıştığına göre, Kanada'da satışı yasal değil) siparişi vermek isteyen müşterisini başından savdıktan sonra, sorularımı yanıtlamak üzere yanıma geldi. İlk sorum, 1991'de Kanada'nın "ajanlara" yönelik ilk dükkânını açtığından beri işlerin seyrinin ne kadar değiştiği oldu.

Lebana soruyu, "O zamanlar dükkâna gelen insanlar gördükleri karşısında büyük bir şaşkınlık yaşıyordu. Kameraların bu kadar küçük boyutlarda üretilebildiğini bilmiyorlar, "Aman Tanrım, bu korkunç!" diyorlardı. İnsanlar o zamanlar henüz, "Dadıyı gözetlemenin neresi etik? İnsanlara güvenmemiz gerekmez mi" sorusuna yanıt arıyorlardı" diye cevapladı; ama 17 yıl sonra işler epey değişmiş, sektör epey rağbet görmeye başlamıştı.

"Şimdi insanlar gelip, 'Ben bir gizli kamera istiyorum' diyor. Onları kullanmaya hevesliler; bu aletler onlar için tanıdık hale geldi. Devamlı müşterilerim bile var. Örneğin geçenlerde yeni bebek sahibi olmuş bir kadın geldi ve tıpkı babasının 16 yıl önce yaptığı gibi, dadıyı gözetlemek için gizli kamera aldı. Bu değişim iyi" diyor Lebana. O artık SpyTech'in Ottawa, Londra ve Ontario şubelerini açmış bir işletmeci.

Kuşaktan kuşağa aktarılan dadı gözetleme hikâyesini bir kenara bırakırsak, dikizleme teknolojilerindeki ve onlara duyulan ilgideki devrimi karakterize etmek için pek çok kelime bulabiliriz. Üstelik "iyi" de bu kelimelerden biri olmaz; fakat bir kez daha düşününce Lebana'nın haklı olduğu bir yan bulunduğunu görmek mümkün. SpyTech, neredeyse 20 yıldır, minyatür kameralar ile ses kayıt cihazları ve bilgisayarlar için üretilmiş dikizleme programları satıyor; 'Büyük Birader'den artık korkmuyor, tersine, birer 'Büyük Birader' haline gelmek istiyoruz. Güven duygusu nereye gitti peki? Öyle bir duygu kalmadı artık! Ancak endişelenmeye de gerek yok. İnsanları sürekli gözaltında tuttuğumuz, bununla birlikte oyunu da kuralların göre oynadığımız yeni bir yaşam tarzı var artık dışarıda.

Gözaltında tutmak, "Dikizleme Kültürü"ne eklemlendi. Her iki-

si de her şeyi bilme, tüm sırları açığa çıkarma arzusuna dayanıyordu ve bu o kadar da kötü değildi. Dikizleme, geleneksel toplumların çöküşüyle ve bunun hemen ardından yeni toplumun fertlerini birbirine bağlayan elektronik eğlence araçlarının inanılmaz ölçüde yaygınlaşmasıyla ortaya çıkacaktı. Doğal olarak, çevremizdekileri gözaltında tutma arzusu, geleneksel yaşam biçiminin yok olmasına bağlıydı. Bu yokoluşu beraberinde getiren ise dikizlemeyi mümkün kılan teknolojik ilerlemeydi. Gözaltı ile dikizlemenin birbirine kenetlenmesi bu yüzden hiç de tuhaf durmuyordu. Sistem şöyle çalışıyordu: Günlük eğlencemizin büyük kısmı başka insanların hayatlarına bağlıydı; YouTube'dan tutun, realiti şovlara ve bulvar gazetelerine kadar durum buydu. Bu eğlence dünyasına erişmemizi sağlayan da insanları gözaltında tutmak için üretilmiş aletlerdi. Eğer gizli kamera satan dükkânlar olmasaydı, "Orta Batı'nm Vahşi Kadınlarının Şaşırtıcı Videoları"nı nasıl edinecektik ki? İnsanları gözaltında tutmayı bir tür eğlence olarak gördükçe, kaçınılmaz bir biçimde, onun yöntemlerini ve ideolojisini gündelik hayatımıza daha fazla adapte ediyorduk. Bu ise "Dikizleme Kültürü"nü meşrulaştıran en önemli unsurdu.

Evet, aslında her şey bu sihirli ve bir o kadar da ürpertici "gözaltında tutmak" kavramıyla birlikte başlamıştı. "Dikizleme Kültürü"nü anlayabilmek için güvenlik kameralarının yaygınlaşma biçimini şöyle bir gözden geçirmek yeter de artardı bile. Bankalarda her hareketimizi gözetlemesine ses bile çıkarmadığımız, suçun alıp başını gittiği sokaklarda bulunuşuna neredeyse şükrettiğimiz kameralar, ofislerimize, otomobillerimize ve nihayet yatak odalarımıza girmekte gecikmeyecekti elbette. Gözaltında tutma arzu ve talebi olmasaydı, dikizlemezdik. Dikizlemeseydik Lebana SpyTech'i açamaz, insanları dikizleyecek araçlar üreten koskoca bir endüstri, insanlarda da çevrelerinde cereyan eden her şeyi bilmek gibi bir saplantı oluşmazdı.

***

"On yıl öncesine göre satışlarımız epey arttı" diyor Lebana. "Elbette fiyatlarımız da düştü. Eskiden oyuncak ayıların içine konulan kameraları 1600 dolara satarken, şimdi 275 dolara işinizi halledebilirsiniz. İğne başı kadar bir kamerayı almanız için 69 dolar biriktirmeniz yeterli. Eğer isterseniz birkaç bin dolar biriktirerek, kalıcı bir gözetleme sistemi kurabilirsiniz." Lebana, "Artık insanlar daha fazla satın alıyor ve satın aldıkları aletlerin kalıcı olmasını istiyor" diyerek sürdürüyor sözlerini.

Lebana'nın tavsiyesine uyup dükkâna bir göz atalım. (Bu arada hatırlatalım, Lebana internetten de satış yapıyor!) MOBESE kameraları ucuz ve bildiğiniz gibi sık rastlanır şeyler. TigerDirect marka devasa MOBESE kameralar, "Dış Mekânın Güvenliği için Çözünürlüğü Yüksek Renkli Çekimlerini" 170 dolar 99 sente yapıyor. Kamerayı evimin içinde istiyorsam 48 dolar 99 sent ödemem yeterli. Hatta arzu edersem, renkli çekim yapan kameraları evimin içi ve dışı için sadece 60 dolar 99 sente alabilirim.

Müşteri profilini sorduğumda, Lebana ilginç şeyler söylüyor: "İnsanlara, 'Eşiniz sizi aldatıyor mu, kontrol edebilirsiniz' diyoruz; çünkü evinize bir gizli kamera koyduğunuzda olan bitenin tümünden haberdar olursunuz. Mesela, tohum boyutundaki alıcılar oldukça popüler. Bu alıcıları kumaşa iliştirebiliyorsunuz. Eşinizin iç çamaşırına takarak onu kontrol edebilirsiniz. Piyasaya sürüleli üç-dört yıl oldu. İnsanlar uğrayıp bu alıcıyı soruyor. Polisi arayıp birinin arazinizi tahrip ettiğini söylerseniz, ellerinden ne gelir? Sonuçta hiçbir polis, bu insanı yakalamak için 24 saat bahçenizde nöbet tutmaz. Bu yüzden kendiniz bir yöntem bulmalısınız. Kameralar bu yanıyla da son derece işlevsel. Boyutları ise her geçen gün küçülüyor. Yangın alarmına monte edebilirsiniz mesela; artık hareket algılayıcıları da var. Şimdi lolipopun çubuğuna benzeyen kameralarımız çıktı. Zippo çakmaklar için de kameralar mevcut. Görüntü kalitesi pek iyi değil ama zaten eğlence için üretildi."

Bütün bu sözlere rağmen Lebana'nın yirmi yıl önce SpyTech'i açmasının arkasında, eğlence hayatında kameranın artan önemini kavraması yatmıyordu. Dükkânı açmıştı; çünkü daha önce işlettiği küçük dükkânında, yanında çalışanların hırsızlık yaptığından şüphe-

leniyordu. Suçluları bulmak istiyordu ve bunun için birtakım yöntemler düşünmüştü: "Pek çok işletmenin benzer sorunlar yaşadığını fark ettim. Bu tür aletlerin varlığından haberdar olsaydım, onları uzun yıllar önce kullanmaya başlayacağıma şüphe yoktu." Lebana, ticari zekâsı bulunan bir kadındı ve gözetleme sektörüne girmeye karar vermekte tereddüt etmemişti. Bana anlattığına göre, bugünkü aklı olsa kameralarla sadece yanında çalışanları değil; evinde çalışan dadıyı da izlerdi: "Küçük çocukları olan dul bir kadındım. Zaten kameraların iki yaygın kullanımı var. İlki, dadıların evde yalnızken neler yaptığını görmek, diğeri de dükkânı hangi personelin soyduğunu ortaya çıkarmak!"

Lebana ile konuşurken, iki nokta öne çıkıyordu: İnsanları gözaltında tutan kameraların gittikçe daha kolay bulunur olması ve kolay kullanılması ile kendini istikrarsız ve tehditlerle dolu dünyadan koruma kaygısı. Toplumumuzu etkisi altına almış belirsizlik ve endişe, kendimizi kameralarla korumamız gerektiğini düşündürüyor. Bu hale gelmemiz, "Dikizleme Kültürü"nün bu kadar yaygınlaşması tesadüfi değil. İşte yine gözaltında tutma isteği ile dikizlemenin ilişkisine değiniyoruz: Ne kadar çok izler, izlediklerimizi ne kadar çok kaydedersek, hayatın trajedisine ilişkin o kadar çok malzeme biriktiririz. "Gerçek hayata" dair bu malzemeler, video klip, fotoğraf, radyo ve televizyon programları ile blog yazıları formuna sokularak, "Dikizleme Kültürü"nün ağzına layık bir eğlence haline kolaylıkla getirilebilir. Bu seçenekler içinde en dramatik, dolayısıyla en eğlenceli olan şüphesiz radyo ve televizyon programları. Bağlamından ve belli bir bakış açısından koparılmış görüntülere maruz kaldıkça da güvenliğimiz için daha fazla kameraya ihtiyaç olduğuna dair bir algı işgal ediyor zihnimizi. Bir başka ifadeyle, insanları gözaltında tutma talebindeki artış ile "Dikizleme Kültürü"nün neden bu kadar yakın iki arkadaş olduğunu anlamak hiç de zor değil.

Lebana, şu sözlerle değerlendiriyor bu durumu: "Artık komşularımızla iyi geçinemiyoruz. İnsanlar sabırsız ve agresif. On altı yıl evvel dükkânı açtığımda, komşularla problem denince akla gelen yüksek sesle çalınan müzik, havlayan köpekler falandı. Şimdi komşularımızdan ölüm tehditleri alıyor, arabamızın lastiğine batırdıkları

çiviler ya da bu gibi girişimlerle mücadele ediyoruz. İşin kötü yanı, bu tip düşmanca davranışları polise şikâyet etmek için yeterli delilimiz yok. Ancak bir gizli kamera edindiğinizde işin rengi değişiyor; istediğiniz kanıta derhal ulaşıveriyoruz."

Lebana daha sonra gece yarısı çiçek tarhlarına zarar verildiğini iddia eden bir kadının hikâyesini anlatıyor. Kadın, bu meçhul kişinin yakalanmasını istiyor. Polise başvurduğunda ise ona gizli kamera alması tavsiye ediliyor: "O da penceresinin pervazına bir kamera yerleştirip, olanı biteni kaydetmeye başladı. Gördü ki çiçeklerine zarar veren kişi komşusundan başkası değildi. Ertesi gün yine çekim yaptı; komşusu pek tabii iş başındaydı. Bu durum canım sıktı; çünkü iyi arkadaş olduklarını sanıyordu. Böyle o kadar çok öykü var ki... Gerçekten inanılmaz."

Lebana, katillerin yakalanmasına, pedofillerin hapse atılmasına, mağaza soyguncularının kimliğinin belirlenmesine ilişkin bir sürü hikâye anlattı. Söz konusu olan kötü niyetli komşular, şüpheli personel, aile içi tacizdi. Örneğin evinde ve işyerinde bulunduğu sırada ölüm tehditleri alan bir kadın vardı. Tehdit notları dairesinin kapısına bırakılıyordu. Kadın Lebana'nın dükkânına gelip yardım istemişti. Daha sonra, kendisine tavsiye edilen kamerayı alarak, kayınbiraderinin yardımıyla dairesinin dışına, hole yerleştirmişti. Bu sayede kimlerin gelip geçtiğini görecekti; fakat kameranın açısı, o notları bırakanı görmesini bir türlü sağlayamamıştı. Bu yüzden Lebana kadına bir teknisyen göndermiş ve kameranın holdeki "çıkış" levhasının üstüne yerleştirilmesini sağlamıştı: "Not yeniden bırakıldığında, bu defa kamera meçhul şahsı yakalamıştı. Beni arayıp sıkıntılı bir sesle kendisini tehdit eden kişiyi tespit ettiğini söyledi. Ortaya çıktı ki notları bırakan kayınbiraderinden başkası değildi. Arkanızdan kimin iş çevireceğini bilemezsiniz ki..."

"Arkanızdan kimin iş çevireceğini bilemezsiniz." "Dikizleme Çağı"nm gözetleme adlı popüler şarkısının nakaratı bu cümle olmalı. Kendinizi koruyun, çünkü dünya garip ve tehlikeli bir yer; eğer siz kendinize dikkat etmezseniz, kimse bunu sizin için yapmaz: "Evlerinde çalışan dadıyı kontrol eden insanların yüzde 90'ı gördüklerinden hiç memnun değil. Anne ve baba evden çıkar çıkmaz

dadının davranışları değişiveriyor. Çocuklarla ya da bebekle neredeyse hiç ilgilenmiyor." Peki, dadı nelerle meşgul oluyor? Dergi okumakla, televizyon seyretmekle, hırsızlıkla, hatta belki koruması gereken çocukları taciz etmekle...

Lebana'nın dadılar hakkındaki ikna edici konuşması bana CNN.com'da gördüğüm bir videoyu anımsattı. Bu, çocuklarının bakıcısını izleyen bir annenin, ikizlerinin nasıl dikkatsiz kucaklandığını görür görmez koşarak evine dönmesine dair bir "haberdi." Siteye girdiğimde, "Gizli Kamera, Dadının Çocukları Nasıl Kucakladığını Gösteriyor" adlı video, "en çok izlenenler" kategorisindeydi. Haberi izlediğinizde, yedi aylık iki bebeğin tulumlarından tutularak koltuğa taşındığını ve buraya yüzüstü atılıp kendi hallerine bırakıldıklarını görüyordunuz. Bu video pekâlâ, Ursula Lebana'nın SpyTech'inin reklam film olarak düşünülebilirdi. Video pek bilgi içermemekle beraber, "şoke edici" öğeler barındırıyor ve elbette gözü yaşlı anneyle röportaj yapılıyordu. Kadın röportajda, evine gizli kamera koymayı akıl ettiği için ne kadar şanslı olduğunu anlatıyordu. Bu sayede eve zaman kaybetmeden dönebilmiş ve dadıyı çok geç olmadan kovabilmişti. Aslına bakarsanız şefkat görmemekle beraber çocukların tehlikede olduğunu söylemek de zordu. Kamera onların tombul bedenlerini, sakin tavırlarını ve pek sevgi görmedikleri halde hayatlarından memnun olduklarını gösteriyordu. Oysa dünyanın pek çok yerinde bir yaşını göremeden açlıktan ölmüş çocuklar vardı. Ah, elbette bunun konumuzla ilgisi yoktu. Çocuklar risk altında! Dadıyı kovalım! Kendimizi koruyalım! ...ve sıradaki adımın ne olabileceğini tahmin edelim. Hikâyenin ana fikri başından beri çok açık: İnsanlara güvenilmez; kendinizi koruyun!..

Bu arada, yaşı biraz daha ilerlemiş çocuklar da internet başındaydı. Lebana'nm bu çocukları kontrol altında tutabilmeniz için de önerileri vardı elbette. Mesela çocuklarınızın klavyede dokunduğu her harfi kaydeden programlar mevcuttu. Kulağa işe yarar geliyor değil mi? Lebana şöyle anlatacaktı:

> Aileler çocuklarının internette neler yaptığını kontrol etmek zorunda. Dünya pedofillerle dolu. Çocuklarınızı onlardan korumak zorundasınız.

Elbette sekiz-on yıldır basın duruma ilişkin, "Durum çok fena" gibisinden şeyler yazıyor; ama on beş yıl önce böyle sorunlarımız yoktu. Çocuklar eve arkadaşlarını getirip yasak elmayı dişlemeye başladığında, arkadaşını evden atıp konuyu kapatabilirdiniz. Ancak şimdi bu tip şeyler internet üzerinden yapılıyor; dolayısıyla durumu kontrol altında tutmak daha zor. Çocuklar kendilerini çok zeki sanıyor ama öyle değiller. Bu yüzden ailelerinin neler olup bittiğini bilmesinin hakikaten çok önemli olduğu kanaatindeyim.

Buna benzer bütün tehlikelere dair, Lebana'nın verebileceği oldukça ikna edici örnekler var; ama Lebana'ya göre bunlardan korunmak hiç de zor değil. Zaten örnekleri anlatır anlatmaz, bize bu yolları gösteriyor. Bir çocuğu internette bekleyen tehditleri, Lebana, 13 yaşındaki Megan Meier'i örnek vererek anlatıyor. 40 yaşındaki Lori Drew, Megan'ın arkadaşı olan oğlu gibi davranıp çocuğu seksi hareketler yapması için tehdit ediyor. Lori (ufak tefek yönlendirmelerle) yakaladığı seksi görüntüleri, MySpace'de yayınlıyor. Sonra aniden iletişimi kesip dünyanın onsuz daha iyi bir yer olacağını yazıyor. Ezelden mutsuz olan ve antidepresanlarla ayakta duran Megan, kendisini günün ilerleyen saatlerinde asıyor. (Şunu not düşmem gerekir ki bu olay kısa sürede "Dikizleme Kültürü"nün alışık olduğu bir eğlenceye dönüştü. Bu ölümle son bulan zalimlik, "Megan Layığını Buldu" adlı blogda ikiye katlandı. Bloga yazanlar Megan'ın sınıf arkadaşlarından başkası değildi. Blogda, "Kendini MySpace'den tanıdığın bir çocuk için mi öldürdün? Yapma Tanrı aşkına! Demek istediğim, şişkonun teki olduğundan fazla bir seçme şansın bulunmadığını biliyorum ama yine de insan böyle bir nedenle intihar etmez" gibi yorumlar yapılıyordu.)

Lebana şöyle diyor: "Amaç sadece size ya da işlettiğiniz dükkâna zarar verebilecek kişileri yakalamak değil. Amaç kendini korumak. Bir defasında şahit olduğumuz bir boşanma davasında, kadın kocasının defalarca gözaltına alınmasına neden olmuştu. Zavallı adamı kendisini dövmekle, tacizde bulunmak ve tehdit etmekle suçluyordu. Hatta adam birkaç gün hapiste bile kaldı. Sonra o da evine bir kamera yerleştirmeye karar verdi. Bu sayede polis onu gözaltına almaya geldiğinde, saat kaçta nerede olduğunu ispatlayabilecekti.

Zira karısının dövüldüğünü iddia ettiği saatlerde o evinde televizyon izliyor oluyordu. Birkaç gün içinde gerçekten de polis yine adamın kapısına dayandı. O da kayıtları gösterdi. Bu kez tutuklanan kadındı. Dediğim gibi, kendinizi koruyorsunuz."

Artık, bir zamanlar üyesi olduğumuz cemaatlerin yerinde yeller esiyor. Buna karşılık, cemaatlerin ortaya çıkışından bile daha eski olmakla birlikte daha az bilinen bir noktada buluşuyoruz. Bizi birbirimize suç bağlıyor; üstelik bunlar vahşi suçlar. (Katliamların ve seri katillerin yarattığı isteriyi bir kenara koyarsak eğer, Batılı toplumlarda ciddi suç oranlarının her geçen gün azalmakta olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.) Ancak küçük patronundan çalmak, internette kendini bir başkası olarak tanıtmak, hızlı araba kullanmak gibi suçlar yaygınlaşıyor. Neticede, gittikçe daha fazla insan bu sorunlara bireysel çözümler üretme yolunu seçiyor. Kimse bizim mahallemizde racon kesemez öyle değil mi? Cemaat kültürünün, paylaşılan kamusal alanların azaldığı (Bastıramadığımız öfkenin sebebi bu kültürün yok oluşu; belki kaybımız için ağıt yaktığımızı bilmiyoruz ama yakıyoruz işte) modern zamanlarda sahip olduğumuz tek şey bu; biz de onu korumak için gerektiğinde sertleşmeye hazırız. Eğer birisi arabasını bizim yerimize park ederse ya da köpeğinin ağacımıza işemesine izin verirse bunu bilmek isteriz. Ayrıca bu masum bir istekten ibaret de değil, bunun hakkımız olduğundan eminiz. "Dikizleme Çağı"nda, insanları gözaltında tutma arzusu altın devrini yaşıyor. Gözaltında tutmak dikizlemeyi mümkün kılıyor ve dikizlemek, gözaltında tutmayı hoş görmemizi sağlıyor. Gözaltına alan bizzat biz olabiliriz ya da bizim için bu işin icabına polis veya hükümet bakar, önemli değil. "Dikizleme Kültürü"nün kehanetleri, gözaltına alınmanın korunaklı bir alanı, caydırıcılığı ve güvenli bebek bakımını beraberinde getirdiğini söylüyor. Üstelik çeşitli ucuz eğlence kaynakları sunuyor. Bir taşla kaç kuş birden...

***

Hemen hemen her gün, güvenlik kameraları belayı banda alıyor, kötü komşuların izini sürüyor, zehirli mantarların yetiştikleri gölge-

leri, gözümüzden kaçan tenha yerleri aydınlatıyor. Kameralar artık her yerde bulunuyor. Bu nedenle onlara o kadar alıştık ki neredeyse varlıklarını fark etmiyoruz bile. ABC News ve *Washington Post*'ta Temmuz 2007'de yürütülen bir anket, Amerikalıların yüzde 71'inin güvenlik kameralarından memnun olduğunu ortaya koyuyor. Bu iyi, zira özgürlükler ülkesi ABD'de, aleni ve gizli toplam kamera sayısı otuz milyon; bu kameralar haftada dört milyar saatlik kayıt yapıyor.

90'ların ortalarında Tacoma, Washington, Baltimore ve Maryland, suçla mücadele projesi kapsamında güvenlik kamerası kullanımını hayata geçiren ilk dört büyük şehirdi. Bu bağlamda, suça eğilimli bölgeler tespit edilecek ve oralara MOBESE kameraları yerleştirilecekti. Takdir edersiniz ki bu yöntem her köşe başına polis yerleştirmekten daha ucuzdu. Ayrıca daha etkiliydi, zira haydutları korkutmadan onları enselemek mümkündü. Elbette yöntem hızla yayıldı. Doğu Newark, New Jersey (Nüfusu iki bin), bir yazarın, "tekil şiddet eylemi" olarak tanımladığı hadise nedeniyle, kentteki her köşe başına on altı döner başlıklı güvenlik kamerası yerleştirdi. Tembel semti Lyons, New York (Nüfusu 4bin300 ve resmi internet sitesinde, "Wayne bölgesinin en oturulası semti ve göl kenarına kurulu kentlerin buluşma noktası" olarak tarif ediliyor) ise güvenlik kamerası furyasına direnemeyen diğer kentler arasında. Lyons'ta artık ana caddelerin tamamında olanı biteni izlemek üzere birer kamera bulunuyor.

11 Eylül 2001'den sonra daha evvel tercihe bağlı olan kamera sistemi, kendisini tek çözüm olarak dayattı. Tüm şehirlere halkı gözaltında tutmak ve "yerel güvenliği" artırmak için milyarlarca dolar yatırım yapıldı. Baltimore ve Chicago, kullandıkları sistemi, herhangi bir masraftan kaçınmayarak iyileştirdi. 90'ların sonunda Chicago'da beş yüz kamera mevcuttu; fakat şimdi bu sayı "Yerel Güvenlik Ağı" projesi kapsamında 2250'ye ulaştı. Güvenlik Bakanlığı da projelerini gerçekleştirebilmesi için Chicago'ya 5.1 milyon dolar hibe etti. Yine bakanlık Chicago için 48 milyon dolar ayırdı ve böylece bütün şehir 1440 kilometrelik fiber optik ağla kaplandı. 43 milyon dolar ise bu ağların emniyet müdürlüklerinden denetlenebil-

mesi için harcandı. Artık Chicago polisi, IBM video analitik sistemiyle yola bırakılan şüpheli paketleri ve örneğin Sears Tower[85] etrafında şüphe çekecek biçimde dönüp duran arabaları tespit edebiliyor.

Baltimore'da ise devlet kaynakları, demode kamera sistemini 1.3 milyon dolarlık yeni "İzleme Merkezleri" ile değiştirmek için kullanıldı. Bu yeni merkezler, eyalet otobanlarında mevcut olan MOBESE kameralarına iliştirildi ve bu sayede Maryland'deki beş şehir, güvenlik kameraları tarafından gözetim altına alındı.

Daha küçük şehirler de boş durmadı. Cephaneleri arasına son beş-altı yılda güvenlik kameralarım ekleyen kentleri şöyle sıralamak mümkün: Richmond (Kaliforniya), Spokane (Washington) ve Greenville (Kuzey Carolina). Minneapolis'te otobanların yüzde 80'i insanların rızası doğrultusunda, 2bin350 kamerayla izleniyor; böylelikle şehirlerarası yollardaki ve şehir girişlerindeki trafik denetim altında tutuluyor.

Doğal olarak, New York City ve Washington DC, gözetleme sistemlerinin en yeni teknolojiye sahip olmasına en çok özen gösterilen şehirler. Mesela Washington'daki güvenlik komuta merkezine yirmi bir kanaldan video kayıtları akıyor ve bu kayıtlar 4bin775 güvenlik kamerasının çektiği görüntülerin derlenmesiyle oluşuyor. Yirmi bir kanaldan gelen bilgiler merkezdeki üç ekrana yansıtılıp tüm gün izleniyor. Yeni plan bu sisteme, şehre çoktan yerleştirilmiş beş bin kamerayı daha entegre etmek. Bunların 3500'ü devlet okullarının içindeki ve dışındaki kameralar. Bu görüntüler şimdiye dek DC polisi tarafından izleniyordu. Elbette planı eleştirenler de vardı; fakat Belediye Meclisi üyesi Muriel Bowser (Şehrin varlıklı kuzey kesimini temsil ettiği söylenebilir) konuya ilişkin olarak, "Katıldığım tek bir toplantıda, buluştuğum tek bir grupta bile güvenlik kameralarına muhalefet eden birini görmedim. Herkes bu kameraların mahallelerinin güvenliğini pozitif yönde etkilediğini düşünüyor" diyecekti.

2007 Temmuzunda, New York City'nin kamu görevlileri, "Aşağı Manhattan Güvenlik Birimi" adıyla Londra'daki "Metal Halka" planının bir benzerini hayata geçirdi. Plan kapsamında cadde ve so-

85. Chicago'daki gökdelenler bölgesi. (ç.n.)

kaklara plaka okuyucuları ile merkezden yönetilen bariyerler yerleştiriliyor ve var olan 250 güvenlik kamerasına üç bin adet daha ekleniyordu. 2008 ilkbaharında, polis yeni bir dikizleme silahına kavuşmuştu: 10 milyon dolarlık bir helikopter artık Manhattan'ın üzerinde uçuyor ve polisin "üç kilometre öteden insanların yüzünü görüp tanımasını ve 32 kilometre uzaklıktaki şüpheli aracın bile izini sürebilmesini" sağlıyordu.

Görünen o ki ABD'deki şehirlerin tümü, insanları gözaltında tutmak için benimsedikleri yöntemleri Birleşik Krallık'tan ithal ediyor. Britanya, Batı dünyasının polislerine kapalı devre televizyon (CCTV) kamerası kullanımı konusunda ilham verdi. Son rakamlara göre, ülkeye yayılmış bir milyon kamera şehir meydanlarını, otoyolları ve kalabalık dükkânları izliyor. Eğer özel kameraları da eklerseniz bu sayıya bir dört milyon daha eklemek gerekiyor. Kimi araştırmalar, tahminen her on dört Britanya vatandaşına bir CCTV kamera düştüğünü gösteriyor. Sıradan bir Britanya vatandaşı sıradan hayatını sürdürürken her gün üç yüz farklı kameraya yakalanıyor. Bu hale o kadar kısa sürede geldik ki...

Bir gazetecinin 90'lar biterken yazdığına göre, "1997'nin sonuna gelindiğinde Britanya'daki 450 kasabaya güvenlik kameraları yerleştirilmişti. Halbuki üç yıl öncesinde bu sayı sadece 74'tü." Ülkede yaşayanlar ise kendilerini bir camekânda yaşar gibi hissetmekten çok uzak, hatta birçoğu gözaltında tutulmanın faydalı olduğunu bile düşünüyor. Aslına bakarsanız, 11 Eylül ve Londra metrosu saldırılarından sonra CCTV sistemi daha da yaygınlaştı. İçişleri Bakanlığı'nın bir yetkilisinin aktardığına göre, Güvenli Şehirler Programı için milyonlarca dolar ödenek ayrıldı ve suçla mücadele için her köşe başına CCTV kameralar kuruldu.

Pazar araştırmaları yapan iSuppli'nin tahminine göre, 2011'de güvenlik kameraları üreten şirketlerin sektörel değeri 9 milyar doları bulacak. Bu değerin 2006'da 4.9 milyar dolar olduğunu düşünürsek, endüstrinin kısa sürede kendisini neredeyse ikiye katladığını söylemek mümkün. Şüphesiz Londra'nın gözaltında tutma yaklaşımından etkilenen bir tek Amerikan şehirleri olmadı. Benim yaşadığım yer, Kanada'nın görece tenha bir muhiti ve biz terör saldırıların-

dan korkmuyoruz, üstelik suç oranı da gittikçe azalıyor; Michael Moore'un *Fahrenheit 911*'de[86] anlattığı gibi, büyük şehirlerde bile hâlâ kapısını kilitlemeyi unutan insanlar var. Yine de gece hayatının renkli olduğu bölgelerde güvenlik kameraları mevcut; ayrıca evimden bisikletle on dakikalık bir mesafedeki Bathurst ve Queen caddelerinin kesiştiği yerde de bir kamera bulunuyor. Bu arada, 2008 yazında, bu kitap üzerinde çalışırken, Toronto'nun metro istasyonlarına, tramvay ve otobüslerine toplam 10 bin kamera yerleştirildi. Toronto Ulaşım Komisyonu kameralara ilişkin planını açıkladığında, Kanadalılar kararı düşünmeden onaylayıp hayatlarına devam ettiler. Halbuki Londra bu süreçten geçerken, kâr amacı gütmeyen Uluslararası Mahremiyet adlı bir grup tasarıya karşı çıkmıştı. Kanada'nın Haber Kanalı (CBC) adlı radyonun bir yapımcısı, Toronto'daki gece kulüplerinin bulunduğu muhite kamera yerleştirildiğinde, konuyu ele alan bir program hazırlamak istedi. Ancak projeyi hemen rafa kaldırdı; çünkü röportaj yapılan gençlerin hiçbiri bu heybetli kameralar tarafından izlenmekten rahatsızlık duymamakta, konuya dair soruları yanıtlarken gözleri parlamakta, otorite figürlerinin onları izlemesini onaylamaktaymış. Yine de Kanada'daki güvenlik kameralarının, en azından 14 şehirde Birleşik Krallık ve ABD ile yarışamadığım gönül rahatlığıyla söyleyebiliriz. Ancak Kanada'da, tıpkı Birleşik Krallık ve ABD'deki gibi, yapılan tüm anketler kameralara verilen desteğin arttığını gösteriyor. Angus Reid'in[87] yürüttüğü bir araştırmada katılımcıların yüzde 69'u bu aletlerin gerekli olduğunu beyan etmiş, yalnızca yüzde 21'lik bir bölüm karşı çıkmış. Yüzde 63'lük bir grup, kamu güvenliğinin özel hayatın gizliliğinden daha mühim olduğunu belirtmiş. Aksini söyleyenlerin oranı ise yüzde 20'de kalmış.

Montreal Üniversitesi'nde ders veren kriminoloji uzmanı Stéphane Leman-Langlois, Montreal'in suç oranı yüksek şehir merkezine kameralar yerleştirildikten sonra, bu civarda yaşayan insanlar üzerinde bir araştırma yapıp kameraların hayatlarına burnunu sokması konusunda ne hissettiklerini anlamaya çalışmış. Katılımcı-

86. Michael Moore'un 2004'te çektiği, 11 Eylül saldırılarına ilişkin belgesel. (ç.n.)
87. Dünya çapında hizmet veren bir araştırma şirketi. (ç.n.)

ları sorularla yönlendirmek istemediğinden de onlardan emniyet ve güvenlik konularındaki düşüncelerini anlatmalarını istemiş. Leman-Langlois'nin bana anlattığına göre, apaçık sormadığı sürece kimse kameralardan bahsetmemiş. Bu ne anlama geliyor? Bu şu anlama geliyor: İnsanlar kameraların farkında bile değil, onlar hakkında bir fikirleri yok. Sorulduğunda da onların üzerinde fazla durmadan, konuyla ilgisiz tezler öne sürerek, temkinli bir dille kötü karşılamadıklarını dile getiriyorlar. Bu kameraların polis kadrolarını daralttığını bile fark etmiş değiller. Leman-Langlois'in dediği gibi, "Burada gözaltında tutulmak hakkında sözü edilebilecek tek algı var: Onların hiç algılanmıyor olması! Üstelik insanlar durumu bir gözaltı olarak da nitelemiyor." Başka bir deyişle kimse gözaltına alındığı için endişelenmiyor. Aslında egemen görüş, insanların buna gönüllü olduğu yönünde...

Tamam, *hiç kimsenin* endişelendiği yok, demek biraz iddialı. Zira endişelenenlerin sayısı hiç de az değil. Peki, kim bu tedirgin insanlar? Beyin takımları, akademisyenler, hükümet yetkilileri, politikacılar, avukatlar, sanatçılar ve sürüsüne bereket paranoyak polisler. Onlar Kuzey Amerika toplumlarının sayıca küçük, Doğu Avrupa toplumlarının ise daha da küçük bir parçası. Bunun dışındaki herkes tekrar ve tekrar güvende olmak istediğini söylüyor; bunun her şeyin başında geldiğini belirtiyor. Eğer güvenlik kameraları ve diğer gözaltında tutma aygıtları onları güvende tutacaksa mesele yok, çalışmaya devam edebilirler.

Elbette insanların desteğinin de bir sınırı var; ama limitin de bir limiti bulunduğunu unutmamak gerek. Amerika'nın nabzını tutan anketler gösteriyor ki iletişim özgürlüğünün ihlal edildiği ve bir zamanlar geniş tepkiler çeken konularda bile, gözaltına gönüllü destek çok fazla. Oysa hem bu destek hem düzenlemenin kendisi anayasal hakları askıya alıyor. 2006'da yapılan bir anketin katılımcılarından yüzde 70'i, "Hükümetlerin sıradan Amerikalıların konuşmalarını dinlemesinden yana değil"di. Ancak, "Hükümetlerin şüpheli bulduğu kişileri" izlemesini doğru bulanların oranı da neredeyse aynıydı (yüzde 68). 2008 yazında, aile içi casusluk Kongre'den döndüğünde de bu oranlar farklılaşmadı; çünkü çok azı tasarının döndüğünü fark

etti ya da bu durumla doğrudan ilgilendi. Kongre, içinde Bush'u barındıran Beyaz Saray'ın casusluk yapabilmesine izin verecek düzenleme talepleriyle mücadele ederken, *New York Times*, yayımladığı yazı dizisinde durumu, "Gereksiz, üstelik İnsan Hakları Beyannamesi'ne aykırı" diye niteledi. Oysa o sırada halkın gündemi başkaydı: Onlar artan petrol fiyatları, sendeleyen ekonomi, Tiger Woods'un[88] yeni bir turnuva kazanıp kazanmayacağı ve sinemada gişe rekorları kıran çizgi roman karakterleri Iron Man, Hulk ve Batman'den hangisinin diğerini dövebileceğiyle ilgiliydi. Yaz sonunda Demokratik Kongre, "Federal Denetleme Yasası'nın Son 30 Yıldaki En Büyük Revizyonunu" onayladı ve süresinin dolmasına az kaldığı için "Topal Ördek" yani "bir ayağı çukurda" diye nitelenen Başkan'ın bütün taleplerini yerine getirdi. Artık Beyaz Saray, telefon şirketleri vasıtasıyla istediği zaman, istediği kişinin hattına girebilecek ve 11 Eylül'ün yarattığı panik sayesinde insanları yasal olmayan yollarla dinleyebilecekti.

Bunun sonu nereye varacak? San Francisco'da yaşayan Adam Jackson bize bir ipucu verebilir. Tenderloin'deki bir mahalleye taşındıktan sonra, Jackson penceresinin pervazına bir webcam yerleştirdi ve yaptığı kayıtları internet sitesinde yayınlamaya başladı. Amaç, bir şeyler ters giderse, mahallede yaşayan ve bu görüntüleri izleyen herhangi birinin polisi arayabilmesiydi. İki kamera ve bir mikrofon mahalleyi 24 saat gözetim altında tutmaktaydı. Ayrıca görüntüleri izlerken chat yapmak da mümkündü. Zira ilgi çekici bir şeylerin olmasını beklerken laflamak fena fikir değildi. Bu noktada, gözaltında tutmak ile "Dikizleme Kültürü"nün nasıl bir arada var olduğunu bir kez daha görmek mümkündü. Mahallelinin bir kısmı durumdan rahatsız olsa da Jackson'ın inadı sayesinde ev yapımı güvenlik kamerası ve eğlence sistemi nihayet herkesten destek görmeye başladı: Mahalle sakinleri YouTube'a, sokaklarında çıkan kavgaların, araba yarışlarının ve oralarda yaşayanların durumlarına ilişkin yaptıkları yorumların videolarını koyuyor ve 500 binden fazla izleyici çekiyorlardı. Şimdi Jackson, konuyu bir sonraki aşamaya taşımayı planlıyor: Ourblock.tv [Bizimsokak.tv] adlı yeni bir site. Bu

88. 1975 doğumlu, tüm zamanların en başarılı ve en çok kazanan golf oyuncusu. (ç.n.)

siteyle başka mahallelerde yaşayanları kendi yaptığını yaparak sokağını internette sergilemeye davet edecek.

***

Ekrana bakıp eşimin nereye gittiğini anlamaya çalıştım. Saatte 17 kilometre hızla güneye doğru gidiyordu. Bulunduğu enlem 43.6549307685, boylam ise 79.4143996015'ti. Siyah bir noktanın Google Map üzerindeki hareketini izliyordum. İşte, benim karım, diye düşündüm. İşe gidiyordu, her zamanki gibi Toronto şehir merkezini batıya doğru geçmekteydi. Derken bir anda durdu. Neden durmuş olabilir? Acaba alet mi bozuldu? Ancak olamaz; çünkü ekranda güç 100'de 100 olarak görünüyor ve GPS'in doğruluk oranı "mükemmel." Yani aletle ilgili bir sorun yok. Olan gerçekten de bu: Karım durdu. Bilgisayarımı kapatıp açtım. Programı yeniden başlattı ve karımın bulunduğu yeri tekrar buldu: Hâlâ aynı yeri gösteriyordu. Dakikalar geçmişti ama yerinden kıpırdamamıştı. Belki de kırmızı ışık yanmıştır, diye düşündüm; fakat hangi kırmızı ışık bu kadar uzun süre yanar ki? Kırmızı ışıkta beklerken bir tanıdığa rastlamış ve lafa dalmış olabilirdi. Hayır! Başına bir şey gelmişti. Bisikletlilerin varlığını unutup duran sürücülerden birinin dikkatsizliğinin kurbanı olmuştu. Spor arabasının aniden açtığı kapısına eşim çarpıvermişti. Evet, kaza yapmıştı. Üzerinden kamyon geçmiş de olabilirdi. Telefonu alıp numarasını çevirdim. Beş dakikadır onu temsil eden siyah nokta kıpırdamadığına göre kesinlikle sorun vardı. Derken tekrar hareket etmeye başladı. Nokta hareket ediyorsa eşim de hareket ediyordu. Telefonu yerine bıraktım. Yeniden batı yönünde hareket ediyordu. Hızı artmaya başlamıştı. Neredeyse saatte 19 kilometre yapıyordu. Kendimi rahatlamış hissettim. Ona hiçbir şey olmamıştı. Noktanın College Caddesi'nde ilerleyişini, sonra yan yollardan birine sapışını ve bisikletini park edişini izledim. Evet, işte işyerine varmıştı. Yani bir sorun yoktu.

Bir süre sonra, yaşadığım rahatlama hissi kızgınlığa dönüştü. Neden durmuştu ki? Ne yapıyordu o sırada? Onun nerede durduğunu biliyordum ama neden orada durduğunu bilmiyordum. Birden

karım ve çocuğumla ilgili her şeyi bilmek istediğimi fark ettim. Üstelik aleti kullanmaya başlayalı bir gün olmuştu. Daha şimdiden, karımın işe gidişini izlemenin bağımlılık yapacağı çok açıktı. Zira her saat başı onu kontrol eder olmuştum. Hâlâ orada, yani işteydi. Nerede olacaktı ki zaten?

Eve döndüğünde mahcup bir ifadeyle, "İşyerine olan yolculuğun nasıl geçti?" diye sordum. O da takip ettiğimi bildiğinden benzer bir mahcup ifadeyle, "İyiydi, niye sordun?" dedi. "Bir ara durdun da..." En soğukkanlı sesimle, onu fazla kızdırmadan söylemeye çalışmıştım. "Fark ettin demek ki. Ben de fark edip etmeyeceğini merak ediyordum!" diye cevapladı beni. Fark etmiştim. College ve Manning'in kesiştiği yerde tam beş dakika beklemişti. "Evet; bu doğru!" deyip mutfağa içecek bir şeyler almaya gitti. "Peki, neden durdun?" dedim. "Tahmin et?" Ettim, yeniden ve yeniden tahmin ettim. Aklımda hiçbir fikir kalmayana kadar ettim. Hiçbiri değildi. Çıldırmak üzereydim. Gerçekten çok merak ediyordum. Bankaya ya da manava girmemiş, Starbucks'ta veya bir mağazada oyalanmamıştı. Hepsine başını "hayır" manasında sallayarak yanıt veriyordu. Bir anda durduğu yerde pastane olduğunu hatırladım. "Evet, kendime ton balıklı sandviç aldım."

Ton balıklı sandviç almak için 12:07:37'de durmuş, 12:12:32'de yeniden hareket etmişti. Gerçekten de ton balıklı bir sandviç almak ancak bu kadar sürerdi. Ancak paranoyaklaşmanın böyle belirli bir zamanı yoktu; belli bir saatte başlayıp belli bir saatte durmanız da mümkün değildi. Demek ton balıklı sandviç... 400 doları bu alete, karımın öğle yemeğini almak üzere bir pastanede durduğunu keşfetmek için mi yatırmıştım? Genelde evde hazırladığı için yiyecek bir şeyler almak amacıyla pek durmazdı. İzlendiğini bildiği için durmuştu, bir başka ifadeyle, aleti test etmemi sağlamak istemişti. Sevdiğiniz insanları takip etmenin ilk kuralı: Sizi şaşırtmaya çalışırlar; çünkü bunu yapabileceklerini bilirler. İkinci kural: İzlemek sizi paranoyak biri yapar. Sıradan bir durum hadise haline gelir. Bilmek ister, bunun hakkınız olduğuna inanırsınız. Halbuki bunlar daha önce umurunuzda bile olmayan detaylardır; fakat umursamamanızın sebebi, umursayabileceğinizi bilmemeniz, böyle bir ayrıntıdan haber-

dar olmamanızdı. Elbette sevdiğiniz insanlar bazen işteyken telefonunuza cevap vermez. İşte o zaman siz de meraklanmaya başlarsınız: Nerede peki? Cevap: Pastaneden ton balıklı sandviç alıyor. Çavdar ekmeğine mi, buğday ekmeğine mi yaptırıyor? Bir süre sonra bu ayrıntıyı da bilmek istersiniz...

Eşim, GPS Snitch'i çantasında taşıyor. Alberta'nın Calgary şehrinde bulunan bir firma tarafından üretilip 399 dolara satışa sunuldu. Snitch'i üreten Blackline GPS'in Genel Müdürü ve kurucusu Brendan Cook, buluştuğumuzda konuya, aletin çok amaçlı olduğunu anlatarak girdi. Mesela arabanıza ya da yatınıza saklayarak hırsızlığa karşı bir önlem olarak kullanabilirdiniz. Eğer ayarlarsanız Snitch size, aracınız belli koordinatların dışına çıktığında ya da yerinden kıpırdadığında elektronik posta veya kısa mesaj gönderip durumu bildiriyordu. Ayrıca yola çıktığı vakit de rahatlıkla hangi istikamete doğru hareket ettiğini takip edebilirsiniz. Bir keresinde Miami, Florida'da yaşayan bir kişi, duştayken gelen bir mesajla, motosikletinin bıraktığı yerden alınıp götürüldüğünü öğrendi. Derhal polisi aradı ve motorun nerede bulunduğunu haber verdi. 17 dakika içerisinde hırsız enselenmişti bile. Henüz örnek gösterilecek çok fazla hikâye birikmedi, zira Snitch sadece bir yıldır piyasada ve Future Shop gibi Kanada'nın gözde tekno marketlerinde satılmaya yeni başlandı. ABD merkezli Best Buy firması Future Shop'un sahibi; Cook, Snitch'in kısa sürede Best Buy'da da satışa sunulacağını düşünüyor. O zamana dek ABD'li müşterilerin aleti internet üzerinden sipariş vermesi mümkün. Cook bu gibi imkânsızlıklar yüzünden net satışlarını belirlemenin zor olduğunu anlatıyor; ama kesin olan satışların 10 bini geçtiği. Ne kadar pahalı olduğu göz önünde bulundurulursa, hiç fena sayılmaz öyle değil mi? Peki, insanlar GPS Snitch ile başka neler yapabilir? Cook, Snitch'in olası kullanım alanlarını ballandıra ballandıra anlatıyor: Yaşlı annenizin kaybolmasından endişe duyuyorsanız çantasına Snitch atabilirsiniz; belki de çocuğunuzun okulu ekip ekmediğini bilmek istiyorsunuz! Ayrıca Snitch ile sosyalleşebilirsiniz de... Mesela arkadaşlarınızı sizi izlemeye davet edebilirsiniz. Bir kere davet edilince, firmanın internet sitesine kaydolmaları yeterli; böylece sizi harita üzerinde aramaya böylece baş-

layabilirler. Bu arada firmanın BlackBerry ile de anlaşması var: Snitch'in telefonunuzla uyumlu çalışmasını sağlayarak, bu programı indiren diğerlerinin de sizi takip etmesine izin verebilirsiniz. Sadece bu kadar da değil. BlackBerry ile uyumu temin eden Blip adlı program, BlackBerry Smartphone sahibi olup da GPS'ini açmış herkesi izlemenize olanak tanıyor.

Cook'a, "Peki ya casusluk" diye sorduğumda, aklımdan, haberleri bile olmadan, insanların cebine Snitch atabileceğim geçiyordu. "Müşterilerimizin kanunların dışına çıktığını görmek istemeyiz" diyor Cook; Snitch'in insanların kişisel güvenliği ve sosyalleşmesi için üretildiğini, piyasaya da bu sloganla sürüldüğünü hatırlatmayı ihmal etmiyor, fakat insanların aleti kötü amaçları için de kullanabileceğini yadsımıyor. "Bu gibi durumlar firmamızın sorumluluğunda değil; ama evet, teknolojinin iyi yönleri olduğu gibi, kötü yönleri de var. Tıpkı bir beysbol sopasının oyun oynamak için de, birini yaralamak için de kullanılabileceği gibi. Her şey insanlara bağlı; teknolojiyi olumlu veya olumsuz amaçlar için kullanabilirler. Konunun düğümlendiği nokta bu. Ayrıca iyi yönleri, kötüleri o kadar aşıyor ki bu riski almak gerektiğine karar veriyorsunuz. Bu gibi teknolojiler yaygınlaştıkça, insanların vicdanına daha fazla iş düşecek."

Peki, birisi firmayı arayıp ürettiğiniz cihazlardan birisini arabamın torpido gözünde buldum; birisi beni takip mi ediyor diye sorarsa? "Bu tam bir aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık vaziyeti... Aleti kimin bıraktığını öğrenmek için bizi arayan birisine istediği yanıtı vermemiz mümkün değil. Böyle durumlarda aleti merkezden kapatıyoruz. Aletin üzerine de bu notu düştük zaten. Eğer birisini bilgisi olmadan takip ederseniz, aleti kapatma yetkisini saklı tutuyoruz."

İşler çıkmaza girdiğinde firma elinden geleni ardına koymuyorsa da doğal olarak asıl önceliği müşterisini korumak, takip edilen kişiyi değil... Cook insanları şeffaflığa çağırıyor: Diyor ki eğer kızınızı gece aile aracınızla dışarı çıkarken izlemeyi planlıyorsanız, bunu ona söylemelisiniz. Herkes bu durumda kendisini daha huzurlu ve mutlu hisseder; ama Snitch ile yaşadığım deneyim bana aksini göstermişti. Teknik açıdan bakınca ürün muhteşem, mükemmel çalışı-

yor; fakat karımı izlemek, onun her an nerede olduğunu bilmek, beni gerginleştiriyor. Kendimi kesinlikle mutlu ya da huzurlu hissetmiyorum. Üstelik bana, bu alet yüzünden bildiklerim ile bilmediklerim arasındaki uçurum giderek açılıyormuş gibi geliyor. Örneğin bir de kameram olsun istiyorum. Onu görmem gerek... Yaptığı şey her neyse, yaptığı anda öğrenmeliyim. Bu, güvensizlik ya da kıskançlık değil. Bu, ufak bir bilginin iştahınızı açması, sizi daha fazla bilgi istemeye sevk etmesi... Snitch, eşimin yerini harita üzerinde bulmamı sağladı; ama ne yaptığını görmedikçe nerede olduğunu bilmenin ne manası var ki... Ona telefon ederek, iyi olup olmadığım kontrol edebilirim; ne var ki karım asla telefonuna zamanında yanıt vermez. Polisi ya da acil servisi arayabilirim. Ancak onlara ne diyeceğim? "Karım bisikletiyle işe giderken beş dakikalığına durdu. Üzerinden bir kamyonun geçtiğinden eminim!" Düşünün ki eve döndüğünde o beş dakikayı nasıl geçirdiğini utana sıkıla sordum. Duruma bakar mısınız, karınızı bilgisi dahilinde izlerken bile soru sormaya çekiniyorsunuz. Hafta sona erdiğinde endişelenmekten bitkin düşmüştüm. Sürekli olarak işe giderken, bisiklete ya da otobüse binerken veya yürürken başına gelebilecek kötülükleri düşünüyordum. Halbuki Snitch hayatımıza girmeseydi, güven içinde gündelik hayatını sürdürdüğünden emin olacaktım.

Snitch, "yer belirlemeye dayalı servislerin" giderek yaygınlaşmasının bir sonucu. Gartner adlı teknoloji danışmanlık şirketinde araştırmacı olarak çalışan William Clark'a göre, 2008'de dünyada 43 milyon insan cep telefonlarının sağladığı bu imkândan faydalanıyordu. Üstelik bu sayı 2007'de 16 milyonken, sadece bir yıl içerisinde üçe katlanmıştı. Gartner, Snitch, Loopt gibi ürünlerde ve GPS'in yaygınlaşması sayesinde gündeme gelen benzer servislerde büyük paralar kazandırma potansiyeli bulunduğunu düşünüyor. Öyle ya GPS'i BlackBerry'nizin veya iPhone'unuzun içinde, avuçlarınızda tutuyorsunuz. GPS'den elde edilen kazanç 2008'de 1.3 milyar dolardı. Bu rakamın 2011'de 8.1 milyar dolara çıkacağı sanılıyor. Bahsi geçen yazılımlara örnek olarak iPhone'daki WhosHere'ı [Kimler Buradaymış] verebiliriz. Bu yazılım sayesinde, civarınızda aynı programı telefonuna yüklemiş kişileri görebiliyor ve onlarla sohbet

edebiliyorsunuz. Ocak 2009'da programın 200 bin kullanıcısı vardı. Yine 2009'un başında Google, Latitude adlı bir yazılımı piyasaya sürdü. Bu yazılımın yerlerini tespit etmesine onay veren kullanıcılar, Google Maps üzerinde görülebiliyordu. İnsanları doğrudan sizi izlemeye teşvik ediyordunuz; ayrıca sizi iPhone ya da BlackBerry veya benzer diğer araçlar üzerinden izlemeleri de mümkündü. Artık gerçekten de birçok yeni "geoapp"[89] mevcut. Örneğin, Facebook'tan Twitter'a, hatta henüz gelişmekte olan Outside.in, Loki ve BlogLoc gibi sitelere kadar, bulunduğunuz yerin bilgisini anında gönderen yeni bir servis söz konusu (Bu sayede bulunduğunuz yer, siz hiçbir çaba harcamadan profilin bulunan tüm sitelerde güncelleniyor). Eğer telefonunuzdaki bu programı doğru şekilde kullanırsanız, nerede bulunduğunuz herkes tarafından her zaman bilinebilir. Bu yöntemi tercih etmeyecek kadar temkinliyseniz Fire Eagle size göre; çünkü bu program sayesinde bazı insanlara sadece bulunduğunuz şehri bildirebilir, seçtiğiniz diğer bazılarına ise hangi sokakta olduğunuzu bile gösterebilirsiniz. Bu size mantıklı gelir mi yoksa kafanızı daha çok mu karıştırır bilmiyorum; ama bu programla kendinizi olmadığınız bir yerde bile gösterebilirsiniz. Fire Eagle'ın yaratıcısı Tom Coates bu durumu şöyle açıklıyor: "Bulunduğunuz yer konusunda yalan söyleyebilmek de meziyettir."

Yakın gelecekte, milyonlarca insan, ikinci kez düşünme zahmetine katlanmadan, sevdiklerinin kendilerini ve yaşadıkları yerleri, hatta besledikleri hayvanları bile izlemelerine izin verecek. SpyTech'in sattığı güvenlik kameralarından faydalanan Ursula gibi, insanların çevresini gözaltına tutmasını sağlayan aletler yayıldıkça, Kuzey Amerika medeniyetinin, aile içi kameraların etkisine nasıl girdiğini, bunun bir anlamda Rönesans'a benzediğini göreceksiniz.

Henüz yapım aşamasındaki bu Rönesans, bize farklı biçimlerde kendini hissettirecek. Mesela geçen gün eşimle bana akşam yemeğinde eşlik eden çift gibi... Her ikisi de tam zamanlı çalıştığından sekiz aylık bebeklerini kreşe yazdırmışlar. Kreşler arasından, ebeveynlere güvenlik kamerasıyla oyun parkını gözetleme olanağı ve-

89. Geographic application'ın kısaltması. Yazar insanları harita üzerinde bulmaya dayanan yazılımlardan bahsediyor. Terimin Türkçe karşılığı "geo-eklenti". (ç.n.)

ren birini seçtiklerini anlattılar. Şimdi ne zaman isterlerse şifreleriyle görüntülerin yüklendiği siteye girip oğulları iyi mi diye bakabiliyorlar. Kreşleri gözaltında tutmak, ailelerin internet erişimi arttıkça giderek yayılacak hiç kuşkusuz. WatchMeGrow'un [BakNasılBüyüyorum] başkanına göre, ABD'deki kreşlerin en az 400'ünde şimdiden bu sistem kurulmuş durumda. Yemeğimizi yerken genç çifte, kreş seçerken neden webcam'i bulunmayan alternatifleri hemen elediklerini sordum. Ortaya çıktı ki bebeğin annesi, Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde çalışıyor ve pek çoğu çocukken tacize uğramış sübyancıları tedavi ediyordu. Gözlerindeki şiddet ve içlerindeki acıya tanık olmuştu ve doğal olarak bunun kendi bebeğinin başına gelmesini asla istemiyordu. Webcam, bir nevi sigorta fonksiyonu görüyordu. Peki, kamerayı hangi sıklıkla kullanıyorlardı? Kreşte olanı biteni ellerinden geldiğince sık izliyorlardı. Küçük çocuğu olan bir başka çift, bu gibi hizmetlerin insanların ne kadar ilgisini çektiğini açıkça ortaya koyan bir anısını anlatmıştı: Bu tip kreşlerden birinde çocuk bakıcıları aileleri arayıp sistemden bir süreliğine çıkmalarını istemek zorunda kalmış; çünkü site o kadar rağbet görüyormuş ki kitlenmiş ve ailelerden bir bölümü gün boyu çocuklarını izleyememiş. Her neyse... Yemeğe dönelim. Bebeğin annesinin aktardığına göre, bir keresinde diğer tüm çocuklar uyurken, bakıcılar oğluyla oynamayı ihmal etmişti. Zira ufaklığın kendine has bir uyku takvimi vardı. Bebeğiyle ilgilenilmediğini gören kadın vakit kaybetmeden kreşin müdürünü aramış ve izlediklerini aktardıktan sonra, uyku takvimindeki bu farklılığın, çocuğa ilgi gösterilmesi için bir fırsat olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylemişti. Elbette ki müdür de onunla aynı fikirdeydi; ama bir yanda da az maaşla çok çalışan kreş personelinin dinlenebildiği yegâne zamanın ellerinden alındığı gerçeği vardı... Kısacası, görece huzurlu ve sessiz bir saatlik zamanlarında, uyumamakta ısrar eden bir çocukla ilgilenmekten kaçınmaları anlaşılır bir durum olmalıydı.

Mahalli gözaltılar, bizi paranoyak yapmasa bile en azından önyargılı yapıyor. Pek çok durumda, herhangi bir olguyu doğru ya da yanlış olarak değerlendirmek eşit oranda mümkündür; ama biz genellikle biz bunu alışkanlıklarımıza uygun bir biçimde yorumlama-

yı tercih ederiz. Mesela, yeni çocuk sahibi olmuş çiftler, çevrelerinde yaşanan her şeyi çocuklarının sağlığını merkeze alarak yorumlama eğilimindedir. Yorumlarının geçerli olmadığını söylemiyorum; söylemeye çalıştığım, gözetlediğimiz durumların nasıl algılanacağının anahtarının izleyenin gözünde olduğu gerçeği. Yetersiz bilgi, tahmin yürütmemize yol açar. Zira bilgi eksikliği dolayısıyla değişkenlerin tamamından haberdar değilizdir. Ne de olsa dünyada olan bitenin tamamını ses alıcılarıyla, kameralar veya uydularla kaydetmek henüz mümkün görünmüyor. En azından şimdilik...

Eşimin seyahatlerini izlemek bir haftada beni tüketmişti. Sevdiğiniz insanın yaşadığı bir günü takip etmek, olağanüstü bir zihinsel enerji ve renkli bir hayal gücü gerektiriyor. Hoş, benim hayal gücüm hiç de renksiz sayılmaz. Zira başına gelebilecek bütün olumsuzlukları aklıma getirmekte oldukça başarılıyım. Öyle ya, her an her şey olabilir; ama şu bir gerçek ki nerede olduğunu bilmiyorken daha mutluydum. Ne derler bilirsiniz:

Cehalet bir armağandır...

***

Ne var ki eğer bir şirket yönetiyorsanız ihtiyaç duyacağınız en son şey cehalettir. Doğrusunu söylemek gerekirse, işyerlerinden daha fazla sürekli izlenmesi gereken mekân neredeyse yoktur. Endüstriyel kapitalizm yaygınlaşıp işgücü ücrete bağlandığından beri, işçilerimizi takip etmek gibi bir saplantımız var. Acaba tembellik mi ediyorlar? Daha hızlı olmaları mümkün mü? Bu oyunun adı üretkenlik çünkü gözlerinizi kapayıp her şeyi kontrolünüz altına almadığınız takdirde üretkenliğe ulaşamazsınız. 20'nci yüzyıl ufkumuza bir güneş gibi doğarken, yeni bir işçi-işveren ilişkisi de ona eşlik ediyordu. Amerikalı Charles Taylor bu ilişkiyi, "bilimsel işletmecilik" diye tanımladı. "Bilim" kelimesinin altını lütfen kırmızı kalemle çizin; çünkü size bu işleri nasıl yapmanız gerektiğini söylüyor. "Bilimsel işletmecilik" tanımına bakılırsa, sırlar ve dedikodular, karşımıza su götürmez gerçek ve bilgi olarak çıkıyor artık. Bu yolla elde edilen bütün "bilgi"ler de herhangi bir durumdan maksimum

verimi almak için kullanılıyor. Taylor ve çağdaşı olan montaj hattı tutkunu Henry Ford (Onun teorilerinin ismi de var: Fordizm), bildik yöntemleri geri getirip uzmanlaşma vasıtasıyla işçi verimini artırmak için kullandılar. Bu kapalı devre üretim sürecinde, işçilerin ne yaptığı kadar, nasıl yaptığı da sürekli gözlemlenecekti. Taylor ve Ford; yani iki endüstri dehası, gerçekten de üretkenliği artırdı. Yöntem işe yaramıştı...

Bu bağlamda aklıma hep San Francisco'da yaşayan İngiliz Eadweard Muybridge'in 1877'de Kaliforniya'nın eski ve zengin valisi Leland Stanford'un talebiyle yeni bir fotoğraf metodu bulması gelir. Stanford'un, Muybridge'i işe alma nedeni son derece ilginç aslında: Onun, dörtnala koşan atların dört ayağının da havada olup olmadığını fotoğraf aracılığıyla saptamasını istiyordu. Fotoğrafçılığın yeni yeni ortaya çıktığı 77'lerde, Muybridge 24 fotoğraf makinesini birbirine bağlayarak yeni bir sistem geliştirdi. Atlar hızla koşarken, deklanşöre bağlı bir teli harekete geçirerek makinelerin çalışmasını sağlıyordu. Farklı açılara yerleştirilmiş kameralar atların ayaklarına ilişkin hiçbir ayrıntıyı kaçırmıyordu. Sonuç inanılmazdı: Dörtnala koşarken, atların ayakları gerçekten de bir an için yerden kesiliyordu. Bu bilgi, bir süre sonra dünyaya bakışımızı da değiştirecekti.

İşte bizler dört ayağı da yerden kesik bu atlara benziyoruz. Bugün "Dikizleme Kültürü" işyerlerinde de son derece revaçta ve olanı biteni durmadan izlemeyi, bize dair her sırrı bilmeyi talep ediyor. Bu ifşa süreci yüzünden kendimizi olduğumuzdan daha da yalnız hissetmemiz ise kimsenin umurunda değil. 1987'de yapılan bir araştırma gösterdi ki bilgisayarlarla yapılan işlerin denetlendiği bürolaın oranı sadece yüzde 20-40 civarında kalıyordu. Oysa 2005'e gelindiğinde her üç ABD firmasından ikisi, çalışanlarını elektronik yollarla izliyordu. Amerikan İşletme Birliği ve ePolicy Enstitüsü'nün 2005'te yaptığı bir araştırma, firmaların yüzde 36'sının klavyede basılan her tuşu, yüzde 55'inin elektronik postaları, yüzde 76'smın ise gezinilen internet sitelerini gözlemlediğini ortaya koyacaktı. Çalışanlar da yazdıkları her şeyin, gezindikleri internet sitelerinin ve elektronik postalarınm izlendiğini tahmin ediyordu elbette. Eğer şirket onlara cep telefonu temin ettiyse, faturanın dikkatle incelenmesi

ve diğer çalışanların faturalarıyla kıyaslanması kimse için sürpriz olmayacaktı. Üstelik hareketlerinin şirket çıkarlarıyla çeliştiği durumlarda derhal kovulacaklarını da biliyorlardı. Aslına bakarsanız, tecrübeli bir öğretmenin, New York City'deki bir devlet okulundan cep telefonu kayıtları yüzünden kovulmuşluğu da vardı. Bahsi geçen kayıtlar, öğretmenin okuldan düzenli olarak erken çıktığını gösteriyordu.

İşyerinde dikizlenmek için ofiste çalışmanız da şart değildi; çünkü ofis dışında da takip bütün hızıyla sürüyordu. Sözgelimi Odesk.com, işe aldığı kişileri serbest çalışmaya teşvik ediyordu. Ancak bunun da bir sınırı vardı. İşlerinin başında olup olmadıklarını merkeze sürekli gösteren bir programı bilgisayarlarına yüklemeyi kabullenmeleri şarttı. Bu "tescilli iş disiplini programı, ekranınızdan rastgele örnekler alıyor, klavyede bastığınız tuşları, farenizin hareketlerini ve webcam kullanma sıklığınızı işverene ispiyonluyordu." Buna mukabil, New York'ta çalışan taksi şoförleri, GPS kullanımını zorunlu kıldığı için belediyeyi dava etmeye hazırlanıyordu. Taksicilere göre bu talep anayasaya aykırıydı; çünkü mahremiyetlerini ihlal ediyordu. Netice itibarıyla bu karanlık dünyada onların da birtakım ticari sırları vardı ve bu sırların ortaya çıkmasını istemiyorlardı. (Fakat netlik ve açıklık olabilecekken, neden sır saklansın ki? Bu dava 1920'lerde Cleveland'daki taksi şoförlerinin grevini hatırlattı bana. Polis bütün taksicilerin parmak izini almak isteyince hepsi birden iş bırakmıştı.) *Popular Mechanics*[90] için haberler yapan Glenn Derene, büyük şirketlerin, çalışanlarını elektronik cihazlarla takip eden şirketlerle işbirliğine çok daha yatkın olduğunu yazacaktı. "Elektronik cihazlar, şirketin ağındaki her bilgiyi tarayıp raporluyor ve tehlikeli görülen anahtar kelimelerin izini sürüyordu. Guidance's Encase adlı programı ya da Deepdive, Paraben, Kroll Ontrack gibi rakip programları kullanan şirketler, konunun uzmanları için de istihdam sağlıyordu. Neticede sizin adınıza işyerindeki insanların bilgisayarlarına girme yetkisini yalnızca birkaç uzmana verebilirdiniz." Bir diğer gazetecinin yazdığına göre, 2006'da sahtekârlık ve hırsızlık yüzünden ABD'deki dükkânlar toplam 41.6 milyar dolar zarar etmişti. Bu

90. ABD'de 1902'den beri yayımlanan bilim ve teknoloji dergisi. (ç.n.)

tüm zamanların en büyük zararıydı ve zararın en az yarısından dükkânlarda çalışan personel sorumlu tutuluyordu. Manzara böyle olunca, işverenleri çalışanlarının ne işler karıştırdığını gözetlemek istediği için suçlayabilir miydiniz? Derene'in makalesi, New York'taki Pathmark's adlı bir manavı tarif ederek sürüyordu. Verilen bilgiye göre, manava yerleştirilen 120 kamera, dükkânda atılan her adımı kaydediyor ve bunlar aynı anda internet sitesinde de yayınlanıyor. Hadi bu neyse, Michigan's Chase Farms'ın başlattığı bir uygulamayla sebzeler bile görüntüleniyordu... Çiftlik uygulamayı, "Sadece çalışanlarımızı takip etmekle kalmıyor, müşterilerimizin sipariş ettikleri sebzeler hakkında fikir sahibi olmalarını sağlıyoruz" diyerek savunacaktı.

Görüldüğü gibi, güvenlik gerekçesiyle başvurulan gözaltında tutma tavrı, "Dikizleme Kültürü"nü hem rasyonalize hem teşvik ediyordu. Sonrasında ne olduğunu tahmin etmek hiç de zor değildi. Üretkenliği artırmak için yapılan gözetlemenin diğerlerinden hiç farkı yoktu. İşyerinde gözaltında tutulmaya alıştıkça, çok geçmeden aynı yöntemleri biz de özel hayatımızda uygulamaya başlayacaktık. Sonuçta, yarı kamusal alanlarda, örneğin manavlarda, alışveriş merkezlerinde veya ofislerde cereyan eden saçma ve ilgi çekici her olay, bir şekilde yolunu bulup internet sitelerinde karşımıza çıkıyordu.

Gözaltında tutmak, soğukkanlılıkla ve belli bir metot izleyerek neler olup bittiğini kaydetmekten ibaret değildi; çünkü yoruma açıktı. İnsani kusurlar, zayıflıklar, arzular, ümitler, hayaller ve ego, kameranın arkasındaki kişiye de önündekine olduğu kadar hâkimdi. Bu kitap için araştırma yaparken, Los Angeles'tan tanıdığım, şimdilerde Birleşik Krallık'ta yüksek lisansını yapan bir arkadaşım benimle irtibata geçmişti. Bana başından geçen bir olayı anlatmak istiyordu ve daha evvel bundan kimseye bahsetmemişti. Yaptığı ve yaptığı için utanç duyduğu bir hareketi ilginç bir ruh haliyle gerçekleştirdiğini, sanki bilinmez güçlerin etkisindeymiş gibi davrandığını iddia edeceğinden şüphem yoktu. Benden ismini ya da çalıştığı firmanın adını vermememi rica edecekti. Nedenini birazdan siz de anlayacaksınız.

Ona bir isim takalım, adı Rich olsun. Rich, 24 yaşındayken Los

Angeles'taki bir imalathanede çalışmaya başlamıştı. Şirketin 100 çalışanından biriydi ve teknik ekibe dahil sıradan bir personeldi. Kendi tarif ettiği şekliyle, "Prize takılan her şeyden o sorumluydu." Bir zaman sonra, Rich'ten şirket mail'lerini yedeklemesi istenmişti; ağırlıklı olarak da iki patronunun postalarıyla ilgilenecekti. Bu insanlar günde bazen bin mail alıyor ve laptop'ları kaybolduğu takdirde tüm bilgilerle birlikte bağlantılarının da avuçlarından kayacağını düşünüyorlardı. Her neyse, Rich kendisini ilgilendiren bir elektronik posta bulduğunda şirkette henüz bir yıldır çalışıyordu. Bu mail, bir patron tarafından diğerine yollanmıştı. Gönderen patron, Rich'in kovulması gerektiğini düşünüyordu. Rich sonraki gelişmeleri şöyle anlatacaktı:

"Maili okumuş ve rahatsız olmuştum. Halbuki bana hep, 'Her şey yolunda, her şey yolunda' deyip duruyorlardı. Kendimi tutamayıp tüm mail'ler arasından ismim geçenleri arayıp buldum. Gördüm ki aslında benden sık sık bahsediyorlarmış. Bazen iyi yorumlar da yapılıyordu hakkımda ama büyük çoğunluğu kötüydü. Paranoyaklaşmıştım, işimi kaybedeceğimi düşünüyordum. Kendimi sakinleştirmek için daha fazla, daha fazla okumaya başladım. Bir kere çizgiyi zaten geçmişseniz, kendinizi durdurmak için sebebiniz kalmıyor. Artık patronlarımın özel hayatlarına ilişkin yazışmalarını, hatta şirketteki herkesin mail'lerini okuyordum. Durum garipleşmişti. Zira beni ilgilendirmeyen şeylere de burnumu sokmaya başlamıştım. İş arkadaşlarımın sevgililerine dair yazdıklarını bile okuyordum. Dünya benim onu algıladığımdan ne kadar farklıymış meğerse... Bütün bunlar olup biterken, ofiste benden üç yaş büyük bir kadına da âşıktım. Birbirimize mail gönderip flörtleşiyorduk; ama benim mail'lerimden birini yanlış anladı. Zaten epey riskli bir mail'di. Küstü ve bununla da kalmayıp beni patrona şikâyet etti. Bu mail'leri de buldum. Patronum, 'Teknisyen çocuğun haddini aştığını' yazmıştı. Âşık olduğum kadının müdürü ise, 'Çocuğu anlıyorum, kadın böyle giyindiği sürece çok da haksız sayılmaz!' diyordu. Müdürün bağlı olduğu yönetici ise onun probleme doğru teşhis koyamadığını düşünüyordu. Patronlar konuyu espri malzemesi yapmıştı. İçlerinden biri, 'Bence hatunu tavlamak için çok daha iyisini yapabilir' diyordu."

Aslına bakarsanız Rich, mail'leri okumanın kendisini güçlü biri yaptığına inanıyordu. Yeni biri işe alınmadan evvel, bilgisayarları onun yazdıklarını da okuyabilecek şekilde ayarlıyordu. Bir sonraki adım, kendisine yakın gördüğü bir çalışana kovulmak üzere olduğunu haber vermek olacaktı. Kendisine verilen erişim hakkını kariyerinde ilerlemek ve patronu etkilemek için kullanıyor ve istikbalini tehdit eden koşulları kontrol etmeye çalışıyordu: "Şirketten bir kızla çıkmaya başladık. Elbette onun mail'lerini de okuyor, ofisteki başka kişilerin de onunla beraber olmaya çalıştığını görüyordum. Hemen önlem alıyordum. Mesela bir cuma günü, 'Gel bak sana ne göstereceğim!' diyerek, onun diğer adamla çıkmayı planladığı yemeğe mâni oluyordum."

Rich'e başkalarının özel yazışmalarını, gizli gizli okuma gücüne sahip olmanın neye benzediğini sorduğumda bana açıkça, bağımlılık yaptığını ve insanın kendisini durduramaz hale geldiğini söyledi: "Bir yanıyla realiti şovlara benziyor; çünkü bir noktadan sonra doğal geliyor. Bizi etkileyen olayların bilgimiz dahilinde yaşanmasını istiyoruz. Böylece onlara müdahale etme şansımız olabiliyor." Elektronik postaları okuma seanslarından birinde, Rich, bir çalışanın gizliden gizliye yeni bir iş aradığını fark etmişti: "Aylarca onun başka yerlere yaptığı başvuruları izledim. Ardından bir sonraki basamağa geçip, patronlarımızın, 'Aman Tanrım, galiba başka bir iş bakıyor. Ona daha fazla para vermemiz gerek. Gerçi tanıdık birkaç istihdam bürosuna sordum. Onlara başvurmamış' şeklindeki yazışmalarını okudum. Komik değil mi? Aslında bu bürolara da başvurmuştu. Herkes birbirine yalan söylüyordu."

Ne var ki Rich, artık bu avantajlı konumundan hoşlanmıyordu. Hatta bu durum onu strese sokmaya, geceleri uyumasına mâni olmaya bile başlamıştı. Çok fazla alkol alıyor, patronların yazışmalarında ismini görmek onu gereğinden fazla endişelendiriyordu. Bu arada patronlardan biri ondan nefret ediyor, diğeri ise onu savunuyordu.

Rich yaptığının yanlış olduğunu düşünürken kendisine engel olmaya çalışıyor muydu peki? "İnsanların özel hayatına saygı duymamız gerektiğine dair bilgilerle yetişiyoruz. Bir kez böyle şartlanınca, özel yazışmaları okuduğunuz için ahlâksızlık yaptığınızı düşünü-

yorsunuz; ama bir kere başlayınca... Bir defasında, katıldığım bir konferansta bir bilgisayar teknisyeniyle tanışmıştım. Şirket bilgisayarlarından gönderilen her mail'in bir kopyası ona gidiyor, o da çeşitli etiketler verdiği bu mail'leri biriktiriyordu. Elbette bunları daha iyi yerlere gelmek, bir sonraki adımını tayin etmek için kullanıyordu. Bu bilginin davranışlarınızı etkilememesi için çaba gösterseniz bile fark etmez. Bir kere o mail'leri okudunuz. Bir daha okumamış gibi yapamazsınız. Paranoyaklaşıyor, aşırı hassasiyet gösteriyorsunuz. Kendinize durmadan dışarıdan bakıyorsunuz; çünkü belli bir şekilde davranan bir başkası hakkında yazılanları bilince, aynı davranışı göstermemek için çabalamanız kaçınılmaz hale geliyor. Size nasıl baktıklarını tahmin etmek taşınması ağır bir yük... Ancak artık o günler çok geride kaldı. Şimdi dönüp bakınca, hislerimin aslında çok karmaşık olduğunu fark ediyorum. Meğerse acıklı bir haldeymişim. Kendimi durdurmaya çalıştığımı hatırlıyorum; ama artık çok geçti! Zira çok fazla yazışma okumuş, çok fazla şey öğrenmiştim. Fazladan bir mail daha okumanın bana zararı olmazdı artık. O zaman neden duracaktım ki?"

İşler en sonunda epey kritik bir noktaya varacaktı: Rich patronların bilmediği yasadışı bir uygulamayı fark etmişti. "Muhasebeciler, kayıp bir para hakkında mail'leşiyordu. Bu durum onların hatasıydı ve kanuna karşı geldikleri aşikârdı." Rich kontrolünü kaybetmeye başlamıştı. Şirkette suyu ısınmıştı. "Birilerinin şirketi dolandırdığını biliyor, fakat konu hakkında tek kelime edemiyorsunuz. Tüm sorumluluk sırtınıza biniyor. Öğrendiğiniz bir şeyi unutamıyorsunuz. Bu da tavırlarınızı kaçınılmaz olarak etkiliyor."

Sonunda istifa etmişti. Rich'e bakılırsa, verdiği en dâhiyane karardı bu; ama kendisini kandıramıyordu. Bir sürü insanın gizlisini saklısını biliyordu ve bunun bir bedeli vardı. Peki, kime itiraf edebilirdi? Kim onun sırrını saklar, Rich'i işlediği yaygın suçun azabından azat edebilirdi?

"Ders almıştım ve bir daha yapmayacaktım. O günden sonra karşıma benzer davranışlar sergileyecek çok fırsat çıktı ama buna değmezdi. Mesela tutarsız davranan bir sevgilim vardı ve benim bilgisayarımı kullandığından istediğim zaman mail'lerine bakabilirdim.

Bir gün kendimi tutamayıp mail adresine girdim. Şirkette yaşadığım endişe anında geri geldi, stresten başım dönmeye başladı. 'Kendine dur demelisin!' diye düşündüm ve tek kelime bile okumadım. O sınırı geçince, gücü elinizde tutamıyorsunuz. Aksine bilginin gücü sizi kontrol etmeye ve dünyaya bakışınızı değiştirmeye başlıyor. Bu durumu onunla paylaştım. Bana ne dedi biliyor musun? 'Bir keresinde günlüğünü okumuştum. Bunu yaptığım için de kendimi çok kötü hissetmiştim...' "

Hayatımızın her aşamasında izleniyoruz. Bunu bilmek bizi huzursuz ediyor. Doktorlar, öğretmenler, polis, vergi memuru... Herkes bizi izliyor. Karşılığında biz de onları izliyoruz. İzlediklerimiz de, bizi izleyenler de izleniyor. Tüm sırlar ifşa oluyor ama kimse bunlar hakkında konuşmuyor. Bu da bizi yalnızlaştırıyor, bir gezegen dolusu yalnız insana dönüştük. Verimlilik arayışımız, insanlığımızla çelişiyor. "Dikizleme Kültürü"nün bir parçası olan gözaltında tutma saplantısı, bize bilmemiz gerekenden fazlasını gösteriyor. Dünyaya bakışımızı değiştiriyor ve en başta tasarladığımızdan daha ileri gitmemize neden oluyor.

***

Yine de, "Dikizleme Kültürü"nün önkoşulu olan herkesi ve her şeyi gözaltında tutma saplantımızın gelip geçici olduğuna inanmak istiyoruz. Başkalarını dikizlememize imkân veren sınır tanımaz bir iştaha sahip teknolojinin cazibesini bir gün yitireceğini düşünmeyi tercih ediyoruz. Şüphesiz bu teknoloji de, tıpkı "Dikizleme Kültürü"nün kendisi gibi, gün gelecek oyunun dışında kalacak. Öyle ya, ABD'yi kuranlar kalpazanlardı ve dini azınlıklara epey eziyet çektirmişlerdi. Ancak azınlıklar baş kaldırdı, ABD'de devlet zulmüne direnmek gelenektir. Geçmişte Amerikalılar ne nüfus sayımıyla ne pasaport uygulamasıyla ne de nüfus cüzdanı (O sırada Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunda kullanılmaktaydı ve Büyük Britanya'da da dağıtılması an meselesiydi) almakla ilgilendi. Hatta devlet ancak 1930'da yeni doğanların yüzde 90'mın kayıt altına alındığını söyleyebilecek duruma geldi. 1914'ten evvel, ABD pasaportu diye bir şey

yoktu ancak 1950'lerde Amerikan vatandaşları ülkeye yeniden girerken pasaport göstermek zorunda bırakıldılar. ABD ordusu, 1910'ların ortasında askerlerinin parmak izini almak istediğinde (Kimlik belirlemek için gerekli bir prosedürdü) *New York Times*'ta herkesi ayaklanmaya çağıran bir makale yayımlandı: "Dünya, tıpkı ordunun kendisi gibi, arayanın rahatlıkla zalim insanları bulabileceği, onların en aşağılık hakaretlerine maruz kalacağı bir yer; ama neden bu insanları halkın gözüne sokalım ki! İnsanların hatalarını tolere etmek yerine neden onların fotoğrafını basalım ya da parmak izlerini kayda geçirelim? Neden onları fişleyelim?"

Benzer bir mantıkla ABD halkı da resmi nüfus cüzdanlarına karşı çıktı. 1935'te gündeme gelen Sosyal Güvenlik Kanunu, hem solcuların hem sağcıların eleştirilerine maruz kaldı. Uzmanlar ise kimlik kartlarıyla hükümetin her şeye burnunu soktuğunu ve insanları etiketlediğini düşünüyordu. *Boston American*[91], insanları uyarıyordu: "Özel hayatınız tüm çıplaklığıyla ortaya serilecek; dininiz, gittiğiniz kilise bir kenara not edilecek. Fiziksel kusurlarınız, siyah ya da beyaz olup olmadığınız listelenecek. Soyağaçlarınız belirlenecek. Şayet başınızdan bir evlilik geçtiyse boşansanız dâhi devlet bunu unutmayacak!"

Sosyal güvenlik numarası, kimlerin ona ulaşabileceği, ulaşanların onunla neler yapabileceği henüz belirlenmeden uygulamaya konuldu. Bir tarafta Hitler Avrupa'yı tehdit ediyor, diğer tarafta Stalin güçleniyordu. Dolayısıyla hükümetlerin öncelikleri değişmişti. Almanya ve SSCB'de hükümetler insanların attığı her adımı takip ediyordu. Faşist ve komünist ülkeler, ABD'nin ve müttefiklerinin temsil ettiklerinin tam tersini yapıyordu. Savaş kapıdaydı ve ABD ne kadar dışında kalmak istese bile, birtakım manevi değerleri savunması da gerekmekteydi: Totaliter sistemin bir parçası olan kölelik düzenine karşı özgürlük için mücadele edilmeliydi. Neden korkuluyordu? Bu sorunun cevabını George Orwell kadar iyi veren yoktur sanıyorum. Orwell'in *1984*[92] adlı romanı, 1949'da basılır basılmaz bir klasik olarak nitelendi. Okurlar kitabı, öngörülü bir başyapıt şek-

91. 1904'ten 1961'e kadar ABD'de yayımlanan Boston merkezli bir gazete. (ç.n.)
92. *1984*, George Orwell, Can Yayınları, Çev. Nuran Akgören, 2009. (ç.n.)

linde adlandırıp her şeyi bilen, her şeyi gören devletlere dair bir uyarı olarak okudular. Kitap bir yönüyle de Nazi hâkimiyetine ve Sovyetler Birliği'nin dayattığı yaşam biçimine yönelik bir tepkiyi yansıtıyordu (Naziler, o dönem IBM'in teknolojik gücünü aileleri Hıristiyanlığı seçen Musevileri tespit etmek amacıyla kullanıyordu). İngilizler kitaba bayıldı, doğal olarak Amerikalılar da. *New York Times*'ta yazan bir kitap eleştirmeni, *1984* hakkında, "Bu kuşağın yaratabileceği diğer hiçbir eser, özgürlük arzumuzu da, tiranlara duyduğumuz nefreti de bu açıklıkla ortaya koyamazdı" diye yazdı. Amerikalılar, Soğuk Savaş süresince, insanları gözaltında tutmanın sadece totaliter rejimlere yakışacağını düşünüyordu (özellikle de komünist olanlara). Yabancı devletler, halklarını ne kadar mutsuz olduklarını söyleyemesinler diye gözetleme mekanizmalarıyla kontrol altında tutuyordu. ABD'nin iddiası buydu işte.

Ama Berlin Duvarı yıkıldı, Sovyetler dağıldı. Bütün bunlar da gözaltında tutmayı "onların" kullandığı bir yöntem olmaktan çıkardı. Zira şimdi başka bir düşman bulunmuştu: Köktendinci teröristler. Otoriteye kuşkuyla yaklaşan, özgürlükçüğüyle gurur duyan, bu yüzden diğer Batı demokrasilerinin aksine sosyal sağlık politikası bile geliştirmeyen Amerikalılar, gözaltında tutulmanın iyi bir fikir olduğuna inanmaya başladı. 11 Eylül bu zihinsel dönüşüme son şeklini verdi. Artık insanlar, ruhları bile duymadan telefonlarının dinlenmesinin yerinde olduğunu düşünüyordu. Biri onlara bugünlere gelineceğini 1950'lerin ortasında yani Soğuk Savaş sırasında yahut Lawrence Ferlinghetti[93] ve Dr. Martin Luther King'in[94] (FBI'a göre ikisi de çok tehlikeli insanlardı) henüz hayatta olduğu 1960'larda ya da Vietnam ve Watergate'in yaşandığı 70'lerde söylese, inanan bir kişi bile çıkmazdı.

Kesin olan şu ki dünyanın diğer ucunda doğmuş teröristlerin varlığı, kendimizi yeniden güvende hissetmek için nelerden vazgeçebi-

93. 1919 doğumlu ABD'li şair ve ressam, City Lights Yayınevi'nin kurucusudur. Ferlinghetti, Allen Ginsberg ve Jack Kerouac ile birlikte Beat Kuşağı'nın önde gelen temsilcilerinden sayılır. (ç.n.)

94. 1929-1968 yılları arasında yaşamış Afrika kökenli Amerikalı Baptist papaz ve Amerikan Yurttaş Hakları hareketi önderi. Dünya genelinde şiddet karşıtlığı ve ırk eşitliği görüşleriyle tanınmaktadır ve 1964'te Nobel Barış Ödülü'nü kazanmıştır. (ç.n.)

leceğimizi gözden geçirmemize yol açtı. Halbuki düşman bizim içimizde gizliydi. Nükleer reaktörleriyle sınırın öte yanında beklemiyordu; ama bu fikrin kendisi, güvenlik kameralarını tutunacak tek dal haline getirmekte gecikmedi. Dikkatli bakın, Amerikan hükümetinin 11 Eylül'den sonra bizi nasıl gözaltında tuttuğunu göreceksiniz. Baltimore, güvenlik kameralarını kurmaya Ticaret Merkezi'nin yıkılmasından altı-yedi yıl önce başlamıştı. İşçilerin gözaltında tutulmasının tarihi ise 11 Eylül'den çok öncelere gidiyordu. Rich, iş arkadaşlarının mail'lerini teröristlerden korktuğu için okumuyordu. O lanet uçaklar gökdelenlere çarpmadan önce havada zaten dikizleme kokusu vardı. Büyük Birader'in ABD'lileri izlediğine ilişkin kitaplar hızla piyasaya sürülüyordu. Ellen Alderman ve Caroline Kennedy'nin *The Right to Privacy*[95] (1997) adlı kitabı, Louis R. Mizell'in *Invasion of Privacy*'si (1998) ve *Surveillance Countermeasures: A Serious Guide To Detecting, Evading, and Eluding Threats to Personal Privacy*'si[96] (1994), 2001'den önce yazılmıştı. Mahremiyet/Gözaltı paniği 2000'den sonra zirveye çıkacaktı. Bu panikte de iki kitabın etkisi büyüktü: Bunlar, mahremiyetin bitişini isminde taşıyan iki kitaptı; birinin yazarı Reg Whittaker, diğerininki Charles J. Skyes'tı. 2000'de basılan Clay Calvert'in *Voyeur Nation*'u[97] (2000) ise olup biteni taçlandıracaktı. Gördüğünüz gibi, adı geçen bütün bu kitaplar 2001'den önce basılmıştı ve özgürlüğün yitirildiğine dair isterik analizler içeriyordu. Yazarları bunları düşünmeye iten ise hükümetin ve şirketlerin özel hayatın gizliliğini ihlal etmesiydi.

Amerika Sivil Özgürlükler Birliği'nin 1998'de yaptığı ve neredeyse New York'taki her sokağı dahil ettiği araştırmaya göre, 2001'den önce şehirde üç bin güvenlik kamerası vardı. Hadi tahmin edin! Evet, Şehir Meclisi güvenlik kameralarına 200 bin dolar harcamayı kararlaştırdığında yıl 1999'du. FBI kendi mail denetleme sistemi Carnivore'u inşa etmek için 10 milyon dolar harcadığında da

95. *The Right to Privacy*, Caroline Kennedy, Ellen Alderman, Vintage, 1997. (ç.n.)
96. *Surveillance Countermeasures: A Serious Guide To Detecting, Evading, and Eluding Threats to Personal Privacy*, Louis R. Mizell, Paladin Press, 1994. (ç.n.)
97. *Voyeur Nation: Media, Privacy, and Peering in Modern Culture*, Clay Calvert, Basic Books, 2000. (ç.n.)

11 Eylül henüz yaşanmamıştı (FBI bu sistemi 1998'den 2000'e dek yirmi beş defa kullandığını açıkladı; daha sonra ise daha ucuz ve kullanımı daha kolay teknolojiler benimsedi). 2000'de *Guardian*'da yayımlanan bir makalede ise, "Dünyanın her tarafından hükümetler, internette kullanıma sokmak üzere yeni yazılımlar peşinde" deniliyordu. Nüfus cüzdanlarına bile karşı olan bir halk, tüm bilgilerini uluslararası şirketlere açmıştı. Bu şirketler ABD'de, Hollanda'da, Fransa'da ve Avustralya'daydı. Şirketlerin hepsi devletlerin, seçilmişlerin ve ulusal parlamentoların insanları dikizlemek için bulduğu yöntemleri geliştirmek için birbiriyle yarışıyordu.

Bunlar gerçekten yaşandı; ama artık ya yok sayıyoruz veya iyice kanıksadık; her neyse... Bunlar gerçekten oldu. İsterseniz şimdi yine bütün suçu 11 Eylül'e atalım. Ne de olsa bu çok daha kolay; ama SpyTech'in müşterileri komşularını, nükleer reaktörlere sahip manyaklar oldukları için gözetlemiyor. Ontario Kingston'daki Queens Üniversitesi'nde "Gözaltı Projesi"ni yöneten David Lyon, *The Electronic Eye*[98] adlı kitabını 1994'te yayımladı. Bana dediğine bakılırsa, bu kitapta, "Sosyolojik açıdan ilginç, politik açıdan şüpheli ve etik açıdan karmaşık" bir soru soruyordu. Soru şuydu: İnsanların şahsi bilgileri nasıl işleniyordu? İngiltere doğumlu Lyon, insanların gözaltında tutulmasına dair çalışmalarını en az yirmi yıldır sürdürmekteydi. Ne var ki yakın zamana kadar çalışmalarına birkaç solcu akademisyenden başka ilgi gösteren olmamıştı; fakat şimdi gözaltılara ilişkin sosyolojik ve kriminolojik araştırmaların sayısı şaşılacak kadar artmıştı. Acaba suça engel oluyor muydu (Aslında olmuyor, fakat bu başka bir kitabın konusu)? Nasıl çalışıyordu? İnsanların topluma bakış açısını nasıl etkiliyordu? Irk ve sınıf ayrımıyla ilişkisi neydi? Lyon'un çalışmaları bir anda Kanada ve İngiltere hükümetlerinin ilgisini çekmişti. Ayrıca uzmanlar ve kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları da onun ne düşündüğünü duymak istiyordu. Bu uzun boylu, zayıf ve sakin sakin konuşan profesörle buluştuğumda ilk sorum tahmin edebileceğiniz gibi şu oldu: "Tüm bunlar 11 Eylül yüzünden mi? Eğer İkiz Kuleler yerle yeksan olma-

98. *The Electronic Eye: The Rise of Surveillance Society*, David Lyon, Univ Of Minnesota Press, 1994. (ç.n.)

saydı, güvenlik kameraları yine de hayatımızın günden güne büyüyen bir parçası haline gelir miydi?"

Hiç tereddütsüz, "Elbette yine de bu hale gelirdik" sözleriyle yanıtladı sorumu. Usame Bin Ladin adı evimize girmeden evvel sürecin çoktan başladığım söylüyordu Lyon. Ancak yine de 11 Eylül'ün etkisi olmuştu. Öyle değil mi? "11 Eylül sürece ivme kazandırdı ve konuya duyulan ilgiyi artırdı. Sözgelimi biyometrik endüstri, 2001'den önce biraz geri kalmıştı; ama 12 Eylül günü, bu endüstriye balistik incelemeleri için başvuruldu. Bir sürü eleştirel, kuşku dolu soruyla muhatap oldular. Neredeyse dilleri tutulmuştu. 11 Eylül, savaş endüstrisinin gözaltında tutma teknolojilerine olan ilgisini artırdı."

Benzer şekilde, Iowa Üniversitesi'nde yetişen düşünür Mark Andrejevic, *iSpy*[99] adlı kitabında, "Terörle savaşın tarihte eşinin benzerinin bulunmadığını yazdı." Şüphesiz, "Soğuk Savaş, Vietnam Savaşı ya da 1970'lerde yaşanan uluslararası terörden daha tehditkâr değildi ve toplumsal düzene bunlardan daha fazla kastetmiyordu." Andrejevic'e göre, terörle savaşı diğerlerinden farklı kılan, sanallığından başka bir şey değildi. Bu durumu, "İnteraktif bir alan yaratılıyor ve bu alanda atılan her adım ve kurulan her ilişki, alanın kendisini şekillendiriyor" diyerek açıklayacaktı. Bu sanallık, hayatın bütün parçalarını gözaltına almayı vazgeçilmez bir unsur haline getiriyor. İşte burada gündeme bir kez daha "zaten gözaltındaydık!" diyen uyarıcı ses geliyor. Zira sanallık 2001'de zaten vardı. *Guardian*'daki makalenin ve FBI'ın Carnivore adlı programının bize gösterdiği gibi, yeni milenyumun başında da oldukça yaygındı.

Tamam, bu dönüşümün hangi noktada başlamadığını biliyoruz da ne zaman başladığına dair bir fikrimiz var mı acaba? (Elbette ki 11 Eylül'ün dönüşümü hızlandırdığını yadsımadan; çünkü bu tarih, gözetleme teknolojilerine şüpheyle yaklaşanlara ve onları eleştirenlere kapıyı göstermemize yol açtı). Lyon, iki olguyu birbiriyle ilişkilendiriyor ve ilkine "sorumluluktan sıyrılma" diyor: "Hükümetlerin dezavantajlı grupların sorumluluğunu almaktan vazgeçip koşulları

99. iSpy: Surveillance and Power in the Interactive Era (Cultureamerica), Mark Andrejevic, University Press of Kansas, 2009. (ç.n.)

hiç dikkate almadan doğrudan insanları sorumlu hale getirme çabası olarak da değerlendirilebilir bu durum. Ancak asıl can alıcı bir nokta, devlet yardımlarının azaldığı bir noktada, kriminolojik açıdan yerel halka sorumluluk verilmesidir. Mesaj nettir: Artık kendi başınızın çaresine bakmanız, kendinizi korumanız gerekiyor."

Buna ek olarak Lyon, gözaltında tutmanın da neredeyse günlük hayatın parçası haline geldiğini söyleyecekti. Bir reklam sloganı gibi değil mi? Ancak "Dikizleme Kültürü"de bu sayede yükselişe geçiyordu işte! Lyon şöyle açıklayacaktı bunu: "Artık bu kültürün izlerini her yerde görüyorsunuz. Televizyon son derece önemlidir ve biz 15 dakikalığına bile olsa orada görünmenin hakkımız olduğuna inanıyoruz. İnsanlar güvenlik kameralarının kendilerine dönmesini ve görüntülerinin YouTube'da yayınlanmasını istiyor. YouTube'u unutmak mümkün mü? Aklımız fikrimiz kişisel bilgilerin akıp durduğu birtakım ekranlarda... Bir yandan da o ekranlara çıkmak, orada görünmek istiyoruz. Ah keşke biz de orada olabilsek!"

***

David Lyon'a göre, televizyon insanları gözaltında tutmayı, gözaltında tutmak da "Dikizleme Kültürü"nü teşvik ediyor. Tüm bunlar da sorumluluktan sıyrılmanın rüzgârına kapılıp gitmişken mümkün oluyor. İnsanlar, devletin dolduramadığı boşlukları; yani gözaltında tutma ağının küçük açıklarını, çocuklarını, eşlerini, komşularını, çalışanlarını ve mülklerini gözetleyerek kapatıyor. Lyon, bu mükemmel işleyen sistemden kaçış bulunmadığına inanıyor. En azından şimdilik; çünkü gözetlenen insanlar televizyon ekranında iyi iş yapıyor. Televizyon izlerken gözaltında tutulmanın aslında sizi koruduğunu, kötü insanların ise yakalanmasını sağladığını, bütün bunlar olurken de sizi eğlendirdiğini düşünüyorsunuz: dükkânlarda suçüstü yakalananlar, liselilerin kavgaları, asansörde seks, dünyanın en vahşi polis kovalamacaları. Tarih profesörü Branden W. Joseph[100], şunları yazıyor:

100. Branden Wayne Joseph, Columbia Üniversitesi'nde Sanat Tarihi ve Arkeoloji bölümünde doçent. (ç.n.)

Televizyon ve gözaltında tutma mekanizmaları sistemin iki kutbunu simgeliyor. Gözetleme, optik aygıtlarla yapıldığı sürece, en önemli veri akışını sağlıyor. Bilgi temin ediliyor ve televizyon stüdyolarının bir köşesine (Artık bilgisayar ekranlarında da bu bilgileri izleyebiliyoruz) yığılıyor. Televizyon ekranları sistemin outlet merkezleri haline geldi. Seyircilere o an üretilen bilgileri temin eden ve "İşte dünya artık bu!" diyen bir arayüz.

"İşte dünya artık bu!" temasıyla bize sunulan ne? Gece haberlerinde, realiti şovlarda veya pembe dizilerde medya; bireysel, kurumsal ya da resmi gözetleme mekanizmalarının huzur ve güvenliğimizle birlikte iyi vakit geçirmemizi sağlamak için var olduğunu söylüyor. Eh haberler de zaten kendi başına, insanları gözaltında tutmanın gerekliliğini doğruluyor. Haberlerden sonra yayınlanan diziler, sokakların psikopatlarla dolu olduğuna ilişkin algımızı güçlendiriyor. Şayet birkaç iyi polis ile ileri teknoloji ürünü gözetleme mekanizmalarımız olmasaydı halimiz nice olurdu; korku ve anarşi pusuda bekliyordu öyle ya... Realiti şovlar ise bu karışıma katılıp dengesizliğimizi (ve bazen de korkumuzu) ön planda tutuyor. Bunu nasıl yapıyor? Haberlerde gördüklerimiz ile dizilerde izlediklerimiz arasındaki boşluğu doldurarak yapıyor. Bir dizide izlediğimiz tek bir sahneyi alarak, bizi onun gerçekliğine ikna ediyor. Bu aşamaların üçünde de iki fikre maruz kalıyoruz: 1) Kameraya çekilmiş fakat kameraya çekildiklerini bilmeyen insanları izlemek oldukça eğlenceli. 2) İnsanları gizlice izlemek ve gizlice banda kaydetmek, hukuku geçerli kılmak ve düzeni sağlamak için gerekli. Bu iki fikri birleştirin: İşte size "Dikizleme Kültürü"! Gizlice izlemek sadece prime-time eğlencesi değildir. Siz de deneyin, faydasını göreceksiniz. Gizli kameralar sadece haydutların yakalanmasını sağlamakla kalmaz, koskoca bir sanal evrenin kapılarını da önümüze açar. Gizli kameranız yoksa bu dünyadan dışlanırsınız. Kim bilir, belki de şu an televizyondayızdır; ama *The Truman Show*'un[101] bahtsız başrol oyuncusunun aksine, bu durum bizi asla sinirlendirmiyor. Bizim başımıza gel-

101. 1998 yapımı bir Peter Weir filmi. Başrollerini Jim Carrey ile Laura Linney'in paylaştığı bu filmde, tüm hayatı haberi olmaksızın sette geçen ve televizyonda yayınlanan Truman Burbank'in durumu fark ettiği anda yaşadığı öfke anlatılıyor. (ç.n.)

diği için kendimizi şanslı sayıyor ve asla sona ermesin diye dua ediyoruz. Zaten gözetlenmekten sadece çürük elmalar korkar... Neticede oyunu kurallarına göre oynamayan ve bunun ortaya çıkmasından çekinen onlardan başkası değildir. Eğer izlersek, yakayı ele verirler. Hoş, kameralardan kaçış da yok. Bizi izlemeye devam edin... Bu kaçınılmaz... Artık saklanacak hiçbir yer kalmadı...

İsterik haber bültenlerinde, her zaman bir dikizleme unsuru vardır. Artık bir suça ilişkin bilgi verilirken, son yüzyılda halkın bilmesi gerektiğinin ötesinde ayrıntılar sunuluyor; çünkü gazeteler uzun zaman önce üçüncü sayfa haberlerinin çok ilgi çektiğini fark etti. Özellikle, küresel bazda ünlenmiş yıldızların peyda olmasından evvel durum buydu; yıldızların karıştığı suçların ne kadar okunacağını tahmin etmek de hiç zor değil. *Froth and Scume: Truth, Beauty, Goodness and the Ax Murder in America's First Mass Medium*[102] adlı kitabında Andie Tucher, "kitlesel röntgencilik" diye nitelediği durumun nasıl ortaya çıktığını araştırıyor. Bunun için de bulvar gazetelerinin doğduğu 1830'lara kadar gidiyor. Hatta daha net konuşmak gerekirse, tamı tamına 1836 yılına dönüyor. Tucher'm, 1985'te *New York Times*'ta yayımlanan makalesinde bize anlattığına göre, "James Gordon Bennett, *New York Herald*'ı[103] şehrin en çok satan gazetesi yapmaya niyetlenmiş ve amacına baltayla doğranmış bir seks işçisinin fotoğrafını manşet yaptığı gün ulaşmış." Bennett muhtemelen *Illustrated London News*[104] ekibinin 1823'te çıkardığı gazeteyi örnek alıyordu. Bahsi geçen bu gazete, vahşi olduğu kadar müstehcen bir cinayet senaryosunu, beş çizimin dışında, "cinayet sahnesinden" ve "cesedin bulunduğu göletten" birkaç fotoğraf kullanarak anlatmakta hiçbir sakınca görmemişti.

Charles Dickens'ın aynı adlı romanının kahramanı Martin Chuzzlewit[105], İngiltere'den kalkan buharlı gemiden New York limanına indiğinde, çevresini hemen gazete satan çocuklar sarmıştı:

102. *Froth and Scume: Truth, Beauty, Goodness and the Ax Murder in America's First Mass Medium*, Andie Tucher, The University of North Carolina Press, 1994. (ç.n.)

103. 1835'ten 1924'e kadar New York City'de yayımlanan gazete. 1861'de 84 bin adet satılmış ve o tarihten sonra sahibi James Gordon Bennett, Sr. (1795-1872), "dünyanın en çok satan gazetesi" olduklarını öne sürmüştü. (ç.n.)

104. 1842'den 1971'e kadar Londra'da yayımlanan haftalık gazete; 1971'den sonra ayda bir, 1989'dan sonra iki ayda bir yayımlanmaya başlamıştır. (ç.n.)

105. *Martin Chuzzlewit*, Charles Dickens, Adam Yayınları, Çev. Murat Belge, 1982. (ç.n.)

"Bakın bayım bu sabahın New York Lağımı, bu da New York Canisi! İsterseniz, New York Yağmacısı, New York Röntgencisi ve Kulak Misafiri de var! Anahtar deliğinden dikizleyerek haber yapan bir muhabirimiz en seksi ve ağız sulandırıcı öyküleri vaat ediyor! Mesela Alabama'daki dolandırıcılık hikâyesi ya da bıçaklarını insanlar üzerinde deneyen Arkansaslının ilginç öyküsü!.. Lağımdaki kadınların tüm sırları ayağınıza geliyor!"

Ah evet, işte formül bu: Suç ve seks, seks ve suç! Meşhur davacı, ahlâkçı Papaz Henry Ward Beecher[106], 1875'te bir zina davası için ifade verdi ve (Davacı Beecher'ın ikiyüzlülüğü Victoria Woodhull'ın ifadesiyle ortaya çıktı. Zira evli bir kadınla ilişkisi vardı), neredeyse tüm ABD gazeteleri bunu haber yaptı. Haber yapmakla yetinmek istemeyenler ise dava tutanaklarını bastı. Öyle ki jürinin verdiği karar bile sadece 14 dakika sonra dağıtıma hazır hale getirilmiş ve arkasından da dağıtılmıştı.

Artık düzen kurulmuştu. 1920'lerin gelişiyle, gazeteler daha sık fotoğraf kullanabilecekleri teknolojiye kavuştular. Böylece sansasyonel gazetecilik daha da ileri gidebilir ya da nereden baktığınıza bağlı olarak, daha da dibe batabilirdi. *New York Evening Graphic*[107], sonraki yıllarda televizyonda göreceğimiz bir tekniği uygulamaya koydu. Buna, "fotoğraf kompozisyonu" diyorlardı ve olay çoğunlukla gazete çalışanlarının herhangi bir olayı canlandırdığı fotoğrafların yayımlanmasına dayanıyordu. Tıpkı bir çizgi roman gibi... Mesela bir insanın kendisini nasıl astığı ya da tıbbi bir operasyonun nasıl gerçekleştiği bu yolla anlatılıyordu. Elbette gerçeği, hâlâ canlandırmaya tercih edilmekteydi. 1928'de Tom Howard küçük bir fotoğraf makinesi alıp sol dizine bantladı ve cezaevindeki idam odasına girerek, Ruth Snyder isimli katilin vücuduna 2 bin 200 volt elektrik verilişini izledi. Ortaya çıkan fotoğraf biraz fluydu; ama yine de *New York Daily News*'e manşet olmuştu. Başlığı ise tek kelimeden ibaretti: "Ölüm!" O gün gazete her zamanki günlük tirajından tam bir milyon daha fazla sattı. Gazete ertesi gün yine aynı fotoğrafı bas-

106. 1813-1887 yılları arasında ABD'de yaşamış bir din adamı; 1875'te evli bir kadınla ilişkisi olduğu ortaya çıktı. (ç.n.)
107. 1924'ten 1932'ye kadar yayımlanmış bir bulvar gazetesi. (ç.n.)

tı ve bu kez "Cenaze Kaldırıldı!" manşetini kullandı. (60 yıl sonra, *60 Minutes*[108], bir adım öteye geçerek Dr. Jack Kevorkian'ın tedavi imkânı kalmayan hastasının hayatına nasıl son verdiğini gösterecekti.) Clay Calvert, Amerika'daki röntgenciliği irdelediği kitabı *Voyeur Nation*'da gelinen noktaya ilişkin olarak şöyle yazacaktı: "Hangi dönemde olduğumuzun pek önemi yok: bulvar gazeteciliği, sarı gazetecilik ya da caz gazeteciliği... Büyük bir gönül rahatlığıyla, bunların hepsinin bugün ABD'de hayatımıza yön veren elektronik röntgenciliği hazırladığını söyleyebiliriz. Bu kadarlık tarih bilgisi bile, duygu sömürüsüne dayalı, medya destekli röntgenciliğin yeni olmadığını anlamamıza yeter."

Kamunun iştahı artık açılmıştı. Televizyon oturma odalarımızda yerini alır almaz bize asayişin nasıl sağlandığına, haydutlar ve onların izinden gidenlere dair öyküler anlatmaya başladı. Televizyonun anteni sanki dram gösterecek şekilde ayarlanmıştı. CBS TV ve bir radyo kanalı Gunsmoke[109] adlı kovboy dizisini yirmi yıl boyunca yayınladı. Bu dizi, kanunsuzları kovalayan polisleri televizyon ekranlarında büyük bir keyifle izleyeceğimizin ilk habercisiydi. Dizi bize Matt Dillon adlı emniyet müdürünün hikâyesini anlatıyordu. Kansas'taki Dodge City'de görev yapan Dillon'ın maceraları 1880'lerde, vahşi Batıda geçmekteydi. Bölgesinde huzuru sağlamaya çalışırken, tıpkı *CSI Miami*'deki[110] Yüzbaşı Caine gibi bazen çözebileceğinden fazla sorunla karşılaşıyordu. Bölümler ilerledikçe Dillon'm iç dünyasına da giriyor ve bitmek bilmeyen şiddetle birlikte hüküm süren ahlâksızlığın onu nasıl yıprattığını görüyorduk. Seyirciler, bu kanun adamının mükemmel bir portre çizmekle beraber, suç işlemenin sadece bir adım ötesinde durduğunu ve kendisiyle mücadele ettiğine tanık oluyordu. Zaten CBS'in Başkan Yardımcısı Hubbel Robinson da Dillon'u nasıl "yarattıklarım" şu sözlerle anlatacaktı: "Onu şüpheleri olan, yaptığı iş nedeniyle kafası karışmış

108. 1968'de ABD'nin CBS kanalında yayınlanmaya başlayan bir haber magazin programı. Bugüne dek 78 Emmy Ödülü aldı. (ç.n.)
109. 1952'den 1961'e kadar radyoda, 1955'ten 1975'e kadar televizyonda yayınlanmış dizi. Norman MacDonnell'm yönettiği dizinin senaryosunu John Meston yazıyordu. (ç.n.)
110. 2000'den bu yana CBS'de yayınlanan ve suç yeri araştırmasını konu alan ABD yapımı bir dizi. (ç.n.)

biri olarak tasarladık. Kendisine durmadan şu soruyu soruyor: Bu işi yapmasının bir anlamı var mıdır, yok mudur?"

Kovboy dizileri polis şovlarına, polis şovları ise insanları tek bir yönüyle değil; karakterlerinin her boyutuyla ele alan, "gerçek insanların" suça, yoksulluğa ve sokaktaki hayata ilişkin "gerçek" korkularını işleyen bir yapıya büründü. Başlarda uygulanan teknik, yaşanmış olayları canlandırarak "gerçek"e odaklanmayı sağlamaktı. O zamanlar TV yapımcıları henüz cehennem senaryoları uydurmuyor, insanların aklına hasta düşünceler sokmuyordu. Ayrıca geçen yüzyılın bulvar gazeteleri, "gerçek"in sattığını da ispatlamıştı. Bu yüzden *Dragnet*[111] de "Los Angeles polis departmanının ilgilendiği gerçek davalara dayanmaktaydı." Programın günümüzün polis dizilerinin, kanunsuzları enselemek için tasarlanmış "gerçek" öykülerin, bilgisayar taramaları ve laboratuar testlerine dair hikâyelerin atası sayılması hiç de yanlış olmazdı. Tıpkı bu programlardaki gibi Jack Webb ya da dizideki adıyla Müfettiş Joe Friday, "Sadece gerçeği istemektedir hanımefendi!" Çocuklara şiddet uygulayan, veba mikrobu enjekte edilmiş beyaz fareyi kovalayan ve liselileri tuzağına düşüren porno şirketlerini avlayan Müfettiş Joe Friday'in kendisiydi.

Dragnet gerçeği anlatmak iddiasındaki tek program da değildi. 1959'da yayınlanmaya başlayan *The Untouchables*'de[112], Robert Stack federal ajan Eliot Ness'i canlandırıyordu. Programın tarzı belgeselleri andırıyordu. İlginç olan ise radyolardan da tanıdığımız köşe yazarı Walter Winchell'in bir maç spikeri gibi olanı biteni anlatmasıydı. Otoriter sesi, programa haber niteliği katıyor, izlediklerimizi o gün yaşanmış gibi hissetmemize yol açıyordu. Ayrıca bu sayede ağırbaşlılık temin ediliyor ve otantiklik için televizyonda uygulanmasına alışılan taktiklerin ötesine geçiliyordu. *Variety*'de[113] bir yorumcu program için tam da bu yüzden, "İzlenen şey, içinde şiddet ve seks olmadıkça yetişkinlerin nazarında gerçek olarak algılanma-

111. 1951'den 2004'e kadar ABC'de yayınlanan, yapımcılığını Jack Webb'in üstlendiği televizyon dizisi; müfettiş Joe Friday'in anılarına dayanır. (ç.n.)

112. 1959–1963 yılları arasında ABC'de yayınlanan dizi; 1987'de Brian De Palma tarafından aynı adla sinemaya uyarlandı. (ç.n.)

113. 1905'te New York City'de Sime Silverman tarafından kurulan ve halen yayımlanan haftalık bir eğlence-ticaret dergisi. (ç.n.)

maya başladı. Yarı belgesel bir hava katarak yayınlanan görüntüleri inandırıcı kılmaya çalışıyorlar. Bu görüntülerin gerçek olduğunu iddia etmek, bu ses olmaksızın da mümkün zaten fakat artık yetmiyor" diye yazacaktı.

Diğer bir deyişle, yeni formül işe yarıyordu. Gerçek olması kurgusal olmasından iyiydi veya bir anlatıcı olduğunda kurgusal olan gerçek hale gelebiliyordu. New York City'de çekilen ilk polisiye dizide, "Naked City'de sekiz milyon kapalı kapı var. Bu da onlardan biri" deniliyordu. *Naked City*, 1958'den 1963'e kadar yayınlanmış ve benzer bir mantıkla çekilmişti. Yine 1958 yapımı, *77 Sunset Strip*'in ilk bölümünün adı ise "Kaçak Kız"dı. Program 19 yaşındaki bir sosyopatın soytarılıklarını anlatıyordu. Bu genç adam, kurbanlarını öldürmeden önce kendi saçlarını taramakla ünlüydü. Bu durum seyirciyi o kadar cezbetti ki, hiç de öyle tasarlanmadığı halde "kahramanımız" kısa sürede başrol oyuncusu oluverdi. Terry Savalas'm 1973'ten 1978'e kadar canlandırdığı *Kojak* karakteri ise üç saatlik bir pilot bölümle başlamıştı. Dizi, 1963'te Manhattan'ın Doğu yakasında "kariyer yapmış kadınları" öldüren bir seri katili anlatıyordu. Artık dizileri gerçek öykülere dayandırmak ve ana karakterin (polisler, suçlular ya da tercihan her ikisi birden olabilenler) şiddet ve saplantı dolu iç dünyasına seyirciyi davet etmek alışılmış bir tarz olmuştu. Kötü adamlar kurbanlarını, polisler kötü adamları izliyor, biz ise evimizdeki rahat kanepede hepsini birden izliyorduk.

80'ler ve 90'larda ise bu artık bize yetmeyecekti; çünkü daha fazla gerçeklik, daha fazla acı ve pıhtılaşmış kan, ayrıca elbette daha fazla seks ve şiddet görmek istiyorduk. *Hill Street Blues* ve *Cagney and Lacey* gibi programlar, izleyicileri oyuncuların duygusal derinliklerine çekip sıkılmalarına yol açmıştı; ama en sonunda başladığımız noktaya dönüyorduk işte: Bir yanda, kurallara takıntılı biçimde uyan polisler vardı; diğer yanda ise insanları kayıt altına almaya imkân veren teknolojileri ve çürük elmaların başkalarının huzurunu kaçırmadan bu teknolojilerle nasıl teşhis edilebildiğine odaklanan polisiye diziler mevcuttu. Bu programların mantığını *CSI Miami*'nin kızıl saçlı yüzbaşısı Horatio Caine'nin, "Bırakalım da neler olup bittiğini bize kanıtlar anlatsın!" cümlesinden daha iyi ne özetleyebilir-

di ki? Bu kanıtları bulmak için elbette ki teknolojiye ihtiyaç vardı. Robot resimler bu sayede oluşturuluyor, bu sayede plakalar tespit ediliyordu. En saçması ise küçük bir görüntüye deliller dünyasında paha biçilememesiydi. Sadece bu kadar da değildi. Suçlular da kameraları, mesela işledikleri cinayeti tekrar tekrar izlemek, izlerken eğlenmek veya dedektiflere mesaj göndermek için kullanıyordu. Video, hikâyenin her iki tarafı (Bu iki tarafı da o tarihlerde hâlâ sadece erkekler canlandırıyordu) için de mühimdi: Video, o işi yapmanın hem amacı (Böylece yaptığının gerçekliğini ilelebet ispatlayabilecekti) hem yapılanı ortaya çıkarmanın yegâne yöntemiydi. Sözgelişi, polis fondaki tren sesini duyacak ve bu ses ona olayın hangi mahallede cereyan ettiğini anlatacaktı; loş ışıklar onu terk edilmiş bir fabrikaya, mikrofondaki bir titreşim onu bu mikrofonun satıldığı bir mağazaya yönlendirecekti. Bu programlar, hem de iyiliğimiz için bize her şeyi gösteriyordu. İçlerinde biraz porno, biraz ölüm ve kovboyculuk, biraz gözaltında tutma ve habercilik vardı; ama her halükârda "gerçeği yalnızca gerçeği" gösterme eğilimi ana kriterdi. Genç ve güzel bir kadının, pantolonu çıkarılıp bir köşeye atıldıktan sonra boğazı kesilmiş vaziyette bulunan cesedini olduğu gibi yansıtmada herhangi bir beis görülmüyordu (Ne yapalım yani? Olan bu; gizleyecek değiliz ya!). Anna Nicole Smith öldükten üç ay kadar sonra, *Law&Order: Criminal Intent*, köşe yazarı ve "komik adam" Vinay Menon'un; "Kısa ve mutsuz hayatının trajik detaylarıyla birlikte insanları eğlendirmek için talep ettiği ücreti öğrendim. Arkasından da yataktan kalkıp neden bu önemli hikâyeye televizyonların daha önce ilgi göstermediğini düşündüm. Dedektif Wheeler ile Logan'ın dünyasına girip röntgenciliğin en adi halini ve ünlü bir insanın trajik hayatını izleyin, izleyin ve ders alın!" diye tanımladığı öyküyü yayımladı.

CSI, *Law and Order*, *Without a Trace*, *Dexter* ve yayın hayatı henüz başlamamış tüm diğerleri, birbiriyle bağlantılı gözaltında tutma tekniklerini kullanarak failleri buluyordu. Bütün bu dizilerin ulaştıkları zirve ise *24*'tü. Jack Bauer adlı gizli ajanın teröristleri etkisiz hale getirmek ve bombanın yerini bulmak için sadece 24 saati vardı. Ancak Bauer, bahtsız "Dâhi Dedektif" değildi, zira uydu

teknolojisi kullanıyordu. Bu sayede kaç rehine olduğunu ve onların gökdelenin hangi katında bulunduğunu saniyesinde keşfetmesi son derece kolaydı. Hatta ne yaptıklarını, ne söylediklerini ve ABD'yi kurtarmak için ihtiyacı olan bilginin ne gibi işkencelere mal olacağını da gayet iyi biliyordu. Bunları öğrenmek için sayfalarca metin falan da okumuyordu; ama görünen oydu ki Jack Bauer gibi birinin gerçekte var olabileceğine inanmaya ihtiyacımız vardı. Benzer şekilde Horatio Caine'ye[114] ve onun delil bulmaktaki becerisine de muhtaçtık. Bu ise etik değerlerle apaçık çelişen "Dikizleme Kültürü"nün bizi içine ittiği ahlâki arayışın doğal bir yansımasıydı; çünkü bütün bunların güvenlik ve eğlence için olduğunu bilirsek katlanmamız kolaylaşırdı.

***

Suça ilişkin tüm detayları yazmaktan çekinmeyen bulvar gazeteleri televizyonları etkilemeyi sürdürüyordu; fakat bir noktada durum tersine dönecek, inanılmaz bir biçimde gazetecilik, televizyonculuğun etkisi altına girecekti. Eğer cinayetleri ya da toplumsal kargaşaları, eğlence veya topluma hizmet amacıyla öyküleştirebiliyorsanız, o zaman gerçeğin ta kendisini göstermekte ne sakınca olabilir ki? Gece haberlerinin artık daha popüler olmasının elbette bir sebebi vardı. Araba kazaları, polisiye kovalamacalar, hırsızlıklar, yangınlar ve darplar... Bunlar muhakkak güvenlik kameralarına yakalanıyordu. Bir dükkâna giren hırsızın elindeki silahı tezgâhtara doğrultuşunu gösteren güvenlik kamerası kayıtlarından kaç tanesini izlediğinizi bir düşünün. Peki ya tezgâhtar mücadele etmeye yeltenirse? Daha da iyi! Savaşlar, doğal afetler ve ekonomik istikrarsızlık milyonlarca insanı mağdur ediyor olabilirdi; ama bu o kadar da önemli değildi. Eğer civardaki bir dükkâna hırsız girmişse veya birkaç otomobil polis tarafından kovalanmışsa, siz televizyonda bunlara ilişkin kamera kayıtlarını izleyecektiniz. Yapılan araştırmaların da gösterdiği gibi, gece haberleri artık insanların maruz kaldığı şiddete dair kısa fakat çok çeşitli kareler yayınlıyordu; çünkü Kuzey Amerika'nın in-

114. *CSI Miami* adlı dizide aktör David Caruso tarafından canlandırılan karakter. (ç.n.)

sanları, dünyanın en güvenli ve en zengin muhitlerinde yaşamıyor, suç ve cezanın göbeğinde hayatta kalmaya çalışıyorlardı. Haberler uzun uzadıya bize bu hayatı sunmaktansa, kısa ve bağlamından kopuk görüntüler yayınlamayı tercih ediyordu.

Gerçek insanları, gerçek tehlikelerin içinde gösteren o kadar çok görüntü vardı ki... Eric Kliebold ve Dylan Harris, Colorado'daki lisenin koridorlarında namlularına layık sporcu, ponpon kız ve siyahi öğrenci ararken, Denver NBC, öğrencileri kendilerine telefon ederek duygularını anlatmaya teşvik ediyordu. Bazı çocuklar arayacaktı da... NBC fikrini değiştirmeden önce bir çocuk canlı yayında konuşmuştu bile. Sonra kanalın yöneticileri yayını kesmişti. Sanırım Amerika'nın bir cinayetin naklen yayınlanmasına henüz hazır olmadığını düşünmüşlerdi. İronik olan şuydu ki lisenin koridorlarında zaten güvenlik kameraları vardı ve bunlarla kaydedilen görüntüler anında internete gönderiliyordu. Kısacası meraklısı internete girip iki katilin çocuklarla nasıl pazarlık ettiğini, onlara nasıl bağırdığını ve silahlarını oradan oraya nasıl savurduklarını görebilirdi.

Kanun-ve-düzen temasını işleyen programların, bir senaryo etrafında gelişen diğer yapımlardan pek farkı yoktu aslında. Her iki yayın tipi de netice itibarıyla gizli kameraya hayrandı. Bunun tek sebebi, bu tür yayınların izleyicinin ilgisini çekmesi (çünkü gerçektir, doğaldır ve medyada yer bulsun diye üretilmemektedir) değildi. Unutmamak gerekir ki bu tip programların maliyeti de son derece düşüktü. Düşünsenize, tüm bir gece *America's Most Wanted*, *Cops*, *American Detective*, *Top Cops*, *FBI: The Untold Story*, *True Stories of the Highway Patrol* ve *World's Scariest Police Chases* sayesinde kurtulabilirdi. Animal Planet kanalında, *Animal Precinct* adlı bir program bile mevcuttu. Bu programda, atları sömüren ya da kedileri öldüren kaçak avcıların peşine düşülüyordu. MTV bile bu tip bir program yayınlamaya başlamıştı. *Room Raiders*'te yarışmacılar kaçırılıyordu. Evlerinin kapısı çalınıyor ve o an ne yaptıklarına, üzerindeki kıyafete (Yapımcılar o an banyodan yeni çıkmış olmaları ve sadece bir havluyla kapıyı açmaları için dua ediyordu) bakılmadan paketleniyorlardı. Daha sonra uzmanlar evlerine giriyor ve kıyafet seçimleri hakkında yorum yapıp bilgisayarlarını porno bulma ümi-

diyle arıyordu. Bahse girerim ki bu sırada SpyTech'in sperm detektörü sıvısını da kullanıyorlardı. Tüm bunlar olurken karşı cinsten bir kişi, kaçırılan bu kişiyle çıkmak isteyip istemediğine karar vermeye çalışıyordu. Öyle ya belki onun hayalindeki insan daha az porno seyrediyor ve dolabında daha az seks oyuncağı saklıyordu... Bu gibi programların popülerliği, *Biri Bizi Gözetliyor* adlı realiti şovdan sonra artacaktı. Almanya'da kültürel çalışmalar alanında uzmanlaşan Ursula Frohne'nin dediği gibi: "Öyle bir eşikteyiz ki bürokratik ve kurumsal gözaltında tutma mekanizmaları, yerini, medyanın bireyleri dikizlemesine bıraktı. Biz de bu vasıtayla tanımadığımız insanlara gözümüzü büyük bir rahatlıkla dikebiliyoruz."

"Dikizleme Çağı"na girdiğimizden bu yana Büyük Birader'den de korkmuyoruz artık. Hatta tersine, Büyük Birader gözlerini üzerimize çevirsin, diye çıldırıyoruz. Dahası, bizzat Büyük Birader olmak istiyoruz. Onun sonsuz, her şeyi gören ve en önemlisi medyayı elinde tutan gözlerine sahip olabilmek için yapmayacağımız şey yok. İnsanların sızlanmalarını, devirdikleri çamları, talihsiz açıklamalarını en önce biz duymalıyız. Ayrıca izlemekle kalmamalı, izlenmeliyiz de! Ekrana çıkmak bizim de hakkımız değil mi? Ün, eğlence ve hediyeler... Sadece suçlular sahne ışıklarından hoşlanmaz. Zaten bu yüzden ünlüler ve politikacılar, televizyonu suçsuzluklarını ispatlamak için kullanıyor, televizyona bir nevi mahkeme ve bunun arkasından gelen beraat kararı işlevi yüklüyorlar. Aksi takdirde, insanlar kirli çamaşırları bir bir ortaya döküldükten ya da rehabilitasyon merkezlerinden şartlı tahliye edildikten hemen sonra, neden Larry King'in[115] programına çıkarak gözyaşı eşliğinde sohbetler etsin ki?

Programlar bizi her yerde izlemeye ve izlenmeye çağırıyor. En çok iş yapanlar ve modası hiç geçmeyenler ise asayiş programları; çünkü bu tür programlarda gerçek insanları tutuklanırken, takip edilirken, pusu kurarken ve polis memurlarınca sorgulanırken görüyoruz. Bu tip olaylar oldukça yaygın ve kültürümüzün ayrılmaz bir parçası. Öyle ki korkunun realiti şovlarla ne zaman buluştuğunu ve

115. 1933 doğumlu, ABD'li haber sunucusu; 1985'ten beri CNN'de yayınlanan, Larry King Live adlı programı sunmaktadır. (ç.n.)

Cops adıyla dünyanın her yerine ne zaman yayıldığını artık hatırlamıyoruz bile. *Los Angeles Times*'ta yazan eleştirmen Howard Rosenberg'in dediği gibi: "Bir elimizde son derece büyüleyici, ham ve nereye varacağı öngörülemeyen fokur fokur kaynayan bir heyecan, diğer elimizde ise dokunduğu her şeyi iğrençleştiren kameralar... Bu kameralar, ekranı, uyuşturucu operasyonlarında yakalanan şüphelilerin yüzleriyle dolduruyor ve daha yargı süreci tamamlanmadan hepsini suçlu ilan ediyor. Dava tamamlandığında aralarından bazılarının suçsuz olduğu ortaya çıkıyor; ama elbette bunun bir önemi yok." Ayrıca bu tip programlar yayın hayatına ilk başladığından beri, suçlular ve masumlar sadece biz onları izleyelim diye orada bulunuyor. Brooklyn College'ın Sosyoloji Bölümü'nde görev yapan Doçent Mark Fishman'in *Cops* için yazdığı gibi: "Sinemada doğruculuk, röntgenciliğe davetiye çıkardı. Üstelik bu defa bahşiş için yalvaran da, suçluyu yakalamak için kendisini tehlikeye atan da yoktu." Buradan alınması gereken mesaj, insanların kötü ya da suça yakın olduğu değil, "sakın suça karışma!" hiç değil. Aslında tam tersi... Kamera her zaman suçla ilgileneceğine göre, televizyona çıkmanın en kolay yollarından biri bir suç işlemek! Suç eğlencelidir, eğlenceli insanlar ise ünlenir, ünlü insanlar ise Dikizleme Toplumu'nun zirvesine çıkar.

America's Most Wanted ve dünyanın her yerinde ortaya çıkan taklitleri, göründüğü kadarıyla, beterin beterini televizyona taşımaktan başka bir şey amaçlamıyor. Abartılı reklamlar, anlatıcının ses tonundaki her an kötü bir şeyler olabileceğini hissettiren eda, izletilen saçmalıklar, mağdurların ya da kurtulmayı başaranların gözü yaşlı hallerinin kullanılış biçimi, olayların canlandırma tarzındaki abartı (Burada 1920'lerde gazetelerin uyguladığı yönteme dönüş görüyoruz), bunların hepsi bize, programın ilk ve en önemli hedefinin seyirciyi eğlendirmek olduğunu söylüyor. Ancak nihayetinde tüm bu şov programlarının tohumunu ektiği tek şey endişe... "Dikizleme Çağı"nda endişenin kaynağı ise daha fazlasını bilme isteğinden başka bir şey değil. Daha fazlasını bilmek, kaçınılmaz biçimde daha fazla görülme isteğine dönüşüyor. Eğlence, gözaltında tutma, polis müdahalesi ve röntgencilik şehveti giderek bulanıklaşıyor.

Her şeyin daha da bulanıklaştığı bu günlerde yeni bir zirve ararsanız, onu İngiltere'de yayınlanan *CCTV Cities*'te bulabilirsiniz. *Cops* ve *The Office*'in (Tabii ki bu programın onlardan farkı "gerçek" olması) arasında kalmışa benzeyen bu realiti şov, aslında biraz fazla ağırbaşlı. Program bir İngiliz şehrindeki gerçek bir CCTV kontrol odasında geçiyor ve bize odada görev yapan operatörün işlenen suçlara, trajedilere ve gaddar insanlara nasıl odaklandığını gösteriyor. Bu tip olayları yakalayınca görüntüdeki kişilere odaklanıyor ve o an neler hissettikleri hakkında konuşuyorlar: "Size yardım etmek için buradayız. Gün bitmeden evvel birilerine yardımım dokunursa eve huzurla dönüyorum." Operatörün iş rutinini kırmak ve bezgin haline hareket katmak içinse izleyiciyi heyecanlandıracak altyazılar kullanılıyor. Bir diğer taktik de polisin ve acil servisin çoktan haberdar olduğu bir olayın operatör kontrolündeymiş gibi gösterilmesi... Sarhoşlar kurtarılıyor, suçlular tutuklanıyor ve şehirde görülmemiş ya da hak edip de cezalandırılmamış tek bir davranış kalmıyor.

Ancak siz yine de görünüşe aldanmayın. Asayiş programlarında kullanılan tipik bir kamera, suçu önlememizi veya şiddetin hayatımıza ve şehrimize etkisini anlamamızı sağlayamaz. Ancak bu görüntüler o kadar çeşitli ve yaygın ki insan ister istemez bir güvenlik kamerası sayesinde yakalandıklarını düşünüyor. Öyle ya, bir kıymeti olduğu sürece her şey bu kameralar tarafından kaydedilebilir. Eğer bir görüntünün kıymet ifade ettiği anlaşılırsa, birdenbire ona ilişkin yeterince görüntü depolanmadığı da ortaya çıkacaktır. Karanlık odamızda oturur, dilimiz bir karış dışarıda, daha fazlasını ve daha fazlasını isteriz. 1999'da öldürülen Jill Dando'yu hatırlayın. Hayattayken *Crimewatch UK*'i sunuyordu ki kendi tabiriyle, "Bu program İngiltere'de güvenlik kameralarından temin edilen görüntülerle hazırlanan ilk programdı ve sokakta gördükleri zaman insanların suçluları tanımasını sağlıyordu." Dando'nun kariyeri, insanlara suçluları göstermeye ve onlara tavsiyeler vermeye dayanıyordu. Eğer kurbanları tanırsanız, faillerin parmaklıkların arkasını boylaması için elinizden gelen cesareti gösterirdiniz. Ancak bu sırada kader ağlarını örüyordu; bu kadarını *CSI*'da izleyebilirdiniz belki ama gerçek

hayatta yaşanması hayret vericiydi: Dando, kurbanlardan biri olmuştu... Öldüğü günün sabahı, onu alışverişe çıkarken kaydeden güvenlik kameraları, eğer yaşasaydı Dando'nun programında bayıla bayıla sunacağı kayıtlar yapmıştı. İngiliz televizyonları onun başına geleceklerden habersiz, alışveriş yapışını tekrar tekrar gösterdi. Altyazının gerçekte olup bitenle ilgisi yoktu. Peki, gerçek neydi? Gerçek otuz yedi yaşındaki Dando'nun evinin önünde, başına isabet eden tek kurşunla hayatını kaybettiği ve katilin bir türlü bulunamadığıydı. Kafası karışık bir akademisyenin yazdığı gibi: "Dando'nun ölümünden önceki görüntüleri, bize gün içinde muhakkak birkaç güvenlik kamerasının menziline girdiğimizi hatırlattı. Fakat bu kameraların sanılanın aksine bizi korumanın çok uzağında olduğunu da ispatladı." Yine de, "Dando bu tür yayıncılığın gelişmesine katkıda bulundu ve ölümü de bu programların zirveye çıkması için oldukça gerekliydi!.." "Dikizleme Kültürü"nün bir parçası haline geldiğimizden beri hepimizin yaptığı işte bu. İyi ya da kötü, etrafımızdaki herkesin ve her şeyin görüntüsünü alıyor ve yine iyi ya da kötü, bu görüntüleri insanlara gösteriyoruz.

Şubat 1993'te, İngiltere'nin Liverpool kentinde yaşayan iki yaşındaki James Bulger bir alışveriş merkezinde kayboldu. Oraya annesiyle gitmişti; fakat annesinin bir anlık dalgınlığı sonucu James yok olmuştu. Birkaç gün sonra, güvenlik kamerası kayıtları ortaya çıktı. İngiltere başta olmak üzere tüm dünyada, en çok da *Crime-Watch UK*'de bu kayıt defalarca gösterildi. Kendisinden yaşça büyük iki oğlan çocuğu James Bulger'm elinden tutmuş, onu alışveriş merkezinin dışına götürüyordu. Düşüncesizce yazılmış bir altyazı aslında durumun vahametini ortaya koyuyordu: İki çocuk, arkadaşları olan daha ufak çocuğa yardım ediyor sandınız değil mi? Görüntü gerçekten de insanın kafasını karıştırıyordu. Bu ne anlama geliyordu? Ya da bir anlamı olabilir miydi? Madem var olan gerçekliği zerre kadar yansıtmıyordu, neden bize tekrar tekrar gösteriyorlardı? (On yaşındaki bu iki çocuk Bulger'ı en yakın tren istasyonuna götürüp öldürdüler.) Görüntüler gösterilmek ve hayal kurmamıza yardımcı olmak için vardı. "Dikizleme Kültürü"nün hayalet görüntüleri, hiçbir şeyi unutmuyor ve unutturmuyordu. İngiliz yazar Blake

Morrison, kitabında Bulger'ın öldürülüşünü ve iki katil çocuğun dava sürecini şöyle anlatacaktı:

> Şimdi mahkemede ve haberlerde gösterilen güvenlik kamerası görüntüleri olayın detaylarına ilişkin pek çok bilgi sağlıyor. 15:38:55, James kasap dükkânının dışında. 15:40:24, Denise oğlunu arıyor. 15:41:29, James üst katta, diğer iki çocuk ise onun etrafında dolaşıyor. 15:42:10, Denise hâlâ James'i arıyor. 15:42:32, milyonların kalbini dağlayan görüntü: James güvenle Jon Venables ve Robert Thompson'ın elini tutup çıkışa yöneliyor. 15:43:08, üç çocuk alışveriş merkezinin güvenliğini geçiyor. İleri, geri, durdur, başa al, tekrar izle, durdur, dondur. İleri ve geri, ileri ve geri; sanki bir daha, bir daha izleyince görüntü değişecek ve James yeniden annesi Denise'in güvenli kollarına dönecek.

***

İnsanları gözaltında tutan teknolojilerin kaydettiği görüntülerde, ne gösterdiklerinden bağımsız olarak hipnotize edici bir güzellik vardır. SpyTech'i ziyaret ettiğimde su geçirmeyen ve gece de çekim yapabilen bir kamera için 250 dolar harcadım. Daha sonra garajıma bir delik açtım ve onu evimin arka bahçesini görecek şekilde bu deliğe yerleştirdim. Artık istediğim zaman bilgisayarımın başına geçip bahçeyi izleyebilirim. Hatta fotoğraf çekebilir, video kaydedebilirim. Kamera, hareket sezdiği her an video çekmeye ayarlıydı; fakat bilgisayarımda fotoğraf yığınları oluşunca ayarları değiştirdim. Zira geçen arabalardan, köpeğini gezdiren insanlara kadar bir sürü gereksiz fotoğraf birikmişti. Bu saçma fotoğrafları ve videoları sınıflandırmak için her gün bir saat ayırıyordum. Dolayısıyla bir limit koymam kaçınılmazdı. Ben de canım ne zaman isterse o zaman izlemeye ve şayet ilginç bir detay yakalarsam fotoğrafları da kendim çekmeye karar verdim.

Ancak ilginç hiçbir şey olmuyordu. Hatta olan bitenin ilginçliğin kıyısından geçtiğini bile söylemek zordu. Benim arka bahçem, Toronto'daki yüzlerce arka bahçenin aynısıydı. İlk taşındığımızda etraf çok bakımsızdı; ama son birkaç yılda soylu bir görünüme kavuşmuştu. Dört yıl evvel, (ben kilitlemeyi unuttuğum için) birisi ga-

rajımıza girmiş ve hiçbir maddi değer taşımayan birkaç ıvır zıvırı alıp çıkmıştı. Bir defasında da elinde çalıntı eşyalarla dolu bir bohçayla bir travesti arka bahçemden koşarak geçmişti. Hepsi buydu. Dürüst olmak gerekirse, bahçem tehlikelerle dolu ya da korkutucu değildi. Bugüne dek yaşadığım en büyük endişenin kaynağı, garaj kapımın önüne köpeklerinin pislemesine izin veren ve daha sonra pisliği temizlemeyen insanlardı.

Kurduğum güvenlik teçhizatına dönersek... Artık canım ne zaman sıkılırsa bilgisayarda arka bahçemi izliyordum. Sabahları, öğleden sonraları ve en çok da gece yatağa girmeden önce... Açıkçası, geceleyin çok güzel görünüyordu. İnsanı hipnotize eden bir güzelliği vardı... O bahçeyi, tüm detaylarıyla avucumun içi gibi biliyordum. İşte, defalarca asfaltladığım yürüyüş yolu, lağım kapağı nedeniyle betonda oluşturduğumuz açıklık, rüzgârda sağa sola yatacak kadar uzun bıraktığım çalılıklar, bahçe aydınlatması, gri zemine düşen gri ışık... Günün hangi saati olursa olsun, gün ışığına geçit vermeyen bir loşluk... Arka bahçemin güzel olduğunu söylemek zor ama ben yine de bakmaya doyamıyordum. Bahçeyi kontrol etmenin bende bağımlılık yarattığını söyleyecek değilim. Fakat kamerayı takarken, kendi bahçemi bu kadar sık gözetleyeceğimi de doğrusu düşünmemiştim. Bilgisayarın başına ne zaman otursam, el alışkanlığıyla kamerayı açıyor ve birkaç dakikamı arka bahçeme bakarak geçiriyorum. Sanırım bir akşam benimle beraber ekrandaki görüntüyü izlerken eşimin koyduğu teşhis çok doğruydu: "Hiçbir şey olduğu yok ama kendimi durduramıyorum."

Montreal Üniversitesi'nde görev yapan kriminoloji uzmanı Stéphane Leman-Langlois'nin, "Dikizleme Kültürü"nün gözaltında tutma teknolojileriyle bağına, suç kavramına getirilen toplumsal yorumlara ve suçun kaynağına dair bir teorisi var. Güvenlik kameraları, polislerin sadece görünene odaklanmasına yol açıyor; halbuki artık suçlar görünmeyen alanlarda işleniyor: "Bu çok önemli bir değişim. Son kırk yılda polis aile içi şiddet vakalarıyla da ilgilenmeye başladı. Yani artık evlerde olup bitenlere de dikkat kesiliyordu. Elbette bunu bayıldıkları için yapmıyorlar, kanunlar böyle emrediyor. Polisin artık daha çok ilgilendiği; ama başka alanlarda olduğu kadar

rahat müdahale edemediği iki konu daha var: Beyaz yakalıların işlediği suçlar ile çevre suçları. Gerçi bu alanların denetimi için çok az çaba harcanıyor; ama eskiden hiç harcanmadığını düşünerek teselli bulabiliriz. Eğer görünene odaklanmak ister ve güvenlik kameralarından medet umarsanız, sonuç alamazsınız." Televizyon için çekilen polisiye programlarda gösterilen çoğu durum için de benzer bir not düşmek mümkün: Ne de olsa onlar da polisin kovaladığı arabaları, uyuşturucu satıcılarını, kavgaları gösteriyor. *Cops*'ta hiç kimlik bilgilerini çalan bir hırsızın ya da yaşlıları taciz eden bir sapığın yakalandığını gördünüz mü?

Gerçekliği aynalarda arayışımızı Leman-Langlois, "Suçu ve suçluyu güvenlik kameralarının yetersiz çekimlerinde bulabileceğimize ilişkin kültürel değişime" bağlıyor: "Yetersiz görüntüleri suçun kanıtları olarak görmeye başladık. Bu görüntülere bakarak suçun kaynağını çözmeye çalışıyoruz. Hatta artık insanların suça başkalarının bakmadığı anlarda teşebbüs ettiğini düşünüyoruz. Sanıyoruz ki suç mahallinde bir kamera olsaydı, o suç işlenmeyecekti."

İngiltere'deki King's Lynn adlı şehri düşünün: Bu küçük şehirde neredeyse hiç suç işlenmiyordu; fakat 1990'larda *Crimewatch UK* ve *Cops* yayınlanmaya başlayınca, oraya bile kapsamlı bir MOBESE sistemi kuruldu. Bir akademisyen durumu, "Gözaltında tutulmaya ihtiyaçları bulunduğu algısı oluştu" diyerek özetleyecekti. Eğer suç işleniyorsa ya da suç işlenme olasılığı varsa (Bu olasılığın her zaman bulunduğunu ben de biliyorum), bir kamera koyun: Suç çekip gidecektir! İşte, problem çözüldü. Son on yıldır televizyonların bize ezberlettiği düşünce tam da bu değil mi? Leman-Langlois'nin sözleri bu nedenle önemliydi: "Haberlerde, toplumdan yardım isteniyor: Bu insanı tanıyor musunuz? Ya da insanlara şüpheli davranış örnekleri gösteriyorlar, arkasından da, 'Sonuçları bu olur, siz sakın bunları yapmayın' diyorlar. Bakın yankesiciler işbaşında ve otuz saniye içinde polisler onları enseleyecek. Yani mesaj şu: Videolar polisler için çok faydalı."

Güvenlik kameralarının kayıtları, uzunca bir süredir "Dikizleme Kültürü"nün hizmetinde. Kitle iletişim araçlarının benimsediği habercilik anlayışı ise realiti şovlara benziyor. Gerçeği göstermiyor

ama izlediğinizde size gerçek olduğunu düşündürüyor. Aslında bilmeseniz de biliyormuşsunuz gibi bir hisse kapılıyorsunuz (Hatta dışarıdan bakınca bildiğiniz bile düşünülebilir). Her şeyi bilmek arzusu "Dikizleme Kültürü"ne nüfuz etmiş ve ev yapımı videolarımıza duyduğumuz aşkla birleşmiş, ortaya *Room Raiders*, *A Shot at Love with Tila Tequila* ve Tequila'nm çöp atmaya çıktığında çekilmiş bir fotoğrafı çıkmış. Mark Andrejevic'e kulak veriyoruz:

> Araştırmak, popüler kültürün kilit kelimelerinden biri haline geldi. Bunu sadece *CSI* gibi dizilerin artmasına bağlayamayız. Bunun ötesinde bir yerdeyiz. Artık videoların ya da filmlerin kamera arkasını da izliyor, başrol oyuncularının hayat tarzlarını biliyoruz. Sadece onların da değil, müzisyenlerin hayatlarına da aşinayız. Madalyonun öbür yüzünde ise kirli çamaşırları ortalığa dökmek var. Nitekim bazen böyle oluyor. Bu bize daima keşfedilecek alanlar sunan bir kültür: Kamusal alanın dışındayken insanların nasıl davrandığını merak ediyoruz. İnsanların tam olarak kamu yaşamına uyumlu hale gelmediğini, yalnızken başka türlü davrandığını ispatlasak bize yeter...

Hepsi birbiriyle bağlantılı elbette ve bütün dereler çağlayarak "Dikizleme Kültürü"ne doğru akıyor. Hepsi bağlantılı olduğundan hiçbir parça net değil. İşyerinizi gözetlemek eğlenceli olabilir; ama eğlenceyi abartmanın kanuni yaptırımları vardır. Ancak gözetlerken yakaladığınız suçluları ve saptadığınız suçları kendi adınıza fırsata çevirebilirsiniz. İşte size görece iyi sonuçlanmış bir örnek. Ocak 2008'de yeni açılan bir bilgisayar dükkânının işletmecisi Dave McGrath, güvenlik kamerasıyla 300 dolarlık bir bilgisayarın çalınışını yakaladı. Önce polise haber verdi, sonra da bandı YouTube'a koydu. Dünyanın her yerinden 36 bin kişi videoyu izledi. Videonun altına yapılan yorumlardan anlaşıldığı kadarıyla, izleyenlerden hiçbiri, faili tanıyıp yardımcı olabileceklerini düşünerek siteyi ziyaret etmemişti. Peki, ama o zaman neden izlemişlerdi? Affedersiniz, soruyu yanlış sordum: Neden izlemesinler ki? Bu gibi kayıtların faydalı oldukları kadar eğlenceli olduklarım da düşünüyoruz. Dükkân sahibinin bir gazeteciye dediği gibi: "Burası benim bölgem, benim alanım, kameralar çalışıyor. Kamera kullandığımızı gösteren levha-

lar var. Her şeye rağmen içeri girip hırsızlığa yeltenecek kadar aptallarsa, ben de bunu internette teşhir etme hakkına sahibim."

Teşhir etme hakkı... Bu tam olarak nedir, sınırları var mıdır? Varsa nereden geçer? McGrath'ın videosu, sanal âlemdeki buzdağının görünen yüzü. Gözetleme teknolojilerinin kayıtlarını sergilemek için kurulmuş siteler (hatta site içinde site) mevcut. Mesela LABankRobbers.org, Los Angeles'ta güvenlik kameralarına takılan banka soygunu girişimlerini yayınlıyor. İddialara bakılırsa amaçları suçluları yakalamak. Oysa sonuç saf röntgencilik... Bu noktada Google'a, "şoke edici güvenlik kamerası görüntüleri" yazıp arama yapıyorum. Önüme çeşitli sonuçlar geliyor: "Kafasına beysbol sopası yiyen çocuk" ve "Eğitimdeki askere saldıran vahşi köpek" bunlardan sadece ikisi. Daha yeni başlıyoruz. Irak'ta bir köpeği bombasıyla patlatan ABD askeri ilginizi çeker mi? Çekmezse elimizde, "En iddialı aile içi şiddet" de var. Bu videoda öfkeli bir erkek, güneş doğana kadar sevgilisini yumrukluyor. Grubu ispiyonlayan ajanın tespit edilip öldürüldüğü bir video da mevcut; altyazısı ise şöyle: "Bu çok rahatsız edici; ikinci kurşun sahiden gerekli miydi?" Sıradakine geçersek: "Klasik bir liseli kız kavgası." 61 kişi oy vermiş ve 4 üzerinden 3.57 puan almış. Sonra testisleri kaykay kazasında ezilen bir çocuk görüyoruz... Bir güvenlik kamerasından alman kayıt, "özel mülkiyet alanına işeyen bir polis memurunu" gösteriyor. Otobandaki korkunç kazada yolun dört bir yanına saçılmış cesetler kameraya alınmış. Başından vurulmuş bir adamın cesedi, ambülansla morga götürülüyor (Videonun grafik özellikleri çok iyiymiş, yapılan yorum bu!). Bu malzemelerin tamamı güvenlik kameralarından, cep telefonlarıyla ya da güvenlik kamerası gibi kullanmaya alıştığımız dijital el kameralarıyla toplandı. Bu kayıtların hiçbiri net değil ve tam da bu yüzden *Cops*'ta veya *Rescue 911*'de yayınlansalar herhalde çok büyük ilgi çekerler. Biraz da insanların karşısındakine tokat atıp kıyafetlerini yırttığı, bir yandan da çığlık çığlığa bağırdığı ve buna benzer birtakım başka saçmalıklara yeltendiği *Jerry Springer*'m bir bölümünü andırıyor. Aslında amatör kavgaların görüntülerini yayınlayan koskoca bir web sitesi de mevcut. Hayır, bekleyin, geri aldım: Amatör boks müsabakalarına ayrılmış iki site var. Hayır, hayır,

o da değil; üç adet yok, tamam dört adet. Pekâlâ, son kez düzeltiyorum: Sayıları on ile beş yüz arasında değişen internet sitesi, okul çıkışlarında birbirine giren öğrencilerin, bar kavgalarının ve bıçaklı düellolaların görüntülerini biriktiriyor. Abaküsü andıran sayma sistemlerine bakılırsa, sitelerin ziyaretçi sayısı da epey yüksek. Bu videoların birçoğu 10 bin ile 20 bin arasında insan tarafından izleniyor. Eğer video "iki seksi pilicin" kavgasına dairse ve içlerinden birinin sutyeninin kavganın sonunda parçalanacağı garanti ediliyorsa izleyici sayısı daha da artıyor.

Artık kameralarımızı çantalarımızdan içgüdüsel olarak çıkarıyor ve her şeyin kaydını tutuyoruz. İzlemek artık bizim için bir hayat tarzı. Zaten "Dikizleme Kültürü" ile aramızdaki ilişki, izlemenin ve izlenmenin de ötesine çoktan geçti. Uzunca bir süredir kafamızda içerik belirleyip ona uygun çekimler yapıyoruz. İnternette izlediğim okul kavgalarından birinde, olup biteni seyreden öğrencilerin birkaçının cep telefonlarıyla çekim yaptıklarını fark ettim. Güvenlik kameralarını gördüğümüz diğer her yerdeki gibi, kimse kavgayı ayırmaya çalışmadı, olaya müdahale etmedi. Zira böyle bir müdahale görsel şöleni bozardı...

Wilfrid Laurier Üniversitesi'nde görev yapan Prof. Jonathan Finn, *Capturing the Criminal Image: From Mugshot to Surveillance Society*[116] adlı bir kitap yazdı. Kitabıyla ilgili olarak konuşmak için Prof. Finn'i aradım. Bana, "İnsanların birbirlerine ya fotoğraf makinesinin ya da güvenlik kamerasının objektifinden" baktığını söyledi. Peki, bu ikisi arasındaki fark neydi? Fotoğraf makinesi daha durağandı. İnsana, "Fotoğraf çekin, uzun süre dayanır!" diye düşündürüyordu. Hafızamızı ilelebet tazeleyebilmek için fotoğraf çeker, objektifin yakaladığı o anı ölümsüzleştirdiğimizi düşünürdük. Güvenlik kameraları ise böyle değildi; çünkü hiçbir şeyin devamlılığı yoktu, güvenlik kamerasının görüş sahasına giren hiçbir şey ölümsüzleşmezdi. Burada bir görüntüden diğerine koşmak esastı. Prof. Finn'in dediği gibi: "Sürekli gözetleriz. Bir bakıma avcılara benzeriz. Amacımız, zevkimize uygun görüntüler avlamaktır."

116. *Capturing the Criminal Image: From Mugshot to Surveillance Society*, Jonathan Finn, Univ Of Minnesota Press, 2009. (ç.n.)

Ancak bir konuyu açıklığa kavuşturmakta yarar var: Öyle insanların hayata bakış açısını değiştirecek, zihinlerinde yankılanacak görüntüler peşinde koştuğumuzu söylemek hiç de doğru olmaz. En çok istediğimiz şey, bir araba kazasını veya herhangi bir soygunu yakalamaktır. Prof. Finn'e göre, "Dikizleme Çağı"nın gözaltında tutma teknolojilerine merakı, "Kafamızda belli bir şablon oturttu. Hayata hep o şablonun ardından bakıp, amatör belgeseller çekiyoruz. Bu durum günlük hayatımızın içine öyle bir işledi ki artık sokakta bile haber bültenlerine uygun bir görüntü yakalamak amacıyla dolaşıyoruz. Öyle ya, bir suça denk gelebilir, kendinizi komik bir olayın göbeğinde bulabilir veya yol kenarında ilginç levhalara rastlayabilirsiniz."

Durum şimdi biraz daha netleşiyor: Görüntü peşinde koşmamızın nedeni, güvenlik kaygısı değil. Görüntü avına çıkıyoruz ve izlenme rekorları kırabileceği hayalleriyle köşe bucak ilginç görüntüler arıyoruz. Hayatımıza egemen olan kitle iletişim araçlarında kendimize yer açacak bir yol bulabilmek için çırpınıyoruz. Alman Yahudisi Georg Simmel'in[117] (Eşsiz bir öngörüyle daha 20'nci yüzyılın başlarında bireysellik ve modern toplumlar arasındaki ilişkiyi yazdı) göz ve sosyalleşme arasında kurduğu ilişkiyi hatırlayın. Simmel, insanların birbirlerine baktıklarında kurdukları eşsiz psikolojik ilişkiyi kuramsallaştırdı. Bu ilişki o kadar çabuk ve doğrudan ki ancak birbirine dikkatle bakan insanlar arasında kurulabilir. Marshall McLuhan[118], o ünlü makalesinde, duyularımızın teknoloji sayesinde geliştiğini vurgular ve hatta bu durumu, *The Medium is the Massage* adlı kitabında da apaçık tiye alır. (Şu cümlelere bakar mısınız lütfen: "Tüm medya araçları üzerimizde çalışır. Medyanın, kişisel, politik, ekonomik, estetik, psikolojik, ahlâki, etik ve sosyal sonuçlar yaratmak konusunda tartışmasız bir gücü vardır. Öyle ki el değmemiş, et-

117. Georg Simmel: 1858'de Berlin'de Yahudi bir ailede doğdu fakat bir Katolik olarak büyütüldü. Çalışmaları toplumsal yapı kavramını sosyoloji literatürüne kazandırmıştır. En önemli eseri *Paranın Felsefesi*'dir. (ç.n.)

118. Marshall McLuhan: 1911-1980 yılları arasında yaşamış, iletişim kuramcısı. Önemli kitapları arasında *The Mechanical Bride* (Mekanik Gelin, 1951), *The Gutenberg Galaxy* (Gutenberg Galaksisi, 1962), *Understanding Media* (Medyayı Anlamak, 1964), *The Medium is The Message* (Quentin Fiore ile birlikte, Araç Mesajdır, 1967) ve *War and Peace in the Global Village* (Quentin Fiore ile birlikte, Küresel Köyde Savaş ve Barış, 1968) sayılabilir. (ç.n.)

kisi altına girmemiş, değiştirilmemiş tek bir alan bile bırakmaz bize.") Kameranın hemen her şeyin kaydım tutmak konusundaki yaygın kullanımı, doğal ve insani bakışların şekillenmesine, bir başka ifadeyle yeniden üretilmesine yol açar: Evet, bu gerçekten oldu; oradaydım, gözümle gördüm ve kanıt olarak bu videoyu getirdim. Bu o olayın hakikaten yaşandığının değil, o an orada bulunduğumuzun; yani var olduğumuzun kanıtıdır. Bakın bana!

İnsanlar gerçekten internete yüklemek ve fark edilmek için çılgınca şeyler yapıyorlar mı? MySpace sayfalarında teşhir etmek üzere kanunları çiğniyorlar mı? Elbette çiğniyorlar. "Floridalı sekiz yeniyetme, başka bir yeniyetmeyi döverken gözaltına alındı; çocukların amacı YouTube'a yükleyebilecekleri bir kayıt yapmaktı." Hayır, bu bir Larry Clark filminin senaryosundan alıntı değil. Bu *Associated Press*'in geçtiği bir haberin ilk cümlesi. Cümleyi okur okumaz ne yaptığımı tahmin edersiniz: Bahsi geçen videoyu bulmaya çalıştım; YouTube'da yoktu, (Zaten YouTube, şiddet ya da pornografi içeren görüntüleri anında kaldırır) fakat bana aradığıma benzer videolar temin etmeye hazır sayısız başka internet sitesi buldum. Aradığımı bulmam için çığlıklar atan, birbirlerine bağırıp çağıran, itişip kakışan epey kız çocuğu videosu izlemem gerekti. CNN'deki dadı videosu gibi, bu videoyu aramam için de hiçbir belirgin sebebim yoktu. Zira onu izlemekte kamusal bir değer bulunmuyordu (Sadece haberdar olacaktım; hepsi bu). İzledim; çünkü izleyebilirdim. Onlar da birbirine bu yüzden saldırmamış mıydı? Hepsinin nedeni kameranın varlığı değil miydi?

Finlandiya'da genç bir adam YouTube'a bir video koydu. Bu videoda, çok yakında Jokela Lisesi'nde bir katliam meydana geleceğini iddia ediyordu. Videoyu izlerken fonda "Stray Bullet" adlı şarkı duyuluyordu. Daha sonra elindeki silahı kameraya doğrultmuş kırmızı bir surat beliriyor, hemen arkasından da lise binası görülüyordu. Bakın ve biraz durun: Birkaç saat içinde okulda yedi öğrenci ve bir müdür vurulup öldürüldü. Cinayetleri işleyen de bir öğrenciydi ve katliamı yaptıktan sonra kendi kafasına da bir kurşun sıkarak intihar edecekti. Hatırlarsanız, Columbine Lisesi katliamındaki[119] gibi

119. Columbine Lisesi katliamı: 20 Nisan 1999'da Eric Harris ve Dylan Klebold adlı iki

Cho Seung-Hui de Virginia Teknik Lisesi'nde otuz üç kişiyi öldürmeden önce yapacaklarına ilişkin bir video çekmişti. Bu gibi vakalardaki artış tesadüfi değil. Columbine katliamını yapan çocuklar planlarını kendilerine saklamışlardı; ama Seung-Hui çektiği videoyu NBC'ye gönderdi. Finlandiyalı çocuk onu YouTube'a koydu. Olayların ortak yanı, hepsinden geriye pek çok belge ve kamera arkası görüntüler kalmasıydı. Bu veriler sadece failler izlesin diye değil, mağdurlar, otoriteler ve görgü tanıkları için de hazırlanıyordu. Biz yaşananları Twitter'dan veya Virginia Teknik Lisesi öğrencilerinin bloglarından okuyorduk ya da güvenlik kamerası kayıtlarını bir kez daha gözden geçiriyorduk. Bazı durumlarda medya da olay yerine intikal ediyor ve böylece onların pencerelerden uzattığı kameralarının yakaladığı karanlık görüntüleri de seyrediyorduk. İzlenebilecek sayısız yola rağmen, kimse olayların kapsamlı bir analizini yapmıyor ya da kurulan gözaltında tutma sistemleri olayların yaşanmasını önleyemiyordu. Burada söz konusu olan şuydu: *Menace II Society* (1993)[120] adlı gangster filmini düşünün; Los Angeles'ta yetişen gangsterler, bir mağazayı basıp tezgâhtarı öldürüyordu. Ardından da güvenlik kamerasının kayıtlarına el koyuyor ve işledikleri suçu defalarca izliyorlardı. Baskının kaydı, olaya gerçeklik veriyordu; zaten banda alınamayan herhangi bir şeyin önemi de yoktu. Televizyon, görünmenin ve gerçek olmanın aracıydı. Gözaltında tutulmak, size televizyona çıkma şansı veriyor, böylece "Dikizleme Kültürü"nün parçası olmanızı sağlıyordu. Bu durumda maruz kalan değil, kuklanın iplerini elinde tutan oluyordunuz.

Belki de Hughes Biraderler'e film konusunda ilham veren Los Angeles'ta gerçekten yaşanmış bir olaydı. Bu olayın kaydını izlemiş, kolektif bilincin nasıl bir parçası haline geldiğini görmüşlerdi. 1991'de kameralı bir yaya, bir polis memurunun bahtsız taksi şoförü Rodney King'i dövdüğüne şahit oldu. Polis, taksiciye neden vu-

---

öğrenci yarı otomatik silahlarla Columbine Lisesi'nde 13 kişiyi öldürdü. İkili, facia öncesi ayrıntılı bir plan yapmıştı. Hazırlayıp okulun her köşesine yerleştirdikleri bombalar patlatılmış olsaydı, en az 300 kişi hayatını kaybedecekti. Facia günü olarak 20 Nisan'ın seçilmesindeki sebep ise Alman diktatör Adolf Hitler'in bu tarihte doğmasıydı. (ç.n.)

120. *Menace II Society* (1993): Albert Hughes'in yönettiği, başrollerini Samuel L. Jackson, Tyrin Turner ve Larenz Tate'in paylaştığı Hollywood yapımı bir gangster filmi. (ç.n.)

ruyordu kimse bilmiyordu; ama bant şimdi kendi hikâyesini anlatıyor, kendi hayatını yaşıyordu. Videonun anlattığı hikâye o kadar güçlüydü ki polisin orantısız güç kullanımı üzerine yapılan hiçbir tartışma aynı etkiyi yaratamazdı. (Video yaygınlaşınca, Los Angeles Belediye Başkanı Tom Bradley, "Jürinin vereceği hiçbir karar bizim düşüncelerimizi değiştiremez. Gördüklerimizin anlamı çok açık. Rodney King'e şiddet uygulayan bu memur, Los Angeles polisi olmayı hak etmiyor!" diye bir açıklama yapmıştı.) Kendi kaderini tayin eden o kadar çok karlı görüntü vardı ki... Çoğunluğunda konuşmaları duymuyorduk bile ama bunun önemi yoktu. Üzerimizdeki etkileri, kendi gözlerimizle gördüğümüz pek çok olaydan daha fazla oluyordu. İlk uçağın birinci kuleye çarpışı, bir turistin kamerasına yansımıştı. Alışveriş merkezinin güvenlik kameralarının yaptığı kayıt, James Bulger'ı 10 yaşındaki katilleriyle birlikte yakalamıştı. Köşeye sıkıştırılmış Rodney King'in durumu da aynıydı... Bu kayıtlar, gerçekleştikleri an kameraya yansımıştı. Bu da, kameralar hayatımızın bir parçası haline gelirse güvende oluruz tarzındaki iddiaları tamamen yalanlıyordu. Kameralar Bulger'ı kaybolurken, King'i dayak yerken, kuleleri çökerken çekmişti. Ancak bu teknik imkânlar bizi koruyamamakla kalmamış, daha fazla korkutmaktan, kendimizi daha az güvende hissettirmekten başka bir işe yaramamıştı. Yani "Dikizleme Kültürü" beraberinde kameraya alınmış daha fazla duygusal an bırakıyorsa, bunun nedeni bizi güvende tutmak değildi. Aslında tüm hikâye şundan ibaretti: Kameralar bizi çekerken, kendimizi daha az yalnız hissediyorduk. Kameralar cumhuriyetinde, alışveriş merkezinde annemizle dolaşırken, tanımadığımız kişilerce ölüme götürüldüğümüzde bile, var olmayı sürdürüyorduk. Bir başka ifadeyle, ölüyor fakat yok olmuyorduk...

Hayır, bizi gözaltında tutan devletten değil; tersine, üzerimize hiçbir kamera objektifinin tutulmadığı alanlardan ürküyoruz. Duyularımızın bizi yanılttığı karanlık bölgelerden korkuyoruz. Kimse bizi görmez, hiçbir makine bizi kaydetmez, kimse bizi sergilemezse yok oluruz. İşte bu yüzden, güvenlik kameralarını özel hayatımıza bile soktuk. Bu yolla, varoluşsal sorunlarımızı çözeceğimizi düşündük. Evimin arka bahçesini kaydeden bir kameranın varlığı bana hu-

zur veriyor; halbuki bir suçsavar olarak düşünülemeyecek kadar yararsız. Kimse baktığımı bilmezken, arka bahçemi gözetlemek bağımlılık yapıyor. Varlığından bile habersiz olduğum bir tutkumu tatmin ediyor. Bu, suçtan korkmak falan değil... Bu, varlık alanımı genişletip yok olma korkumu dindirmek. Postmodern toplumların bu korkusu, her ayrıntıyı kaydetmelerine neden oldu; çünkü onlar için esas terör yok olmaktı. Güvenlik kameraları artık her yerde; çünkü biz "arkada kanıt bırakmaksızın"[121] yitip gitmekten korkuyoruz.

121. Yazar burada *Without a Trace* adlı diziye gönderme yapıyor. Dizinin ismi, "İz Bırakmadan" şeklinde Türkçeleştirilebilir. (ç.n.)

6
Kaleden Firar:
Röntgencilik Çağında Mahremiyet

Mahremiyete ilişkin yazılanların çoğu, onun bir zamanlar dokunulmazken, şu an tehdit altında olduğu varsayımına dayanır. Evet, mahremiyet tehdit altında ama varlığı geçmişte bilinmiyordu bile. O zamanlar mahremiyet mi vardı!

Janna Malamud Smith, *Private Matters*[122]

Toronto'nun lüks bir muhitinde bulunan College Caddesi'ndeki bir İtalyan restoranında toplandık. Daha evvel hiç görüşmemiştik ama benim dışımdaki herkesin ortak bir amacı vardı: Fotoğraf makinesine çıplak poz vermeyi seviyor ve bu fotoğrafları Voyeurweb, RedClouds gibi internet sitelerinde başkalarıyla paylaşıyorlardı. Yani bu insanların hobisi amatör erotizmdi.

Atletik bir bar işletmecisi ve eşi, Kanada'nın küçük bir şehrinden gelen insan canlısı bir çift, poz vermeyi, fotoğraf çekmeyi seven tutkulu bir dörtlü... Hepsi çok yakın arkadaştı ve yemek için Michigan'dan yola çıkmışlardı. Gruptaki herkes Toronto'nun kalburüstü kesimine mensuptu da, sanki golf kulübünde birer içki içtikten sonra restorana gelmişlerdi. Hepsi benden yaşlıydı; 40'larının son-

122. *Private Matters: In Defense of the Personal Life*, Janna Malamud Smith, Seal Press, 2003. (ç.n.)

larında hatta belki daha büyüktüler. Onlar için yapılacak en iyi tarif, işsiz güçsüz burjuva tipler olabilirdi.

Sırık gibi boyuyla Igor Shoemaker, Voyeurweb ile RedClouds'un sahibi sıfatıyla, çiftleri benimle tanıştırma görevini üstlenmişti. Igor, Amsterdam'da yaşayan bir Alman vatandaşıydı. İnternet sitelerini Toronto, Vancouver ve Avrupa'daki sunucularla işletiyordu. Toronto ofisini teftiş için şehirdeydi ve buluşmayı büyük bir zevkle organize etmişti. Davetli çiftler geldikçe onlarla el sıkıştım, onlar kokteyllerini söylerken, bir yandan Michigan'dan buraya rahat gelip gelmediklerine ve hafta sonu için neler planladıklarına dair sohbet ettik. Bizi dışarıdan gören birisi, cumartesi gecesi birer içki içmek üzere buluşmuş sıradan bir grup olduğumuzu düşünebilirdi; fakat havada sadece masadakilerin hissedebileceği bir gerginlik vardı. Herkesin sezgisi, dikkatli olmasını söylüyor, onlar da sezgilerini durumu şakaya vurarak geçiştiriyordu: "Şu karşıdakine dikkat et; ne kaplandır o!" Erkekler yeni teknoloji fotoğraf makinelerinden, kadınlar çocuklarından bahsediyordu; ama içkiler gelip de herkes bardağını boşaltınca kadınlardan biri göğüslerini açtı. Anında bir flaş patladı. İşte gece şimdi başlıyordu.

Yemekler servis edilirken, nihayet konu buluşma sebebimize gelmişti. Artık neden çıplak poz verdiklerinden bahsediyorduk. Kadınların çoğu, erotik kaygıları olduğunu kabul etmiyor, izlenmekten ve bilinmekten hoşlandıklarını anlatıyordu. Onlara göre erotizm, onları çıplak görmek isteyen erkeklerin (ve kadınların) kattığı bir anlamdı. Bir de masadaki kadınların hepsi orta yaşı çoktan geçmelerine rağmen kendilerini seksi buluyordu. Kocaları da tam bir görev bilinciyle eşlerini onayladı, bir taraftan da kamera açılarından ve ışıktan bahsetmeyi sürdürdü. Erkekler için bu bir hobiydi. Kadınların aktardığına göre, bu benimsedikleri ilk hobi de değildi. Mesela daha önce dikiş nakış kursuna gitmişlerdi. "Görüyorsun ya sapkın insanlar değiliz!" demek istiyorlardı sanki. Onlar da normal, sıradan insanlardı.

Tam karşımda Michiganlı dörtlü oturuyordu. Onların ilgisini çeken işin sosyal yönüydü. Fotoğraf sayesinde partilere, danslara, sitenin chat odalarında programlanan ufak tatillere katılıyorlardı. Bu oda-

larda Michiganlı bir grup vardı ve onlar işin bu yönünü canlı tutuyorlardı. Elbette partilerin kuralları mevcuttu. Eğer kurdele takıyorsan, bu kurdele başkalarının fotoğraflarını çekmesine izin verdiğini gösteriyordu. Kurdelenin rengi ise fotoğrafların yayınlanmasına karşı çıkıp çıkmayacağını belirliyordu. Örneğin, bizim dörtlü yüzlerinin yayınlanmasından rahatsızlık duymuyordu; o partilere katıldıklarını herkesin bilmesinde sakınca yoktu. Masadaki diğerleri ya yüzlerini göstermiyor ya da bulanıklaştırıyordu. Komşularının, patronlarının ve ailelerinin onların fotoğraflarını keşfetmesinden korkuyor, korkmasalar bile gereksiz buluyorlardı. Masadaki en vahşi kadına (Biraz tezahüratla derhal striptiz yapan Michigan dörtlüsünün "kaplan" lakaplısına), "Tanımadığı insanlarla dolu yeni bir ortama girdiğinde fotoğraflarından seni tanıyan oluyor mu?" diye sordum. 50'lerinde bulunan kıvırcık saçlı ve çilli kadın gülümsedi: "Bazen sokakta beni tanıyan adamlar çıkıyor. Bana baktıklarını fark ediyorum. Çoğunlukla bir şey söylemeden gülümsüyorlar. Bazıları, 'Seni RedClouds'ta görmüş olabilir miyim' diye soruyor. Çoğunlukla beni birisiyle karıştırdıklarını söylüyorum. İnsan kendisini garip hissediyor."

Gariplik... Ancak işte, o an masadaki herkes biraz garipti. Solumda, bakımlı, gözlüklü ve resmi giyimli, 40'larında, gözünü karısından alamayan bir adam oturuyordu. Kadının bronzlaşmış bir teni, kıvırcık bakırrengi saçları vardı. (Bu kitapta ondan daha önce bahsetmiştim, sitede kullandığı rumuz: Beauty.) Mütemadiyen Igor ile flörtleşiyor, kedi gibi mırıldanarak, "O kadar uzun zamandır sizinle tanışmak istiyordum ki... Siz bizim kahramanımızsınız. Siz olmasanız bunların hiçbiri gerçekleşmeyecekti" diyordu.

Igor, dünyanın dört bir yanından, her yaşta, her vücut ölçüsünde kadının erotik fotoğraflarının binlerce kişi tarafından izlenmesini sağlamıştı. Bu esnada da 21'inci yüzyılın mahremiyet algısını şekillendirmişti. Bu üniversiteli solcuların isyankârlıklarına pek benzemiyordu. Söz konusu olan çok daha kapsamlı bir dönüşümdü. Öyle ki mahremiyet hakkındaki düşüncelerimiz kökünden değişmiş, en muhafazakâr kentlere ve hayatlara bile sızmıştı. RedClouds ekibiyle yediğim yemek, değişimin ideolojilerle veya politikayla zerre kadar ilgisi bulunmadığını anlamamı sağladı. Masadakilerin cinsellik

algısını dönüştürmek falan gibi bir amaçları yoktu. Onlar normal hayatlar yaşıyor; ama hayatlarında doldurmaları gereken bir boşluk olduğunu düşünüyorlardı. Birbirlerinden habersiz, bu boşluğu internette kendilerini teşhir ederek doldurmaya karar vermişlerdi. Para için yapmıyorlardı. Belki Igor en popüler fotoğrafları ödüllendiriyordu, fakat ödediği ücret son derece sembolikti. Yapıyorlardı; çünkü dürtüleri yapmalarını söylüyordu. Peki, neydi bu dürtü? Toplumumuzun dikte ettiği mahremiyetten kaçma dürtüsüydü... Hayatımızdaki özel anları kullanarak bariyerleri yıkmak ve başka insanlarla bu yolla iletişim kurma dürtüsüydü... Igor'un mümkün kıldığı yepyeni bir mahremiyet türüydü. Bu yeni tür, mahremiyetin alınıp satılmasına ve değiş tokuş edilmesine imkân tanıyordu.

Tabaklarımızdakileri silip süpürdükten sonra Igor biraz daha şarap siparişi verdi. O sırada fotoğraf makinesinin flaşını görür gibi oldum. Fark ettim ki Beauty'nin kocası masanın altına girmiş, çekim yapıyordu. Masanın altından çıkıp yeniden sandalyesine oturduğunda bana çektiği fotoğrafı gösterdi. "İç çamaşırını mı çıkardı? Yoksa zaten hiç giymemiş miydi?" diye sesli düşündüm. O fazla resmi ve sarışın, golf kulübünden az önce çıkmışa benzeyen kadın kızardı. Herkes kıkırdamaya başladı. Lise kafeteryasında müstehcen bir fıkraya gülen 14 yaşındaki çocuklara benziyorduk...

***

Antropologlar, insanların "evrensel değerlerinden," tarih boyunca benimsedikleri davranış kalıplarından bahseder. Antropolog Donald E. Brown'un *Human Universals*[123] adlı kitabında yazdığı gibi, bu evrensel değerlerden biri, "cinsel konulardaki utangaçlıktır. İnsanlar topluluk içinde çiftleşmez." Beauty ve parçası olduğu sanal topluluk, kendilerini teşhir etmekten çekinmeyen amatör modellerdi. "Kazara" internete düşmüş seks videoları ise her gün daha fazla insanın kamusal alanlarda çiftleştiğini gösteriyordu. Böylece *kalabalık içinde fark edilebiliyorlardı.* Böyle davrandığımıza göre, delirdiğimizi mi düşünmeliydik acaba? Dünyada bugüne kadar varolmuş

123. *Human Universals*, Donald E. Brown, McGraw-Hill Humanities, 1991. (ç.n.)

diğer insanlardan farklı mıydık? Bizim gibisi daha önce doğmamış mıydı? Doğrusu pek öyle sayılmazdı. Bu tavrı, insanları harekete geçirmek için atılmış bir çığlık, bir feryat olarak düşünmek gerekti. Şimdi birçok çift, atalarımızın aksine davranıp yeni bir evrensel değer oluşturuyordu: Bizler yani insanlar birey olarak tanınmak istiyoruz; biz, istatistiğini tutabileceğiniz rakamlar değiliz.

Daima yalnızız; otobüste, yolda yürürken, ofiste, sınıfta, Disney World'da kuyrukta beklerken... Yalnız olmak bizi çok yordu; bu yüzden bunca zaman yapmamız gerektiğini düşündüğümüz şeyi yapmaktan çekindiğimiz için pişmanız. En iddialılarımız –gerçi artık bunda iddialı bir yan kalmadı– çıplak fotoğraflarını yayınlayarak, bireyselliğini dünyaya duyurmaya çalışıyor. Elbette tenhalığımızdan kurtulmak için bulduğumuz tek yol bu değil. Facebook'tan, webcam kullanımına, blog yazmaktan, realiti şovlara kadar, mahremiyetimizi kamusallaştırarak, karşılığında anlam, şöhret ve hatta maddi kazanç arıyoruz. Kendimizi ortaya çıkarmaya hazırız, hatta bunu ümitsizce yapıyoruz; çünkü monitörün mavi ışığı yüzümüze vururken, şehrin göbeğindeki karanlık odamızda oturmaktansa, yaşadığımızın artık birileri tarafından bilinmesini tercih ediyoruz. Bu tek başımıza kalma hakkını yadsımamızdan ya da birileri bizi izlemezken kendimize bir uğraş bulamamaktan kaynaklanmıyor. Biz, başkalarıyla aramıza mesafe koymak, ilişkilerimizde mayınlı bölgeler bulundurmak ve üyelerinin varlığını yadsıyan toplumun bir parçası olmak istemiyoruz.

Kısacası endişe duyduklarımız listesinde mahremiyet kaybı en alt sıralarda. Facebook kullanıcıları üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, üyelerin yüzde 90'ı sitenin gizlilik politikasını okumamış. Kullanıcıların yüzde 60'ı gizliliği önemsemediklerini, yüzde 30'u bir miktar önemsediklerini söylemiş. Daha güncel bir araştırma ise üniversite öğrencilerinin özel hayatlarının internette keşfedilmesinden hoşlandığını ortaya koymuş. Boston'da 2008'de düzenlenen, güvenlik ve insan davranışı konulu atölye çalışmasında, Carnegie Mellon Üniversitesi'nde ders veren davranışçı ekonomist George Loewenstein, iki meslektaşıyla yaptığı araştırmanın sonuçlarını açıkladı. Akademisyenler, üniversite öğrencilerine elektronik posta

göndererek, sapkın ya da kanunsuz olaylara karışıp karışmadıklarını sormuş. Bir grup öğrenciye cevaplarının gizli kalacağının teminatı verilmiş. İronik olan şu ki bu öğrenciler, sırlarını akademisyenlere açmak konusunda, herhangi bir teminat verilmeyen, hatta gizliliğin adı bile anılmayan öğrencilere göre daha çekimser davranmış. Sonuçta, isimlerinin açıklanmayacağının güvencesi verilen öğrencilerin yüzde 25'i arkadaşlarının ödevlerinden kopya çektiklerini itiraf etmiş. Öteki grubun ise yarısı, "Evet, arkadaşlarımın okul için hazırladığı materyalleri kopyaladım" demiş.

Buradan da anlayabileceğiniz gibi, insanlar birisi akıllarına getirmediği sürece internette gizlilik konusunda kaygılanmıyor. Paylaşmak ve fark edilmek istiyorlar. Olası tehlikelere rağmen sanal toplumun doğru söylediklerini anlayacağım, hatta onları ödüllendireceğini düşünüyorlar. İnsanlar birbirleriyle iletişime geçtiklerini hissettiklerinde, bürokratik ortamlarda ya da işyerlerinde verdikleri tepkinin aksine daha açıksözlü oluyorlar. Aynı ekip, bir başka araştırmada, öğrencilerden bilgisayar aracılığıyla bazı yasadışı olaylarda gösterdikleri performansı değerlendirmelerini istemiş. Bir gruba anket, üniversitesinin resmi sitesinden, diğer gruba ise "Ne kadar KÖTÜSÜN?" başlıklı eğlenceli görünen, gülümseyen şeytan ikonlu bir siteden gönderilmiş. Eğlenceli site vasıtasıyla soruların ulaştırıldığı grup, yasadışı olaylara karıştıklarım rahatlıkla kabul edip uyuşturucu kullandıklarını bile söylemiş. Burada bir kez daha insanların gizliliğe değil, bağ kurmaya önem verdiğini ifade edebiliriz. Eğer hayat deneyimlerimizi paylaştığımızı, açlığını duyduğumuz sosyal etkileşimin ayağımıza geldiğini hissedersek, soruların (kabile olarak yaşadığımız günlerdekine benzer) varlık algımızı güçlendirdiğini düşünürsek, gizlilik umurumuzda bile olmuyor.

2008 sonbaharında, "Pew İnternet & Amerika'da Yaşam Projesi" kapsamında yapılan ankette katılımcıların sadece yüzde 49'u (Google veya Gmail gibi) internet sitelerinin bilgilerini güvenlik güçleriyle paylaşmasından "çok endişe duyduklarını" söylemiş. Yine sadece yüzde 63'ü, sildikleri bilgilerin site yöneticileri tarafından saklanmasını istemediğini belirtmiş.

Büyük Britanya'da AOL'un[124] binlerce sanal müşterisi üzerinde yaptığı araştırma ise katılımcıların yüzde 84'ünün kişisel bilgilerini paylaşırken tedirginlik yaşadığını ortaya koydu; fakat yüzde 89'u (AOL'un tabiriyle hiçbir baskı ya da yönlendirme olmaksızın) aylık gelirlerini anketörlere açıklıyordu. Tam da bu yüzden AOL'un Güvenlik Sorumlusu Jules Polonetsky araştırmaya ilişkin bilgi verirken, "Konu sanal âlemde hassas bilgiler paylaşmak olduğunda, insanların söyledikleri ve yaptıkları arasındaki çelişkiyi ortaya çıkardık" dedi. Bu noktada, tıpkı AOL gibi insanların aptal olduğu ve güvende kalmak için eğitilmeleri gerektiği sonucuna varabilirsiniz. Ya da tıpkı benim yaptığım gibi, insanların doğası gereği ümitsizce bağ kurmaya çalıştığını düşünebilirsiniz. Aleyhimize sonuçlar doğurabileceği zamanlar da dahil, kendimizi gizlemek istemiyoruz. Öyle ya, belki bir an için ya da şanslıysak belki daha uzun süreliğine çevremizi saran bu yalnızlıktan kurtuluruz.

***

1604'te, İngiliz mahkemesi "Bir erkeğin evi, onun kalesidir" şeklindeki ünlü kararını verdi. Semayne Davası'nda[125] mahkeme heyeti kararını şöyle gerekçelendirdi: "Ev, sahibi olan kişinin kalesidir; onu şiddetten ve olası tüm saldırılardan koruyan bir sığınaktır. İnsan hayatı kutsalsa bile, eğer evin sahibi veya hizmetlisi bir hırsızı ya da katili kendisini korumak için öldürürse bu suç sayılamaz ve eylemi yüzünden cezalandırılamaz." Yani mahremiyetim insanlığımın gereğidir. Bu yüzden onu korumak için her şeyi yapmam anlaşılır bir durumdur (hizmetçilerimi, korunmak pahasına ölüme göndersem bile). Ancak mahkemenin sözü daha bitmemişti. Şöyle devam ediyordu: "Ancak Kral'ın görevlendirdiği durumlarda şerif,

124. AOL: Açılımı American Online olan ve 2007'den beri internet ve medya endüstrisinde faaliyet gösteren şirket. (ç.n.)

125. Semayne Davası: 1604'te görülen dava, İngiltere hukukuna "konut dokunulmazlığı" kavramını sokmuştur. Richard Gresham ve George Berisford Londra'daki bir evin iki sahibiydi. Berisford öldüğünde, evdeki hissesini Peter Semayne'ye bıraktığı açıklandı; fakat Semayne hakkında, Berisford'u etki altında bıraktığı gerekçesiyle dava açıldı. Davanın görülmesinden evvel Londra şerifi eve kapıyı kırarak girdi. Bu olay, dava süresince çok tartışıldı. (ç.n.)

(eğer kapıyı açan olmazsa) içeriye zorla girmekte ve Kral namına tutuklamak ya da başka yaptırımlar uygulamakta özgürdür."

Kral'm koyduğu kurallara uyuyorsan ve erkeksen mahremiyetine saygı duyulur. Tabii bir de kale sahibi olman ve onu koruyacak "hizmetçiler" çalıştırman gerekiyor. Bu detayları boşverin, zira "şık bir ev + kale = mahremiyet" denklemini hatırlamak daha kolaydır. Bir erkeğin evi onun kalesidir: basit ve çekici. 1763'te uyanık İngiliz politikacı William Pitt (soyadı Pittsburgh'dan gelir), ev-kale denklemini, parlamentoda yaptığı etkileyici konuşmayla genişletti: "En fakir adam bile, yaşadığı köy evinde, kraliyetin tüm güçlerine karşı çıkabilir. Ev dayanıksız, çatısı yalınkat olabilir; rüzgâr ve yağmur çatıdan içeri sızabilir fakat İngiltere Kralı eve giremez. Bu derme çatma haneye Kral bile tecavüz edemez!" Mahkemenin 1604'te verdiği karar, konutun kutsallığına ilişkin bu konuşmalarla çelişiyor; ama tarih, mahremiyete olan tutkumuzu ispatlıyor. Ancak artık onu pek de istemiyoruz ya da artık ihtiyacımız kalmadı gibi görünüyor. Bilerek veya bilmeyerek mahremiyeti "sahiplenmek"le karıştırır olduk. Fakir adam bile şayet "derme çatma bir hane" almaya yetecek parayı topluyorsa, saygı duyulmayı hak ediyor demektir. Bu popülist yaklaşım, sokaktaki adamı da (gerçi pek malı mülkü yok ama...), zengin insanları da (alım gücün ne kadar genişse, mahremiyetine o kadar saygı duyulur) tatmin etmeye yeter. Kölelerin bile, damı akan evlerini korumaya hakkı var.

William Pitt'in İngiltere Parlamentosu'nda yaptığı konuşmanın üzerinden az bir zaman geçmişti ki, ABD Kongresi, İnsan Hakları Beyannamesi'ni (1791) kabul etti. Beyanname, anayasaya eklendi. Böylece, "İnsanların evlerinde güven içinde yaşama hakkı ile gerekçesiz aramalar ve tacizlerle bunun ihlal edilemeyeceği ilkesi" kabul edildi. Bu noktada makul olan ve olmayan nedir? İnsanlık tarihinin büyük çoğunluğunda bir arada yaşayıp hemen hemen her şeyi paylaştık. Mahremiyet söz konusu bile değildi. Varlığımızı bir arada yaşamanın güvencesine değil de kanunlara, düzene, bürokrasiye ve sermaye akışına bırakınca, bir anda mahremiyet gündeme geldi. Neticede evin, araban, yatın ve deniz gören yazlık evin, dünyanın geri kalanı onda hak iddia edince sana pek cazip gelmeyecekti. Dünya

kaynaklarını biriktirmemiz gerek ve biriktirdiklerimizin sadece ama sadece bizim olacağından emin değilsek biriktirmenin manası yok. Aksi takdirde, onları saklamamız ya da onları koruyacak kadar iriyarı olmamız gerekecek.

Mahremiyet ve özel hayatın, para ve alım gücüyle ilişkisi gün geçtikçe kuvvetlendi. Ne kadar çok şeye sahipsen, o kadar çok mahremiyete ihtiyacın var! Gittikçe yaygınlaşan bu eğilim, kaçınılmaz olarak bir ikilem doğurdu ve nihayetinde ABD'de, o zamana dek kabul edilmiş en etkili yasa ortaya çıktı. "Özel Hayatın Gizliliği" adlı bu yasa Samuel D. Warren ve Louis D. Brandeis adlı iki genç hukukçu tarafından kaleme alındı. Şöyle yazmışlardı: "Fotoğrafçılar ve gazeteciler, kutsal alana ve aile hayatına tecavüz etmekte ve gittikçe yaygınlaşan aletler yüzünden 'dolabın içinde gizlice fısıldanan bir cümle, evin çatısından anons edilir' hale geldi." Şüphesiz, vahşi medya endüstrisi için "dedikodu, beleşçilerden ve ahlâksızlardan korunmak için kullanılan bir yöntem olmaktan çıkıp ticaretin merkezine oturdu." Artık dedikodu ticaretin bir parçası falan değildi, doğrudan dedikodu ticareti gündemdeydi. Warren'm evinde verilen partiler ertesi gün gazetelere haber oluyordu. Bu yüzden hukukçular, ilk başta bu gazetecilerin icabına bakılması gerektiğini düşündü. Elbette sırtlarını bir yasaya yaslamalarına ihtiyaç duyacaklardı. Böylece insanlar, özel hayatlarının gizliliği ihlal edildiğinde dava açabilecekti.

Buna imkân tanıyan yasalar ABD'nin her yerinde kabul edilmeye, ev-kale tipi mantık yeniden rağbet görmeye başladı: Evimde yaptığım her şey beni ilgilendirir. (Sokakta olup bitenler kamusaldır ve herkes burnunu sokabilir.) Ancak bu yasaları dayanak göstererek açılan davalar başka yasalarla çelişmeye başladı. En başta da devletin suçu önleme ve ahlâk ile sosyal normları koruma göreviyle... Örneğin Louis D. Brandeis[126], Yüksek Mahkeme'ye kadar çıkıp polisin telefonlarını dinlemesine itiraz etti. 1928'de görülen bu dava, bir içki kaçakçısına ilişkindi (O yıllarda yasak sürmekteydi). Kaçakçılığın kanıtı olarak mahkemeye telefon kayıtları getirildi. Sanık

126. Louis D. Brandeis: 1856-1941 yılları arasında yaşamış ve 1916'dan 1939'a kadar ABD'de, Yüksek Mahkeme'de görev yapmış yargıç. Harvard'da hukuk okumuş ve şimdiye kadarki en yüksek not ortalamasıyla mezun olmuştur. (ç.n.)

avukatı, müvekkilinin vatandaşlık haklarının ihlal edildiğini öne sürdü ve bu kanıt nedeniyle hüküm giyemeyeceğini söyledi. Brandeis, avukat ile aynı fikirdeydi ama mahkemenin büyük çoğunluğu evin kutsal olduğunu; fakat telefon kabloları evin dışına çıktığı için bu kapsamda değerlendirilemeyeceğini öne sürdü. Brandeis'e göre bu saçmalıktı; *Olmstead, ABD devletine karşı* diye anılan bu davaya ilişkin görüşlerini şöyle açıkladı:

> Hükümet, özel hayatın gizliliğini ihlal etmek için epey ileri gidip yasalara kurnaz yorumlar getiriyor. Yeni icatlar ile bilme arzusu birleşiyor ve hükümet elindeki imkânları çok daha verimli kullanarak yasalardaki boşlukları değerlendiriyor. Bu sayede kapalı kutudan gelen fısıltı, mahkeme salonunda açıklanabiliyor. Dahası, anayasayı uygularken tek kaygımız, sadece olmuş bitmiş şeyleri değerlendirmek değil; bu tür değerlendirmelerin ileride emsal oluşturacağını hesaba katmak olmalı. Bilimin ilerlemesi, yeni casusluk yöntemleri için hükümete ilham veriyor. Ancak, unutmamak gerekir ki casusluk telefon dinlemelerle sınırlı kalmayacak. Hükümet, gizli çekmecelerde depoladığı telefon kayıtlarını işine yaramadığı takdirde yok etmeyecek elbette, tam tersine, bir gün bir başka mahkemede faydalanabileceğini düşünerek biriktirecek. Böylece, insanların evlerinde yaşadıkları en özel zaman dilimleri bile, mahkeme salonlarında tartışılır hale gelecek. Başta fizik olmak üzere bilim dallarındaki gelişmeler, insanların gizlemeyi uygun gördüğü duyguları, inançları ve düşünceleri bile ortaya çıkaracak.

21'inci yüzyıl ufukta belirirken, yeni doğmuş mahremiyet kuşu çoktan kafese konmuştu. Hoş, belki de öyle değildir. Neticede devletin neyi bilmeye hakkı olduğunu, neyi bilmeye hakkı olmadığını tartışabilmemiz bile bir ilerlemedir; öyle değil mi? Birkaç yüzyıl önce insanlar, haklarına ilişkin bitmez tükenmez tartışmalar yapmaya cesaret bile edemiyor, buna cesarete yeltenenler de hükümdarların kaprisleri uğruna idam sehpasına gönderiliyordu. Bugün bile insan nüfusunun büyük bölümü, köylerde, kabileler halinde veya geniş aileler halinde yaşıyor. Doğal olarak, bu evlerde her yaptığınız herkes tarafından görülüyor ve konuştuğunuz her şey de herkes tarafından duyuluyor. Hatta bunlar yüzünden, aileniz ya da içinde yaşadığınız toplum tarafından yargılanıyor ve anında cezalandırılıyorsunuz.

Benzer standardı benimseyen ABD de güvenlik gerekçeleriyle özel hayatı ihlal edebiliyordu. Telefon casusluğu davasından kırk yıl sonra, son derece önemli bir başka dava karara bağlandı. Bu dava, özel hayatın gizliliği ilkesini, (şayet bir eviniz varsa) evinizde istediğiniz her şeyi yapabilme özgürlüğünden ve evin kutsallığından daha da uzaklaştırdı. 1965'teki dava, Connecticut yasaları çerçevesinde yürütüldü. Bu eyaletteki yasalar, her türlü doğum kontrol yöntemini yasaklıyordu. Yasa, 1879'dan beri yürürlükteydi; fakat Connecticut Aile Planlama Derneği Başkanı Estelle Griswold ile Yale Tıp Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. C. Lee Buxton, New Haven'da bir doğum kontrol kliniği açana kadar unutulmuştu. Zaten onların kliniği açmaktaki amacı da tutuklanmak ve bu sayede yasanın sorgulanmasını sağlamaktı. Yüksek Mahkeme'ye göre, doğum kontrol yöntemlerinin yasaklanması, anayasa ile tanınan özel hayatın gizliliği ilkesiyle çelişiyordu. (Anayasa aslında "özel hayatın gizliliği" diye bir tanım içermiyordu; bu İnsan Hakları Beyannamesi'nde vardı.)

Söz konusu dava, birkaç yıl sonra Yüksek Mahkeme'nin çözmesi gerekecek başka bir sorunun habercisiydi. 1973'te *Roe, Wade'ye Karşı* diye anılan davada, Yüksek Mahkeme'nin kararı kürtajın yasallaşması şeklinde de okunabilirdi. Evet, bir kez daha özel hayatın gizliliği meselesi gündeme gelmişti: Eğer özel hayatımız bizi ilgilendiriyorsa, özel konulara ilişkin istediğimiz kararı verme özgürlüğüne sahibiz demekti. Bedenimize istediğimiz her şeyi yapabilirdik (Bunun aksini düşündürecek bir yasa da mevcut değildi) ve bedenimiz üzerinde hak iddia eden her yasa anayasal haklarımızın ihlali anlamına gelirdi. Bu gibi muğlak ve karmaşık konular, antitezlerini doğurmakta gecikmeyecekti. Tam da bu yüzden Yüksek Mahkeme her an kararını değiştirip kürtajın yasadışı olduğunu açıklayabilirdi; çünkü daha önceki karara doğrudan dayanak oluşturacak hiçbir yasa yoktu. Var olan tek yasa, "Yasadışı değildir çünkü; bedenimize istediğimizi yapabilir, yasaları çiğnemediğimiz sürece evimizde dilediğimizce yaşayabiliriz" diyordu.

Mahremiyete ilişkin yasal mevzuat, özel mülklerimizi (bedenimiz dahil) korurken, bize kimsenin karışamayacağı güvenli seks olanağı da veriyordu. Ancak bir taraftan da sevgilimiz veya eşimiz-

le telefonda seks hakkında konuştuğumuz zaman bunun özel hayatın ötesine geçtiğini söylüyordu. Basit bir gerekçesi vardı bunun: Kelimelerimiz telefon telleri vasıtasıyla kamusal alandan geçiyordu. Evet, evinizde güvence altındaydınız ama o da bir yere kadardı; çünkü mahrem olanı dışarıdan korumak gerekiyordu. Bu ise perdeleri sımsıkı kapatıp içeride oturmak anlamına geliyordu. Elbette, gecenin karanlığına gizlenerek dışarıda dilediğimizce davranabileceğimiz gizli saklı bir alan aramaktan daha kolaydı bu. Mahremiyet, kendi başına arkasına saklanılacak bir kavram olarak da değerlendirilebilirdi. Oraya gizlenip prezervatif kullanabilir, sözlerimizin kayıt altına alınmasından korkmadan konuşabilir ve hayatımızı gözlerden uzak geçirebilirdik; ama dışarı çıkınca veya komşuya gidince işin rengi değişiyordu. Adımınızı kapının dışına attığınız anda ise oyunu kurallarına göre oynamak zorundaydınız. Peki ama mahremiyet nasıl kazanılırdı? Hiç kuşkusuz, daha fazla mülk sahibi olarak kazanılabilirdi! Daha fazla mal mülk, daha fazla özel hayat demekse; o zaman biz de daha fazlasını satın alırdık olur biterdi...

Birçoğumuzun hayatı minik odalarda geçiyor. Bize ait o küçük alana sahibiz ve onu bağrımıza basıyoruz; ama dışarıya çıkma zorunluluğu, beraberinde savunmasızlığı ve sırtımızdan vurulma olasılığını getiriyor. Geleneksel inanışa göre, amacımız da zaten dışarı çıkmak zorunda kalmamak. Biz odalarda yaşayan yaratıklarız ve sırtımız güvende olsun istiyoruz. Bunun için de kapımızı kapatıyor, lüks odalarımızda saklanıyoruz. Banliyöleşmedeki artış (ki Amerikan rüyasının bir sonucudur), güvenlik ve özel hayat arayışımızı saplantı haline getirdi; tarihte bunun örneği yoktur. Mark Andrejevic'in *iSpy*'da yazdığı gibi:

> Ev, tüketim alışkanlıklarımız nedeniyle yağmaladığımız doğal kaynakları veya yerinden ettiğimiz malları topladığımız depolar haline geldi: Otomobil, tramvay ve trenin; gramofon ve radyo, konser salonlarının; televizyon ise sinemaların yerini aldı. Böylece bireyselleşmeye ve eşyayı kişiselleştirmeye başladık. Sonraki adım Walkman, iPod ve cep telefonu oldu... Bu eğilim 1950'lerde başlayan banliyöleşmeyle birlikte düşünülmeli. Zira şehirden kaçış, kendini kalabalıktan ayırmak, farklı olduğunu göstermek demekti.

Bizim tecrübe ettiğimiz mahremiyet insan hakkı değil (İnsan hakkı olan, kişinin hükümet ve diğer kurumların ulaşamayacağı bir yerde yalnız kalmasıdır), yeni bir sosyal deneyin parçasıdır. Bu deney modern yaşamla beraber yeni bir amaç da yarattı: dışlama. Bu açıdan bakıldığında, 21'inci yüzyılda mahremiyeti bir insan hakkı olarak değerlendirmek o kadar da kolay. Burada ön plana çıkan, dışa kapalı bireyselliğin teşvik edilmesi ve ona öncelik verilmesidir. Günümüz şehir toplumlarında mahremiyet, "istediğiniz için yalnız kalma hakkı"ndan uzaklaşarak, "yalnız kalma zorunluluğu"na dönüştü. Bugün bize öğretilen temel şey dışlamak gerektiği gerçeği... Kendinizi dış dünyaya ne kadar kapatır, hizmetçiler, alarm sistemleri, danışmanlar ve otomatik bahçe kapılarıyla ne kadar çevirirseniz, o kadar başarılısınız demektir...

Ne var ki dünyaya kapılarını kapamak sanıldığı kadar da kolay değildi. Hele, çocuklar, ebeveynler, dadılar, hizmetçiler, işçiler, kuru temizlemeciler, çıraklar ve özel güvenlik güçlerinden teşekkül eden bir kalabalık için hiç de kolay değildi. Zira onlar bizzat bu kapı kapama işini üstlenmiş kişilerdir. Doğal olarak, mahremiyeti mülkiyetle eşleştirmenin buna benzer sonuçları olacaktı. Bu da öyle bir şeydi: Yeni bir başarı listesi oluşturulmuştu ve dışlama da bunun en tepesinde yer alıyordu. Akademisyen Amitai Etzioni, *The Limits of Privacy*[127] adlı kitabında, "İçinde yaşadıkları toplum tarafından kısıtlanan sosyal bilimciler, bireysel haklarının tehlikeye girmesinden kaygı duymuyorlardı" derken, Aydınlanma Çağı düşünürlerini kastediyordu. "Kapitalist" Adam Smith'ten tutun da rölativist ahlâkçı David Hume'a kadar o dönemin düşünürleri, baskıyı reddedip kişilik haklarının kutsallığını savunmuşlardı. Ne yazık ki bunu yaparken toplumu diğer uca ittiklerini bilmiyorlardı. Zira kişilik haklarını putlaştırmak, istedikleri sonucun aksini doğuracaktı. Öyleyse yeniden soralım: Modern hayatın kafayı, bireyin göz değmemiş bir hayat yaşamasına bu kadar takacağını kim hayal edebilirdi?

Doğal olarak, özel hayatın mahremiyetine bu ölçüde tapınmak, depresyon ve endişeyi de beraberinde getirecekti. Mahremiyetimizi; yani özel mülkiyetimizi korudukça, daha da yalnızlaşıyorduk. Top-

127. *The Limits of Privacy*, Amitai Etzioni, Basic Books, 2000. (ç.n.)

lumun temel niteliği, kendimizi duvarların arkasına saklamak ve gerektiğinde yüzümüze gülümseyen bir maske takarak dünyayla yüz yüze gelmek olacaktı. Ancak içimiz hep içimizdeydi ve biz bir arada yaşamaya alışmıştık. Kalabalık gruplar halinde mağaralarda, Kızılderili çadırlarında, Eskimo evlerinde, çimden barakalarda ve ağaç kovuklarında yaşadığımız o günleri bir türlü unutamıyorduk. El ele, göz göze, hatta üst üste yaşadığımız geniş aileler kentlerin içinde çoktan erimişti. Herkes herkesi tanıyor, tek başına yaşamak, cesarete veya ruhani bir çılgınlığa yoruluyordu. Tüm insanlar neredeyse hayatta bir kez bu süreçten, "kendisini bulmak" ya da "biraz kafa dinlemek" gibi sağlam gerekçelerle geçiyordu.

Kalelerimizin yasaklı duvarlarının arkasında şimdi antidepresanlar yer alıyor ve takıntılarımızı paylaşmak için sanal günlükler tutuyoruz artık. Önümüze gelen her anketi doldurup satın aldığımız ürünleri internet sitelerinde oyluyor, haklarında yorumlar yazıyoruz. Sonra tüm bu biriktirilmiş mutsuzluğumuzla Frank Warren'ın PostSecret'ına giriyor, sorunlarımızı paylaşıyor, psikiyatrımıza, manikürcümüze hayatımızın her ayrıntısını anlatıyoruz. Yine de uyumadan evvel kapıyı kilitlediğimizden, evden çıkmadan önce alarmı açtığımızdan emin olmak istiyoruz (Neticede komşularımıza bile güvenemeyiz: öyle değil mi). O kadar çok dikkat çekmek ve fark edilmek istiyoruz ki bu uğurda bütün sırlarım dünyaya açmaya çoktan hazırız. Öte yandan, hiç tanışmamış, hatta hiç tanışmayacak bile olsak (bizimle ilgilenmek için para alan insanlar da buna dahil), bize ilgi gösteren herkesi arkadaşımız bellemeye hazırız.

Özel hayatımızı paylaştığımızda, bilinçsiz bile olsa, bunu günümüzün, "özel hayatını saklı tut" dayatmasına başkaldırmak için yapıyoruz. Dijital dünyada el yordamıyla ait olabileceğimiz bir topluluk arıyoruz; ama ne yazık ki en içten niyetlerimiz dahi bir şekilde yine sisteme entegre ediliyor. Zira onların elleri, özel hayat algısını şekillendirmek ve onu kapitalist dünya için işlevsel kılmak üzere, her yerde. Oyuncular o kadar fazla ve hepsinin niyeti o kadar başka ki bizim çabamız aralarında yitip gidiyor. Web 2.0'ın yaratıcılarından, eski tip sigorta şirketlerine, Güvenlik Bakanlığı ile işbirliği halinde çalışan televizyon şirketlerine (Sonuç: ABC'nin *Homeland*

Security USA adlı programı; bu programın bir bölümünde polis, peluş oyuncak yarasa, kokain ve İsviçreli bir dansözün kostümünü ele geçiriyor) kadar hepsinin mahremiyet algımızla bir derdi var. "Dikizleme Çağı"nda olan, sıradan insana oluyor: Bir kolundan itilip diğerinden çekilirken, bir yandan da "özel hayatı" yeniden tanımlamaya çalışıyor.

***

Bir süre evvel, babam sigorta şirketinden bir mektup aldı. Mektupta, şirketin babamın araba sigortasını feshetmeye karar verdiği yazıyordu; çünkü artık babamın gözleri iyi görmüyordu ve yeni Porsche'sini golf kulübünün bahçesindeki havuza batıracak şımarık bir yeniyetme de değildi. 60'larında, kasabada yaşayan, ortalama gelirli, evli bir adamdı. Ondan ne kazanabilirlerdi ki?

Babam hemen şirketi aradı. Ona, kararı ChoicePoint adlı veri toplama şirketinin raporu doğrultusunda verdiklerini söylediler. Ayrıca, şirketteki dosyasını geri alma hakkı bulunduğunu da hatırlattılar. Böylece bilgilerinin hepsi doğru mu teyit edebilir, şirket de herhangi bir değişiklik yapması halinde durumunu yeniden değerlendirirdi. Babam yetinmedi ve ChoicePoint'i aradı. Babamla ilgili topladıkları tüm bilgileri ona göndereceklerini söylediler. Bir süre sonra şirketten üç rapor geldi. Biri aldığı trafik cezalarının, diğeri karıştığı araba kazalarının, en sonuncusu ise talep ettiği kredilerin kaydıydı.

Babam bu raporlardan bana bahsederken, haberi aldığı günkünden daha da kızgındı. 2006'da hız limitini aştığı için kesilen üç cezayı gösterip, "Bu benimle Motorlu Araçlar Bürosu arasındaki bir mevzu" diye kükrüyordu. Ayrıca sadece ikisini hatırlıyordu. Üçüncü de neyin nesiydi şimdi? Kesinlikle aklından çıkıp gitmişti. Cezanın nerede kesildiğini yazma zahmetine girmezlerse elbette hatırlayamazdı. Diğer raporda ise üç kazaya karıştığı yazıyordu. Bu seferkine ise, "Hepsi önemsiz kazalardı, sadece tamponu sürtmüştüm. O kadar önemsizdi ki sigorta şirketine haber bile vermedim. Ayrıca direksiyonda da ben yoktum. Annen sürüyordu!" diye itiraz etti. Rapor bu noktayı atlamıştı işte: Yaptırmaya bile gerek duymadığı bir

tampon (yıl 2008), sigorta şirketine beş bin dolara mal olan bir diğeri (yıl 2006) ve sonuncusu da bana verdiği 96 model Honda Civic ile (yıl 2003). Bu arada, benden duymuş olmayın ama bana verdiğinde otomobilin canı çıkmıştı. Öyle ki Ottawa ile Toronto arasındaki bir benzin istasyonunda bırakmak zorunda kaldım. Telefonda tüm bunları anlatan babam gittikçe daha çok sinirleniyordu: "Annen kullanıyordu anlıyor musun? Ben arabada bile değildim, üstelik kaza bildirimi de yapmadık. Bunu nereden öğreniyorlar? Bu bilgiyi edinme iznini onlara kim verdi? Hakkımdaki bilgileri toplayıp sonra onları satıyorlar... Aşağılık herifler! Onlar kişisel bilgilerim üzerinden para kazanırken, benim elime ne geçiyor? Şimdi sigorta şirketine yapacağım aylık ödemeler üç katına çıkacak!"

Babama, hayatını huzurlu ve pratik hale getiren şirketlerin büyük çoğunluğunun kişisel bilgilerini topladığını söyledim. Kredi kartları (ki ChoicePoint'e bakarsak, babamın pek kredi kartı da yoktu), uçuş milleri biriktirdiği kartlar, arabası için aldığımız kredi, evindeki ipotek ve hatta Google... Eğer babam hakkında arşivleri bulunmasaydı ve bu arşivi satmasalardı, ona şu an yaşadığı konforu da sunamayacaklardı. Babam hemen, "Aynı şey değil. Onlara izin verdim, yapabileceklerini söyledim; fakat bu şirket bana hiçbir şey sormadı" diye itiraz etti.

ChoicePoint'in elindeki gerçekliği su götürmez bilgiler karşısında babam kendisini çaresiz hissediyordu. Birçok kaynağa başvurarak aldıkları bilgileri birleştirmişler ve bir de rapor hazırlamışlardı. Raporda, iyi bir şoför olduğu ancak sürüş yeteneğinin yaşına paralel olarak zayıfladığı yazıyordu. (Alışverişe çıkmak için direksiyona geçtiği her seferinde tüylerim gerginlikten diken diken oluyor. Bana sorarsanız raporda yazılanlar pek yanlış sayılmaz. Bu dediğim kayıt dışı, aramızda kalsın.) Onları şikâyet edeceğini söylüyordu da kime edecekti ki? O cezalar kesilmiş, o kazalar gerçekleşmişti; çünkü birileri bunların yaşandığını söylüyordu. Bilgilerin doğruluğunu tartışamazdı ancak bilgilerin çizdiği çerçeveyi reddedebilirdi. "Devlet dairesine gideceğim. Herhalde başvurabileceğim insan hakları ofisi falan gibi bir yer vardır." Babama, boşuna kendisini yormamasını, sonuç almasının çok zor olduğunu söyledim. Zira ChoicePoint ra-

porlarla birlikte tüketici hakları sözleşmesini de yollamıştı. Son madde babama hitap ediyordu. Bilgide yanlışlık varsa ya da kişisel bilgileri yanlış ellere gittiyse başvurulacak tek yol vardı. (Yanlış ellerden kasıt, bilgiyi şoförlüğüne ilişkin risk düzeyini saptamak dışında kullananlardı.) Yani bilginin toplanmasına veya karar almak için onlara ihtiyaç duymayan şirketlere gitmesi durumunda şikâyet edebilirdi. Babama Kanada, Avusturya ve pek çok Avrupa ülkesinin aksine ABD'de güvenlik ofisi ya da kişisel bilgilerinin paylaşımından doğan sonuçları denetleyen bir mekanizma bulunmadığını anlattım. Ayrıca olsaydı bile, ehliyet kayıtlarının ya da kredi raporlarının şirketler arasında paylaşılmasına ilişkin bir şey yapmazlardı. Buna kapitalizm diyorlar. Babama da aynen böyle söyledim. Eğer ellerinde satabilecekleri bir bilgi varsa, satarlardı. Babam, "Bu kapitalizm değil, hırsızlık" diye söylenmeyi sürdürdü.

Babamın öfkesi "Dikizleme Çağı"nda mahremiyet algımızın nasıl dönüştüğüne tipik bir örnekti. Kontrolü elinde tuttuğunu hissettiği, karşılığında kazanç sağlayacağını bildiği sürece herkes memnuniyetle kendisinden bahsediyordu. Mantıklı değil mi? Yanlış bir şey yapmadım ve bilgilerimi bana daha iyi hizmet sunmak için paylaşsalardı sesimi çıkarmayacaktım. Kalemde oturup kapı aralığından onlara istedikleri bilgileri verecektim; fakat sistemin artık aleyhine çalıştığını, hatta sadece sistemin çıkarlarını koruduğunu fark ettiğinde öfkelenmişti. Verdiği bilgileri geri istiyordu. Özel bir şirketin sürücü kaydını çıkarmasını, aldığı kredileri, kredi kartı ve diğer tüm kayıtlarını incelemesini kafaya takıyordu. Şimdi bir anda, bunların satılmaması gerektiğine karar vermişti, buna müsaade edemezdi. Alım satımı denetleyecek bir ofis, bir bürokratik mekanizma bulunmalıydı. Hey, kimse yok mu? Birileri kaleme girdi ve beni soydu!

Ne yazık ki artık çok geçti. Babamın hayatı bir kamu malı, satışı mümkün bir bilgi yığınıydı... Haklısınız, mahremiyete ilişkin yapılmış tanımlar ve bilginin yayılışını kontrol edebileceğimize ilişkin yanılsamalar, şimdi karşımıza geçmiş bize gülüyordu...

Ne kadar haklı olduğumu görmek amacıyla, "Babam için bir şey yapılabilir mi" diye araştırmaya karar verdim. Acaba ChoicePoint'in babam hakkında edindiği bilgilerinin ne kadarı "özel"di? İnternetin

başına geçip sanal dedektifliğe soyundum. Detectives.com'dan babamın kişisel bilgilerini toplamasını istedim. Bu bana 39.95 dolara mal oldu. Hazır elim değmişken bir tane de kendim için sipariş etmeye karar verdim; ama Kanadalılar üzerine yapılan araştırmanın fiyatı farklıydı: 289 dolar. Bu benim bütçemi biraz aşıyordu. Ucuza kaçmayı kafama koyduğumdan, araştırmamı babamla sınırlı tutmayı uygun gördüm. Aynı gerekçeyle, babamı kamerayla izlemeyi öneren ama karşılığında da 579 dolar isteyen siteye yüz vermedim. Belki bir dahaki sefere... Siparişimin hazırlanmasını beklerken, NetDetective.com'a girip onlar ne vaat ediyor diye bakmak istedim. Üç yıllığına sitelerini kullanmak için 29.95 dolar ödemeliydim. Bu bütçeme göreydi. Kabul ettim. Sonuçta bu sayede, "ABD nüfusunun yüzde 90'ı hakkında" bilgi toplayabilecektim.

Babam hakkında verdikleri bilgiler beni hayal kırıklığına uğratmadı. Birileri gelip de kendisini okusun, diye bekleyen açık bir kitaptı sanki. Detectives.com ile NetDetective.com'un hazırladığı raporları bir arada değerlendirince, babamın doğum tarihini, şimdiki ve bir önceki ikametgâhını (Çocukken oturduğumuz Ottawa, Ontario'daki evi bile bulmuşlardı), eşinin ve çocuklarının adlarını, şimdiye dek çalıştığı tüm işyerlerini, hobilerini ve ilgi alanlarını gösteren bir liste çıkmıştı karşıma. Size birkaç bilginin örneğini vereyim:

Yemek pişirmeyi sever mi: EVET
Kaç yıldır ABD'de: 26
Açık hava aktivitelerinden hoşlanır mı: EVET
Çalışıyor mu: EMEKLİ
Bağış yapar mı: EVET

Komşularının listesi (Onlar hakkında da araştırma yaptım, ne de olsa parayı peşin vermiştim), suç kaydı (kendisine şantaj yapabilirdim) ve sosyal güvenlik numarasının ilk dört hanesi (eminim gerisini öğrenmek istesem pek zorlanmazdım) bile raporda vardı. Ancak rapor daha çok finansal durumuna odaklanıyordu: Geliri, evinin değeri, kredi kartlarının limiti tahmin ediliyor; Premium Kartı var mı, bunun bile notu düşülüyordu. İstersem, hisse senetlerini aylara, değerine ve şirket adına göre bile sıralardım.

Bu bilgiler, her ne kadar Facebook sayfamda verdiklerimden (politik görüşüm, tutuklanıp tutuklanmadığım ya da tek gecelik ilişkiler yaşayıp yaşamadığım vb.) daha az kişisel olsa da, daha çok işe yarar oldukları kesindi. Böyle bir rapor edindikten sonra istediğiniz herkesi dolandırabilir, kimliğini rahatlıkla kullanabilirdiniz. Ayrıca "Dikizleme Kültürü" için de benzersiz bir eğlence kaynağıydı. Mesela sevgilinizin evinin kaç para olduğunu araştırabilirsiniz. Onunla çıkmaya değer mi, değmez mi karar size ait! Yahut da başının kanunla dertte olup olmadığını merak ediyorsunuz. Kolay! Komşunuz kirada mı oturuyor, yoksa ev kendisinin mi? Öğrenmek hiç de zor değil! Sitenin isabetliliğini kendiniz veya uzun zaman önce ölmüş bir akrabanız üzerinde de deneyebilirsiniz. Her halükârda işte orada... 40 dolar veren herkes (son derece normal, çalışkan bir kasaba sakini olan) babam hakkındaki bu bilgilere ulaşabilir.

Babam hakkında bu kadar rahat bilgi toplanabilmesi beni şaşırtmadı (Gerçi ülkenin dört bir yanındaki başka kadınlarla ilişkisi olmaması ve üvey kardeşlerimin bulunmaması ya da Kanada Gizli Servisi için çalışıp kazandığı parayı onlara aktarmaması beni biraz hayal kırıklığına uğrattı!). Herhangi birimize, işine giden, dergilere abone olan, arabasını sigortalatan normal insanlara dair tonlarca bilgi birkaç tuş uzağımızda... Mahremiyet dediğimiz şey yakınımızda bile değil. Her hareketimizle birtakım istatistiklere dahil edilip ilgili makamlara satılıyoruz. "Özel Hayat Öldü!" başlıklı seminerler veren ve bir zamanlar Nazileri bile yakalamış olan çılgın New Yorklu özel dedektif Stephen Rambam bana, "Artık hiçbir şey çöpe atılmıyor. Her şeyi dijital formatta bilgisayarımda saklıyor, sınıflandırıyor ve onlara referans veriyorum. Yapay zekâ boynuzsa, boynuz kulağı aştı diyebiliriz. Tek bir insan hakkında altı milyar dokümanım var. Eğer ben bunu yapabiliyorsam devletin neler yapabileceğini bir düşün. Attığın her adımdan doğrudan veya dolaylı yollarla haberdar oluyorlar" dedi. Rambam, haklarında edindiği rastgele bilgilerden nasıl bir portre oluşturulabileceğine, nerede olduğunu kolaylıkla tahmin edebileceğine ilişkin de birkaç örnek verdi: "İnternette hepsi var, kimin ne tür kitaplar okuduğu bile... Politik görüşünü bulmak da çocuk oyuncağı: Eğer Chomsky okuyorsan Bush'a oy vermeye-

ceğin kesin." Rambam'a göre, Dogster adlı siteye üyeysen köpeğin vardır; satranç tutkunları için açılmış sitelere yorum yapıyorsan, satranç oynamayı biliyorsundur: "Şu kadarını söyleyeyim, hakkında bulamayacağım tek bir bilgi bile yok. Karakterinin ana hatlarını, inançlarını, hobilerini, yaşadığın yeri, vesikalık fotoğrafını... Hepsini internetten bulabilirim."

Acaba Rambam'ı geldiğimiz bu nokta endişelendiriyor muydu? Pek değil... "Bu bilgilerin büyük çoğunluğu iyi bir amaca hizmet ediyor. Aldığın kredilerin raporu var; çünkü bankalar sana ev alman için 500 bin dolar borç verirken güvenip güvenemeyeceklerini bilmek istiyor. ABD'de yaşıyorsam işe aldığım dadının suç kaydını görebilir, çocuğumu okula götüren şoförün daha önce alkollü araba kullanıp kullanmadığını öğrenebilirim. Komşularımın kim olduğunu ve karakterlerini bilmek hakkım. Elli-altmış yıl önce bu o kadar önemli değildi. Komşunuzu zaten tanırdınız, babanız da kendi komşularını bilirdi. Mesela büyüdüğüm mahallede annem beni merak ederse, on apartman ötemizdeki komşu cama çıkıp, 'Steven Rambam! Annen seni arıyor' diye seslenirdi. Fakat New York City'de ya da Toronto'da yaşayan bir insan yan komşusunu bile tanımaz. Kimlerle beraber yaşadığını bilmen ve onlarla yaşamak isteyip istemediğine karar vermen gerek." Rambam'ın içi tamamıyla rahattı; çünkü internetten edindiği her bilgi, hakkında araştırma yaptığı kişi tarafından oraya konulmuştu: "İşe yarar bilgilerin çoğu o kişi tarafından kaydedilmiştir. Twitter biraz garip ama bir işçinin açtığı tazminat davasını YouTube'daki bir video sayesinde işveren lehine sonuçlandırdık."

Rambam çağın gerekliliklerine ayak uyduran bir realist. O bilgilerin bir amaca hizmet ettiğini görüyor: Kapitalizmin ihtiyaçlarını karşılamak ve işlerin yolunda gitmesini sağlamak. Bir amaca hizmet etmeyen diğer bilgiler ise çoğunlukla o kişinin kendisi tarafından oraya bırakılmış oluyor. Bunlara da toplanacak kıvama gelecek kadar olgunlaşmış meyve muamelesi yapabiliriz. Eğer bir insan sırt ağrısı çektiğini iddia edip işe gelmediyse, kayak yaparken çekilen videosunu YouTube'a koymamalı, öyle değil mi? Eğer koyuyorsa, bu onun aptallığıdır; fakat şu da bir gerçek ki kredi kaydınız, mah-

keme tutanakları ve tercihlerinizi belirleyen anketler artık başkalarına (kurumlar ve şirketler hayatımıza şekil veren bilgileri alır satarlar) da aittir. Babamın kuşağı bu gelişmeleri elbette başka türlü yorumluyordu. Zira hayatı boyunca kendisine şehirde güvenli bir kale inşa edebilmek için çok çalışmıştı. Araba, ev, hayat sigortası ve buna benzer özel bir şey satın alırken, özel hayatına saygı duyulacağına inanmıştı. Oysa şimdi hepsi açık bir kitap gibiydi... Her isteyen eline aldığı bu kitabı okuyordu. Dahası, bu kitap yoruma açıktı ve yorumlardan biri onu pekâlâ şehri araba yerine otobüsle turlamak zorunda bırakabilirdi. Beyaz Saray'ın karşısındaki parkta yaşayan evsiz kadın, emin olun ki bir evi olan insanlardan daha mahrem bir hayata sahipti. İsmi *NetDetective*'nin veritabanında yoktu mesela ve Stephen Rambam, onun siyasi görüşünü, cinsel tercihlerini, ikamet ettiği yeri internetten bulamazdı. Oysa babamın durumu farklıydı; çünkü o çarkın bir dişlisiydi.

Stephen Rambam beni New York City'deki H.O.P.E.[128] konferansına davet etti. Eğer kabul edersem konferansın gönüllü katılımcısı olacaktım. Plan şuydu: Seyircilerin önünde, kendi deyimiyle, benim "dijital kolonoskopi"mi çıkaracak, arkadaşlarımla ve komşularımla konuşacaktı. O sırada da fonda, mesela burnumu karıştırırken çekilmiş, işte gündelik hayatıma, ufak kusurlarıma, geçmişime ilişkin görüntüler akacaktı. Böylece Hal Niedzviecki denen insanın haritasını çıkarmış olacaktı. Biraz tedirgin oldum ama kabul ettim. Konferans günü yaklaştıkça da tedirginliğim arttı. Teklifi kabul ettiğime göre özel hayat diye bir şeye sahip değildim, üstelik sahip olmayı da önemsemiyordum. Ancak pek çok insan gibi, yine de anonim kalmak istiyordum. Sonuçta insanların neler yaptığımla, internetten neyi satın aldığımla ya da ne işle uğraştığımla ilgilenmeyeceğini düşünüyordum. Zaman geçtikçe birinin hakkımda araştırma yaptığını, daha fenası, bulduklarını bir seyirci kitlesiyle paylaşacağını bilmek beni daha fazla rahatsız etmeye başladı. İnternete her girişimde, "Acaba Rambam hayatıma dair detayların ne kadarına ulaşabilecek?" diye düşünüyordum. Google'da yaptığım aramaların listesi-

128. H.O.P.E.: Hackers On Planet Earth; Dünya Gezegenindeki Hacker'lar diye Türkçeleştirilebilir. (ç.n.)

nin Rambam'ın PowerPoint sunumunda yer almasını istemiyordum. Düşünsenize listede, "Yatak ıslatmak, kaygı bozukluğu belirtileri, ...(Boşluğu aklınıza gelen en seksi film yıldızıyla doldurabilirsiniz) çıplak fotoğrafları" gibi kelimeler olacaktı. Bu listeyi görünce ne yapacaktım? Yanaklarım şimdiden kızarıyordu. Yatak ıslatmaya ilişkin bilgilere iki yaşındaki kızım için ihtiyacım vardı. Kaygı bozukluğunun belirtilerini, yazdığım bir öykü için arıyordum. Diğerine gelince, hımın hepimiz böyle aramalar yapmıyor muyuz ki? Bu benim sapık olduğumu falan göstermez herhalde; ama biliyordum ki o an sadece kahkaha atıp durumu kurtarmaya çalışacaktım. Sonra tabloya bakacak ve Rambam'ın yıllık gelirimi açıkladığını görecektim.

Tıpkı babam gibi hissediyordum. Kontrolü kaybetmiştim ve öfke beni avucunun içine almıştı. Tüm boşluklarını tanıdığımı iddia ettiğim bir sistem, beni bu kadar rahat nasıl alaşağı edebilmişti? Ben de vazgeçtim. Hiçbir zaman "dijital kolonoskopi"m yapılmadı. Rambam bana, sunumu çekmek üzere bir televizyon kanalının da orada olacağını söylediğinde, "Bu şartlar altında gönüllü olamam!" dedim. Hayal kırıklığına uğramış; fakat bir o kadar da rahatlamıştım, Rambam ise yedek gönüllü kurbanıyla devam etti. Aslında bana büyük iyilik yapmış oldu. İnsanların özel hayatın kutsallığına ilişkin modası geçmiş inanışa tutunmasının ne kadar kolay olduğunu hatırlattı. Babam da, ben de bu inanışı akla yakın ve huzur verici bulduğumuzdan yeniden benimsemiştik. Hayatımızın bize özel olduğunu, hiç değilse bunu hak ettiğimizi düşünmek bizi mutlu ediyordu. Bize özel bu hayat yalan bile olsa, şirketler için sandığımızdan daha kıymetliydi ve kişisel bilgilerimizden fayda sağlamayı bizden çok daha iyi biliyorlardı.

***

Bütün şirketler veya henüz şirketleşmemiş kuruluşlar, "Dikizleme Çağı"nın paylaşmaya son derece hevesli bireyleri haline geldiğimizin farkında. Hatta bizi mahremiyeti korumak konusunda "eğitmeye" çalışıyorlar. Böylece onlar da açılan davalardan ve diğer baş

ağrıtan yaptırımlardan kurtulacaklar; ah, şu devlet... Sürekli işlerine burnunu sokup düzenlemeler yapıyor. Aynı zamanda da kişisel bilgilerimizi alıp kapitalizmin hayrına kullanıyorlar. Tabii bunu yaparken adımızı vermiyorlar. Sonuçta gözlerinde bizler birer sayıyız ve bizi alıp istatistiklere konu etmelerinde şaşırtıcı bir taraf yok. Ancak bu, bir ürün hakkındaki düşüncelerimizi, adres değişikliklerimizi, aile bireylerimizi önemsemedikleri anlamına gelmiyor. Önemsiyor ve bunların kaydını tutuyorlar. Bizi bilgilerimizi gizli tutmamız konusunda da boş yere eğitiyorlar ki böylece onların biriktirdiği bilgilerin pazar değeri artsın...

2008 yazında Microsoft'un halkla ilişkiler uzmanı Mike Hintze ile Google'ın güvenlik birimi sorumlusu Jane Horvath ve Facebook'un güvenlik danışmanı Chris Kelly bir araya gelip insanların kişisel bilgilerini korumak için neler yapabileceklerini tartıştı. Horvath, "Google Federal Güvenlik Yasası'm destekliyor. İnanıyoruz ki bilgi akışı arttıkça internette biriken bilgi de artacak. Bu yüzden, şimdiden bilginin korunması konusunda ortak bir standart benimsememiz çok mühim. Devlet daha katı yasalar çıkarmalı ve üçüncü kişilerin insanların bilgisine ulaşması zorlaştırılmalı" dedi. Dikizleme şirketleri birbirlerine düşmüştü. Bizi güvende olduğumuza, özel hayatımıza saygı duyduklarına ikna etmeleri gerekiyordu. Güvenlik danışmanları istihdam ediyor, konuya ilişkin düzenlenen konferanslara sponsor oluyor, devlet memurlarıyla okullara girip farkındalık yaratmaya çalışıyor, sürüyle avukat işe alıp yasal yükümlülüklerini yerine getirdiklerinden emin olmak istiyorlardı. Bu arada da tartışmayı iki nokta üzerinden sürdürüyorlardı: Kişisel bilgilerimizi güvende tutmak ve kişisel bilgilerimizi ele geçirmek (Kişisel bilgilerimizi ele geçirenler vicdansız, anayasaya saygısı olmayan başka şirketlerdi). Ancak "Dikizleme Kültürü" bize gerçeğin başka türlü olduğunu öğretti; çünkü bizler, kişisel bilgilerimizi güvende tutmayı şirketler ya da hükümet kadar umursamıyorduk. Biz konunun özünü güvenlik danışmanlarından veya devlet memurlarından değil, ünlü insanlardan ve politikacılardan öğrenmiştik. Onlar ki özel hayatlarını kamulaştırarak ilgi çekmeyi başarmışlardı. Biz ise bunu ancak hayal edebilirdik. Yeni doğan ikizlerin fotoğraflarının değeri vardır;

gastrit ameliyatınız veya kilo verme öykünüz size yepyeni kapılar açabilir. Çıplak poz vererek ödüller kazanabilir, yeni arkadaşlar edinebilirsiniz. Kişisel bilgilerin korunması gerektiğini söylemek, şirketler ve hükümet için kolay. Onlar için zor olan, özel hayatın bizim için bir manası olmadığını kabul etmek. Bizler, onların aksine, insanlarla anlamlı bağlar kurmayı, hayatımızı daha yaşanılır kılmayı ve ilgi odağı olarak para kazanmayı önemsiyoruz. Tekrar etmem gerek: Biz ümitsizce hapsedildiğimiz kalelerden kaçmak istiyoruz.

Tabii bu kazıklanmak istediğimizi göstermez. Eylül 2008'de Pew'in yaptığı "İnternet & Amerika'da Yaşam Araştırması" katılımcıların yüzde 50'sinden daha azının internete koyduğu bilgilerin hükümetin eline geçmesinden endişe duyduğunu gösterdi. Araştırmaya katılanların yüzde 90'ı ise bu bilgilerin başka şirketlere satılmasını istemiyordu. Eğer gözetlenmenin bizi güvende tuttuğunu, iletişim kurmamızı sağladığını, çıkarlarımıza hizmet ettiğini düşünüyorsak, kimin gözetlediğinin pek de önemi yoktu. Ancak işin rengi kuruş almadan sunduğumuz bilgilerin yüksek meblağlara satıldığını öğrendiğimiz anda değişiyordu; çünkü bizim cebimize giren çıkan olmuyordu. Babamın lafını hatırlayın: "Bu kapitalizm değil, hırsızlık" demişti.

Bu tartışmaya başka bir boyut da kazandırıyordu. Demek ki artık sorumluluğu bilgilerimizi paylaştığımız web sitelerine yüklüyorduk... Kaleden kaçışımız zekâ ürünü olmalıydı, duyguların bu hikâyede yeri yoktu. Enine boyuna ölçüp mahremiyet denen alana kimleri sokacağımıza karar veriyorduk.

"Dikizleme Çağı"nda hayatınızın değeri nedir ki? Gündelik yaşantınızda siz ona ne kadar önem veriyorsunuz ki? Manavda yaptığım alışverişin, ailemin ve benim mideme gireceklerin bütün ayrıntısıyla kaydedilmesi karşılığında kaç para talep etmeliyim?

Bu sorulara yanıt bulabilmek için doktora tezini firmalara sadakat üzerine yazan Jason Pridmore'a başvurdum. Onunla konuştuğum sıralar, Ontario, Kingston'daki Queen's Üniversitesi'nde çalışıyor, tez danışmanlığını da "Gözaltında Tutma Projeleri" uzmanı David Lyon yapıyordu. Pridmore'a, "AirMiles gibi sadık tüketiciler edinmeye çalışan firmaları araştırıyorsun, bunun gözaltında tutmak-

la ne ilgisi var" diye sordum. Pridmore beni, "İlk dersimde sınıftakilere, 'Gözaltında tutmak nedir' dedim. Öğrencilerin aklına MOBESE kameralar ve FBI geldi. Gündelik rutinimiz içinde başımıza gelenlerin bunun bir parçası olabileceğini düşünmüyorlardı. Örneğin bir kazak aldınız ve kasiyer size telefon numaranızı sordu... Bunun da bir çeşit gözaltı olduğunu bilmiyorlar; çünkü gözaltı kelimesinin negatif bir imajı var" diyerek yanıtladı. Yumuşak mizaçlı Pridmore, kesinlikle radikal biri değildi. Muhafazakârlığıyla ünlü bir üniversitede ders veriyor ve tıpkı benim gibi, tıpkı bizim gibi, uçuş mili biriktirmenin ya da Facebook'un cazibesine dayanamıyordu. Ancak bizden farklı olarak, Pridmore, öncelikle bu cazibeye nasıl bu kadar çabuk kapıldığımızı merak ediyordu. Arkasından da hayatımıza ve topluma muhtemel etkilerini tahayyül etmek konusunda nasıl bu kadar yavaş davrandığımızı sorguluyordu: "Bir araştırma yaptım. Sonucu gösterdi ki tek bir şirkete bilgilerini açmakla, güvenlik kaygılarının ilgisi yok. İnsanlar kendileriyle o kadar meşgul ki büyük resmin farkına bile varmıyor."

Şüphesiz, ne zaman cüzdanlarından bir kart çıkarsalar amaçları bir şeyler almak ve yeterince hediye puan toplamak oluyor. Elbette ne yaptığımızın farkındayız; zaten buna Pridmore da karşı çıkmıyor. Aslında tüketicinin markaya sadakat duymasını sağlamak için geliştirilen uygulamalar Pridmore'un adlandırdığı şekliyle, "sadakatin ödüllendirildiğine dair bir yanılsama" yaratsa da araştırmaların ortaya koyduğuna göre, "insanlar bu uğurda davranışlarını değiştirdiklerinin" farkında. Başka bir deyişle, size hediye vaat eden benzin istasyonundan alışveriş yapmak için yolunuzu değiştiriyor ve içten içe bunu saçma buluyorsunuz. Bir havayolunu diğerlerine tercih ederken, bunu "sadakat" taahhüdü yüzünden yaptığınızı, özgür iradenizle muhtemelen başka bir karar vereceğinizi biliyorsunuz. Ancak Pridmore'a göre, farkında olmadığımız bir şey var: Bu tür uygulamalara giden şirketlerin pek çok kişisel bilgimize ulaşmasına da izin verdiğimiz gerçeği. Bu bilgi dağları nerede birikiyor ve kimlere hizmet ediyor?

Pridmore, ofisinde otururken iki el ilanı gösterdi. İlanlar bir markete aitti ve o hafta içinde indirime giren ürünleri duyuruyordu. İlan-

lardan birinin üzerinde mangalda pişmiş ve pilavla servis edilmiş somon balığı fotoğrafı vardı; diğerinde ise dondurmalı turta bulunuyordu ve donmuş gıda reyonundaki kampanyaları bildiriyordu. Pridmore, söz konusu ilanlardan ilkinin sağlıklı beslenmeye dikkat eden mahallelerde, ikincisinin ise işlenmiş ve kalorili gıdaları tercih eden bir diğerinde dağıtılacağını söyledi. Hangi el ilanının hangi mahalle için münasip olduğu ise müşterilerin doldurduğu anketlerden yola çıkarak belirleniyordu. "Anlatmaya çalıştığım şu: Sadık müşteri için hazırlanan programlarda karşılıklı etkileşim söz konusu. Sizden bilgileriniz toplanıyor ve bu bilgiler yeni pazarlama taktikleri için firmalara ilham veriyor. Bu bilgilerden yola çıkılarak elde edilen sosyoekonomik faktörler kullanılıyor ve yeniden üretiliyor. Bu çarkın içine bir kez girdiğiniz zaman sizden istenilen temel şey, sisteme dahil olduğunuzda nasılsanız öyle kalmanız. Sistem sizi sürekli buna teşvik ediyor. Zira eğer değişirseniz, bütün o bilgiler birdenbire işe yaramaz hale gelir." Sözün özü, şirketler insanları sınıflandırıyor, bununla da kalmayıp sınıfsal ve etnik farklılıklara göre strateji belirliyor.

Pek çoğumuz bu gibi uygulamaları gözaltında tutulmak olarak algılamıyor ya da özel hayatımıza müdahale edildiğini düşünmüyoruz. Aslında biz, indirimleri ve kampanyaları, firmaya gösterdiğimiz sadakatin ödüllendirilmesi olarak görüyoruz. Bir firmaya, dükkâna, zincir mağazalara veya uluslararası şirkete sadakat gösteriyor ve karşılığında indirim veya eşantiyon kazanıyoruz. Firmanın verdiğimiz bilgilerle ne yaptığı umurumuzda bile değil. Zaten onlar da bu konu hakkında konuşmayı pek sevmiyor, bilgileri de doğrudan toplamıyor. Halbuki onlara gönüllü olarak verdiğimiz bilgileri başka firmalara, araştırma şirketlerine hatta devlete satıyorlar. Böylece dosyamız yasal yollarla öğrenemeyecekleri detaylarla doluyor. Sonra bu dosyalar da satılıyor; örneğin başka veritabanlarına, bankalara, pazar araştırmaları yapan şirketlere, özel dedektiflere... Bu sayede adını bile duymadığınız şirketler büyük paralar kazanıyor. Bu kadarla kalsa yine iyi, başvurduğunuz işe uygun olup olmadığınız, banka kredisi alıp alamayacağınız veya arabanızın kaç para karşılığında sigortalanacağı gibi sizi doğrudan ilgilendiren kararlar da bu bilgilere

bakılarak veriliyor. Equifax, Acxiom, infoGroup ve babamı mağdur eden ChoicePoint (yakın zamanda Risk & Information Analytics Group tarafından satın alındı) gibi araştırma şirketleri, milyonlarca Amerikalının ve dünya çapında milyarlarca insanın bilgilerini toplayıp satıyor.

Mark Andrejevic'in, *iSpy* adlı kitabında yazdığına göre, büyük araştırma şirketlerinden birinde çalışan kuzeninden hakkında tutulan dosyanın bir örneğini göndermesini istediğinde (kuzeninin dosyasını istiyor; çünkü kendi bilgilerini istemesi şirket kurallarına aykırı), kuzeni ona yirmi sayfalık bir metin gönderiyor. Metnin içinde kuzeninin o zamana dek ikamet ettiği tüm adreslerin, satın aldığı ve elden çıkardığı tüm arabaların, hatta eski oda arkadaşlarının isimleri bile vardı.

Kişisel bilgilerinizi alıp satan şirketler, bu bilgileri kredi kartı ve sigorta endüstrilerinin hizmetine sunuyor, bu bilgileri, hiç tereddüt etmeden fazla parayı verenin emrine amade kılıyordu. Iowa'da yaşayan 92 yaşındaki gazi Richard Guthrie'nin[129] başına gelenleri hatırlayın... Bir piyango bileti almış ve isminin infoUSA'nın[130] listelerine girmesine yol açmıştı. Zaten artık piyango çekilişi düzenlemekteki amaç da insanların isimlerini, adres ve kişisel bilgilerini, hatta hobilerini öğrenmekti; şirketlerin temel niyeti bilgi toplama endüstrisine girdi sağlamaktı. Peki, infoUSA hangi bilgileri satıyordu? *New York Times*'a göre, "Fırsat Peşinde Koşan Yaşlılar" gibi listeler yapmaktaydılar. Örneğin bahsi geçen listede, "para kazanma yolları arayan" 3.3 milyon yaşlının, "acı çeken üst sınıf" listesinde 4.7 milyon Alzheimer ve kanser hastasının, "yaşlı ama kafa dengi" listesinde 55 yaşının üstündeki 500 bin kumarbazın ismi bulunuyordu. Bu listelerden her biri 8.5 sentti. Mesela bir liste size, "kolay kandırılabilir, şansının her an dönebileceğine inanan" insanları gösteriyordu. Piyango sayesinde Richard Guthrie'nin şansı gerçekten de değişecek-

129. Toronto'da ve Hindistan'da ikamet eden hırsızlar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sağ çıkan gazileri ve diğer yaşlı Amerikalıları arayıp dosyalarını güncellemek isteyen sigortacılar olduklarını söyleyerek kişisel bilgilerini alıyorlar. Daha sonra da bu insanların banka hesaplarını boşaltıyorlar. Gazi Richard Guthrie de mağdurlardan biriydi. (ç.n.)

130. Şirketlere para karşılığı elektronik posta adreslerini veya topladıkları diğer kişisel bilgileri satan 30 yıllık bir firma. (ç.n.)

ti! Piyangoya katıldıktan sonra biri evine telefon edecek ve banka hesabını ele geçirmek için gereken bilgileri çaktırmadan öğrenecekti. Ardından da 92 yıllık birikimini silip süpürmesi hiç de zor olmayacaktı. Guthrie'nin piyangoya katılarak bilgilerini infoUSA'ya açması ve ardından tüm nakit parasının çalınması arasında bağlantı kurmak için çok da zeki olmaya gerek yoktu.

Kandırılan yaşlılara ilişkin durmadan çıkan bu tür haberler bizi üzebilir. Ancak unutmayalım ki bu büyük resmin küçücük bir parçası. Büyük resimde, "Kişisel bilgilerin alınıp satılması ile insanların dolandırılması, borç batağına saplanması" var. 2008'deki finansal çöküşün ve gayri menkul sektörünün krize girmesinin arka planında, bilgi alıp satmanın önemini henüz kavrayamamış bankaların payı olduğunu yadsıyamayız. *New York Times*'taki bir makale, Jersey Cityli Brenda Jerez'in başına gelenleri anlatıyordu. Jerez, kanser olduğu ortaya çıkınca, muhasebecilik yaptığı şirketten ayrılmak zorunda kalacaktır. Çalıştığı banka, iflas koruma uygulamasından yararlanmak için başvuru yapana kadar, Jerez bankadan 50 bin dolar para çekmişti zaten. Borçlarını ödeyemeyecek hale gelişinden dört ay sonra bile bankalardan kredi teklifleri gelmeye devam ediyordu. Hatta ABD'nin en güçlü bankalarından biri kendisine platin MasterCard vermeyi önermişti ki bu, "mükemmel insanlar için hazırlanmış mükemmel bir kredi uygulaması"ydı. Bankaların zamanlamasındaki hatalar kadar, insanların ödeyemeyecekleri kredi borçlarının altına girmesi, *Times* muhabiri Brad Stone'a göre "Finansal krizin gözden kaçırılan temel sebebi"ydi ve "Küresel ekonomi bu aymazlık yüzünden tıkanmıştı." Stone tüm çerçeveyi çiziyordu. Bu çerçeve son derece yasal ve bir gün kendi kalelerine sahip olmayı hayal eden herkes için oldukça cazipti: "Son yıllarda şirketler, epey karmaşık yöntemlerle ve pek çok farklı kaynak vasıtasıyla, kredi ve suç kaydınızı ele geçiriyor, 100 milyon Amerikalının finansal geçmişini öğreniyordu. Bu bilgiler güçlü bankalara ve ipotekçilere, henüz bütçelerine nüfuz edemedikleri müşteriler bulabilsinler diye satılıyordu. Hatta bazen bunlar borçları geri ödemekten pek de anlamayan insanlar bile oluyordu."

***

"Dikizleme Kültürü" popüler kültürü solladığından beri, şirketler kişisel bilgileri, hiç değilse en gerekli gördükleri bazılarını bir şekilde elde etmeyi başardılar. Bu sayede sigorta risklerini, ne kadar kredi verebileceklerini, güvenlik için ne yapmaları gerektiğini keşfettiler. Bizlerse kalelerimizin içinde kuma saplanmış vaziyette, özel hayatımız konusunda her geçen gün daha ihtiyatlı davranıyor, kahvaltıda ne yemek istediğimizi ya da ipotek bilgilerimizi kendimize saklıyorduk. Ancak dikizleme popülerleştikçe, paylaşımı (hatta abartılı paylaşımı) daha değerli görür olduk ve bu durum şirketlerin davranış modellerini değiştirdi. Bize kendimizi ve komşularımızı izleyebileceğimiz aynalar tutarak kendi işlerini kolaylaştırmaya başladılar. Bu tür "ücretsiz" hizmetleri, onlara güvenmemizi sağlıyordu.

Ne derler bilirsiniz... Her şeyin bir bedeli vardır; kimse kimseye yok yere iyilik yapmaz. Daha yaratıcı, daha etkili reklamlar ve reklamlarda daha tutarlı içerikler sunabilmek için, Google, MySpace ve diğer dikizleme meraklısı şirketler ve internet siteleri, web üzerinden yaptığımız aramaların kaydını tutmaya, onları kendileri için faydalı hale getirmenin yollarını aramaya başladı. Burada sizin birey olarak neyi sevip sevmediğiniz önemli değildi. Onlar sadece sizin ve sizin gibi diğer insanların detaylı bir fotoğrafını çıkarmak istiyordu. Yahoo! reklamcıların hizmetine sunduğu sistemle, 500 milyon insanın sitenin hangi özelliklerini kullandığını belirliyor ve onların ne tip reklamlardan hoşlanabileceğini tahmin ederek sayfayı açtıklarında o reklamları görmelerini sağlıyordu. Benzer şekilde, MySpace 2007'de "ilgiye kilitlenmek" adlı bir uygulama başlatmıştı. Bu uygulama ile kullanıcılarının neleri sevip neleri sevmediklerine dair yazdıkları yazılar toplanarak on kategoriye ayrılmıştı. Bu kategoriler finans, araba, moda ve müzik gibi başlıklar altında satışa sunuluyordu. Fox Interactive Media'nın Genel Müdürü Peter Levinsohn, yatırımcıların katıldığı bir konferansta, söz konusu bilgilerin kullanıcıların herkes görsün diye hazırladıkları profil sayfalarından derlendiğini büyük bir gururla anlatacaktı. Öyle ya, herhangi bir hakkı ihlal etmiş değillerdi, sadece bu bilgiler düşündüklerinden

daha fazla insana ulaşıyordu (Bilgileri paylaşırken amaçladıklarıyla, sonuçlar birbirini pek tutmuyordu; ama artık o kadarcık da olacaktı!). Biz kendimizi arkadaşlık, ilgi, konfor gibi amaçlar adına anlatıyorduk; ama bu bilgiler aracı mecra tarafından büyük şirketlere satılıyordu. MySpace yatırımcı konferansında Levinsohn, "Bir MySpace kullanıcısı, diyelim ki 'Jill' " diyor ve devam ediyordu: "Mesela Jill kendisini, 'moda tutkunu' olarak tanımlasın ve blogunda moda hakkında yazılar yazsın. Hatta sonbahar için yeni bir bot alması gerektiğini söyleyecek kadar ileri gitsin. Siz reklamcı olsanız ona bot satmak için hangi yöntemi izlerdiniz?" MySpace'in hâlâ dünyanın bir numaralı sosyal paylaşım sitesi olduğunu hatırlayın. Levinsohn buradan yola çıkarak, "Bu bizim için sadece bir başlangıç. Şu dünyada başka hiç kimse sizin için böyle kapsamlı bir araştırma yapamaz" diyecekti.

Bu sadece bir başlangıç: Artık reklamcılar iPhone, BlackBerry gibi cep telefonlarının GPS özelliğini, kullanıcıların belirli bir zamanda nerede bulunduğunu öğrenmek için kullanıyor ve onlara bulundukları yere uygun reklamları kısa mesaj olarak gönderiyor. Takdir edersiniz ki bu yeni trend bilgi teknolojisi uzmanlarının ağzını sulandırıyor. Google'ın Yönetim Kurulu Başkanı Eric Schmidt (ki başkanlığını yaptığı şirket, iPhone kullanıcılarına kablosuz bağlantı sayesinde harita hizmeti sunuyor), CNBC'ye, "Durup bir düşünün, cep telefonunuz hep yanınızda, bunu doğru değerlendirdiğiniz zaman reklamların doğru hedef kitlesine ulaştığından emin olabilirsiniz" diye bir demeç verdi. Hiç de haksız sayılmaz, çünkü çevrimiçi kadar cep telefonu üzerinden yapılan reklamcılık da son derece revaçta: San Francisco'daki Opus Research için çalışan Greg Sterling, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da mobil reklamcılığın 2012'deki hasılatının 5 milyar dolar olacağını tahmin ediyor.

Bu gibi işlerin nasıl ilerlediği ve nasıl kolaylıkla amacından sapabildiği, Amazon'dan, *Naked on the Internet: Hookups, Downloads and Cashing in on Internet Sexploration*[131] (Cinsellik ile interne-

131. *Naked on the Internet: Hookups, Downloads and Cashing in on Internet Sexploration*, Audacia Ray, Seal Press, 2007; kitabın adı, İnternette Çırılçıplak: Sanal Sekse Bağlanmak, Dosya İndirimi ve Ücretlendirme, şeklinde Türkçeleştirilebilir. (ç.n.)

tin nasıl olup da kesiştiğini anlatan bu akademik çalışmanın adı, konuya uzak olanlar için epey yanıltıcıydı) adlı kitabı sipariş ettiğimde benim için daha da barizleşti. Birkaç hafta sonra Amazon bana hoşlanacağımı düşündüğü kitapların bir listesini gönderdi. Öyle ki listede, *Working Sex: Sex Workers Write About a Changing Industry*[132], *Start Your Own Adult Web Site Business*[133] ve *The Internet Escort's Handbook*[134] gibi kitaplar vardı. Amazon bir porno sitesi hazırladığımı düşünmüştü (Aslında fena fikir de değil, eminim ki bu işte yazarlıktan daha çok para var). Peki, Amazon bu varsayımını kimlerle paylaşmış olabilir? Patronumla? Eşimle? Ailemle? Sigorta şirketimle? Bankamla? Emniyet müdürlüğüyle? Acaba bir özel dedektifin önüne bu bilgi gelse hakkımda ne düşünür?

Hepsi erişim meselesi işte. Bir şirket tüketici hakkında gerçek bir fikir edinebilir mi? İnternet sitelerinin size kitaplar, filmler, müzik, bilgisayar oyunları, tatil yerleri ve diğer her şey hakkında yorum yazdırmaya çalıştığını fark ettiniz mi? Bu hevesin altında da art niyet arayabiliriz. Zira bu da mahremiyetimizin ihlali ve bizi gözetlemenin bir yolu. Bir şeyden hoşlandığını yazıp bir de gerekçelerini sıraladığımızda, şirketler bunu hemen bir kenara not ediyor. Sözümona müşteri memnuniyetini ölçen bu gibi uygulamalar Amazon, Netflix, TigerDirect, Yahoo! gibi sitelerde, paylaşım sitesi Delicious'ta ve diğerlerinin pek çoğunda kullanılıyor; bu kullanım gün geçtikçe de yaygınlaşıyor. Beyaz eşyadan kitaba kadar geniş bir perspektifte ürün satan *Sears* bile sanal kataloglarına göz attıktan sonra benden yorum yazmamı istedi. Ürünlere puan veriyorsunuz, onlar da ilgili diğer ürünleri gösteriyor. Almak istediklerinizin listesini yapıyor, bunları arkadaşlarınızın, ailenizin ve diğer herkesin görmesini sağlıyorsunuz. Braun'un kahve makinesi, Michael Ondaatje'nin[135] son romanı ya da en sevdiğiniz dekorasyon mağaza-

132. *Working Sex: Sex Workers Write About a Changing Industry*, Annie Oakley, Seal Press, 2007; Benim İşim Seks: Seks İşçileri Değişen Seks Endüstrisini Yazıyor, şeklinde Türkçeleştirilebilir. (ç.n.)

133. *Start Your Own Adult Web Site Business*, Stephan Kent, Lulu.com, 2006; Para Kazanmak için Kendi Porno Sitenizi Kurun şeklinde Türkçeleştirilebilir. (ç.n.)

134. *The Internet Escort's Handbook*, Amanda Brooks, Golden Girl Press, 2006; Eskort Kızın İnternet Rehberi, şeklinde Türkçeleştirilebilir. (ç.n)

135. Micheal Ondaatje: 1943 Sri Lanka doğumlu, Kanadalı şair ve romancı. En bilinen

sının internet sitesi hakkında yorum yaptığınızda, sıradan yorumlarınızı paylaştığınızda, insanlar bunu da "Dikizleme Kültürü"nün el attığı diğer bütün alanlardaki gibi eğlence malzemesi olarak görüyor. Şirketler ise müşteri tercihleri hakkında bilgi topluyor ve verdiğiniz bilgi tekrar tekrar paketleniyor, tekrar tekrar satılıyor ve hayatınızın sonuna kadar peşinizden geliyor.

Mark Andrejevic sözünü sakınmaksızın bu durumu, "Kendini katılım adı altında röntgenlenmeye gönüllü olarak takdim etmek" diye tanımlıyor. Verdiği diğer ad ise "yem bırakmak." Demek istediği, kurnaz şirket yöneticilerinin ayağınıza gelmeyip, sizin onlara gitmenizi sağlayacak yemleri sağa sola bıraktığı gerçeği... Bu yemleri yutarak, istatistiki verileri etrafa saçıyoruz; nelerden hoşlandığımıza veya neleri sevmediğimize dair bilgileri, onların internet sitelerine girerek bedava tarafından veriyor, bir yandan da bizim gibi diğerleri için eğlence kaynağı oluyoruz. İnternet sitelerinde giymek istediğin ayakkabıyı veya kot pantolonu oyun niyetine tasarlıyor, bu sırada onlara böyle bir pantolon üretirlerse mutlaka alacağın (ya da senin yaş grubunda bulunup senin çevrende yaşayan, senin gibi insanların mutlaka alacağı) mesajını veriyorsun. Tasarını diğer insanlar da görüyor, oyluyor, eleştiriyor, üzerinde tartışıyor ve aynı anda hem şirketler için bilgi hem eğlence üretiyor. Tüm bunların eğlenceli olması daha fazla insanın siteyi ziyaret etmesini sağlıyor. Bu sırada şirketler fırsatı değerlendirerek şeffaflığı, esnekliği ve karşılıklı iletişimi övüyor. İşletmeciler, hissedarlara sunumlar yapıyor ve "Müşteri beklentisini bu kadar iyi analiz edip analizini mükemmel bir ürün geliştirmede kullandıkları için" alkış bekliyorlar. Üstelik bu alkışı hak ettiklerine de yürekten inanıyorlar. Bilgisayar oyunları için yazılım temin edenler, giyim siteleri, ayakkabı siteleri hatta Lego bile, sizi kendi tasarımlarınızı yapmaya çağırıyor. Second Life'ı[136] ("Dikizleme Kültürü"nün ütopyası denen bir sanal dünya; herkes herkesi izliyor ve herkes diğerlerinin o an ne yaptığını biliyor) tasarlayan şirketin başındaki isim, Reuben Steiger, sanal dünyaların, kullanıcı-

eseri, 1992'de Booker Ödülü'nü de kazanan *İngiliz Casus* adlı romanıdır. Bu roman aynı adla sinemaya uyarlanmış, dokuz dalda da Oscar Ödülü kazanmıştır. (ç.n.)

136. İnternet üzerinden oynanan, kullanıcıların bir karakter yaratıp diğer kullanıcılarla iletişime geçtiği bir oyun. Türkiye uzantısı da mevcut. (ç.n.)

larına kendi tasarımlarını hayata geçirme şansını verdiğini söylüyor. Örneğin 1.5 dolara (Evet, Second Life'da da para pul değil, her şeyin bedeli var) Toyota Scion alıyorsunuz ve sonra onu modifiye ediyorsunuz: "Markayla son derece içten bir bağ kuruyor, ona zevkinize göre istediğiniz şekli ve rengi veriyorsunuz; sitemizin bu özelliği şirketlerin ilgisini çekiyor."

Hadi, kendimizi kandırmayalım! Bu tarz sitelere rağbet gösterenler sadece asosyal insanlar değil; bu kapitalist kültür sadece ezikllerin ilgisini çekmiyor. Amazon'da birikmiş binlerce yorum, sanal dünyalar için tasarlanmış sanal arabalar ya da Levi's'ın internet sitesine girip hayalindeki pantolonu çizenler zavallılar değil. Dikizci pazarlama artık her yerde ve ne yazık ki kurduğu tuzaklara sadece internet bağımlıları düşmüyor. Wired blogunda yazan Daniel Akst, Medtronics gibi medikal implantasyon firmalarının bile bu modaya uyduğunu belirtiyor. Verdiği bilgiye göre, şirket, artık sadece kalp pili satmakla yetinmiyor, ölene kadar şirketle iletişim halinde kalınmasını sağlamak için hasta ve doktoru internet sitesine yönlendirmeye çabalıyor. Bunun eğlenceli bir tarafı da var elbette. Kalp pili alan diğer hastalarla iletişim kurmanızı, mesela 60 yaşındaki Kafkasyalı bir erkeğin iki basamak çıktığında kalbinin nasıl bir tepki vereceğini tartışmanıza zemin hazırlıyor. Böylece, hasta ve şirket el ele verip "Dikizleme Kültürü"ne dahil oluyor. Bu arada Andrejevic, TiVo'dan bahsederek "Dikizleme Çağı"na dair bir örnek daha veriyor. "TiVo da nedir" diye düşünüyor olabilirsiniz. Bu, televizyonda gösterilen herhangi bir programı kaydetmenizi ve reklamlar çıktığında ileri alarak bu işkenceden kurtulmanızı sağlayan bir hizmet... Solcu reklamcıların çıkardığı *Adbuster*'m[137], "Devrim yapacak bir buluş; ideal demokrasiye bizi bir adım daha yaklaştıracak" diye alkışladığı bir uygulama bu. Öyle mi gerçekten? Andrejevic, TiVo için, "Amacı kurumsal medyanın hükümdarlığına son vermek değil; tersine, izleyici tercihleri hakkında detaylı bilgi temin etmek. Bir devrime yol açmanın epey uzağındaki TiVo, televizyon karşısındaki insanları izlemek için üretildi" diye yazdı. İstediğiniz neyse sadece

137. *Adbuster*: 1989'da Kanada'da yayma başlamış, kâr amacı gütmeyen tüketim karşıtı bir dergi. (ç.n.)

onu izliyorsunuz ve bu sırada TiVo, yayını ne zaman ileriye ya da geriye sardığınızı, ne zaman durduğunuzu, hangi reklamları izlediğinizi ve aklınıza gelebilecek diğer her ayrıntıyı kaydediyor.

Yapılan işi şöyle de özetleyebiliriz: Yine başka insanların yararı için köleleştiriliyoruz. Acaba kaçınız YouTube'a en fazla video yükleyenin yani milyonlarca insanın gözünü sitenin üzerinde tutanın Google'ın hissedarları olduğunu biliyor? Ancak biz internet sitelerine o gözle bakmıyoruz, onları iş hayatının dışında görüyoruz. Jason Pridmore'un bana dediği gibi, markalarına sadakat temin etmek için hazırlanan hizmetleri almaya ve işbirliği yapmaya hevesliyiz. "Tam benim için biçilmiş kaftan, benim de buna ihtiyacım vardı!" diyerek sunulanı hiç sorgulamadan kabul ediyoruz. Dikizlemenin doğası gereği, zaten yaptığımız şeyi asla kişisel bilgilerimizi deşifre etmek olarak görmüyoruz. Gördüğümüz zamanlarda bile pek umursadığımız söylenemez, öyle değil mi? Şirketler, dikizleme süreçlerini hızlandırmak için diğer insanlarla iletişim kurmamızı sağlıyor ve bu sayede, normalde hiç istemediğimiz, pek de hoşlanmadığımız bir şeye, gündelik yaşantımızı paylaşmamıza önayak oluyor, arkasından da onu kâra dönüştürmeye çalışıyor. Dikizlemenin diğer araçları yani bloglar, sosyal paylaşım ağları ve realiti şovlardaki gibi, sadece değersiz hayatlarımızı vitrine çıkarıyoruz; bir başka ifadeyle, kaybedecek fazla bir şeyimiz de yok. Çoktan dibe vurduğumuzu düşündüğümüzden belki de artık yükselme vaktinin geldiğine inanıyoruz. Kalemizin kulesinde hapis yaşarken, sadece tercihlerimizin önümüze gelmesine o kadar alıştık ki iletişim kurmak için her imkânı değerlendirmeye hazırız. Bu nedenle, taşıdığı risklerin hiçbirine aldırmıyoruz. Mark Andrejevic'in yazdığı gibi:

> İletişim kurma olasılığı ve katılım şansı zaten bizim için piyango gibi... Bu, insanların kişiselleştirilmiş ürünleri almak için büyük paralar vermeye hazır oluşunu, ürünün ortaya çıkış süreçlerine ve hatta bu süreçlerin külfetlerine ortak olma arzularını biraz olsun açıklıyor. Hatta realiti şovlara çıkıp asgari ücretten bile düşük bir para karşılığı hayatlarını ifşa ederken de amaçları aslında hiç farklı değil.

Özel hayatımızı, ödüller ve indirimler kazanmak, başkaları tara-

fından fark edilmek ve başkalarını tanımak için ifşa ediyoruz. Sosyal ve kişisel sonuçlar ise şimdilik gizleniyor, hatta görünmez kılınıyor. Bedava bir uçuş ya da başınıza kötü bir şey gelirse size ödeme yapmayı taahhüt eden bir firma, okuduğunuz kitaplara ilişkin değerlendirmelerinizi yazabileceğiniz, başkalarının bunları okuyup cevaplayabileceği bir forum, reklamları geçip sadece istediklerinizi izleyebileceğiniz bir televizyon hizmeti... Bunlar somut ve cazip kazançlar. Kazanca ulaşmak için verdiğiniz bilgilerin başına gelenler bu nedenle pek de ilgi çekici değil. Neticede neyle karşı karşıya bulunduğumuzu, iş işten geçene kadar fark etmiyoruz. Bir teknik destek firmasında, Burton Group'a bağlı Identity and Privacy Strategies şirketinde araştırma direktörü olarak çalışan Mike Neunschwander da bunu vurguluyor zaten: "ABD'de artık bazı bilgiler size özel olarak görülmüyor bile. Bu yüzden kişisel bilgilerinizi suiistimal eden insanlara dava açmanız da zorlaştı. Açsanız bile, size mail adresinizi, sosyal güvenlik numaranızı ya da DNA'nızı geri veremezler."

***

"Bence mahremiyet öldü. Sanki keskin bir kılıç diz hizasından hızla geçirildi ve yara almamış görünüyorsa bile vücudunun düşmesi an meselesi" diyor arama motoru Technorati'nin kurucusu ve CEO'su Dave Sifry.

San Francisco'da Sifry'nin ofisine uğradım ve insanları dikizlemek için kullanılan popüler araçlardan Technorati'nin kurucusu, bir canavar yarattığını düşünüyor mu acaba diye bakmak istedim. Sifry'nin tanımladığı şekliyle Technorati, durmadan değişen web dünyasına en iyi uyum sağlamış arama motoru. Blogların içinde, Twitter'a bırakılan kişisel iletiler arasında ve YouTube'da yani sürekli değişen veritabanları içinde aranan her neyse, onu Google'dan çok daha hızlı buluyor. Buna rağmen Sifry'nin ofisi oldukça sıradan görünüyor; kendisi ise ".com" dünyasını inleten, yenilikçi ve öncü bir yazılım mühendisinden çok, sıradan bir aile babasına benziyor. Konuştukça anlaşılıyor ki gerçekten de ailevi rolleri ile işi arasında

sıkışıp kalmış birisi o. Bir yandan yazılım hazırlıyor; ama diğer yandan da çocuklarının özel hayatlarını internette deşifre etmemesi için çabalıyor. Sanal dünyada onu çeken ise zaman ve mekân tanımayan iletişimin sunduğu anarşik tat. Sifry yaşadığı ikilemi, "Arama motorunu daha verimli hale getirdikçe, suiistimale bir öncekinden daha açık hale geldiğini görüyor ve tartışmaya başlıyoruz" diye anlatıyor. Tartışıyorlar; çünkü fotoğrafların, yorumların ve videoların yanlış ellerde ne gibi hiç istenmeyen durumlara yol açabileceğini herkes göremiyor. Zaten kaçımız üyesi olduğu internet sitelerinin güvenlik politikalarını ve kullanıcıya onaylattığı anlaşmaları okuma zahmetine katlanıyoruz ki?

Hoş, 2008'de yapılan bir araştırmanın ortaya çıkardığına göre, eğer ABD'liler gizlilik bildirimlerini okumayı bırakmasaydı, yılda ortalama 200 saatlerini; yani neredeyse sekiz buçuk günlerini yazılanları okumak için harcayacaktı. Bu yüzden de kimse internete koydukları bilgilerin, sildiklerinde, veritabanlarından, arama motorlarından, yedek dosyalardan, bilgisayarların önbelleklerinden ve hatta onları bilgisayarlarına indiren kullanıcıların masaüstlerinden de silinip silinmediğini önemsemiyor. İşte, bu yüzden mahremiyetin cenazesi gömülemiyor ve sadece çürüyüp kokuşuyor. Doğrusunu isterseniz, Dave Sifry'nin kurduğu cümle, Sun Microsystems'in CEO'su Scott McNealy tarafından ta 1999'da telaffuz edilmişti: "Artık özel hayat diye bir şey yok; buna alışsanız iyi edersiniz!"

Sifry'ye Technorati'nin (veya benzer şekilde Google, Twitter, Facebook, YouTube ve Live Journal'ın) kullanıcılarına karşı herhangi bir sorumluluğu olup olmadığını sordum. Acaba mimarlar ve sistemin yöneticileri, insanların hayatlarını mahvedebilecek sırları, yalanları istedikleri gibi yayabiliyor muydu? Bir başka ifadeyle, ellerinde parasız giriş kartı var, diyebilir miydik? Sifry beni, "Samimi olmak gerekirse, bu, teknolojiyi hangi niyetle kullandığınıza bağlı; çünkü üçüncü kişiler dahil olduğunda işler karışıyor. Diyelim ki bir partidesiniz ve birinin porselen Tanrı heykelinin üzerine kustuğunu görüyor, fotoğrafını çekiyor ve internete koyuyorsunuz. Bu engellenebilir mi?" diye yanıtladı.

Sifry ve takım arkadaşları, internete nelerin yüklenmesine müsa-

ade edileceğine, nelerin engelleneceğine karar veren hakemlere dönüşmek istemiyor. Bu size ve "teknolojiyi nasıl kullandığınıza" bağlı! Eğer kokain alışkanlığınız bulunduğuna dair bir bilgiyi internete koyuyorsanız, bu sizin sorununuz; ama yine de Sifry, mühendislerin ve teknik personelin insanları interneti nasıl kullanacaklarına dair yönlendirmek konusunda *bir miktar* sorumluluğu bulunduğunu düşünüyor. Diyor ki: "Neticede ben de insanım; ama arama motorunun yaratıcısı olarak en iyi niyetli insanların bile bazen yoldan çıktığını hesaba katmam gerek. Benim sorumluluğum yeni bir sistem tasarlarken, onun yalnızca olumlu sonuçlar yaratması için kafa yormak." Bu pozitif sonuçları garanti altına almak için bir gizlilik politikası benimsemeleri ve ona tüm kullanıcıların uymasını sağlamaları gerek. Sonuçta Sifry'nin de dediği gibi, eğer insanların güvenini durmadan sarsarsanız, devamlı müşterileriniz olamaz. İşte, internette verilen hizmetler ve güvenlik konuşulurken, çok gündeme gelen bir tartışma... Eğer kullanıcıya saygı duymazsanız, onlar da sizi yok sayar. Bu yüzden mahremiyetin sadece kullanıcıların istediği ölçüde rafa kalkmasını sağlamak, Yahoo!, Technorati ve Facebook'un hayrına olur. Ancak bir yandan da aradığımız şeylerin kaydını tutmak, tercihlerimiz hakkında yazdıklarımızı bir kenara not etmek de kâr sağlıyor. Dahası, internet sitelerinin doğasında bizi izlenmeye ve izlemeye teşvik etmek var. Mahremiyetinizin teminatı biziz ama her yaptığınızın kaydını tutuyor ve sizi başka insanları dikizlemeniz için cesaretlendiriyoruz; tabii aynısını onlara da yapıyoruz. Bu sistemin ne gibi bir "pozitif etkisi" olabilir?

Sifry'nin ikiyüzlü davrandığını düşünmüyorum; çünkü küçük bir şirket yönetiyor ve eğer müşterileri bilgilerinin, en fazla parayı verene satıldığını düşünürse işi hemen biter. Ancak büyük şirketler için durum biraz daha farklı. Zira şirket büyüdükçe, müşterilerinin isyanına karşı kendisini savunma gücü de artıyor. Google ve Microsoft'un Sifry'ninkine benzer endişeleri yok. Bu yüzden onların aksine Sifry, insanların internete koydukları bilgiler konusunda son derece dikkatli olmalarını öğütlüyor. Hangi amaçlar için kullanılacağını veya uluslararası şirketlerin elinde neye dönüşeceklerini asla bilemezsiniz. Tavsiyelerde bulunduktan sonra, bana başka bir

şehirde yaşayan psikiyatr kız kardeşinin bir gün kendisine telefon açıp şöyle dediğini anlattı: "Dave, geçen gün bir hastam, seans sırasında, 'Dr. Sifry, çocuklarınızın fotoğrafını gördüm, ne kadar da güzeller' dedi." Belli ki bu hasta Dave Sifry'nin internet sitesini bulmuş, sitede gördüğü çocukların ise soyadı benzerliğinden doktoruna ait olduğunu düşünmüştü. Bu Sifry için bir uyarıydı: "O günden sonra internetteki her bilgimi şifreledim ve bir daha asla çocuklarımın fotoğraflarına ulaşılamayacağından emin oldum." Sifry, blog yazarken de oldukça temkinliydi. Vereceği konferansların yeri ve zamanına dair bile sansür uyguluyor; böylece insanların onun ve ailesinin nerede bulunduğunu öğrenememesini engelliyordu.

Sifry daha temkinli davrandıkça, hayatı internete fotoğraf yükleyen, blog yazan diğer insanlara bağlı hale geliyordu. "Dikizleme Kültürü"nün hâkim olduğu bir çağda, kişisel bilgilerimizin başkaları tarafından kullanılmasını tam olarak engellemek mümkün değildi. Sifry, hayatlarımızın dijital kaydını tutmazsa iş yapamaz; babamın sigorta şirketi, onun veya annemin ne işler çevirdiğini bilmezse bir dahaki kazalarının masraflarını karşılayacaklarını garanti edemez. Ailesindeki koruyucu rolü ve bilgi akışını serbest bırakan kurumsal kimliği arasında sıkışan Sifry, bizden imkânsızı istiyordu: Kendimizi internette teşhir etmenin olumlu sonuçlarının keyfini sürerken, taşıdığı riskleri de unutmamalıydık... Tıpkı Sifry'nin dediği gibi: "Çevremizdeki insanlar iyi niyetle hareket ederken bile bize zarar verebilir, istenmeyen sonuçlar doğurabilir."

***

Özel hayatın önemini diline dolayıp, insanları röntgenciliğe ve röntgenlenmeye teşvik eden "Dikizleme Ülkesi"nde, istenmeyen sonuçlar her an her yerde karşımıza çıkabilirdi.

Jeff White, onunla ilk karşılaşmamızda, Güney Dakota'da Mitchell'in 21 kilometre uzağındaki bir lisenin son sınıfında öğrenciydi. Onunla beni Facebook'ta arkadaş listesine eklediğinde tanışmıştım. Kitaplarımdan birini okumuştu ve üye olduğumu görünce, benimle kurulacak Facebook arkadaşlığının havalı olacağını düşün-

müştü. Jeff'e mesaj atıp onunla konuşmak istediğimi söyledim; niyetim onun ve arkadaşlarının Facebook'u nasıl kullandığını öğrenmekti. Kabul etti. Onu aradığımda bana, okuldaki çocukların büyük çoğunluğunun Facebook kullanıcısı olduğunu; ama tanıdığı hiç kimsenin gizlilik politikasını okumadığını veya profiline insanların erişimini kısıtlamadığını söyledi. Jeff'e göre, bir partiye katılmak ve burada kızarmış suratının hizasına kaldırdığın kırmızı bardakla poz vermek bir ritüele dönüşmüştü. Jeff, neden ritüele benzettiğini, "Bu bizim için bir geçiş ayiniydi[138]. Gerçek hayatta olduğun insanı geride bırakıyor ve Facebook'a yüklediğin bu gibi fotoğraflarla (en çok da içkili partilerde çekilenler) havalı bir tipe dönüşüyordun. Size liselilerin koyduğu fotoğrafların yarısında ellerinde bardak bulunduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Havalı görünüyor ve bununla gurur duyuyorlar" diyerek açıklıyordu. Ancak sanal âlemde havalı görünmenin de bir bedeli vardı. Jeff'in aktardığına göre, biranın su gibi aktığı partilerde çekilmiş fotoğrafları internete yükleyen çocuklar müdürün odasına çağrılmış ve okuldan uzaklaştırılmakla tehdit edilmişti.

Jeff'in Facebook deneyiminin Güney Dakota, Mitchell'dekiler arasında en orijinal olduğunu söylemek zor. Okul müdürleri, öğretmenler, aileler, üniversitelerin öğrenci işleri ofislerinde çalışanlar, işverenler, savcılar, polis... Herkes izliyor. Bunlar, kurumsallaşan "Dikizleme Kültürü"nün "istenmeyen sonuçları" ki bu kurumsal kültür, sanal dünyaya çıktığımız her anı metalaştırıyor. Bir keresinde, Toronto'ya iki saatlik mesafedeki Ontario, Tilsonburg'da, polis Facebook'taki "Wabash Parti" adlı grubu takibe almıştı. Grubun sayfasındaki temsili resim, boş bira kutuları arasında sızmış insanları gösteriyordu ve 716 kişi partiye geleceğini açıklamış, grubun parti için sabırsızlanan üyelerinden biri, "Bu partide leşliğin dibine vuracağız" diye yazmıştı. Ontario polisi ise partiye giden herkesin gözaltında tutulacağını, alkol ve uyuşturucu madde kontrolü yapacaklarını duyurdu. Uğraşmaya değer miydi? Parti iptal edildi. İngiltere'nin Torbay bölgesinde de Facebook'tan gönderilen bir plaj partisi daveti, polisin alkol satışlarını yirmi dört saatliğine yasakla-

138. Hayat evreleri arasındaki geçişi belirten dinsel ayin. (ç.n.)

masına yol açtı. Basında yer alan haberlere göre, yedi bin kişi partiye geleceğini beyan edince polis tedirgin olmuştu. Alkol yasaklandıktan sonra, partinin organizatörü Facebook'a şu mesajı koyacaktı: "Hafta sonu Torbay sahiline geleceklerden mekânı terk etmeleri istenecek ve bu isteği yerine getirmeyenler gözaltına alınacak. Sakın Torbay'a gitmeyin! Sahil boyunca polis sıkı güvenlik önlemleri aldı. Orada herhangi bir etkinlik düzenlemeyeceğiz. Lütfen partiye gelmeyi planlayan tanıdıklarınızı da etkinliğin gerçekleşmeyeceği konusunda uyarın."

Eğer bu gibi öykülere aldırmaz ve birkaç şişe bira içtikten sonra otobanda diğer otomobilleri makaslarken kazaya yol açarsanız, yaptıklarınızın sanal ortama da yansıyacağını tahmin etmeniz gerekir. Üniversite öğrencisi Joshua Lipton, Rhode Island'da alkollü araç kullanırken, üç arabanın karıştığı bir zincirleme kazaya yol açtı ve arabalardan birindeki 20 yaşındaki kadın ağır yaralandı. Peki, Lipton ne yaptı? Cadılar Bayramı'nın gelişini fırsat bilip bir partiye katıldı. Üstelik seçtiği kostüm de mahkûmların giydiği siyah-beyaz çizgili tişörttü. Ağır yaralı kadın hastanede ölümle cebelleşirken, partiye hapishane kaçkını kılığında katılmanın komik olacağını düşünmüştü; ama yargıç onunla aynı fikirde değildi. Savcı, partide çekilip Facebook'a konulmuş (Şüphesiz Lipton'un arkadaşları iyi niyetle internete yüklemişti) fotoğraflarla hazırladığı PowerPoint sunumunu duruşmada gösterdikten sonra, Lipton iki yıl hapis cezası aldı ki bu yasaya göre kendisine verilebilecek en yüksek cezaydı. Benzer bir hadise Kalifomiya'da yaşayan üniversite öğrencisi Jessica Binkerd'in de başına gelecekti; alkollü araç kullanmaktan hakkında yasal işlem yapılan bu kadın, avukatının MySpace sayfasını kapatmasına ilişkin uyarılarını dikkate almamıştı. Sitedeki üyeliğini iptal etmeyince, savcılar oradan aldıkları fotoğraflarla mahkeme salonunda tam bir görsel şölen sunmuşlardı. Fotoğrafların birinde Binkerd, tekilanın nimetlerini anlatan bir tişört giyiyordu; diğerinde tekila bardaklarını tutturmak için yapılmış bir kemer takıyordu. Binkerd, beş yıldan fazla hapis cezasına mahkûm oldu. Duruşma salonundan çıkarken avukatı, "Bu lanet fotoğrafları ne zaman çektirdin? Ne kadar berbat bir imaj çizdiğinin farkında mısın?" diye isyan edecekti.

Berkeley'deki Samuelson Hukuk, Teknoloji & Kamu Düzeni Kliniği'nin direktörü, Prof. Deirdre Mulligan diyor ki: "Gençler ve öğrenciler MySpace'in oraya üye olmayanlar tarafından da takip edilebildiğini unutuyorlar; ama sandıklarının aksine bu, dışa kapalı bir topluluk değil. Bu topluluğa sızan röntgenciler de mevcut ve onlar bunu hiçbir bilgilerini paylaşmadan yapıyor. Bahar tatilinde taşkınlık yaptığınızda, geriye kanıt bırakmazsınız, gelip geçici bir şeydir ve sadece birkaç kişi tanık olur. İnsanlar da tanık oldukları olayları bir süre sonra unutur. Geriye gerçekte neler yaşandığını bilen kimse kalmaz; fakat artık işler değişti. İnternette tüm yaşananların kaydı tutulduğundan, unutmak tarihe karıştı."

"Dikizleme Çağı"nda yaptığımız işte bu: kayıt tutmak. Fotoğraf çekiyor ve bu fotoğrafları paylaşıyoruz. Gizlilik falan umurumuzda değil, çünkü paylaşmak bizler ve arkadaşlarımız için ilgi çekici. Elbette tamamen yanılıyoruz. "Dikizleme Çağı"nda, gittiğimiz her yer, satın aldığımız her ürün ve aklımızdan geçen her fikir değerli; tam da bu yüzden şirketler, hukuk ve kamu düzenini sağlamakla yükümlü kurumlar attığımız her adımı delirmişçesine kaydediyor. Eskiden fısıltılar ve söylentilerle yol haritalarını çizerken, şimdi iletişim ağlarından faydalanıyorlar. Bu yüzden insanlar henüz kıllarını bile kıpırdatmamışken yasayı çiğnemekle suçlanıyorlar. Ya da bir kameraya poz verdikleri için müdürün ofisine çağrılıyor, bir fotoğraf yüzünden üniversiteye kabul edilmiyor, iş başvuruları reddediliyor veya burs alamıyorlar. Tüm bunların nedeni ise internete koydukları bilgiler...

Kitapta şu noktaya gelene kadar "abartılı paylaşım" yüzünden işten atılmış, hakkında dava açılmış ya da terk edilmiş insanlar tanıdık. Bu insanların birçoğunu "abartılı paylaşım"ın başlarına ördüğü çoraplar pek de şaşırtmadı; hatta bir kısmı, kendilerinden yola çıkarak yarattıkları bu yeni insan tipinin yol açtığı skandalları neşeyle izliyordu. Ancak şu an örnek verdiğim vakalar farklı. Bu vakalarda, insanlar sisteme istemeden veri aktarıyor. Belli bir biçimde davranmaya teşvik ediliyor ve zamanla başka türlü hareket edemez hale geliyorlar; derken gündelik hayatlarına ilişkin detayların hayal bile edemeyecekleri şekillerde aleyhlerine kullanıldığını fark ediyorlar.

(Zaten '"Dikizleme Çağı"' öncesi bu mümkün olamazdı.) Bu insanların içine düştükleri durum ve yaşadıkları şaşkınlık, gizliliğimizi temin edecek yeni bir anlaşma yapmanın zamanının çoktan geldiğini gösteriyor. Aksi takdirde insanlar, kişisel bilgilerinin nasıl, ne zaman ve hangi amaçla toplandığını öğrenemeyecek. İnsanların kişisel bilgilerini internete koymamasından bahsetmiyorum, bunu istemek saflık olur; çünkü vaat edilen armağanlar çok cazip. İhtiyacımız olan şey, gizlilik kavramını yeniden tanımlamak; böylelikle insanlar istenmeyen sonuçlarla karşılaşmaz ve "Dikizleme Çağı"nın nimetlerinden yara almaksızın faydalanır. Neydi bu nimetler? Özel hayatımızı oluşturan davranışlar, tercihler, jest ve mimikler ki her biri son derece değerli mallara dönüştü.

"Dikizleme Çağı"nda gizlilik hakkında eğitimden geçirilmenin ne kadar gerektiğini tartışmaya bile lüzum yok. Özellikle, çocukların interneti kullanarak gönderdikleri kendi fotoğrafları yüzünden çocuk pornosuyla suçlanmaları son derece önemli. Çocuk pornosu elbette yasak ama çocuklar kendi fotoğraflarını internete yüklerken bu yasayı ihlal ettiklerinin farkında bile değil. Ohiolu 15 yaşındaki bir kız çocuğu, çıplak fotoğraflarını arkadaşlarına gönderdiği için gözaltına alınmıştı. Başlangıçta bu eylem, ağır suçlar kapsamında değerlendirildi ve bir çocuğu yani kendisini, çıplaklık içeren materyal üretmek için kullandığı gerekçesiyle cezalandırıldı. Denetimli Serbestlik Yasası gereği on yıl boyunca, yılda bir kere polis merkezine gitmesi gerekiyordu. Ancak olay duyuldu ve insanlar ayaklandı; bunun üzerine karar gözden geçirildi. Bu tepkiler karşısında çocuk ceza almaktan kurtuldu. Michigan'daki bir diğer vakada ise polis, baskın yaparak 14 yaşındaki bir kızın cinsel organının fotoğraflarının kaydedildiği cep telefonlarını topladı (Elbette çocuk bunu özgür iradesiyle bir arkadaşına yollamış, o arkadaşı da kendi arkadaşlarına yollamıştı). Ayrıca Florida'da biri 16, diğeri 17 yaşında olan iki genç sevişirken fotoğraflarını çekmiş, sonra da bu fotoğrafları elektronik posta vasıtasıyla birbirlerine göndermişti. Bu vakaların hepsinde çocukların amacı ilgi çekmek, ünlenmek, övülmek veya en özel anlarında çekilmiş fotoğrafları değiş tokuş etsinler diye topluma sunmak değildi ama maalesef sonuç bu olmuştu. Fotoğraf-

ları yayınlamadılar, internette sergilemediler, toplumsal kurallara karşı gelmediler. Ancak özgürlüğün sınırları vardı ve eğlence ya da oyun olsun diye yapılan şeylerin istenmeyen sonuçları olabiliyordu.

***

Liseyi cep telefonuyla ortaya çıkarılan bir seks skandalına karışmadan bitirdiğiniz için sizi tebrik ederim! Ancak bu üniversiteye kabul edilmeniz için yeterli değil. 2007'de Massachussets-Dartmouth Üniversitesi'ne 453 kişi başvurmuştu. Üniversite yönetimi, başvuranlar hakkında internette araştırma yapacak ve bunların yüzde 26'sını, orada bulduğu bilgiler yüzünden eleyecekti. Kalanların yüzde 21'i ise MySpace ve Facebook gibi sosyal paylaşım sitelerindeki profillerine bakılarak değerlendirilmişti. Muhtemelen bu oran şimdi çok daha yüksektir.

Kabul edilmeyi başarırsanız, bu defa da atılmamak için uğraşmanız gerekiyor. Örneğin Louisiana Eyalet Üniversitesi'nin yüzücüleri, koçlarını Facebook'ta eleştirdiği için takımdan atılacaktı. Polis, George Washington Üniversitesi öğrencilerince düzenlenen partiyi basıp yaşı tutmayanları gözaltına almıştı; partinin nerede ve ne zaman yapılacağını ise internetten öğrenmişlerdi. Jeff'in lisesinden tutun Jane'in üniversitesine kadar o kadar çok örnek vardı ki artık üniversite öğrencileri pazar sabahlarını paylaşım sitelerine konan fotoğraflarından isimlerini silerek geçiriyordu. Virginia'daki Radford Koleji'nin son sınıf öğrencisi Chris Pund, bir gazeteye yeni uğraşlarını, "Bir etkinliğe katılıyorsunuz ve 12 saat içinde etkinliğin fotoğrafları internete konuyor, sonraki 12 saatte ise fotoğraf altlarından isminizi silmekle uğraşıyorsunuz" sözleriyle anlatacaktı. Wesleyan Üniversitesi birinci sınıf öğrencisi Robyn Backer ise, "Eğer elimde olmaması gereken bir şey tutuyorsam, fotoğrafın altından adımı siliyorum. Eğer fotoğrafta kötü çıkmışsam ya da utanç duyabileceğim başka bir ayrıntı varsa yine siliyorum" diyecekti. Sil, sil, sil! Bu arada yeni başlayan diğer bir uygulama ise partilere kameralı cep telefonlarını almamaktı; bir meslek lisesi öğrencisinin dediği gibi: "Mahremiyetlerini korumak için bunu yapmak zorundalardı."

Pekâlâ, silme işlemlerinden alnınızın akıyla çıktınız ve diplomanızı aldınız diyelim. Artık iş arama zamanı. 2003 gibi eski kabul edilebilecek bir tarihte, *Boston Globe Magazine*[139], Boston Tıp Fakültesi'nde çalışan 34 yaşındaki Michael'ın başına gelenleri anlatıyordu. Michael'in 17 yaşındayken uyuşturucu problemi vardı ve bu sorunla bir süre cebelleşmişti. O günler geride kaldığında ise konuya ilişkin birkaç makale yazıp internete koymuş ve o günden sonra ismi uyuşturucuyla birlikte anılmaya başlanmıştı. Şimdi bu yüzden terfi edemiyordu, hatta sevgili bulmakta bile zorlanıyordu. Üç yıl sonra *New York Times*'ta da benzer bir makale yayımlanacaktı. Makalede görüşüne başvurulan bir insan kaynakları uzmanı, kimya mühendisi bir adayı, ismini Google'da arayıp, "Havaya uçurmaya bayılıyorum" cümlesini gördüğü için elediğini anlatıyordu. Bir başka üniversite öğrencisi Tien Nguyen, Kaliforniya Üniversitesi'nde son sınıf öğrencisiyken, kampüse büyük şirketler adına gelen insan kaynakları uzmanlarıyla mülakatlara girmiş fakat bir daha arayan olmamıştı.

Derken bir arkadaşı Google'da ismini aramasını önerdi. Dediğini yaptı ve üniversitedeyken arkadaşlarıyla şakalaşmak için yazdığı, "Zirveye Çıkmak için Yalan Söylemek" adlı makalesini buldu. Ne oldu tahmin edin? Makaleyi siler silmez görüşmeye çağrıldı ve mülakatları da birbiri ardına gelen teklifler izledi. "Şirketlerin böyle bir yola başvuracağı aklımın ucundan geçmezdi. Sadece CV'nize ve notlarınıza baktıklarını sanıyordum" dedi bir gazeteciye. Bu arada, Google sadece yeni mezunları elemek için kullanılmıyor: Bir danışmanlık firmasının yaptığı araştırmaya göre, şirketlerin yüzde 77'si adayları elemek için arama motorlarından faydalanıyor. CareerBuilder.com [KariyerGeliştirici] isimli internet sitesinin 3 bin 169 insan kaynakları uzmanı üzerinde yaptığı araştırma gösterdi ki deneklerden yüzde 22'si, adayları sosyal paylaşım sitelerindeki profillerine bakarak değerlendiriyor.

Kısa bir süre önce Dylan adlı bir okur, *Broken Pencil*'a[140] elekt-

139. Boston, Massachusetts merkezli günlük gazete. Sahibi 1993'ten bu yana The New York Times Company, en büyük rakibi ise *Boston Herald*. (ç.n.)

140. Hal Niedzviecki'nin 1905'ten bu yana yayımladığı, hem internet hem basılı versiyonu bulunan dergi; yılda dört defa çıkarılan bu dergi, yeraltı kültürü ve bağımsız sanat gibi konuları işliyor. Derginin adı Kırık Kalem, şeklinde Türkçeleştirilebilir. (ç.n.)

ronik posta göndererek yayımladığımız bir makalesini online arşivlerimizden kaldırmamızı rica etti. "İş bulmakta zorlanan bir film yapımcısıyım. En son görüştüğüm şirket, adımı Google'da arayınca, 'Aykırı mizah ile tıka basa dolu bir makale. Evet, Dylan çocuk pornosunu komik buluyor. Tahmin edin ben ne düşünüyorum? Evet, bence de komik! Ayrıca KFC'nin[141] AIDS yaptığını düşünüyor ve ona sorarsanız bir rock yıldızını öldürmek, eğlenceli olduğu kadar basit de... Dylan, seni hasta herif! Ya bize yeni makaleni yolla ya da hayatımızdan çek git!' cümlelerine rastladı. Takdir edersiniz ki bu pek ilgi çekici değildi" diye yazmıştı. Makalesinin neden kaldırılmasını istediğini ise şöyle açıklıyordu: "O yazıyı yazdığımda 15 yaşındaydım ve 29'uma geldiğimde başıma bu kadar dert açacağını düşünememiştim." Muhtemelen Dylan henüz 15 yaşındayken yazısı için yaptığımız bu yoruma bayılmıştı; fakat şimdi isyankâr geçmişinin utanç verici hayaleti olarak peşini bırakmıyordu ve hayatına devam edebilmek için ondan kurtulması gerekiyordu. Dylan, başka bir devirde yaşıyor olsaydı, AIDS ve çocuk pornosu üzerine yaptığı şakalar yok olup gidecekti. Ancak şimdi, yani "Dikizleme Çağı"nda, geçmişte yaptığınız saçmalıklar, ölene kadar peşinizi bırakmıyordu.

Özel hayatın teknolojiyle, itibarın "Dikizleme Kültürü"yle kesiştiği noktalarda yakayı ele veren yalnızca liseliler veya üniversite öğrencileri değil. Craigslist'e[142] kötü niyetli bir kullanıcının verdiği sahte ilanı 100'den fazla erkek yanıtlamakta tereddüt etmedi. İlan, "Heteroseksüel, kaslı ve vahşi bir erkek" aradığını iddia eden bir kadının ağzından yazılmıştı. İlan sahibi, tüm başvuruları aldıktan sonra bu kişilerin adlarını, fotoğraflarını, elektronik posta adreslerini ve telefon numaralarını blogundan ilan etti. Başvuranların bir kısmı blogdaki bu yazı yüzünden işinden oldu. Sanal dünyada paylaştığımız hangi bilginin aleyhimizde kullanılacağını bilemediğimiz gibi, insanların bizi kandırmak için yaratıcı yöntemler peşinde koştuklarını da göz ardı etmemekte fayda var. Mesela, adamın biri, tehditler savurup ırkçı konuşmalar yaptıkları gerekçesiyle bir grup gence ateş

141. Kentucky Fried Chicken veya kısaca KFC olarak bilinen fast food zinciri; tavuk ürünleri satmaktadır. (ç.n.)

142. 1995'te San Francisco'da kurulan ve iş, ev, ev arkadaşı, ev eşyası gibi başlıklar altında ilan verilebilen internet sitesi. Şu an 50 ülkede ve 570 kentte faaliyettedir. (ç.n.)

etmiş ve içlerinden birinin ölümüne sebep olmuştu. Sanık, dava görülürken kendini korumaya çalıştığını iddia etmişti. Savcı da doğal olarak neden ateş etmek yerine 911'i aramadığını sormuştu. Ardından mahkemeye, sanığın 1989'dan beri kaç defa 911'i aradığına ilişkin kayıtları sunacaktı. Dokuz defa aramıştı ve bunlardan biri, "13 Ocak 2001, saat 13:21'de baldızını şikâyet etmek içindi. İki defa çimleri üzerinde paintball oynayan çocukları, bir keresinde çöp kutusunun kaybolduğunu ve 1993 Noel'inde havlayan bir köpeği ihbar etmek için telefon açmıştı." Savcı, sanığın eşinin ettiği telefonların kaydını da sunmuştu. O da 1993'ten beri 911'i 11 kez aramıştı. Mahallenin huzurunu bozan bir partiyi, köpeğini ısıran bir köpeği ve görümcesini şikâyet etmişti. Bu arada bazı eyaletlerin, yaptığınız ödemeleri izleyerek köprüden geçişlerinizi not ettiğini de belirteyim. Eğer gişede zaman kaybetmemek için OGS[143] kart aldıysanız, bu kartı ne zaman ve hangi gişede kullandığınızı devlet artık biliyor demektir. 11 eyalet bu bilginin ceza davalarında delil olarak kullanılmasına izin veriyor. Medeni Kanun uyarınca boşanma davalarında kullanılmaları ise yedi eyalette yasal hale getirildi. Hatta bir defasında, Pennsylvania'daki bir toplantıya katılacağını söyleyen kocanın, aslında sevgilisinin New Jersey'deki evine gittiği bu yolla ortaya çıktı. (Zaten New York boşanma avukatı Jacalyn Barnett de OGS kartlarını, "Zina gişelerinden geçtiğinizi saptamanın en kolay yolu!" diye niteliyor.)

Hadi bunların altından silin adınızı! Yapamazsınız; çünkü bilginin saklandığı yere erişim hakkınız yok! Zaten bilginin saklandığını aleyhinizde kullanılana kadar bilmiyorsunuz. Google'ın cadde görüntüleme hizmeti, ABD ve Büyük Britanya'da bulunan pek çok şehri sokaklarına kadar görebilmenizi sağlıyor. Brooklyn'de yaşayan bir kadın, bu servisi kullanarak sokağını bulabilmekten ve ikinci kattaki dairesinin pencere pervazında oturan kedisini bile görebilmekten yakınıyor. *New York Times*'a neden şikâyet ettiğini, "Eğer bunu yapan Google değil de devlet olsaydı, insanlar ayaklanırdı" di-

143. Otomatik Geçiş Sistemi: Kullanımı karşılığında para talep edilen yollarda ve köprülerde gişede beklemeden geçmenizi sağlayan bir sistem; size verilen bir cihaz sayesinde durmadan geçiyorsunuz. Bu sırada geçtiğiniz yere yerleştirilen alıcı kartı okuyup kullanım bedelini daha evvel yatırdığınız paradan kesiyor. (ç.n.)

yerek anlatıyor; kocası da ekliyor: "Bunun adı röntgencilik!" Bir kişi öfkeleniyor fakat milyonlarcası bu uygulamadan keyif alıyor; çünkü tanıdığınız insanların nerede yaşadığını öğrenebiliyor, hatta görebiliyorsunuz. Google'ın yöneticilerinin söylediği gibi: "Cadde görüntüleme hizmeti, kamusal alanın fotoğrafını çeker. Size gösterdiklerini, o caddede yürürken kendiniz de görebilirsiniz." Bu uygulama, dikizlemenin en barizleşmiş hali. Eğer bir insanın nasıl bir çevrede yaşadığını merak ediyor ve adresini de biliyorsanız, cadde görüntülemeye bu bilgiyi girerek her şeyi karşınızda bulabilirsiniz; ama başka bir amaç için kullanmak isterseniz ne kadar yararsız olduğunu da görürsünüz. Mesela harita olarak ya da ziyaret etmeyi planladığınız yeni bir muhite aşina olmak için kullanamazsınız. Zira sokakta ilerlemeye kalkışırsanız, noktalar arasında kopukluk bulunduğunu fark edersiniz. Yayımcım *City Lights Books*'un San Francisco'daki adresini girdiğimde, binanın önüne park etmiş bir otobüs tüm manzaramı kesiyordu. Bir kadın ile bir erkek sokakta yürümekteydi. Belki içlerinden biri benim editörümdü. Onlara yakınlaştım ama görüntü çok bulanıktı. Talihsizlik! Peki, bu uygulamayla başka neleri görebilirsiniz? San Francisco'da kucak dansı yapılan bir gece kulübünün önünde bekleyen bir adam var, yüzü de belli oluyor; Oakland'da porno kitaplar satan bir dükkânın önünde duran bir başka adam, onun yüzü belli olmuyor; Brooklyn Battery Tüneli'ne giren arabaların plakaları... Pittsburgh banliyölerinde yaşayan bir çift, bu uygulamayla evlerini bulduktan sonra Google'a dava açtı. İkili, Google'ın bu görüntüleri ancak arazilerine girerek; yani mülkiyet haklarının ihlal ederek edinebileceğini söylüyordu. Halbuki onlar oturdukları evi gözlerden uzak olmak için almıştı. Duruşmada da aynen böyle söylediler. Google ise dava açmak yerine, çiftin kendileriyle irtibata geçip fotoğrafların kaldırılmasını isteyebileceğini savundu. Bu kadarla da kalmadı, avukatları şirketi mahkemede şöyle savundu: "Bu dünyada tam bir mahremiyete ulaşmanız, çölde yaşamadığınız sürece mümkün değil. Eğer bir keşiş değilse, herkes parçası olduğu toplum hayatının getireceği doğal sonuçlarını kabul etmeli."

Google, davayı kazanmakla beraber, (tıpkı davacı taraf gibi) bir

noktayı atlıyordu. Sorun *City Lights Books*'un ya da evinizin önünde çekilmiş bir fotoğrafınızın bulunması değildi; kamusal alanda yürüyorsunuz ve o an orada olduğunuzu zaten herkes görüyordu. Sorun, bu bilginin arşivlere konulması ve ileride bir gün kötü amaçlar için kullanılması ihtimaliydi. Belki o fotoğrafın çekildiği saatte işte olmanız gerekiyordu. Belki Pittsburgh'taki bir konferansa katıldığınızı söylemiştiniz! Ayrıca o yanınızdaki de kimdi? Demek sadece bir arkadaş? Sevgili Google, acaba bize bu fotoğrafın hangi gün, hangi saatte çekildiğini söyleyebilir misiniz? Yolda yürürken başka insanların bizi görmesinde bir sorun yok. Özel hayatımıza müdahale ediliyor derken kastettiğimiz de bu değil zaten. Biz, sokakta yürüdüğümüz anların kâr amaçlı bir şirketin arşivinde biriktirilmesine karşıyız. Zira eminiz ki bu görüntülerin depolanması için geliştirilmiş bir sistem de şirkette mevcuttur...

***

İstenmeyen sonuçlar... Aklıma yine babam geliyor: Amerikan rüyasının cazibesine kapılıp bu topraklara geldiğinden beri, bağımsızlığın sembolü Beyaz Saray ile Lincoln Memorial'ın gölgesinde az şey başarmadı; fakat yine de kendisini kandırılmış hissediyor. Onu kim hayal kırıklığına uğrattı? Güvenini kim sarstı? Kim özel hayatın gizliliği ilkesini çiğnedi?

Aslında hiç kimse ama bir yandan da herkes. "Dikizleme Kültürü" diğer sosyal ve kültürel faktörlerle o kadar iç içe geçmiş halde ki en zekimizin bile yolun sonunu görebildiğini, neyi neden yaptığımızı bildiğini sanmıyorum. Özel hayatın bir ihtiyaç olarak değil de bir insan hakkı, ardından da alınıp satılır bir meta olarak algılanması, tüm bu dönüşümler, bir gecede olmadı. Esasen, şimdilerde dünyanın tüm toplumlarında, üçünün de varlığını sürdürdüğünü düşünüyorum. Bu yüzden de makul senaryoların hiçbirini tam anlamıyla gerekçelendirmek mümkün değil. Üstelik bir daha internetten sipariş verdiğinizde, blogunuzu güncellediğinizce ya da Facebook sayfanızı kontrol ederken, kafanızdan bu senaryoları geçirip birtakım hesaplar yapacağınızı da sanmıyorum.

Bu kafa karıştırıcı hikâyeden alınacak ders ne peki? "Büyük Birader" sizi izliyor... değil şüphesiz. Bu 50 yıl önceydi. Özel hayatın öldüğü de değil. Aslında özel hayatın dokunulmazlığı teorik bazda bir hak ve ahlâki bir durum, hatta para kaynağı olarak eskisine göre daha çok önemseniyor. Bizler mahremiyeti iletişim kurmanın ve başarının önündeki engel olarak algıladıkça, batan gemiden ilk olarak onu atmaya da razıyız. Ancak bunlar aklımızdan geçerken bile mahremiyeti hak ettiğimizi düşünüyoruz; çünkü kalemize çelik kapı yaptırmak ve bir alarm sistemi kurmak için çok para harcadık. Dolayısıyla, vatandaş ya da müşteri kimliğine büründüğümüz tüm zamanlarda bile özel hayatımızın gizliliğinden vazgeçmek istemiyoruz. Bu kafa karıştıran ilişki, "'Dikizleme Çağı"' şirketlerinin bize yansıttığı görüntü ile birleşince daha da karmaşık hale geliyor. Tanrının her günü çeşitli kurumlar ve bilgi toplamaya hevesli şirketler tarafından her şeyi paylaşmaya teşvik ediliyoruz. Üstelik onlar aynı zamanda mahremiyetimizi koruyacaklarını iddia ediyorlar. Bu sistem çalışabilir mi? Çalışır; çünkü hükümetler ve diğer bütün kurumlar, mahremiyetin mümkün olduğuna inandığımızda kâr ediyor.

Her şeye rağmen, mahremiyet, çok kazanmanın başarı demek olduğu inancına dayanıyor. Ne kadar çok malımız mülkümüz olursa, mahremiyeti o kadar hak ediyoruz; bir yandan da güvenlik kameralarımızı kontrol ediyor, çocuklarımızı izliyor, alarmı açtığımızdan emin oluyor ve kendimizi kalemizin kralı yahut kraliçesi gibi hissederek keyifli zamanlar geçiriyoruz. Bir başka ifadeyle, mahremiyeti kazanmak için çok para harcamak gerekiyor ve elbette bu da mevki ve başarı göstergesi... Ancak bir yandan da iletişim kurma arzumuzu tatmin etmek için büyük bir kolaylıkla mahremiyetten vazgeçiyoruz.

Siyasi ve kurumsal liderler, sanal iletişim ve maksimum şeffaflığı üzerimizde denerken, bir yandan da özel hayatın gizliliğine ilişkin vaazlar veriyorlar. Sonuçta, tekrar ve tekrar insanlarla bağ kurmak için gizliliğimizi kurban etmeye hevesleniyor, bu sırada da kanun uygulayıcılarının, öğretmenlerin, takımımızın koçunun, işverenimizin, hatta adını bile duymadığımız şirketlerin hedefi haline geliyoruz. Bu hikâyeden çıkarılacak ders ne? Çıkarılacak bir ders yok. Özel dedektif Stephen Rambam'ın dediği gibi, gri bölgedeyiz...

7
Geleceğin Dikizleme Algısı: Neden Kimse Partime Gelmedi ki ve Diğer Açık Uçlu Sonuçlar

Eğer dünyanın tüm bilgilerini beyninize sığdırabilseydiniz ya da sizinkinden daha zeki yapay bir beyni vücudunuza nakledebilseydiniz, daha iyi durumda olurdunuz.

Sergey Brin, Google'ın kurucu ortağı

Diğerlerinden zerre farkı bulunmayan bir güne uyandım, yine doğruca bilgisayarımın başına geçip elektronik postamı açtım ve Facebook'un bana gönderdiği bilgi mesajlarını okudum. Böyle davranmak artık benim için zorunluluktu, başka türlü yapamıyordum. Facebook bana neredeyse saat başı mail yolluyor ve arkadaşlarımın beni bir etkinliğe davet ettiğini ya da bir kişinin benimle arkadaş olma onuruna erişmek istediğini haber veriyor. Siteye girip davetleri yanıtladıktan sonra monitörden bana bakan yakışıklı yüzü inceliyor (Buna "profil fotoğrafım" da diyebiliriz), yeni bir kişisel ileti düşünüyor, sonra sayfanın aşağısına inerek incelemelerimi sürdürüyorum. O sırada arkadaş sayımın 700'e ulaşmak üzere olduğunu görüyor, "Hiç fena sayılmaz" diye düşünüyorum; fakat aynı

zamanda garip bir huzursuzluk hissediyorum. Yıllarca emek verdiğim bir arkadaşlığı yeni bitirdim; bazı arkadaşları da iş için şehir değiştirdiğim zaman ya da aile hayatına kendimi kaptırmanın doğal sonucu olarak kaybettim. Yani sanal dünyayı boşverirsek, hayatımın diğer dönemlerine kıyasla daha az arkadaşım var. İki yaşındaki bir çocuğa babalık etmek, iş aşkı, yalnız kalıp kitap okumaktan ve düşünmekten hoşlanmak, evde çalıştığım için bir ofis ortamına giremek, gizemli Mason Locası'nın bir parçası kalabilmek uğruna harcadığım zaman sosyal hayatıma ciddi darbe vuruyor. Ancak Facebook öyle demiyor; tam 700 arkadaşım var!

Bu 700 kişinin çok küçük bir parçası gerçek arkadaşım, geri kalanların bir kısmı iş dolayısıyla bağlantı kurduğum ya da aşina olduğum insanlar; fakat asıl çoğunluk beni hazırladığı listede görmek isteyen hiç tanımadığım tipler. Toronto'da yaşıyorum ve Facebook'un Toronto'daki üye sayısı dünyanın diğer bütün şehirlerinden fazla. Bunları düşünürken, bir yandan da elinizdeki kitap için araştırma yapmaya devam ediyordum. Bir anda aklıma, "Dikizleme Kültürü" hakkında daha fazla fikir edinmek için bir yöntem geldi; üstelik can çekişen sosyal hayatımı da renklendirecek bir yöntemdi bu. Facebook vasıtasıyla bir etkinlik düzenleyecek ve tüm arkadaşlarımı davet edecektim. Bu insanların çoğuyla tanışmamıştım, bir kadeh bir şey içmemiştim. Bazıları Toronto'da yaşamıyordu ama yaz ayları içindeydik, belki bir kısmı tatilini burada geçirmek isterdi. Kimin geleceğini asla bilemezdiniz. Hem Buffalo'da ya da Vancouver'da yaşıyorlarsa, "Gelmeyeceğim" kutusunu işaretlerlerdi. Davetiyeyi bloguma da koydum ki günde 30 ila 50 arası ziyaretçi çekiyordu. Davetiyede, "Benimle henüz tanışmadıysanız ve eğer Toronto'da iseniz bir uğrayın. Sorumluluk yok, stres yok; içkiler de benden!" diye yazdım. Daha sonra aynı mesajı beni izleyen 30 kişi görebilsin diye Twitter'a da koydum.

Facebook'ta insanların davetiyenize ne yanıt verdiğini görebiliyorsunuz. Etkinliğe çağrılanlara üç seçenek sunuluyor: Gelmeyeceğim, belki gelirim ve geliyorum. 15 kişi geleceğini belirtti, 60 kişi "belki" dedi ve birkaç yüz kişi kabul etmeye yanaşmadı bile. Kalan birkaç yüz kişi ise davetimi görmezden geldi. Buradan yola çıkarak

en az 20 kişinin davetime icabet edeceğini düşündüm. Geleceğini söyleyenlerden sekizi sözünü tutar, "belki" diyenlerin dörtte biri de gelmeye karar verirse 23 kişi oluyordu. Blog okurlarım içinden de ilgi gösterenler olabilirdi. Bu yüzden 25 kişilik yer ayırttım.

Ortamı ısıtacağını düşünerek ve biraz da merak ettiğimden, partide dağıtılmak üzere bir anket hazırladım: "Hal hakkında ne biliyorsunuz?" Özel hayatıma ilişkin on soru vardı. "Hal, hiç tek gecelik ilişki yaşamış mıdır?" "Hal'ın hobilerinden ikisini yazabilir misiniz?" türünden sorulardı bunlar. Blogumu sürekli takip edenler ve Facebook sayfama sorgulayan bir gözle bakanlar, hiç kuşkusuz bu anketten çok yüksek bir puan alacaktı. Dâhiyane fikrimin keyfini sürüp kendi kendime kıkırdayarak duş aldım; tıraş oldum ve tıraşla hassaslaşan cildimi parfümümle yaktım. Yeni pantolonumu ve en sevdiğim gömleğimi giydim. İyimser duygu ve düşüncelerle mahallemizdeki bara girdim ve beklemeye başladım.

Ve bekledim...

Ve bekledim...

700 Facebook arkadaşı, 30 Twitter takipçisi ve blogumun kim bilir kaç okuru... Büyük çoğunluğu da Toronto'da yaşıyor. Peki, kaç kişi geldi?

Bir!

Bir!

Bu nasıl olabilir?

Muhtemelen herhangi bir bara girip yan masadakilere içki ısmarlasam daha fazla insanla tanışırdım.

Size benimle buluşmaya gelen kadından bahsetmeme izin verin. Adı Paula. Kurumsal iletişim uzmanı ve futbol oynuyor. Bir sevgilisi var ve kitaplarımdan bir kısmını okumuş. Beni Facebook'ta bir arkadaşının listesinde görünce, kendi listesine de eklemeye karar vermiş. Bara gelip benimle tanışmanın ilginç olabileceğini düşünmüştü. Bu arada on sorunun altısına cevap verdi ve bu durum beni rahatlattı. Zira göründüğü kadarıyla kafayı bana takmış bir 'sapık' değildi. Onunla vakit geçirmek güzeldi; fakat ertesi gün erkenden kalkıp işe gitmesi gerektiğinden sadece bir saat kalabildi. Kendisine ısmar-

ladığım Tom Collins'i[144] içti ve gecenin karanlığında kayboldu. İkimiz de arkadaş kalıp kalmayacağımızı bilmiyorduk, bunu zaman gösterecekti.

Bu arada bar gece vardiyasına geçmişti. Saat 10 oluyordu. Yorulmuştum ve beynim artık pek verimli çalışmıyordu; ama insanlar işlerinden çıkmış, yemeklerini yemişti ve şimdi bir şeyler içip gevşemeye çalışıyorlardı; yani birilerinin gelme olasılığı hâlâ vardı. Ben de kendime bir bira daha söyledim; sonra biraz hüzünle cevaplanmayı bekleyen anket kâğıtlarına uzattım elimi. Alkol ve yalnızlık bir araya gelerek o kaçınılmaz sonucu doğurmakta gecikmedi: Kendime acımaya başladım. Bu kadar mı zavallıydım yani? Yüzlerce insan içerisinden sadece biri mi benimle gerçekten arkadaş olmak istiyordu? Düştüğüm hali fark edince Paula bile şaşırmıştı, zira masada ondan başkası yoktu; yani ondan başka potansiyel arkadaşım bulunmuyordu. Kibarca, aslında gelmeye niyeti olmadığını; çünkü benim gibi bir adamın fırsat kollayan ricacıları, bağlantıları ve bir sürü arkadaşı olacağını düşündüğünü, kalabalıklardan sıkıldığı için tereddüt ettiğini söyledi. Bu, bana biraz moral verdi. Belki gelmeyen diğer herkes böyle düşünmüştü. Belki de partimin çok kalabalık olacağını ve o kalabalıkta benimle konuşmaya fırsat bulamayacaklarını sanmışlardı... O zaman evde kalmak daha iyiydi. Belki de samimi olmadığımı, onları arkadaş edinmek için değil; sevimsiz bir sosyal deney için çağırdığımı düşünmüşlerdi (Evet, niyetim deney yapmaktı; ama bir yandan da bunu arkadaş edinmek için bir fırsat olarak görüyordum, bu konuda hep başarısızdım). Sebebi her ne olursa olsun, netice itibarıyla planladığım etkinlik fiyaskoyla sonuçlanmış, sosyal konumum beni hayal kırıklığına uğratmıştı. Saat de 11'i geçiyordu, bu saatten sonra artık kimse gelmezdi. Bir bira daha istedim. İngiltere'den ithal, *Young's Double Chocolate Stout.* Oldukça leziz, tatlı sert bir bira...

Ertesi gün, alkolün etkisi de geçtiğinden, salim kafayla önceki gece yaşadığım soruna döndüm: Neden partime yalnızca bir kişi gelmişti? Yeni arkadaşlar edinemediğim düşünülürse, gecem başarı-

144. Cin, limon suyu, şeker şurubu ve sodanın karıştırılmasıyla hazırlanan bir tür kokteyl. (ç.n.)

sızlıkla sonuçlanmıştı; ama yaşadıklarımı sosyal bir deney olarak nitelersek, çarpıcı bir "başarı" yakalamıştım. Sadece tek bir gece bu yöntemi denediğim için elde ettiğim sonucun kesin olduğunu söyleyemezdik belki; fakat yine de katılımın düşüklüğü, dikizleme gereçlerinin yardımıyla sanal ortamda kurduğumuz ilişkilere dair bir şey söylüyordu: İnsanlar hendeğin öte tarafına atlamak istemiyorlardı. İnsanı ümitsizliğe sevk ediyor belki; ama kitlelerin iletişim kurmasını sağlayan sosyal paylaşım siteleri, bloglar, güncellenen anlık iletiler, "bana sırlarını anlat" tipi içtenlik gösterileri, insanlarla kurduğumuz bağları gerçek dünyaya taşımaya gelince önemini yitiriyordu. Evde kalmayı, bilgisayarımızın başına geçip dikizlemeyi, arkadaşlık uğruna kendimizi sergilemeyi, karman çorman duygularımızı paylaşmayı ve insanlarla kurulan sanal ilişkilerin beraberinde getirdiği sorumlulukları, hayal kırıklıklarını tercih ediyorduk. Zaten yorgunduk, stresliydik, bitkin halde işten çıktıktan sonra eve gitmeye şartlanmıştık. İş çıkışlarında televizyona, bilgisayar oyunlarına ya da başka insanların (veya bizim) profillerine, bloglarına; yani sanal dünyalara dalmak daha cazipti.

Bu çerçeveden bakınca PostSecret gibi bir sitenin başarısını başka türlü değerlendiriyor insan. PostSecret'a isim vermeden içimizi döküyor ve diğer insanların hangi sorunlarla cebelleştiğini öğreniyoruz; fakat hepsi bu değil... Yüz yüze gelmeden, kimliğimizi gizli tutarak iletişim kurmayı tercih ediyoruz. Neden arkadaş edinme, özveri bekleyip özveri gösterme zahmetine girelim ki? Sonuçta, "Eğer beni dinlersen ben de seni dinlerim!" yaklaşımı büyük bir yük değil mi? Sanal ortamda ise durum bambaşka. Sorun yok, kapris yok, sen içini döktükten bir hafta sonra arayıp, "Yardımına ihtiyacım var; bana 100 dolar borç verebilir misin?" diye soran yok.

Sanal arkadaşlık, tıpkı başkalarının sırlarını sanal ortamda öğrenmek gibi, hayatınızı değiştirmiyor. İnternet üzerinden seni partiye davet eden birine, "geleceğim" dersin fakat sözünü tutmak zorunda değilsindir. Facebook'ta biri size "kesinlikle geliyorum" diyorsa, bunu rahatlıkla "belki gelirim" hanesine dahil edebilirsiniz Eğer "belki gelirim" şıkkını tercih ediyorsa, bu "büyük olasılıkla gelmeyeceğim" demektir. Hatta bence bu cevap, "Gelme fikri hoşuma gi-

diyor ama oraya gelmek için hazırlanmak, yola çıkmak falan... Uğraşamayacağım" şeklinde genişletilebilir. Daveti gönderdiğimde "belki" diye yanıt verenlerden biri, gerekçesini sorduğumda şu cevabı verdi: "Merhaba Hal, belki sana komik gelecek ama genellikle tüm davetleri, gidemeyecek olsam bile "belki" diye yanıtlıyorum. Mesela seninle tanışmak isterdim fakat İngiltere'de yaşıyorum. Yine de, "gelemeyeceğim" demek fazla kesin, fazla net. Sanki son noktayı koyuyorsun... Bu yüzden 'belki' demeyi yeğliyorum." Geleceğini söyleyenlerden biri ise fikrini neden değiştirdiğini sorduğumda, "Gelecektim ama bir saatlik mesafede oturuyorum. Benzin parası falan... Bilirsin!.." dedi. Sorun benzin fiyatları ise bu geçerli bir sebeptir; ama geleceğini bir hafta önce beyan etmişti ve o günden randevu gününe kadar geçen zamanda benzin fiyatlarında belirgin bir değişiklik de olmamıştı...

Facebook üzerinden davet edildiğimiz etkinlikler görece anonim etkinliklerdir. Zira pek fazla akşam yemeği veya parti daveti almazsınız. Daha çok yeni yayımlanan bir kitap, yeni açılan bir galeri veya bir müzik grubunun artık nerede çalacağına dair haberler ve bunlara ilişkin davetler gelir. İnsanlar da bu davetlere, tanıdık birinin dağıttığı el ilanı gözüyle bakar ve içlerinden, "Hmm çok havalı, gitsem çok iyi olur!" derler. Elbette bir yerlere gitme eğilimimiz baskındır. En azından bir yerlere giden sosyal bir insan gibi görünmeyi tercih ederiz. Ancak itiraf edelim, bir yere gittiğimiz yok; çünkü evi terk etmeksizin eğlenmenin de, sosyalleşmenin de bir sürü yolu var artık.

Bir diğer "belki" partime gelmek yerine Wii[145] oynamayı tercih etmiş, arkasından da sevgilisinin bir arkadaşının evinde ot içmişti. Bunu öyle bir coşkuyla anlatıyordu ki benim partim böylesi bir eğlenceyle yarışamazdı: "Öldürücü karışımı tüttürdükten sonra oyun başladı... Sanal bowling oynuyorduk, erkeğime iyi bir ders verip kazandım. Sonra Indiana Jones oynamaya başladık; sanki o ipin üzerinde gerçekten yürümüş, karşıya geçmiştik. Tanrım çok eğlenceliydi!" Kesinlikle partime katılacağını beyan edenlerden biri ise o gece ne zamandır beraber olmak istediği biriyle ilk kez buluşmuş,

145. Wii, Nintendo firmasının geliştirdiği ve 2006'da piyasaya sürmüş olduğu bir oyun konsoludur. Oyun kumandası harekete duyarlı alıcılar içermektedir. (ç.n.)

birlikte deneysel tiyatro yapan bir sanatçının oyununa gitmişler ve "geceyi de metro istasyonunda sevişerek noktalamışlardı." Gelemediği için özür üstüne özür dileyen bir başkasının ertesi gün iş görüşmesi vardı. "Belki" diyenlerden bir başkası, elbette gelmeyi çok istiyordu fakat ertesi sabah yapması gereken işler o kadar çoktu ki... Diğer "belki" fikrini değiştirip frizbi turnuvasına katılmış, geleceğini söyleyenlerden biri de George Michael konserine gitmişti (Bununla boy ölçüşmem mümkün değil gibime geliyor). Bir başka "belki"ci, evinin bodrumu için aldığı seramikleri dükkâna iade etmekle uğraşmıştı; çünkü karısı onların çok pahalı olduğunu düşünüyordu: "Yirmi beş ağır koliyi dükkâna geri taşımam gerekti. Hepsi bodrumdaydı ve ağır olduklarından tek seferde bir koli taşıyabiliyordum; anlayacağın yirmi beş kere inip çıktım. Sonra hepsini arabaya yükleyip paramı geri alabilmek için Home Depot'un yolunu tuttum." Gördüğünüz gibi çalışmakla, hayatımızı düzene sokmakla, onarım faaliyetleriyle (Hem gerçek dünyadaki hem sanal dünyadaki evimizi kastediyorum) o kadar meşgulüz ki evde kalmak ve başka insanların hayatlarını internet üzerinden izlemek, arkadaş edinmek için muhtelif atraksiyonlara girmekten çok daha kolay. Ancak tuhaf bir şey var: Hayatın gündelik akışında, durmadan daha iyi bir ev, daha iyi bir iş, daha iyi bir şehir uğruna çabalıyoruz. Bu çabanın yarattığı yalnızlık ve hatta ümitsizlik ise yanımıza kâr kalıyor; çünkü kitle iletişim araçları yalnızlığımızı hafifletmek şöyle dursun, anlamlı ilişkiler kurmak için ayırdığımız zamandan da çalıyor. Düşünün, gündelik hayatın getirdiği sıkıntılara ek olarak, bir de kişisel iletimi güncellemem, yeni sanal arkadaşlarımı incelemem ve sırf izlemek için saatler ayırmam gerek.

Aslına bakarsanız insanlar anonim davetlere katılmayı, Facebook'ta hiç tanımadıkları bir kişinin düzenlediği partiye katılmaya tercih ediyorlar. Yine de "belki" diyorlar: "Gelmek istiyordum; hatta arkadaşım Jennifer ile gelecektik. Jen ektiğinde, tek başıma gelmeye cesaret edemedim. Acı ama gerçek. Kendime güvenim o kadar yüksek değil... Tek başıma seyahat edebilirim, ettim de; yine tek başıma sinemaya, restoranlara, edebiyat buluşmalarına, sanat galerilerine gidebilir, sayısız başka etkinliğe dahil olabilirim. Ancak tek ba-

şıma bir bara gidip bir yabancıyla ve onun geniş arkadaş grubuyla tanışmak benim için biraz fazla. O kadar sosyal değilim." İnsanlardan ne kadar uzaklaşırsak, kendimizi o kadar güvende hissediyoruz. Bu "Dikizleme Kültürü"nün ironik sonuçlarından biri. Tüm bu dediklerimize tersten bakarsak: Kitle iletişim araçları üzerinden birbirimizle bağ kurdukça, insanlarla yüz yüze gelmekten kaçınıyoruz. Bloguma yorum yazan bir okur da zaten şunları söylemişti: "Seninle tanışmak, seni 'gerçek' bir insan yapacaktı; aramızda duygusal bir bağ kurulacaktı. Ancak duygusal bağlar, bir paket halinde gelir. İçinde suçluluk duygusu barındırır. 'Gerçek' bir insana dönüştüğün anda Twitter'ını izlemediğim, birkaç gün bloguna bakmadığım için suçluluk duyarın." Bugünlerde topluma monitör vasıtasıyla karışmak daha kolay... Oysa duygusal bağlar kurmak öyle mi? O zaman diğer insanın beklentileri, ümitleri ve arzularıyla uğraşmanız gerekir. Sosyal medya insanların arasına mesafe koyar, üstelik bunu hayatımızdaki boşlukları doldururken yapar. Sonuçta da benim partime kimse ilgi göstermez: Sanal dünyada buluşmak için can attığını belirten bir kişi, gerçek dünyada pek de istekli davranmaz.

Nihayetinde, hâlâ insanız. Partimin bir fiyaskoyla sonuçlandığını blogumda ve Facebook sayfamda anlatınca, insanlar benim adıma üzüldüler ve galiba gelmedikleri için biraz utandılar. Bir kısmı pişmanlıklarını dile getirdi, iki kişi bana telefon numaralarını gönderdi ve hâlâ buluşmak istiyorsam onları arayabileceğimi söyledi. İçlerinden pek çoğu bir gün yolumuz kesişirse bana bira ısmarlayacaklarına söz verdi (elbette yarım ağızla). Saçmalık bu ya, yüzlerce insan da bana acıdı ve Facebook üzerinden arkadaş olmak istedi. Herkes bir miktar üzülmüştü. Benim için mi üzülmüşlerdi, bundan emin değilim. Gecenin fiyaskoyla sonuçlanmasında payları olduğunu düşündükleri için olabilir mi acaba? İnsanlar kibardı, şefkat doluydu; ama hayatımız öyle kurgulanmıştı, öyle organize edilmişti ki buna direnmek elimizden gelmiyordu. İnsanlar diğer insanların sırlarını öğrenmek için didiniyorlardı; fakat harekete geçmelerine yol açacak bir şey duymak isterler miydi? Her neyse... Benim sırrım da bu işte: 700 arkadaşım var ama tek başıma içiyorum.

***

Bu kitabı yazmaya karar verdiğimde, niyetim bizi izleme ve izlenmeye iten sosyal ve kültürel etkenleri incelemekti. İki yıllık araştırmanın ardından, "Dikizleme Kültürü"nün araçlarını kendi üzerimde denedim. Bu kültürün yarattığı insanlarla bir araya gelmek için bir düzine seyahate çıktım. Bu insanlar bana bilmek istediğimden de fazlasını anlattı ve bütün bunlar beni iki sonuca götürdü. Bu iki kapsamlı sonuç, dikizciliğin dünya çapında nasıl bir anda bu kadar güçlendiğini anlamak için ihtiyaç duyduğum çerçeveyi de çizdi.

İlki, dikizlemenin popüler kültürden doğduğu ve o olmasa asla ortaya çıkmayacağıydı. Son yüzyılda popüler kültür, bireyselliği memnuniyet ve başarının anahtarı olarak görmemizi sağladı. Ünlü insanlar yani ultra bireysel kişiler, hem mitolojik hem gerçek insanlardı; her yerde ve hiçbir yerdeydiler. Bu insanlar hem her şeyimiz hem hiçbir şeyimiz haline gelerek varolmanın parametrelerini de belirlediler. Onlar bize ilham, "Dikizleme Kültürü" ise dünyalarına giriş bileti verdi. Medyada çıkan haberlerle ve videolarla kendi kişisel mitolojimizi oluşturduk. Biraz para harcamıştık; ama o kadar da olacaktı artık. İnternetteki sitelerimizi her gün güncelliyorduk; çünkü ünlü insanların hayatlarına özeniyorduk. Attığımız her adım ise para kazanmaktan başka amacı bulunmayan kültür yaratıcıları tarafından not ediliyordu. Zaten bizi bu kadar cesaretlendiren de onlardan başkası değildi. Kimin ünlü olacağına karar verme gücünü ellerinde tutmak ve eğlence diye sundukları şeylerin rağbet görmesini sağlamak için, bizi yıldızların erişilmez olmadığına inandırdılar. Öyle ya, kapı komşumuz bile bir gün ünlenebilirdi... İzlemeye devam etmeliydik; çünkü belki de sıradaki yıldız bizden başkası değildi. Popüler kültür, dikizcilikle omuz omuza vermiş her yere sirayet ediyordu. Talk şovlar ve realiti televizyonlar, ünlüler hakkında dedikodu yapmak üzerine kuruldu. Dedikodu ve kameralara yakalanmanın garip birleşimi, 21'inci yüzyıl eğlence hayatının temelini oluşturdu. Bilet satmak, reytingleri yükseltmek, tık almak, kitap ve dergi pazarlamak, neticede de yüklü miktarda dolar biriktirmek için sağlam bir strateji...

Ünlülerin yaşantısına dair önemsiz ayrıntıları büyük bir eğlence sektörüne dönüştürürken, biz de kendi hayatımızın detaylarına farkı gözle bakmaya başladık. Birdenbire fark ettik ki boşanma davalarımız, bağımlılıklarımız, günlük rutinimiz değerliydi ve başkalarının ilgisini çekiyordu. Bunun üzerine hiç düşünmeden biz de "Dikizleme Kültürü"nün derinliklerine daldık. Kendimizi teşhir ederek genel yozlaşmaya (her mimiğimizi, alışkanlığımızı, verdiğimiz mücadeleleri, ilgi alanımızı ve soytarılıklarımızı metalaştırmanın doğal sonucu) katkıda bulunurken, rol modellerimiz, en sevdiğimiz ünlülerden başkası değildi, onları taklit ediyorduk.

Popüler kültür, zamanla "Dikizleme Kültürü"nü dönüştürdü; ama bu dönüşümün önemli bir nedeni daha var. Post-endüstriyel kapitalizm çağında yaşayan insanın hayatında meydana gelen değişimin sadece ilk aşamasından popüler kültür sorumlu. Akrabalık, hemşehrilik, etnik ve dini bağlılık önemini yitirdiğinden beri ne istiyorsak onu yapmakta özgürüz. Ancak birdenbire karşımıza çıkan özgürlük sersemletti bizi, kafamızı karıştırdı. İnsanların kültürlerinden ve toplumdan hızla ve pek doğal olmayan yöntemlerle koparılması, ne kadar çok malın mülk olursa o kadar mutlu olunacağın vaadiyle desteklendi ve daha beter hale getirildi. Kalemizin kilitli kapılarının ardında tek başımıza oturuyor, insanlığımızla örtüşmeyen bu yeni toplumun ürünleri olmanın hayal kırıklığından, yarattığı depresyon ve hüzünden kurtulmaya çalışıyoruz.

Ama "Dikizleme Kültürü"nün durmadan hatırlattığı gibi, insanlar uyum sağlamada bir hayli yeteneklidir. Aramıza internet kabloları örüldüğünden beri bir yandan birbirimizle iletişime geçmeye çalışıyoruz; ama öte yandan malikânelerimizde, banliyölerdeki kulübelerimizde ya da devletin bize temin ettiği dairelerimizde güven içinde ama yapayalnız yaşamanın özendirilmesine aldırmıyoruz bile. Dikizliyoruz; çünkü Endüstri Devrimi öncesindeki yitip gitmiş yaşantımızı, insanlarla sürekli iletişim içinde olmayı; herkesin birbirini tanıdığı, herkesin birbiriyle konuştuğu o güzel günleri özlüyoruz. O zamanlar iletişim kurmak ya da kabul görmek için VIP kartlarına, alışveriş merkezlerine veya davetlere ihtiyacımız yoktu.

Dikizlemeyi içinde acı çektiğimiz izole dünyamızdan kurtulma-

nın bir yolu olarak görüyoruz ve bu tehlikeli bir inanç. Beraberinde getirdiği tüm sorunlara rağmen, "Dikizleme Kültürü"nün kapitalizmi alt edeceğine, Aydınlanma Çağı'ndan ve Endüstri Devrimi'nden beri içine hapsolduğumuz dünyaya anlam katacağına inanıyoruz. Bu yeni kültüre uyum sağlamak için "abartılı paylaşım"a yöneldiğimiz halde bunun sonuçlarını göremiyoruz. Oysa bütün sonuçlar, "Dikizleme Kültürü"nün bizi şimdi ya da gelecekte küresel köy ütopyasına taşımayacağını gösteriyor.

"Dikizleme Kültürü" göründüğünden daha karmaşık; zira içinde ultra bireyselciliği, acımasız kapitalizmin "kendini herkesten sakın" önermesini, yitirilmiş topluluk duygusuna duyulan özlemi ve hayatımıza öyküler anlatarak anlam katabileceğimize dair vaatleri kapsıyor. Bu birbiriyle çelişen yönler, işleyişte birbirini götürüyor. Biz bir grup insanla internet üzerinden iletişim kurmaya çalışırken, diğer bir grup insan, yeni yeni filizlenen ürkek bağlarımızdan çıkar sağlamak, bir adım ötesinde de başımızı belaya sokmak üzere bekliyor. Öyle ya da böyle, sayısız örnekte gördüğümüz gibi, iletişim kurma uğruna kendimizi açtığımızda bir bedel ödüyoruz. Dikizleme, hayırsever ve kibar insanlardan oluşan, her an tavsiye vermeye ve sizi dinlemeye hazır küçük bir köyde cereyan etmiyor. Üniversite öğrencilerinin iş başvurularının reddedildiği, hatta internete konulan bilgiler yüzünden insanların hapse atıldığı düşünülürse, "Dikizleme Kültürü"nün bürokrasi, kapitalizm, hukuk ve kamu düzeniyle sıkı ilişkiler içinde olduğu da yadsınamaz. Bu güçlerin amacı da üretimi ve zenginlik paylaşımını kontrol altında tutmaktan başka bir şey değildir. Dikizlemek, sadece birliktelik illüzyonu yaratıyor ve eski toplulukların hayatlarını taklit ediyor. Biz başkalarıyla bağ kurmak için kişisel bilgilerimizi ortaya dökerken, orada pusuda bekleyenler sadece para kazanma, harcama, alma ve satma kavramlarına odaklanıyor. Konuya böyle bakmak bizim için büyük yenilik. "Ama bir saniye!" diye itiraz ediyoruz hemen. Yani dışarıda bir yerlerde sosyal paylaşım sitelerine koyduğumuz bilgiler, kişisel iletilerimiz ve blogumuza yazdıklarımız yüzünden bizi yargılayan insanlar mı var? Tüm bunların sadece eğlence olduğunu bilmiyorlar mı? Bunun bir şov olduğunu, gerçekte olduğum insanı yansıttığımı bilmiyorlar mı?

Eğer insanlar birbirlerini gerçekten bilmek isteseydi, uzun yıllar evvel olduğu gibi birbirine güvenseydi; "Dikizleme Kültürü" zaten yükselişe geçmeyecekti. Dikizliyoruz; çünkü artık küçük köylerde yaşamıyor, çevremizdeki insanları tanımıyoruz. Bildiğimiz tek şey, Google'da, *NetDetective*'de o insan hakkında yazılanlar. Üstelik bu dijital kayıtların çoğu zaman yanlışlıkla ya da bazen özellikle konulduğunu unutuyoruz. İnsanları kendilerini lanse ettikleri gibi tanıyor, gerçekte kim olduklarını bilmiyoruz. Düşüp bayılana kadar içen parti kızı ya da alkollü araç kullanmaya meraklı bir adam? "Dikizleme Kültürü" okuduklarımızdan yola çıkarak yorum yapmayı, bu yolla da kimle karşı karşıya olduğumuzu tahmin etmeyi de beraberinde getirdi. Her okuduğumuzu gerçek sanıyor; ama bir yandan da bu gerçeği kabullenemiyoruz. Zira insanlar teknolojiyi, idealize edilen küresel köye kalkan bir otobüs olarak görüyor.

Artık rol yapmayı bırakmamız gerek, küçük şirin köyler 16'ncı yüzyılda kaldı. Dedikodu bizi bir arada tutma işlevi görmüyor. Bütüncül bir kimliğimiz yok, ailemizin kim olduğu, nereden geldiği belli değil. Eğer nesneleri havaya uçurmaktan hoşlandığını yazarsan, buna inanırız. Eğer yirmi yıl önce, henüz 17 yaşındayken uyuşturucu bağımlısı olmuşsan, kusura bakma ama sen hâlâ eroinmansın demektir. Eğer gençliğinde pedofili hakkında espri yaptıysan, sen aramıza giremeyecek kadar sapıksın dostum!

Dahası, para kazanma zorunluluğu, bireysel ya da toplumsal ihtiyaçlarımızdan çok daha mühim. En özel sırlarımızı, alışveriş tercihlerimizi ve şirketlerin iştahla beklediği diğer tüm detayları paylaşıyoruz. Defalarca bunun bedelini ödememize rağmen yine de "abartılı paylaşım"dan vazgeçemiyoruz. Kişisel bilgilerimiz ruhumuz duymaksızın, duysa bile anlamayacağımız yöntemlerle paylaşılıyor ve bu sistem aleyhimize işliyor. Üstelik kâr eden yalnızca büyük şirketler ve hissedarları... Karşılığında bize pastadan ya küçücük bir pay veriyorlar ya da onu bile yapmıyorlar. Bilgilerimizi satın alan şirketler, tatlı sözlerle bizi hiç ihtiyacımız olmayan şeyleri almaya ikna ediyor. Bir bilgiyi kamusallaştırdığımızda, üniversitelerin öğrenci işleri, savcılar, okul müdürleri, komşular, avukatlar ve tüm diğerleri oyuna dahil oluyor; bize birbirinden farklı yöntemler-

le haddimizi bildiriyor. "Dikizleme Kültürü"nün topraklarına hoş geldiniz; buyurun bu da ödeyeceğiniz fatura.

Hayır, bir yanlış anlaşılma olmasın lütfen! "Abartılı paylaşım"ı bir yöntem olarak belirlemiş, üzerine etraflıca düşünmeden kişisel bilgilerini kamusal alana yaymış kişilerin suçlanmaması gerektiğini ya da başlarına gelen kötü şeylerden sorumlu olmadıklarını söylemiyorum. Söylediğim şey paylaşma, bağlanma ve yeni gruplar oluşturma dürtüsünün kötü olduğu da değil. "Dikizleme Kültürü"nün yükselişine bakarak, neye dönüşebileceğini öngörmekten ibaret. Diyorum ki dikizcilik sadece takıntılı röntgencilik gibi kavramlarla açıklanamaz. Aslına bakarsanız dikizleme, gücün tek bir elde toplanmaması için geliştirilen hayli cesur bir yöntem: İnsanların köklerine, birbirlerine kim olduklarına ve nasıl yaşadıklarına dair hikâyeler anlattıkları günlere duydukları özlemi dindirmek için icat edilmiş bir yol. Zaten bu yüzden popüler kültürün içinde bu derece eriyebiliyor; çünkü kendi öykülerimizi anlatabilme hakkını elimizden alan, bizi öykü anlatacak kapasitemizin olmadığına inandıran popüler kültürün ta kendisiydi. Şimdi onun bizden aldığı şeyi geri istiyoruz.

Ancak sorun şu: "Dikizleme Kültürü" hayatımızın derinliklerine nüfuz ettikçe, sosyal kontrol mekanizmalarını ve kazancını artırma peşindeki şirketleri de beraberinde getiriyor. Elbette dikizlemenin farklı insanlar için farklı anlamları var. Böyle olmakla birlikte, mahremiyet, ün, toplum gibi kavramlar hakkında kafamız giderek daha da karışacak ve bunun doğal sonucu olarak, bizi endişelendirecek daha fazla "istenmeyen sonuç" ile karşılaştığımızı, hiç tanımadığımız insanların, hiç bilmediğimiz planlarının bir parçası olduğumuzu göreceğiz. Göreceğiz; ama gördüğümüzde de çoktan iş işten geçmiş olacak...

***

İstenmeyen sonuçlardan biri de "şeffaf" toplum mefhumunun yaygınlaşması. Şimdi daha fazla insan "Dikizleme Kültürü"nün geleceğini tahmin etmeye çalışıyor. "Abartılı paylaşım" GPS takibi,

her yerde karşımıza çıkan güvenlik kameraları, bloglar, firmaların sadakatimizi temin etmek için cüzdanlarımıza soktukları kartlar ve tüm diğerleri daha eşitlikçi bir toplumun tohumlarını atıyor. Bu toplumda kimse yalan söyleyemeyecek, hile yapamayacak ya da çalamayacak; çünkü herkesin gözü birbirinin üzerinde olacak. Şeffaflık kelimesi o kadar çok kullanıldı ki sonunda anlamı aşındı. Bu kavram üzerine ilk kez on yıl önce eğildim. Sibernetik organizma Steve Mann[146] ile taşınabilir bilgisayarlar çağında insanlığın geleceğini tahmin etmeye çalışan bir kitap hazırlıyorduk. Toronto Üniversitesi'nin laboratuarındaki bir tabureye tünemiş onu dinliyordum. Herkes herkesi izleyip buna ilişkin kamera kayıtlarını internete koyarken (Sonuçta kameralar ele geçirilip kırılır ama internete konulan bir bilgi sonsuza dek orada kalır), Mann bana insanların otorite figürlerine karşı gelmesinin ya da birbirlerini kazıklamasının mümkün olamayacağını anlatıyordu. "Eğer herkese bir bilgisayar monte eder ve bu yolla her şeyi kaydedip internete yüklersek, şeffaf topluma ulaşırız" diye iyimser yorumlar yapıyordu.

Bugün herkes şeffaflıktan bahsediyor. Neden etmesin ki? Harika bir fikir. Kimse yalan söyleyemeyecek, kimse saklanamayacak. Sizi aldatan sevgilinize, politikacılara, kapkaççılara, herkese eşit mesafedeki bir sistem. Mann'in önerisinin akla yakın olduğunu söyleyebiliriz. Dikizleme teknolojilerini iyi bir amaç için kullanıyor. Zaten çevremizde benzer uygulamalar görmek de mümkün. Hiç beklemediğimiz bir anda hayatımıza giren popüler kültür inançlarımızı sarstı, fikrimizi ve bakış açımızı değiştirdi. Şimdi ise "Dikizleme Kültürü" hayatımızı değiştiriyor: Hiç beklenmedik bir anda, dijital destekli şeffaflığı hayatımıza sokuyor.

Artık "Dikizleme Kültürü"ne başka bir gözle bakıyoruz ve bize ne gibi imkânlar sağlayabileceğini, neler vaat edebileceğini tartışıyoruz. 2008 yazında haberlere konu olan öyküyü hatırlayın. İlk cümlesi her şeyi anlatıyordu: "Bir New York City polisi, geçen pazartesi silahını ve rozetini iade etti; çünkü cuma akşamı çekilmiş bir görüntüsü internette yayıldı. Amatör bir videonun gösterdiğine göre,

146. Hamilton, Ontario doğumlu Steven Mann, Toronto Üniversitesi, Elektrik ve Bilgisayar Mühendisliği Bölümü'nde profesör olarak görev yapmaktadır. (ç.n)

Times Meydanı'ndan geçen bir bisikletliyi itip yere düşürmüştü." Bu sıradan ve emsallerine göre hayli hafif bir olaydı; ama "Dikizleme Kültürü" yayıldığından beri dünyanın her yerinde aynı sonucu doğuruyordu. Orantısız güç kullanımı amatör kamerayla (çoğunlukla o an, orada bulunan bir turistin kamerasıyla) kaydediliyor, dikizleme mekanizmaları kullanılarak kamusallaştırılıyor, sonra bir gazeteci çıkıp haber yapıyor ve bu haberlere resmi açıklamalardan daha fazla ehemmiyet veriliyordu. Hadi, birkaç örnek daha verelim: Ekim 2007'de, meyhane müşterilerini haraca bağladıkları video kayıtlarıyla ispatlanınca Chicago Polis Merkezi'nin seçkin bir ekibi dağıtıldı. FBI, Porto Riko'da görev yapan bir polis memuru hakkında, bir görgü tanığının yerel haber kanallarına gönderdiği (Elbette YouTube'a da konulmuştu) videodan yola çıkarak soruşturma başlattı; videoda memurun silahsız bir adamı kurşunladığı görülüyordu. Dennis Kyne, New York Halk Kütüphanesi'nin önünde, Cumhuriyetçilerin başkanlarını seçtiği 2004 Kongresi'yle aynı gün düzenlenen protesto gösterisine katıldığında gözaltına alınmıştı. Polisin gözaltına nasıl aldığına ilişkin verdiği ifade ise videoya yansıyan görüntüyle çelişiyordu: "Memur, üç arkadaşıyla beraber, kendilerine direnen Dennis Kyne'yi kol ve bacaklarından tutarak basamaklardan aşağı taşımak zorunda kaldıklarını söyledi. Ancak görüntülerden anlaşılacağı gibi, Kyne merdivenleri tek başına iniyor ve aleyhine ifade veren polisin gözaltına alınma süreciyle ilgisi bile yok. Dava düşmüştür!"

Toplum ne kadar bastırılmışsa, videonun etkisi o kadar çarpıcı oluyor. 2005 yılında, Kuala Lumpur'da çekilen bir video, 22 yaşındaki çocuk bakıcısı Hemy Hamisa Abu Hassan Saari'nin çıplak pozlar vermeye zorlandığını ortaya çıkardı. Bu görüntüler, mail'le yayıldı ve nihayet YouTube'a düştü. Derken Saari, birlikte zaman geçirdiği arkadaşlarından biri uyuşturucu bulundurduğu için gözaltına alındı. Onu sorgulayan polis, keyfi bir uygulama yaparak Saari'nin sorgusunu gizli kamerayla kaydetti. Bu kayıt ortaya çıkınca Malezya Başbakanı, polis merkezlerinin inceleneceğini, bahsi geçen memur hakkında da soruşturma açılacağını duyurmak zorunda kaldı. Halbuki 1957'den beri tek başına iktidarda olan bu başbakan, daha evvel kim-

seye hesap vermek zorunda kalmamıştı. Bu arada İranlı evli bir din adamının zina yaparkenki görüntüleri Balatarin.com'da (Digg. com'un İran versiyonu) en çok izlenen video oldu. Video o kadar yaygınlaştı ki insanlar, nişanlısıyla parkta oturan bir tıp öğrencisi tutuklanırken (Gözaltına alındıktan 48 saat sonra ailesine haber verilmiş, cesedini hapishaneden alabilecekleri söylenmişti), imama (ki yasaları onlar uyguluyor) bir şey yapılmamasına isyan etmişti.

Yukarıdakilerin hepsi "Dikizleme Kültürü"nün eğlence için çektiği videoların, başka amaçlarla da kullanılabileceğine dair ilham verici örnekler. Neyin doğru olduğunu kanıtlayan bu videolar, suçlanan, bastırılan, sesi kesilen gruplar için değişim yönünde bir imkân. O zaman neden bu tip bir şeffaflık beni tedirgin ediyor?

Steve Mann'in tarif ettiği gibi bir dünyada yaşayalım istemiyorum. Üzerimizdeki kameralar sürekli kayıt yaptığı için, kalelerimizden dışarıya adım atamaz hale geleceğimizden korkuyorum.

Dikizlemenin adaleti nasıl dağıttığını defalarca gördük. Dikizleme kopmaz bir bağla eğlence hayatına bağlı; durumlara ilişkin yargılarımızın ve duygularımızın (ne kadar aşırı, o kadar iyi) zirve yaptığı anları paylaşmamız konusunda bizi yüreklendiriyor. Bu yüzden attığımız her adımı, ağzımızdan çıkan her lafı kaydetmek, bilgisayara aktarmak o kadar seksi bir fikir olmayabilir. Şeffaflığın gündeme geldiği her anda, binlerce insan iştahla hayatımıza müdahale ediyor. Hiçbirimizin öznesi olmak istemeyeceği videolar, fotoğraflar çekiliyor; bu sayede bir sürü insan, bir sürü şirket mutsuzluğumuzdan, yalnızlığımızdan para kazanıyor. Herkes herkesi videoya çekerken yapılan iş, vatandaşlık görevinden çok çete faaliyetine benziyor. Dedikodu, söylenti ve filtrelenmemiş kolektif cemiyet standartları, dijital ortamda hayata geçiyor ve farenin tek bir hareketiyle insanların hayatını mahvediyor. Etrafınızda, evden çıktığınızı, arabanızla biraz hızlı gittiğinizi, kaldırıma tükürdüğünüzü, ot tüttürdüğünüzü veya dans ettiğinizi kaydetmeye hazır sivil polisler görmek istiyor musunuz? (Bir nokta daha: 2005'teki olayın ardından Malezya polisi kameraları kendi amaçları doğrultusunda kullanıyor. Mesela, trafik kurallarının çiğnendiği, arabanın yolun ortasına park edildiği durumların kameraya çekilerek polis merkezlerine gönderilmesini istiyor.)

Çağdaşlarının epey önüne geçmiş fütürist yazar David Brin, *The Transparent Society*[147] adlı kitabında, "Başka hiçbir topluluk bu kadar bilinir olmadı; hem grup hem birey olarak... Ancak yine hiçbir topluluk özgür bir birey olmayı böylesine saplantı haline getirmedi" diye yazıyor. Brin burada, serbest bilgi akışı ile özgürlük kavramı arasında bağ kuruyor; fakat on yıl içinde artık sandığımız kadar özgür olmayacağız. IT şirketlerinin evliliği, 11 Eylül'den sonra hırçınlaşan korku politikası ve gelir dağılımındaki büyük dengesizlik (Orta sınıf küçülürken, nüfusun çok küçük bir parçası akıl almaz ölçüde zenginleşti), hayatımızın pek çok alanına yön veren bilgi dağılımı üzerindeki kontrol gücümüzü azalttı. Saydıklarım ise buna yol açan etkenlerden sadece birkaçı. On yıl sonra ne hale geleceğiz? Bu problemleri çözmüş mü olacağız? Kartlarımızı açık oynamaya teşvik ediliyoruz; fakat verdiğimiz bilgileri kimlerin nasıl kullandığını bilmemiz de engelleniyor. Böyle bir durumda sandığımız kadar özgürleşemeyeceğimiz kesin.

Şimdi, her zamankinden daha fazla bir illüzyonu yaşıyoruz: Her şeyi kontrol edebileceğimize, özel hayatımızın bulunduğuna, dikizlemenin olumsuz sonuçlarını fark edecek kadar zeki olduğumuza dair bir illüzyon bu.

Etraf çok sisli ve sisin içinden geçerek aynalı labirentlerde yolumuzu bulmaya çalışıyoruz. Bu kitabı yazma fikri aklıma ilk geldiğinde net bir sonuca varacağımı sanıyordum. Dikizleme yanlısı mıyım, karşıtı mıyım tam olarak karar veremesem de sevindirici yahut tatmin edici bir sonuca varacağımdan emindim. Şimdi kitabın sonuna geldim ve bir sonuca varmanın çok daha uzağındayım. Bu yeni kültürü onaylıyor muyum yoksa karşısında mıyım, hâlâ bilmiyorum. Blogum için bir şeyler yazarken kendimi ifşa etmeli miyim yoksa yalnızca iş hayatımı mı yazmalıyım, hâlâ net bir karar veremiyorum. Tıpkı Facebook üyeliğimi iptal edip etmemek konusunda tereddüt ettiğim, Microsoft'un ortağı olduğu bu siteye özel bilgilerimi yükleyip yüklememem gerektiğini bilemediğim gibi... Google'a girmemeli miyim? Var olan tüm koruma programlarını bilgisayarıma yük-

147. *The Transparent Society: Will Technology Force Us to Choose Between Privacy and Freedom?*, David Brin, Basic Books, 1999. (ç.n.)

lemeli miyim? Arkadaşlarımı internet üzerinde izlemeli, onların da beni izlemesine izin vermeli miyim?

En azından elimde somut bir sonuç var: Üç yaşındaki kızıma kendi kararlarım verme şansı ve imkânı tanınmalı. Bu yüzden bloguma, internet siteme ve üyesi olduğum sosyal paylaşım ağlarına fotoğrafını yüklemiyorum. Sanal dünyada adını bile anmıyorum. Söz konusu olan dikizlemekse, en azından bunu yapmam gerektiğinden eminim. Bu kararı korktuğum için ya da onu sanal dünyanın bataklığından korumak için vermedim. Bu kararın gerisinde, onun kendi kaderini tayin etme hakkına duyduğum saygı var. Yetişkinliğe adım attığı ilk yılları fotoğraf altlarından ismini silerek geçirmesini istemiyorum. Ayrıca eğer bir gün ilk banyosunun videosunu kamusallaştırmak isterse ona yardımcı olurum.

Elbette, "Dikizleme Kültürü"nün parametrelerini çocuğum üzerinden belirlemedim. Buradan bu anlamı çıkaramazsınız. Bu kitabı okuyup anlayacak yaşa geldiğinde, muhtemelen attığı her adımı, onun iyiliği için takip etmek istiyor olacağım. Birinci bölüme gelecek ve ben okula gidip gitmediğini görmek için bir cihaz alsam mı diye düşüneceğim, bilgisayar kullanımını ya da arkadaşlarıyla gece gittiği yerleri denetlemeli miyim, bir türlü karar veremeyeceğim. Yelkenleri suya indirecek miyim? Bu kültür beni de etkisi altına alacak mı? Dediğim gibi, kararsızım.

Yanılıyor muyum yoksa? Bu bir kapanış değil. Kızım daha iyisini hak ediyor (Elbette bu kitabı okuyan diğer herkes de öyle). O zaman bir kez daha deneyeyim, belki daha iyi bir kapanış yapabilirim.

Kızım, çocukluktan çıkıp gençliğe adım attığında dünya bambaşka bir yer olacak. Benim uyarılarım ve endişelerim ise yazdığım diğer her şey gibi tarihin bir parçası haline gelecek. İlkel bir döneme ilişkin eğlenceli makaleler işte... Çünkü "Dikizleme Kültürü"nü anlamanın henüz çok uzağındayız; üstelik anlamaya çalışmaya da yeni başladık. Bu aynı anda hem şeffaflığa hem hak ihlallerine ve totalitarizme davet çıkaran bir kültür. Dikizleme bütün çelişkileriyle var; zaten bir sonuca ulaşmak da bunun için bu kadar zor. "Dikizleme Kültürü" kitle iletişim araçlarının tamamı gibi bir yandan empati kurma potansiyelimizi güçlendirirken, bir yandan da duyarsızlaşma-

mıza neden oluyor. Bu yüzden kızıma bu kültürden uzak durmasını söylemek istiyorum; ama Batı dünyasını Endüstri Devrimi'nden sonra en çok etkileyen dönüşüm cereyan ederken, kendisini kalesine mi kitlesin yani? Eğer kendinizi kilitlerseniz, güvende olursunuz; fakat yalnız kalırsınız. Güvende olursunuz; ama belki de insanlığın başına gelen en ilginç, en demokratik, anlam aramak ve hikâye anlatmak için en verimli yöntemi de ıskalarsınız. Dikizlemek risklidir; fakat başınızı kuma gömmek, onun bir parçası olmayı reddetmek daha da risklidir. Gün geçtikçe, birbirimizle konuşmak için dikizleme araçlarına her zamankinden fazla rağbet edeceğiz. Kızımın dahil olduğu kuşak, nasıl gülmesi, nasıl ağlaması ve nasıl hissetmesi gerektiğini dikizleyerek öğrenecek. Gelecekte "Dikizleme Kültürü"nün bir parçası olmazsanız eğer görünmez hale gelecek, bir hayalet gibi yaşayacak, kimse sizi fark etmeden aramızdan geçip gideceksiniz; ama eğer profilinize ulaşırsak, dikkatimizi çekeceksiniz ve size ilgi göstereceğiz.

Hiç kuşkusuz, dikkat çekmek bir hayalet gibi yaşamaktan daha iyidir... Brian Hill'i hatırlıyor musunuz? Hani Aralık 2003'ten Ocak 2008'e kadar tam beş yıl boyunca, yakalandığı kas ve sinir erimesi hastalığına (ALS) ve bu hastalığın onu günbegün nasıl ölüme götürdüğüne ilişkin blog tutmuştu? Brian veda yazısını yazdıktan bir ay sonra hayatını kaybetti; fakat sevdiği ve sevmediği şeyleri yazarak hayallerinden ve aşk hayatından bahseden tüm diğerleri gibi, Brian hâlâ yaşıyor. O da bir çeşit hayalet, dijital bir varlık, internette sörf yaparken durup biraz gezindiğimiz bir durak... Biraz onunla zaman geçiriyor, sonra başka insanların hayatlarına doğru hızla hareket ediyoruz. Peki, Brian'ın bizim için bir anlık eğlenceden fazlası olması mümkün mü? "Dikizleme Kültürü"nün tüketmesine, değerini düşürmesine, alçaltmasına izin vermeden insanların Brian'ı hatırlamasının bir yolu olmalı...

Brian'ı düşünürken aklıma, ötanazi yapılan kişiler üzerinde çalışmayı hayal eden (İstediği ötanazi yapan kişi olmak değildi) Kanadalı sosyolog Russel Ogden geldi. (İşte, Bilimde "Dikizleme Çağı" da başlıyor; hoş geldiniz!) Projesi onaylandı, üniversitenin Etik Kurulu'ndan geçtiği halde son dakikada iptal edildi. Üniversite ne-

den bir anda karar değiştirmişti? Zira hayatta bilmek istemeyeceğimiz bazı şeyler vardır. Zira gündüz ile gece, yaşam ile ölüm arasındaki ince çizginin karanlıkta kalması gerektiğine inanıyoruz. Aksi fazla riskli. Bunun tersine davranmak, insan hayatını barbunya fasulyesi gibi alınır satılır bir meta haline getirmek (ki "Dikizleme Kültürü"nün alışkanlığıdır) fazla ileri gitmek olur. Brian Hill bir karar verdi; ne kadarını açığa vurup ne kadarını kendisine saklayacağını kendi kararlaştırdı. Ancak diğer pek çok kişi bu kararı kendi veremiyor, kendilerini bir anda eğlence furyasının kurbanı olmuşken buluyorlar. Birinin eğlencesi, diğerinin hüsranı haline geliyor...

Galiba kesin olarak bildiğim, bu kitabı yazarken ikna olduğum bir şey var. O da şu: Bazı şeyleri bilmemenin değerine paha biçilemez. Pragmatik ve bürokratik bir toplumda yaşıyoruz ve bu toplum elbette başka türlü düşünüyor. Ancak hayatın gizemi, ölçülemez değeri, içinde barındırdığı sırlardan geliyor. Âşık oluyoruz; çünkü neler yaşanabileceğini bilmiyoruz. Güzel olanın tadını, her şeyi bilmediğimiz için çıkarabiliyoruz. Öyle ya, bir gün hastalanacağımızı ya da öleceğimizi, hatta bunların ne zaman meydana geleceğini bilerek mutlu olamayız.

İnsanlar neden Facebook partime gelmedi? Zira buna gerek görmediler; çünkü beni zaten *bildiklerini* düşünüyorlardı. Zaten tanıdığın biriyle tanışmak için bir geceni harcamaya gerek var mı?

Bu kitap için araştırma yaptığım zamanların çoğunda şu cümleyi duydum: "Beni tanıdıklarını sanıyorlar ama tanımıyorlar!" Hayatlarına ilişkin her detayı anlatıyor, her sırrı paylaşıyorlar; ama bütün bunlara rağmen onlara, "Beni tanımıyorlar!" dedirten bir şey var. Ben bütün diğer insanlar gibi bir eşi daha olmayan bir bireyim; yani bir muammayım, bilinmezim. O zaman karar verelim: Bilinmek istiyor muyuz, istemiyor muyuz? RedClouds için masa altından fotoğraf çekenleri, çıplak poz verenleri hatırlayın. Aslında hepimiz bir gün onların yerinde olabiliriz. Varlığımızın gizemini, bu gizemin güzelliğini bir fotoğraf karesinde dondurabiliriz.

Ancak dedim ya, bilmemek de bir seçenektir. Umarım kızım ve onun yaşıtları bu seçeneği tercih ederler.

Bununla birlikte şimdilik, gözümüz dönmüş bir halde her şeyi

öğrenmeye çalışıyoruz; öğrendiğimizde hayatımızı altüst edecek kadar rahatsızlık verici bilgiler de dahil buna. Boşlukları doldurmaya kafayı taktık. Ancak boşluk sizi içine çeker; karşısına çıkan her şeyi emer ve asla doymaz, asla tatmin olmaz. Dikizlemek, boşlukları doldurmak için yapıldığında bu yüzden kötüdür. (Bu kitabı okuyacak kadar büyüdüğünde görmesi için kızıma mesaj vermem gerekirse...) Ne zaman iyidir? Nedenini hiç merak etmeksizin insani yönümüzü ortaya koyarak kollarımızı açtığımızda, birbirimize şefkat gösterdiğimizde...

O vakit, iyidir.

Teşekkür

Bu kitabın yazılması için gerekli maddi kaynakları temin ettikleri için Kanada Sanat Konseyi ile Toronto Sanat Konseyi'ne minnettarım.

Tavsiyeleri, görüşleri, verdikleri cesaret ve önerdikleri makaleler için Darren Wershler-Henry, Eamon O'Toole, Sally Blake, Andreas Ua'Siaghail, Jeannette Loakman, Stacey Lewis, Lindsay Gibb ve Adrew Blauner'a şükran borçluyum.

Adam Smith, BackAlleyCam'i[148] kurmama yardım etti; eğer bunu başaramasaydı, her gerektiğinde fotoğraf çekmek için yanımda olmaya da hazırdı. Teşekkürler, dostum!

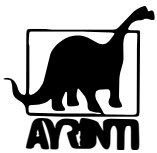
Eşim Rachel Greenbaum onu Snitch ile izlememe izin vermekle kalmadı, her zamanki gibi konuya ilişkin bilge değerlendirmelerini, eleştirilerini ve danışmanlığını sundu.

148. Yazar, arka bahçesini izlemek için kurduğu güvenlik kamerasını kastediyor. (ç.n.)

City Lights Books'un tüm çalışanlarına teşekkür ederim. En başta da editörüm Elaine Katzenberger'e... Desteği, teşviki ve eşsiz zekâsı olmasa başaramazdım.

Playboy, *Walrus*, *New York Times Magazine*, *En Route* ve *Canadian Art* bana arşivini açıp, dikizlemeye ilişkin fikirlerime sayfalarında dayanak bulmama izin vermeseydi, muhtemelen bu kitap yazılamazdı. Bu kurumlara ve burada çalışan editörlere çok teşekkür ederim.

Son olarak en büyük teşekkür Paula'ya... Zira kendisi Facebook arkadaşlarım için verdiğim partiye katılan tek kişiydi. O kimsenin yapamadığına cesaret etti: Ardından insanları dikizlediğimiz mevzilerin ötesine geçti.

ARIHANT

Jean Baudrillard

Baştan Çıkarma Üzerine

Lacivert Kitaplar/Çeviren: Ayşegül Sönmezay/228 sayfa/ISBN 975-539-248-3

Baştan çıkarma, Batı'nın tarihinde, Şeytan'ın stratejisi olarak görüldü hep. Kötülüğün stratejisiydi o, yeryüzündeki lanet, hayatın hilesi...

Günümüzde, Batı kültürü, her şeyi, libidoları, enerjileri, cinselliği, kötülüğü, sapkınlığı... serbest bıraktı! Yükselen değerlerini, hortlattığı bu duygu ve enerjilerin tüketimi üzerine kurdu. Ama baştan çıkarma hâlâ karanlıkta; hatta iyice karanlığa gömüldü. Bir gecelik aşklar, mekanik cinsellikler, sanal seksler çağında, baştan çıkarmaya, baştan çıkarmanın örtülü, muğlak, gerilimli dünyasına, flörte, ütopik aşka, aşk ütopyasına yer yok.

Baudrillard, Baştan Çıkarma Üzerine'de bizi başka bir âleme, baştan çıkarmanın o karanlık âlemine sürüklüyor. Başka bir hayat tahayyülüne dair ritüellerin, oyunların, karşılıklı kozların, atılan ve geri çekilen adımların, söylenen ve söylenmeyen sözlerin, kaçamak bakışların, belli belirsiz dokunuşların, strateji ve taktiklerin bu dünyasında, kurulu düzene ait hiçbir şey yok. Değişmez, kalıcı, temelli hiçbir şey yok. Baştan çıkarma Tanrı'mn düzenini, üretimin ya da arzunun düzenini altüst eder. Tüm ortodoks hayatlar ve düşünceler için bir tehdittir baştan çıkarma; cinselliğin, anlamın ve iktidarın altüst oluşudur. Baştan çıkaran kimdir, baştan çıkarılan kimdir? Kim kimi niçin, nasıl ve ne zaman baştan çıkarır?.. Belki de herkes hem baştan çıkarmakta hem de baştan çıkmaktadır... Baudrillard, sorularını ve yanıtlarını cinsellikten felsefeye, edebiyattan gündelik hayata uzanan bir eksen üzerinde işliyor. Kierkegaard'ın Baştan Çıkarıcının Günlüğü ve Fowles'ın Koleksiyoncu'su bu karanlık ve meşum yolculuğun önemli güzergâhları arasında.

Pascal Bruckner

Masumiyetin Ayartıcılığı

Lacivert Kitaplar/Çev.: Hamdi Tuncer/288 Sayfa/ISBN 975-539-486-9

Birkaç yüzyıllık bir zaman dilimi içinde, ekonomik, toplumsal, siyasal, dinsel anlamlarda tüm cemaat bağlılıklarını yadsıyarak yükselen, geçen yüzyıldan itibaren bireyi Tanrılaştıran, XX. yüzyılın sonuyla da hem sosyal devletin hem de ideolojilerin ve sosyal sınıf çatışkılarının, en azından görünürde gerilemesiyle son bağlarından da kurtulan Batılı insan, şimdi kendine inşa ettiği bu "özgürlük" tapınağında yalnız kalmanın acısını dillendiriyor.

Masumiyetin Ayartıcılığı'nda esas olarak Batı'ya, ama daha çok da Avrupa'ya odaklanarak, modernite içinde bireyin geldiği son noktayı irdeleyen Pascal Bruckner, ironik anlatımıyla Batılı erkek ve kadını hedef tahtasına oturtuyor. Bireyciliğin içinde bulunduğu aşamayı, başlıca semptomu edimlerin sonuçlarından kaçmak olan bir hastalık olarak değerlendiren yazar, teşhisini de şöyle dile getiriyor: "Özgürlüğün sıkıntılarına katlanmadan nimetlerinden yararlanmaya kalkışmayı, masumiyet diye adlandırıyorum ben. İki yönde gelişiyor bu masumiyet: çocuksuluk ve kurbanlaşma." Sorumluluk üstlenmenin giderek mutsuzluğun kaynağı olarak algılandığı bir çağda, bu iki eğilimin de nasıl birer sorumsuzluk stratejisi oluşturduğunu medyadan toplumsal yaşama, siyasal olaylardan savaşlara, erkek-kadın ilişkilerine dek birçok sarsıcı, hatta tedirgin edici örnekle gösteriyor Bruckner.

Yüz yıldır Batı'nın yeni putu, yeni küçük aile Tanrısı olarak nitelediği "çocuk" etkenini, sürekli sürpriz ve sınırsız doyum ilkesine dayalı tüketim toplumuyla ve eğlence sektörüyle ilişkilendiren yazar, masumiyetin diğer ayağı olarak koyduğu "kurbanlaşma" başlığı altında, bir "küresel köy" haline gelmiş gezegende bireylerden halklara varıncaya kadar herkesin niçin bir kurbanlaşma stratejisi izlediğini, medyanın ve özellikle televizyonun haber üretme modelinin bu eğilimde oynadığı rolü inceliyor.

Bruckner, şeytanın avukatlığına soyunduğu bu eserinde "müzmin" sıradan insanla "müzmin" muhalife, üzerinde düşünüp kendilerini gözden geçirmelerini sağlayacak bir yığın soru yöneltiyor.

Gregory Dart

Karşılıksız Aşk

KOVALAMAK VE KOVALANMAK ÜZERİNE

Lacivert Kitaplar/Çev.: Fatma Taşkent/160 Sayfa/ISBN 975-539-128-2

Şehirde bekârlık nasıl bir şeydir? Şehir bize nasıl aşklar vaat eder? Birbirimize gösterdiğimiz ilgi hangi noktadan sonra rahatsız edici olmaya başlar? "Normal" aşk ile "patolojik" fanteziler arasındaki çizgiyi nasıl çekmeli? Günümüz tacizcileri neden internet, cep telefonu gibi araçlara bu kadar meraklılar?

Londralı bekâr romantik edebiyat okutmanı yazarımızın başından garip bir aşk hikâyesi geçer. Bir konferansta tanıştığı edebiyat öğrencisine biraz ilgi gösterir ve e-mail adresini verir; daha sonra kızın, dozajı giderek artan ilgisine, cep mesajı ve e-mail yağmuruna, gittikçe saplantı haline dönüşen aşkına maruz kalır. Kız avını sinsice takip eden tacizkâr bir âşığa, erkekse bir kurbana dönüşür. Zamanla tacizci, kurbanını bir işbirlikçiye, yeni yeni saplantıları, hatta paranoyaları olan birine dönüştürür.

Karşılıksız aşk ile tacizkâr aşk arasında belli belirsiz bir sınır vardır, birinden ötekine her an geçilebilir. O halde aşkta "mesafe" kavramı çok önemlidir. Yazarımız, Dante ile Beatrice'in aşkından hareketle bu kavramı inceliyor ve bir âşığın en ateşli özlemlerin ortasında kıvranırken bile aşkının farklılığını ve gizemini nasıl anlamlandıracağına dair yorumlarda bulunuyor. Daha sonra bizi Stendhal'den Zweig'a, Goethe'den Poe'ya, Shakespeare'den romantik şairlere uzanan bir edebiyat gezisine çıkarıyor.

Kaderin bir cilvesi işte, yazarımız bu garip maceradan bir süre sonra kendini rollerin tamamen değiştiği bir aşk hikâyesinin içinde bulur. Spor salonunda karşılaşıp, ayaküstü lafladığı sarışın dilbere karşı gittikçe saplantıya dönüşecek bir aşka kapılır. Şimdi avın peşinde sinsice dolaşma sırası ona gelmiştir.

Bu olay, zamane şehirlerindeki bütün bekârların başına gelebilir pekâlâ. Bir gün siz de kendinizi bir tacizci ya da kurban olarak bulabilirsiniz. Önemli olan yaşadığınız şeyle yüzleşmek, onu anlamlandırabilmektir. Karşılıksız Aşk bunun çarpıcı bir örneği.

Isabel Fonseca

Beni Ayakta Gömün

ÇİNGENELER VE YOLCULUKLARI

Lacivert Kitaplar/Çeviren: Özlem İlyas/368 sayfa/ISBN 975-539-342-0

Çingeneler hakkındaki klişelerin bolluğundan ötürü onları tanıdığımızı sanıyoruz; oysa Avrupa'nın bu en büyük ve en çilekeş azınlığı üzerine bilgimiz pek az. Yüzyıllarca baskıya ve ayrımcılığa maruz kaldığı halde düzenin kıyısındaki "kenar mahalle"de varlığını bugüne dek sürdüren bu halk, kendine özgü bir azınlık resmi çiziyor. Peki, kimdir Çingeneler? Sokakta çiçekleri neden hep Çingeneler satar? Ve neden renkli giyinmeyi severler?

Isabel Fonseca, dört yıl boyunca Doğu Avrupa'nın çeşitli ülkelerini gezmiş ve buralardaki Çingene toplulukları arasında yaşamış bir gazeteci. Ezeli "günah keçileri" ve "yeryüzünün en boyun eğmez halkı"diye adlandırdığı Çingenelerin kapalı dünyasını aralayarak, dünyanın bilincinden silinmiş bu insanların künyesini çıkarıyor.

Sanılanın aksine yekpare bir grup olmayan Çingene toplumunun yazılı ya da sözlü bir tarihi yok. Yaşadıkları acılarla başa çıkmak için unutmayı kolektif bir sanat haline getiren bu insanlar için geçmiş ya da gelecek değil sadece içinde yaşanan an önemli. Hindistan'dan çıktıkları günden beri ne Hindistan'da ne de dünyanın başka bir yerinde bir "anavatan" kurma özlemine kapılmamış olmaları da bunun bir göstergesi. Aileyi devletten daha anlamlı bulan Çingenelerin vazgeçilmez önceliği tarih boyunca hiç değişmeden kalmış: Diledikleri gibi bir yaşam seçme özgürlüğünü korumak.

Göçebe yaşam tarzını artık büyük ölçüde terk etmiş olan Çingene halkı bugün çalkantılı bir değişim süreci yaşıyor. Fonseca, bu renkli toplumu bize tanıtırken, zevkle okunan bir seyahatname kurgusunu sağlam bir bilimsel yaklaşımla ustaca buluşturmuş.

Beni Ayakta Gömün yazıyla ve teknolojiyle ilişkisi olmayan yersiz yurtsuz bir halkın, medeniyeti taşınmaz mallarla ve tapu belgeleriyle tanımlayan bir dünyadaki zorlu varoluşunu belgeleyen bir kitap; gerçek bir keşif yolculuğu...

Henri Bergson
Gülme

KOMİĞİN ANLAMI ÜSTÜNE DENEME

Lacivert Kitaplar/Çev.: Yaşar Avunç/109 Sayfa/ISBN 975-539-123-1

Gün boyu üstünde düşünmeden yaptığımız edimlerden biridir gülmek. Peki ama, gündelik hayatımızda bizi güldüren şeyler nelerdir, kimlere güleriz? Okuduğumuz ya da seyrettiğimiz bir yapıtta komik olan nedir?.. Bu sorular üzerine düşünmeye başladığımızda gülme ediminin hiç de o kadar anlaşılır olmadığını, Aristoteles'ten günümüze derin düşünmelerin konusunu oluşturduğunu fark ederiz... Henri Bergson, Gülme adlı bu denemesinde bizi bu soruların cevaplarıyla karşı karşıya getirmekte, hayatın ayrıntıları üzerinde düşünmeye davet etmektedir.

Komik olan şey doğada değil, insanda vardır. İnsan bedeninin çeşitli durumları, jest ve devinimleri, bu bedeni bize basit bir makine olarak düşündürttüğü ölçüde gülünçtürler. Dolayısıyla yaşamın iç yumuşaklığına uymayan bir katılığın olduğu yerde, kılık değiştiren bir toplum, komik vardır. Komik, özden üstün olmak isteyen biçimdir; dikkatimizi insanın ruhsal yanından çok, bedensel yanına çeker. Bir kişi bize ne zaman bir nesne izlenimi verse güleriz.

Yineleme, tersine çevirme, rollerin değişmesi, yaşamın makineleştirilmesi... Doğallığı bozulmuş her düşünce ve davranışta komik bir yan buluruz. Kişinin toplumla uyumsuzluğu (dikkatsizlik), izleyicinin duygulanmaması ve istemdışı, bilinçsiz devinim, gülmenin temel koşullarıdır.

Bir insan başkalarını ve kendini tanımadan ne onlara ne de kendine uyum sağlayacağından katılık, özdevinim, dalgınlık, topluma uyumsuzluk ortaya çıkar ve komik bir karakter oluşur.

Gülme'de özel olarak cevabı aranan soru, topluma uyumsuzluğun neden gülmeye yol açtığı sorusudur.

Hayatın ayrıntıları arasında kaybolmak isteyenlere...

Farkında mısınız? "Dikizleme Çağı"na çoktan girdik. Hem de hiç hissetmeden. Sanki hep o çağı yaşıyormuşçasına ve büyük bir hızla. Realiti şovlarla başladı her şey. Sonra YouTube, MySpace, Facebook, Twitter girdi hayatımıza. Yetmedi, casus yazılımlar, bloglar, sohbet odaları, amatör porno videoları ve MOBESE kameralar da dahil oldu. Artık hayatlarımız sır olmaktan çıktı; ayrıntı denizinde yüzer olduk. Bizler sürekli başkalarını dikizlerken, birileri de bizi dikizliyor her an. Bu yeni durum, biz farkına varmaksızın, mahremiyet, bireysellik, güvenlik, hatta insanlık algımızı bile değiştirdi, değiştiriyor.

Hal Niedzviecki, keskin zekâsıyla bu değişimin farkına varanlardan. Hatta fark yaratanlardan diyebiliriz. Çünkü o, bu yeni âlemde bir yolculuğa çıkıyor ve tüm maceralarını bize eğlenceli bir üslupla anlatıyor. Yolculuğu, video bloglarla başlıyor; ardından sosyal paylaşım siteleri geliyor. Derken küçük kızının güvenliği için evdeki dadıyı, hırsızlardan korunmak için arka bahçesini dikizliyor. Realiti şovlara başvuruyor. Özel dedektif tutuyor. Dencyimlerini günlüğüne not ederken, analizleriyle günlüğe sosyolojik bir boyut katıyor. Ve bizlere çok hayati bir soru yöneltiyor: Bu ağın üzerindeki örümcek miyiz; yoksa ağa yakalanmış birer sinek mi?

Dikizleme Günlüğü, yeni iletişim araçlarının yalnızca eğlence sektörünü değil, toplumu da değiştirdiğini, bu yeni kültürün seks, politika ve gündelik yaşantımız üzerindeki etkilerini ortaya koyuyor. Kitapta, realiti şovların parlayıp sönen yıldızları, çok okunan blog yazarları ve sosyal paylaşım sitelerinin yaratıcılarıyla yapılan söyleşiler, konuya ilişkin son akademik araştırmalarla harmanlanarak sunuluyor. Bu sayede popüler kültürün röntgenciliğe, röntgenciliğin belgesele, sanata ve haber bültenlerine, röntgencinin gazeteciye nasıl dönüştüğüne tanık oluyoruz.

AYRINTI • LAC | VERT
ISBN: 978-975-539-570-8
9 789755 395708

22 TL